T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİTİT KONUTLARI

HACI MEHMET TURGUT

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ÖZLEM ÇEVİK

DOÇ. DR. ANDREAS SCHACHNER (2.DANIŞMAN)

EDİRNE 2013

TURKISH REPUBLIC
TRAKYA UNIVERSITY
UNSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
ARCHAEOLOGY DEPARTMENT
A MASTER'S THESIS

HİTTİTES HOUSING

HACI MEHMET TURGUT

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ÖZLEM ÇEVİK

DOÇ. DR. ANDREAS SCHACHNER (2.DANIŞMAN)

EDİRNE 2013

ÖNSÖZ

İnsanlar, Neolitik Dönem'den günümüze dek kendilerini doğal ortamın zorlu şartlarından korumak amacıyla, yerleşim alanlarına ihtiyaç duymuşlardır. Paleolitik Dönem'deki mağara yaşamından başlayıp, günümüzdeki modern kent yaşamına kadar sürekli gelişme göstermiş olan yerleşim biçimleri, insanoğlunun varoluşundan beri nasıl bir değişim gösterdiğini bilim dünyasına kanıtlayan önemli verilerden bir tanesidir.

Anadolu'ya nereden ve nasıl geldikleri günümüzde bilimsel olarak kanıtlanamayan, son dönemlerde Anadolu'nun yerli halkları olabileceği ihtimali üzerinde durulan ve varlıkları M.Ö. 19. yüzyıla kadar inen Hititler, Anadolu'nun yerli halkı olarak kabul görmüş Hattileri özümsemiş ve bu topraklarda ilk defa siyasi birliği sağlayarak imparatorluk kurmuşlardır. İmparatorluk sınırlarının genişlemesiyle eş doğrultuda yeni kentlere ihtiyaç duyulmuş, var olan kentlere yeni düzenlemeler yapılmış ya da yeni kentler inşa edilmiştir.

Nüfusun artmasından dolayı her kente halkın barınma ihtiyacını karşılamak için konutlar inşa edilmiştir. Yapılan konutlarda çekirdek plan olarak Anadolu'nun yerel konut planı olan iki odalı, avlulu evler dikkate alınmıştır. Hitit konutlarında şekilsizlik göze çarpmakta, her konut kentin arazi koşullarına göre şekil kazanmıştır. İmparatorluk Dönemi ile birlikte işçi sınıfın dışında yeni memur kesiminin ortaya çıkmasıyla birlikte, konutlarda standartlaşmaya gidilmiş, avlulu evin yanında sofalı ev tipi denilen yeni bir konut tipi ortaya çıkmıştır. Bu farklı tipin başkent Hattuşaş dışında, diğer Hitit kentlerinde ne derece uygulandığı ise tezin sonuç ve değerlendirme bölümünde ele alınan sonuçlardan birini oluşturmaktadır.

Bana bu konuyu öneren, destekleriyle tez süreci boyunca tezime katkıda bulunan danışmanlarım Doç. Dr. Özlem Çevik'e ve Doç. Dr. Andreas Schachner'e çok teşekkür ederim.

Kendisiyle tez çalışması sırasında tanışma fırsatı bulduğum, tezime önerilerde bulunan Doç. Dr. Tunç Sipahi'ye teşekkür ederim.

Tez çalışmam sırasında bana kaynak açısından katkıları dokunan; Anadolu Medeniyetler Müzesi ve Alman Arkeoloji Enstitü çalışanlarına da minnettar olduğumu burada belirtmek isterim.

Tez dönemimin başlangıcından sonuna dek, maddi anlamda Tübap Projesi ile tezimi destekleyen Trakya Üniversitesi'ne teşekkürü borç bilirim.

Tez süresi boyunca benden manevi desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Serkan Demir ve Melek Kuş'a sonsuz teşekkürler.

Tezimde yer alan konutların, 3 boyutlu çizimlerini yapmama olanak sağlayan, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencisi Selin Küçük'e çok teşekkürler.

Son olarak tüm hayatım boyunca ve tez süresince bana sürekli destek olan aileme çok teşekkür ederim.

Hacı Mehmet Turgut

Edirne 2013

Başlık: Hitit Konutları

Yazar: Hacı Mehmet Turgut

ÖZET

Coğrafi konumu açısından Anadolu'nun merkezini oluşturan İç Anadolu Bölgesi, Hitit Devleti'nin de çekirdek yerleşim alanını oluşturmuştur. Bu merkezi konumdaki rolünü, Hitit öncesi dönemlerde Çatal Höyük, Kültepe gibi önemli yerleşmelerle çok iyi üstlenmiştir.

"Hitit Konutları" adlı çalışmada, Erken Tunç Çağı'ndan (M.Ö. 3. Binyıl başı) Hitit Dönemi'nin sonuna kadar (M.Ö. 1190), İç Anadolu'da dönemin sosyal yapısına ayna tutan, konut yapıları incelenmiştir. Ele alınan konutlar, basit plandan karmaşık plana doğru tipolojilendirilmiş, dönemler arası sürekliliğin olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Ortaya konan araştırma sonucunda; konutlarda kentler arası benzerliğin olduğu kadar bazı farklılıklarında yaşandığı anlaşılmıştır.

Mimari teknolojisi geliştikçe konutlarda da gelişmeler yaşandığı gözlemlenmiştir. Her dönemde konutlarda özellikle iç mimaride, yeni gelişmeler yaşandığı ortaya çıkartılan bazı konut örneklerinden anlaşılmaktadır. Nüfusla konut yapılaşması arasında sıkı bir bağın olduğu, Hititlerin Yakındoğu'da önemli bir güç konumuna gelmesiyle yaşanan nüfus artışından anlaşılmıştır. Bu dönemde devletin konut tekeline el koyduğu, konutlarda seri üretime geçildiği bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: İç Anadolu, Konut, Tipoloji, Nüfus, Hitit

Title: Hittites Housing

Author: Hacı Mehmet Turgut

ABSTRACT

In terms of geographical location, Anatolia, Central Anatolia Region is the center of the Hittite Empire consisted of the core settlement area. It is centrally located, the role of the pre-Hittite periods Catal Höyük, such as the settlements Kültepe played very well.

"Hittite Houses"'s study, the Early Bronze Age (3rd millennium BC head) until the end of the Hittite Period (ca. 1190), Central Anatolia, which mirror the social structure of the housing structures were investigated. According to investigated housing, had been made typology from simple plan on the complex, were performed to determine whether there is continuity between the periods. Laid down as a result of the research, some of the differences as well as similarities between cities are experiencing housing understood.

Each period, especially in residential architecture, housing some of the new developments uncovered examples of experiencing understood. Is a tight link between residential population structuring, population growth in the arrival of the Hittites understood to a significant force in the Near East. During this period, the monopoly of the state confiscated housing, transition houses are known to mass production.

Keywords: Central Anatolia, Housing, Typology, Population, Hittites

İÇİNDEKİLER

Önsöz	II
Özet	IV
Abstract	V
İçindekiler	VI
Resimler Listesi	IX
Çizimler Listesi	XIII
Haritalar Listesi	XXI
Planlar Listesi	XXI
Şekiller Listesi	XXIII
Grafikler Listesi	XXIV
Tablolar Listesi	XXV
Kısaltmalar Listesi	XXV
Giriş	1
BÖLÜM I	
I.Hitit Devleti'nin Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı	4
BÖLÜM II	
II. İç Anadolu Bölgesi'nde Hitit Öncesi Konut Tipleri	20

(Kültepe, Boğazköy, Acemhöyük, Alaca Höyük,)

BÖLÜM III

III Eski Hitit Dönemi Konutları 38

3.1. Alaca Höyük 38

3.2. Alişar 42

3.3. Boğazköy 47

3.4. Hüseyindede Tepesi 51

3.5. Kül Höyük 56

BÖLÜM IV

IV. Hitit İmparatorluk Dönemi Konutları 57

4.1. Alaca Höyük 58

4.2. Boğazköy 60

4.3. Kuşaklı/Sarissa 65

4.4. Maşat Höyük/Tapigga 69

BÖLÜM V

V. Hitit Konutlarının Kronolojik ve Tipolojik Açıdan Değerlendirilmesi 72

5.1. Tip 1 (Tek Odalı Evler) 73

5.2. Tip 2 (İki Odalı Evler) 74

5.3. Tip 3 (İki Odalı Avlulu Evler) 74

5.4. Tip 4 (Üç Odalı Evler) 75

5.5. Tip 5 (Üç Odalı Avlulu (Koridorlu) Evler) 75

5.6. Tip 6 (Çok Odalı Evler) 76

5.7. Tip 7 (Çok Odalı Avlulu Evler) 77

5.8. Tip 8 (Sofalı Evler) 77

BÖLÜM VI

VI. Hitit Konut Çatıları 78

Değerlendirme ve Sonuç 80

Kaynakça 100

Resimler 105

Çizimler 131

Haritalar 196

Planlar 199

Şekiller 218

Grafikler 219

Tablolar 227

RESİMLER LİSTESİ Sayfa

Resim 1: Kültepe konut örneği (Tahsin Özgüç, 1986) 104

Resim 2: Kültepe konut örneği (Tahsin Özgüç, 1986) 104

Resim 3: Kültepe konut örneği (Tahsin Özgüç, 1986) 105

Resim 4: Kültepe'de II. mahallede yer alan konut (Tahsin Özgüç, 1986) 105

Resim 5: Kültepe'deki 2. mahallede yer alan çok odalı evin düzgün taş duvarları (Tahsin Özgüç, 1986) 106

Resim 6: Kültepe'de Çizim 9'daki evin 3 No.lu odasında yer alan fırın örneği (Tahsin Özgüç, 1986) 106

Resim 7: Kültepe'de Çizim 10'daki konut örneğinde avludan iki odaya açılan kapılar (Tahsin Özgüç, 1986) 107

Resim 8: Kültepe'de Supi-ahsû evinin 3 No.lu fırın odası (Tahsin Özgüç, 1986) 107

Resim 9: Kültepe'deki konut duvarlarının görünüşü (Tahsin Özgüç, 1986) 108

Resim 10: Kültepe'deki evlerde yer alan banklar (Tahsin Özgüç, 1986) 108

Resim 11: Kültepe'de konutlarda yer alan taş döşeli alanlar (Tahsin Özgüç, 1986) 109

Resim 12: Kültepe'deki ocaklardan bir örnek (Tahsin Özgüç, 1986) 109

Resim 13: Kültepe'deki tandırlara bir örnek (Tahsin Özgüç, 1986) 110

Resim 14: Kültepe'de çift tandırlı odalara örnek (Tahsin Özgüç, 1986) 110

Resim 15: Acem Höyük'te I. Katta yer alan tek odalı konut örneği 111

(Aliye Öztan, 2004)

Resim 16: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği 111

(Aliye Öztan, 2004)

Resim 17: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği 112

(Aliye Öztan, 2001)

Resim 18: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği 112

(Aliye Öztan, 2001)

Resim 19: Acem Höyük'te II. Katta yer alan avlulu ev 113

(Aliye Öztan, 2004)

Resim 20: Acem Höyük'te II. katta yer alan avlulu ev örneği 113

(Aliye Öztan, 1995)

Resim 21: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği 114

(Aliye Öztan, 2001)

Resim 22: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği 114

(Aliye Öztan, 2004)

Resim 23: Acem Höyük'te I. Katta yer alan konutlara örnek 115

(Aliye Öztan, 2000)

Resim 24: Acem Höyük'te I. Katta konutlarda görülen tablalı ocak 115

(Aliye Öztan, 2001)

Resim 25: Acem Höyük'te I. Kattaki sokakların görünümü 116

(Aliye Öztan, 2005)

Resim 26: Hattuşa'da çizim 18'deki evin planı (Peter Neve, Habitat II) 116

Resim 27: Alişar Höyük A Yapısı konut kapı girişi 117

(Erıch F. Schmıdt, 1929)

Resim 28: Alişar Höyük ocak örneği (Erıch F. Schmıdt, 1929) 117

Resim 29: Alişar Höyük sepet şeklindeki ocak örneği 118

(Erıch F. Schmıdt, 1929)

Resim 30: Kül Höyük genel görünüş (İlhan Temizsoy, 1996) 118

Resim 31: Kül Höyük'te kuzey kesimde yer alan konut örneği 119

(İlhan Temizsoy, 1996)

Resim 32: Kül Höyük'te ortaya çıkartılan konut olabilecek yapı 119

Resim 33: Alaca Höyük'te II. Tabakada yer alan konut temelleri 120

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Resim 34: Hattuşa'da Orta Plato'da ortaya çıkartılan 120

Gal Mesedi evi (Andreas Schachner, Archaologıscher Anzeıger, 2010)

Resim 35: Maşat Höyük'te aşağı şehirde yer alan konut örneği 121

(Tahsin Özgüç, 1982)

Resim 36: Acem Höyük Konut Tip 1 (Aliye Öztan, 2004) 121

Resim 37: Kültepe konut Tip 2 (Tahsin Özgüç, 1982) 122

Resim 38: Kültepe konut tip 3 (Tahsin Özgüç, 1982) 122

Resim 39: Acem Höyük konut Tip 3 (Aliye Öztan, 2004) 123

Resim 40: Acem Höyük konut Tip 4 (Aliye Öztan, 2004) 123

Resim 41: Kültepe konut Tip 5 (Tahsin Özgüç, 1982) 124

Resim 42: Acemhöyük konut Tip 5 (Aliye Öztan, 2004) 124

Resim 43: Acem Höyük konut Tip 5 (Aliye Öztan, 2004) 125

Resim 44: Kültepe konut Tip 5 (Tahsin Özgüç, 1986) 125

Resim 45: Kültepe konut Tip 5 (Tahsin Özgüç, 1986) 126

Resim 46: Kül Höyük konut Tip 6 (İlhan Temizsoy, 1966) 126

Resim 47: Kül Höyük konut Tip 6 127

Resim 48: Alaca Höyük konut Tip 6 127

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Resim 49: Maşat Höyük konut Tip 6 (Tahsin Özgüç, 1982) 128

Resim 50: Acem Höyük konut Tip 7 (Aliye Öztan, 1995) 128

Resim 51: Kültepe konut Tip 7 (Tahsin Özgüç, 1986) 129

Resim 52: Hattuşa konut Tip 7 129

(Andreas Schachner, Archaologıscher Anzeıger, 2010)

Resim 53: Boğazkale Köyü sofalı ev tipine modern örnek 130

Resim 54: Sofaların Türk Evlerindeki Yeri (Önder Küçükerman, 1985) 130

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: Alaca Höyük ETÇ konut örnekleri (Önder Aydın, 2000) 131

Çizim 2: Alaca Höyük ETÇ konut örnekleri (Önder Aydın, 2000) 132

Çizim 3: Kültepe'deki iki odalı konut örneği (Tahsin Özgüç, 1986) 133

Çizim 4: Kültepe'deki dikdörtgen planlı konut örneği 133
(Tahsin Özgüç, 1986)

Çizim 5: Kültepe'de I. Mahallede yer alan ev örneği 134
(Tahsin Özgüç, 1986)

Çizim 6: Kültepe'deki ev örneği (Tahsin Özgüç, 1986) 134

Çizim 7: Kültepe'de II. mahallede yer alan konut örneği 135
(Tahsin Özgüç, 1986)

Çizim 8: Kültepe'de II. mahallede yer alan avlulu ev 135
(Tahsin Özgüç, 1986)

Çizim 9: Kültepe'deki 2. mahallede yer alan ev örneği 136
(Tahsin Özgüç, 1986)

Çizim 10: Kültepe'deki avlulu evlere örnek (Tahsin Özgüç, 1986) 136

Çizim 11: Kültepe'deki Supi-ahsû adlı yerli tüccarın evi 137
(Tahsin Özgüç, 1986)

Çizim 12: Kültepe'de Supi-ahsû evinin oda diplerinde 137
yer alan küpler (Tahsin Özgüç, 1986)

Çizim 13: Kültepe'deki Konutların damları (Tahsin Özgüç, 1986) 138

Çizim 14: Kültepe'deki evlerde yer alan fırınlar (Tahsin Özgüç, 1986) 138

Çizim 15: Acem Höyük'te II. Kat yapıları ve avlulu ev örneği 139
(Aliye Öztan, 2004)

Çizim 16: Hattuşa'da Büyükkale'de yer alan avlulu ev 140
(Peter Neve, Habitat II)

Çizim 17: Hattuşa'da ATKÇ' da Aşağı Şehir'de ortaya 140
çıkartılmış konut dokusu (Peter Neve, Habitat II)

Çizim 18: Hattuşa'da Aşağı Şehir'de yer alan çok odalı 141
avlulu eve örnek (Peter Neve, Habitat II)

Çizim 19: Hattuşa'da Aşağı Şehir'de Asur Ticaret Kolonileri 142
Dönemi'ne ait avlulu ev örnekleri (Peter Neve, Habitat II)

Çizim 20: Alaca Höyük'te III. Tabakada görülen kanal tipleri 142
(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 21: Alaca Höyük'te IIIb tabakada yer alan avlulu konut 143
örnekleri (Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 22: Alaca Höyük'te IIIa tabakada yer alan avlulu konut örneği 143
(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 23: Alaca Höyük'te Eski Hitit Dönemi avlulu evlere örnek 144
(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 24: Alaca Höyük'te IIIa tabakada yer alan ön avlulu ev modeli 144

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 25: Alaca Höyük'te IV. Tabakada yer alan Eski Hitit Konutları 145

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 26: Alişar Höyük konut A Yapısı depolama küpleri 145

(Erıch F. Schmıdt, 1929)

Çizim 27: Alişar Höyük ocak örneği (Erıch F. Schmıdt, 1929) 146

Çizim 28: Alişar Höyük sepet şeklindeki ocak örneği 146

(Erıch F. Schmıdt, 1929)

Çizim 29: Hattuşa'da Eski Hitit Dönemi'ne ait konut örnekleri 147

(Peter Neve, Habitat II; Rudolf Naumann, 2007)

Çizim 30: Hattuşa'da Aşağı Kent'te yer alan Eski Hitit konutları 147

(Peter Neve, Habitat II)

Çizim 31: Kül Höyük'te kuzey kesimde yer alan konut örneği 148

(İlhan Temizsoy, 1996)

Çizim 32: Alaca Höyük'te İmparatorluk Dönemi'nde 148

görülen çok odalı ev (Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 33: Alaca Höyük'te II. Tabakaya ait ön avlulu ev 149

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 34: Alaca Höyük'te İmparatorluk Dönemi'nde farklı 149

oda sayılarına sahip bir aradaki konutlar (Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 35: Alaca Höyük'te II. Tabakaya ait sofalı ev örneği 150

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 36: Alaca Höyük'teki günümüz köy evi planı 150

(Rudolf Nauman, 2007)

Çizim 37: Hattuşa'da İmparatorluk Dönemi, Aşağı Şehir'de 151

iki odalı avlulu evlerin bir aradaki görünümü (J.G. Macqueen, 2001)

Çizim 38: Hattuşa'da Aşağı Kent'te İmparatorluk Dönemi 151

avlulu evler (Peter Neve, Habitat II)

Çizim 39: Hattuşa'da Orta Plato'da ortaya çıkartılan 152

Gal Mesedi evi (Andreas Schachner, Archaologıscher Anzeıger, 2010)

Çizim 40: Hattuşa'da İmparatorluk Dönemi sofalı ev örnekleri 152

(Peter Neve, Habitat II)

Çizim 41: Kuşaklı 3. Tabadaki büyük yapı (Dırk Paul Mıelke, 2006) 153

Çizim 42: Maşat Höyük'te Aşağı Şehir'deki konut örneği 153

(Tahsin Özgüç, 1982)

Çizim 43: Maşat Höyük'te İmparatorluk Dönemi'ne ait avlulu ev 154

(Tahsin Özgüç, 1982)

Çizim 44: Maşat Höyük'te İmparatorluk Dönemi'ne ait avlulu ev 154

(Tahsin Özgüç, 1982)

Çizim 45: Acem Höyük Konut Tip 1 155

Çizim 46: Kuşaklı konut Tip 1 155

Çizim 47: Kültepe konut Tip 2 (Tahsin Özgüç, 1986) 156

Çizim 48: Hattuşa konut Tip 2 156

(Peter Neve, Habitat II; Rudolf Naumann, 2007)

Çizim 49: Kültepe Konut Tip 3 (Tahsin Özgüç, 1986) 157

Çizim 50: Kültepe Konut Tip 3 (Tahsin Özgüç, 1986) 157

Çizim 51: Hattuşa konut Tip 3 (J.G. Macqueen, 2001) 158

Çizim 52: Acem Höyük konut Tip 4 158

Çizim 53: Alaca Höyük ETÇ konut Tip 5 (Önder Aydın, 2000) 159

Çizim 54: Alaca Höyük Eski Hitit konut Tip 5 160

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 55: Hattuşa konut Tip 5 (Peter Neve, Habitat II) 160

Çizim 56: Hattuşa konut Tip 5 161

Çizim 57: Hattuşa konut Tip 5 161

Çizim 58: Kültepe konut Tip 5 (Tahsin Özgüç, 1986) 162

Çizim 59: Hattuşa konut Tip 5 162

Çizim 60: Alaca Höyük konut Tip 5 163

Çizim 61: Acem Höyük konut Tip 5 163

Çizim 62: Acem Höyük konut Tip 5 164

Çizim 63: Kültepe konut Tip 5 (Tahsin Özgüç, 1986) 164

Çizim 64: Kültepe konut Tip 5 (Tahsin Özgüç, 1986) 165

Çizim 65: Kültepe konut Tip 5 (Tahsin Özgüç, 1986) 165

Çizim 66: Hattuşa Aşağı Şehir konut Tip 5 (Peter Neve, Habitat II) 166

Çizim 67: Hattuşa Aşağı Şehir konut Tip 5 166

Çizim 68: Hattuşa Eski Hitit Dönemi konut Tip 5 167

(Rudolf Naumann, 2007)

Çizim 69: Kül Höyük konut Tip 6 (İlhan Temizsoy, 1966) 167

Çizim 70: Alaca Höyük konut Tip 6 168

Çizim 71: Alaca Höyük konut Tip 6 168

Çizim 72: Alaca Höyük konut Tip 6 169

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 73: Maşat Höyük konut Tip 6 (Tahsin Özgüç, 1982) 169

Çizim 74: Maşat Höyük konut Tip 6 170

Çizim 75: Acem Höyük konut Tip 7 170

Çizim 76: Kültepe konut Tip 7 (Tahsin Özgüç, 1986) 171

Çizim 77: Kültepe konut Tip 7 (Tahsin Özgüç, 1986) 171

Çizim 78: Hattuşa ATKÇ Tip 7 konutları (Peter Neve, Habitat II) 172

Çizim 79: Hattuşa konut Tip 7 172

Çizim 80: Hattuşa konut Tip 7 173

Çizim 81: Hattuşa konut Tip 7 173

Çizim 82: Hattuşa konut Tip 7 174

Çizim 83: Alişar Höyük konut Tip 7 174

Çizim 84: Alişar Höyük konut Tip 7 175

Çizim 85: Alaca Höyük konut Tip 7 175

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 86: Alaca Höyük konut Tip 7 176

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 87: Alaca Höyük konut Tip 7 176

Çizim 88: Alaca Höyük konut Tip 7 177

Çizim 89: Alaca Höyük konut Tip 7 177

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 90: Hattuşa konut Tip 7 178

Çizim 91: Hattuşa konut Tip 7 178

Çizim 92: Hattuşa konut Tip 7 179

Çizim 93: Hattuşa Tip 7 konutları (Peter Neve, Habitat II) 179

Çizim 94: Hattuşa konut Tip 7 180

Çizim 95: Hattuşa konut Tip 7 180

Çizim 96: Hattuşa konut Tip 7 181

Çizim 97: Hattuşa konut Tip 7 181

Çizim 98: Hüseyindede konut Tip 7 182

Çizim 99: Hüseyindede konut Tip 7 182

Çizim 100: Hüseyindede konut Tip 7 183

Çizim 101: Alaca Höyük konut Tip 7 183

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 102: Hattuşa konut Tip 7 184

(Andreas Schachner, Archaologıscher Anzeıger, 2010)

Çizim 103: Hattuşa konut Tip 7 184

Çizim 104: Hattuşa konut Tip 7 185

Çizim 105: Hattuşa konut Tip 7 185

Çizim 106: Maşat Höyük konut Tip 7 186

Çizim 107: Maşat Höyük konut Tip 7 (Tahsin Özgüç, 1982) 186

Çizim 108: Hattuşa Tip 8 konutları (Peter Neve, Habitat II) 187

Çizim 109: Hattuşa konut Tip 8 187

Çizim 110: Hattuşa konut Tip 8 188

Çizim 111: Hattuşa konut Tip 8 188

Çizim 112: Hattuşa konut Tip 8 189

Çizim 113: Hattuşa konut Tip 8 189

Çizim 114: Hattuşa konut Tip 8 190

Çizim 115: Hattuşa konut Tip 8 190

Çizim 116: Hattuşa konut Tip 8 191

Çizim 117: Hattuşa konut Tip 8 191

Çizim 118: Hattuşa konut Tip 8 192

Çizim 119: Hattuşa konut Tip 8 192

Çizim 120: Hattuşa konut Tip 8 193

Çizim 121: Hattuşa konut Tip 8 193

Çizim 122: Hattuşa konut Tip 8 194

Çizim 123: Alaca Höyük konut Tip 8 194

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Çizim 124: Kuşaklı konut Tip 8 195

Çizim 125: Kuşaklı konut Tip 8 195

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: İç Anadolu Bölgesi Hitit öncesi konut yerleşim yerleri 196

Harita 2: İç Anadolu Bölgesi Eski Hitit Dönemi konut yerleşim yerleri 196

Harita 3: İç Anadolu Bölgesi Hitit İmparatorluk Dönemi 197

konut yerleşim yerleri

Harita 4: Kül Höyük'ün konumu (İlhan Temizsoy, 1996) 197

Harita 5: Hititler ve Hitit Dönemi Anadolu'su genel görünümü 198

PLANLAR LİSTESİ

Plan 1: Kültepe 5. Mahalle (Tahsin Özgüç, 1986) 199

Plan 2: Kültepe Asurlu Tüccar Mahallelerinin Çizimi 199

(Tahsin Özgüç, 1986)

Plan 3: Kültepe'deki 3. ve 4. Mahalle (Tahsin Özgüç, 1986) 200

Plan 4: Alişar Höyük Eski Hitit Dönemi konut dokusu 201

(Erıch F. Schmıdt, 1929)

Plan 5: Alişar Höyük konut B Yapısı'nda bulunan 202

"Kapodokya Sembolü" disk (Erıch F. Schmıdt, 1929)

Plan 6: Hattuşa'da Aşağı Kent'te yer alan Eski Hitit Dönemi 203

konutları (Peter Neve, Habitat II)

Plan 7: Hüseyindede yerleşiminde ortaya çıkartılan 204

Eski Hitit konutları (Tayfun Yıldırım-Tunç Sipahi, 2002)

Plan 8: Hüseyindede yerleşiminde ortaya çıkartılan 205

Eski Hitit konutları (Tunç Sipahi, 2003)

Plan 9: Alaca Höyük İmparatorluk Dönemi konutlarının 205

genel planı (Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Plan 10: Hattuşa'da İmparatorluk Dönemi 206

Aşağı Şehir konut dokusu (Peter Neve, Habitat II)

Plan 11: Kuşaklı-Sarissa genel kent planı 207

(Andreas Müller Karpe, 2000)

Plan 12: Kuşaklı'daki terasın planı (Dırk Paul Mıelke, 2006) 208

Plan 13: Kuşaklı 3. Tabakada yer alan büyük yapının 208

kesit görünümü (Dırk Paul Mıelke, 2006)

Plan 14: Kuşaklı'da yer alan konutların genel planı 209

(Dırk Paul Mıelke, 2006)

Plan 15: Kuşaklı 2. Tabakada keramik dağılımı 210

(Dırk Paul Mıelke, 2006)

Plan 16: Kültepe 5. Mahalle konut Tip 2 (Tahsin Özgüç, 1986) 211

Plan 17: Kültepe 1. Mahalle konut Tip 3 (Tahsin Özgüç, 1986) 211

Plan 18: Acem Höyük konut Tip 3 (Aliye Öztan, 2004) 212

Plan 19: Hattuşa konut Tip 5 (Peter Neve, Habitat II) 212

Plan 20: Alaca Höyük konut Tip 5 213

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Plan 21: Alaca Höyük konut Tip 6 213

(Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, 1966)

Plan 22: Alişar Höyük konut Tip 7 (Erıch F. Schmıdt, 1929) 214

Plan 23: Hattuşa konut Tip 7 (Peter Neve, Habitat II) 215

Plan 24: Hüseyindede konut Tip 7 216

(Tayfun Yıldırım-Tunç Sipahi, 2002)

Plan 25: Kuşaklı Tip 8 konutları (Dırk Paul Mıelke, 2006) 217

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kül Höyük'te ortaya çıkan konutların 218

yerleşim alanındaki konumu

Şekil 2: Maşat Höyük yerleşiminin izohips planı (Tahsin Özgüç, 1982) 218

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: İç Anadolu'da konutların dönemlere göre genel dağılımı 219

Grafik 2: Alaca Höyük Dönemlere Göre Konut Dağılımı 219

Grafik 3: Alaca Höyük Konut Tipleri Dağılımları 220

Grafik 4: Hattuşa dönemlere göre konut dağılımı 220

Grafik 5: Hattuşa konut tipleri dağılımı 221

Grafik 6: Kuşaklı konut tipleri dağılımı 221

Grafik 7: Acem Höyük konut tipleri dağılımı 222

Grafik 8: Kültepe konut tipleri dağılımı 222

Grafik 9: Maşat Höyük konut tipleri dağılımı 223

Grafik 10: Hüseyindede ve Alişar Höyük konut Tip 7 dağılımı 223

Grafik 11: Konut tiplerinin genel yüzdelik dağılımı 224

Grafik 12: Dönemlere Göre Avlulu ve Avlusuz Ev Dağılımları 225

Grafik 13: Genel Avlu ve Avlusuz Ev Yüzdelik Dağılımı 225

Grafik 14: Dönemlere Göre İç ve Ön Avlu dağılımı 226

Grafik 15: Genel İç ve Ön Avlu Yüzdelik Dağılımı 226

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Hitit Orta Kronolojisi (Metin Alparslan, 2009) 227

Tablo 2: Genel Kronoloji (Andreas Schachner, 2012) 228

Tablo 3: Genel konut inceleme tablosu 228

Tablo 4: Konut Duvar Kalınlıkları ve Yükseklikleri 233

Tablo 5: Genel Konut Tipolojisi Yerleşim Dağılımı 233

KISALTMALAR LİSTESİ

Ağr: Ağırşak

ATKÇ: Asur Ticaret Kolonileri Çağı

Bil: Bilye

Bkz: Bakınız

Cm: Santimetre

Çay**:** Çaydanlık

Çiz: Çizim

Gen: Genişlik

Grf: Grafik

Har: Harita

EHD: Eski Hitit Dönemi

ETÇ: Erken Tunç Çağı

HİD: Hitit İmparatorluk Dönemi

M: Metre

M²: Metrekare

M.Ö: Milattan Önce

Öğt. Taş: Öğütme Taşı

Res: Resim

S: Sayfa

Şek: Şekil

Tab. Arş: Tablet Arşivi

Tab: Tablo

Yük: Yükseklik

GİRİŞ

Hititlerin Anadolu'ya ne zaman ve nasıl geldikleri günümüzde tam olarak açıklığa kavuşturulamamış bir konudur. Bu konu hakkında farklı teoriler ileri sürülmüştür. Avrupa'dan ve Kafkasya'dan geldikleri görüşünün yansıra son yıllarda; Hititlerin Anadolu'nun yerli halkları olabileceği de öne sürülmüştür.

M.Ö. 2. binyılda, İç Anadolu'da hâkimiyet kurup, zamanla Anadolu'ya hükmeden Hititler, İmparatorluk Dönemi'nde Yakın Doğu'da da önemli bir güç konumuna gelmiştir. Bir devletin bu denli güçlü olup, onu güçlü yapan halkın, yaşadığı alanların çok fazla tanınmamış olması üzücü bir durumdur. Hititler Anadolu'ya mimari alanda çok fazla yenilik kazandırmıştır. Ne yazık ki ortaya çıkartılan kentlerde daha çok anıtsal yapılar ön planda tutulmuş, halkın sosyal yapısını yansıtan konutlara çok fazla önem verilmemiştir. Bu sadece Hitit Dönemi çalışmalarında değil, diğer dönemlerde de göz ardı edilen bir sorundur.

Hititlerin Anadolu'ya geliş yönleri hakkında yaşanan görüş çeşitliliği, kronolojide de yaşanmıştır. Bu çalışmada "Ali Dinçol" tarafından öne sürülenorta kronolojinin (Tab.1) yansıra "Andreas Schachner" tarafından yeni ortaya konulmuş genel bir kronoji de dikkate alınmıştır (Tab.2).

Çalışma alanımın sınırlarını da oluşturan İç Anadolu Bölgesi, Hititler zamanında büyük bir değişime uğramıştır. Bu değişim, Hititler zamanında ortak bir strüktür gösteren çok sayıda büyük yerleşimlerin varlığından anlaşılmaktadır. Hititlerle birlikte kentleşmede yeni bir süreç başladığı görülmektedir. Kentlerde belirli bir plana uyulduğu ortaya çıkan mimari yapılaşmadan anlaşılmaktadır. Hititlerle birlikte gelişim gösteren mimari yapılar (Maabetler, sur yapıları, barajlarveya tahıl depoları)M.Ö. 16. yüzyılda, yaklaşık 250 km mesafede yer alan veHitit şartlarında yılın uzun sürelerinde haberleşmenin mümkün olmadığı yerleşmelerdede görülmektedir. Yapıların mimarisindeki kesinlik ve planlamadaki birlik,bunların tek tek binalarda uygulanmasından ziyade, daha çok merkezi olarak planlanmış biranlayışı ve Kızılırmak kavisi içindeki çekirdek bölgeyi kapsadığını

göstermektedir.Kültürün arkeolojik malzemede gösterdiği bu homojenlik, o zamana değin Anadolu´dabilinmeyen bir merkezileşmiş devletin ifadesidir.[1]

"Hitit Konutları" adlı çalışmada, İç Anadolu sınırları içerisinde yer alan kentlerdeki konut örnekleri ele alınarak, Hitit ve Hitit öncesi (ETÇ dâhil) dönemlerde konutlarda yaşanan değişiklik ya da süreklilik saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma süresi boyunca yaşanan en önemli sorunu; kentlerde az sayıda ortaya çıkartılan konutların genellikle çok fazla tahrip olması teşkil etmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasını; İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Hitit öncesi dönemlere ait yerleşimlerde görülen konutların incelenmesi oluşturmuştur (Har.1). Bu amaçla, gerek Hitit öncesi İç Anadolu'sunda nasıl bir konut yapılaşmasının olduğunu saptamak, gerekse konutlarda ortaya çıkan değişimlerin Hitit Dönemi'nde ne derece benimsenip kendi mimari tekniklerinde kullanıldığını anlamaya çalışmak olmuştur.

Çalışmanın ikinci aşamasında; Hitit Dönemi'ne ait yerleşimlerin konut yapılaşması incelenmiştir (Har.2-3). Konutlar Eski Hitit ve İmparatorluk Dönemi olarak iki aşamada ele alınmıştır. Hititlerle birlikte İç Anadolu'da yaşanan genel değişimin konutlara nasıl yansıdığı ve Anadolu'ya özgü yerel konut planının ne derece kullanıldığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Hitit Dönemi'nde konutlara nasıl bir yenilik kazandırıldığı ve her kentte konut düzeninin aynı olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ve tezin asıl kısmını oluşturan son aşamada ise İç Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde araştırılan tüm konut örnekleri tipolojik olarak incelenmiştir. Basit yapılaşmadan başlayıp karmaşık yapılaşmaya doğru konutlarda farklı tiplerin olduğu görülmüştür. Bu amaçla; Erken Tunç Çağı'ndan başlayıp Hititlerin yıkılmasına dek İç Anadolu'da konutlarda nasıl bir değişimin yaşandığı gözlemlenmeye çalışılmıştır. Konutlar, kültürleri yansıtan en iyi arkeolojik verilerden biri olduğu için, bu sayede dönemler arası kültürel benzerlikler ve farklılıklarda algılanmaya çalışılmıştır. Ayrıca incelenen konutların daha iyi anlaşılması için, konut örneklerinin tümü tek bir tablo içerisinde, özete dökülmeye çalışılmıştır (Tab.3)

[1] Andreas Schachner, "M.Ö.16.Yüzyıl: Hitit Anadolu'sunda Bir Dönüm Noktası", *VII. Uluslar arası Hititoloji Kongresi Bildirileri,* Cilt II, Ankara 2010, s. 676.

Tezin içeriğini zenginleştireceğini düşündüğüm için mümkün olduğunca çok, ele alınan konutların üç boyutlu çizimleri yapılmıştır. Bilimsel olarak kazılarda konutların nasıl bir dış görünüme sahip olduğunu kanıtlayan bir veri olmadığından, yapılan çizimlerde seçilen renklergerçeği yansıtmamaktadır. Bu yüzden bilimsel gerçekliği yoktur. Konut planlarının duvarlarının ayağa kaldırılmasındaki amaç okuyucuya görsel bir kolaylık sağlamaktır. Bunun dışında kentlerde ortaya çıkarılan konutların yüzdelik dağılımları da grafiklerle saptanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM I

I.Hitit Devleti'nin Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Hititler öncesi Asur TicaretKolonileri Çağı'nda Anadolu'da siyasi birlikten bahsedemiyorduk. Bu bilgiyi doğrulayacak en önemli kanıt Kültepe'de ele geçen Mama Kralı Anum-Hirbi'den, Kaneş Kralı Warşama'ya yazılmış bir mektuptur. Bu belgede Anum Hirbi, Kaneş kralına şöyle demektedir: Sen bana şöyle yazmışsın: "*Taişamalı benim kölemdir, ben onu sakinleştiririm. Fakat sen kölen Sibuhalı'yı yatıştırabiliyor musun?.Taişamalı senin köpeğin ise, o nasıl oluyor da diğer hükümdarlara bağımsız gibi davrana biliyor?Benim köpeğim Sibuha'lı diğer hükümdarlara karşı istediği gibi davranabiliyor mu?Taişamalı aramıza üçüncü kral mı olacak?Benim düşmanım beni yendiğin de Taişamalı benim ülkeme saldırdı, 12 kentimi yıkıp, sığır ve koyunları yağmaladılar."* Bu belge, Koloni Çağı Anadolu'sunda küçük bölgeleri egemenliği altında tutan ve sahip oldukları askeri güç nedeniyle başka kralları da kendisine bağımlı kılan yerel kralların varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Asur Ticaret Kolonileri'nde bulunmuş yazılı belgelerde, aslında Asurca olmayan birçok teknik terim geçmektedir. Bu terimler, köken bakımından dilbilimciler tarafından Hint-Avrupa dil ailesine bağlanmaktadırlar. Bu özel sözcüklerin yanında, belgelerde bulunan kişi adlarından birçoğu da yine Hint-Avrupa kökenli olarak analiz edilmekte ve Hititler'in M.Ö 19 yy' da Anadolu'da varlığını kanıtlamaktadır. Hint-Avrupa soyundan olan Hititler'in, Anadolu'nun yerli halkı olmadıkları bilinmekte, ancak göç tarihleri ve Anadolu'ya nereden ve nasıl geldikleri kesin olarak bilinmemektedir. 1887 yılında Orta Mısır'daki Tell el-Amarna'da kaçak kazılarda ele geçen bir tablette, İ.Ö 14. Yy da Mısır firavunları olan 3. Amenofis, 4. Amenofis ve Tutankamon'un, Ön Asya'daki başka devletlerin kralları ile yapılan diplomatik yazışmaları yer almaktadır. Bu tabletlerin birinde, Hitit kralı Şuppiluliuma Mısır firavununa "kardeşim" diye hitap etmektedir. Kendisini onunla eşdeğer bir hükümdar olarak kabul etmektedir. Bütün bunlar, Martin Luther'in İncil çevirisinde, İbranca Hittim'in karşılığı olarak kullanılan Hititler ya da

Het Oğulları'nın, İ.Ö 2.bin yılda büyük bir siyasal güç olarak bütün Ön Asya'da kendilerinin kabul ettirdiklerinin kanıtıdır. [2]

Hititlerin ilk kurucusu olarak bilinen I.Hattuşili Kuşşara kralı Anitta'nın lanetine aldırmayıp Hattuşa'yı yeniden işgal etmiş ve adını da Hattuşalı anlamına gelen Hattuşili olarak değiştirmiştir. Böylece Hititler yerel kralları kendilerine bağlayıp Anadolu da merkezi otoriteyi sağlamaya başlamıştır. Hitit devleti kuruluş evresini tamamlar tamamlamaz, ekonomik gücünü arttırmak için zengin alanlara doğru bir genişleme politikası izlemişlerdir. I. Hattuşili belgelerden anlaşıldığına göre ilk seferini Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye Bölgesi'ne düzenlemiştir. Burada en önemli kent olan Alalah kentini almıştır. Belgelerden anlaşılacağı üzere Hitit genişleme siyaseti öncelikle Kuzey Suriye'ye yöneliktir. Önce Alalah, sonra Hahhu ile Haşşu'nun ele geçirilmesiyle birlikte Hititler büyük miktarda ganimetlere sahip olup genişlemiştir. Hititlerin dış siyaset ve devlet ilkeleri I.Hattuşili tarafından sağlanmıştır. Hattuşili'den sonra yerine onun veliahdı olan I.Murşili tahta geçmiştir. Murşili'de Hattuşili'nin izinden gitmiştir. Dış siyasete önem vermiş Halpa ve Babil gibi önemli kentleri ülkesine katmıştır. Halep'inde Hititlerin eline geçmesi Ön Asya'daki kuvvet dengesi bu devletin lehine değiştirmiş ve aynı zamanda ticaret yolunun da Hititlerin eline geçmesi devleti daha güçlü yapmıştır. Kuzey Suriye'nin fethi Murşili'ye Mezopotamya kapılarını açan en büyük etken olmuştur. Hattuşili'nin kendisinden sonra gelenlere vasiyet ettiği birlik, özellikle yönetici sınıftan kişilerin tutkuları yüzünden bozulmuş, bu tutkular, Murşili'nin askeri faaliyetler yüzünden Hattuşaş'tan uzun zaman ayrı kalmasından dolayı daha fazla körüklenmiştir. Murşili'nin askeri alandaki başarılarını çekemeyenler ve onun özellikle de Babil'i alarak adeta bir efsane kahramanı olacağından korkan kral ailesindeki kişiler Murşili'nin sonunu getiren komplolara başvurmuşlardır. Bu komplolar sonucunda Hitit devleti çok uzun süren kargaşanın içine itilmiş, taht kavgaları ve cinayetlerin sonu gelmemiştir. Daha sonra devletin başına kendi eniştesini öldüren Hantili geçmiştir. Fakat Hantili askeri seferlerde Murşili kadar başarılı olamamıştır. Bu dönemde Hurriler Anadolu'ya girmişler ve kendi nüfuslarını arttırarak

[2]Ali Dinçol, "Hititler Öncesinde Anadolu", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, s. 23 – 24.

güçlenmişlerdir. Kuzeyde yarı yerleşik toplum olan Kaşkalar ise Karadeniz tarafından Hititleri yağmalayarak zayıflamasına neden olmuşturlar. Hititlerin çöküşü yaklaşık M.Ö 1550 yılında başa geçen Ammuna döneminde de sürmüştür. Ammuna'dan sonra geçen olayı bir belgede şöyle anlatılır: "*Ammuna'da tanrı olunca, saray muhafızlarının başı Zuru, oğlu "altın mızrağın adamı"ünvanını taşıyan Tahurwaili'yi gizlice gönderdi ve o, Tittiya'yı ve oğullarını ailesi ile birlikte öldürdü."Haberci" unvanı taşıyan Taruhşu'yu gönderdi ve o Hantiliyi oğulları ile birlikte öldürdü. Ve Huzziya kral oldu."* Söz konusu taht kavgaları ülkeyi felaketin eşiğine doğru sürüklemekteydi. Kizzuwatna'nın en önemli kentlerinden biri olan Adaniya (yani bugün ki Adana) dahi bağımsızlığını kazanmıştır. Böylece Hitit egemenlik alanı daralarak, ilk kuruluş dönemlerindeki, Hattuşaş ve yöresinden oluşan ana çekirdeğin sınırları içlerine çekilmiştir. Sonra tahta geçen Telepinu koyduğu kanunlarla ülkeyi yavaş yavaş düzene sokmaya başlamıştır. İşte Telepinu sonrası Hitit tarihinde başlayan bu yeni dönem, benimde tezime konu olan İmparatorluk Çağı'nı temsil etmektedir. [3]

Hitit tarihinde başlayan yeni döneme "Büyük İmparatorluk" ya da "Yeni Krallık Dönemi" adı verilir. Öte yandan, yaklaşık M.Ö. 1380 yıllarına tarihlenen Büyük Kral Şuppiluliuma'ya değin, Hitit tahtına oturmuş kralların kesin sırasını ve dönemlerindegeçen olayların tam bir kronolojisini saptayamıyoruz.[4]

M.Ö. 15. Yüzyılın ortalarında Tuthaliya, Hitit tarihini canlandıran ve kaybedilmiş kraliyet topraklarının çoğunu geri alan güçlü ve enerjik bir hükümdar olarak ortaya çıkar. Ancak elimizde Tuthaliya'nın icraatı ile ilgili bilgi veren fazla yazılı belge yoktur. Tuthaliya'dan çok sonra yaşamış olan Hitit kralı II. Muvatalli'nin Halep kralı Talmişarruma ile yaptığı anlaşma metninde anlatıldığına göre, Halep kralı ile Tuthaliya arasında önce bir antlaşma yapılmış, fakat Halep kralı sözünden dönerek Mitanni kralı ile barış imzalamıştı. Bu nedenle Tuthaliya, Halep ve Mitanni krallarını, ülkeleri ile birlikte yok etmişti. Ancak Tuthaliya'nın halefi Arnuwanda zamanında Hititler için en büyük sorun, Kaşkalar olmuştur. Merkezi bir otoriteye

[3]Ali Dinçol, *a.g.e.,* s. 29 – 32.

[4]Trevor Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, New York 1998, s.30.

bağlı olmadan bağımsız boylar halinde yaşayan, bazen başkente değin inen bu yağmacı gruplar ile antlaşmalar yapılmış, fakat bir boy diğerinin Hitit kralı ile yaptığı antlaşmayla kendini bağlı saymadığı için, mutlaka bir tanesi saldırı halinde olmuştur. Şuppiluliuma'nın yaklaşık M.Ö. 1344'te tahta çıktığında siyasal durumun iyiolmadığı, Hatti topraklarının büyük bir kesiminin düşmanlara kaptırıldığı, Şuppiluliuma'nın oğlu ve halefi II. Murşili'ye ait veba duası metninde açıkça belliolmaktadır. Tarih boyunca görüldüğü gibi, devletlerin iç karışıklıkları düşmanlarınyayılma doğrultusundaki isteklerini sürekli çoğaltmış, her zayıflama, istila ve toprakkayıplarını beraberinde getirmiştir. Fakat Şuppiluliuma daha prensliğindenbaşlayarak, genellikle hasta olduğu anlaşılan babasını askeri faaliyetlerde temsilettiğinden, kral olunca çok deneyimli ve yetenekli bir komutan olarak, düşmanülkelerle başa çıkmayı başarabilmiştir. Oğlu II. Murşili tarafından anlatılan icraatınagöre, Şuppiluliuma babasının Kaşkalar ile yaptığı savaşlarda büyük başarılargöstermiş, ayrıca Kaşka korkusu yüzünden boşalmış olan sınır bölgelerinde kalelerve tahkimatlar yaptırarak, kaçan halkı yeniden buralara yerleştirmiştir. Ayrıca Hattiülkesinin doğusunda, bugün kuzeydoğu Anadolu'ya yerleştirilen Hayaşa ile Batı Anadolu'daki Arzawa'ya karşı girişilen seferlerde de yine önemli bir rol oynamıştır.Şuppiluliuma krallık tahtına çıktığı zaman, herhalde uzun bir süre Anadolu içindeki kargaşanın yatışması ile uğraşmak zorunda kalmıştı. Krallığının ilk yıllarında Toros sıradağlarının ötesine doğru yayılma girişiminde bulunmuşsa da, anlaşıldığına göre bunda pek başarılı olamamıştı. İlk olarak bugünkü Elazığ dolayları ile eşitlenebilen İşuva ülkesi ile bir çatışma olmuş, arkasından Mitanni kralı ile arasında bir sürtüşme başlamıştı. Hatti-Mitanni çekişmesinin Şuppiluliuma aleyhine sonuçlanması üzerine Kaşkalar tekrar saldırıya geçmişler ve kral, yayılma siyasetini bir süre terk edip, iç düşmanlarla savaşmak için kuzeye yönelmişti. Bu karışıklığın yatıştırılmasının ardından yayılma siyasetini yeniden başlatmadan önce, Anadolu içindeki güvenliğin sağlama alınması gerekiyordu. Bu yüzden öncelikle Doğu Anadolu'daki Azzi – Hayaşa ülkesi ile bir antlaşma yapıldı. Siyasal alanda güçlenmeye yönelik bir antlaşma da Kizzuwatna kralı Şunaşşura ile imzalanmıştı. Mitanni ülkesi nasıl Hatti ile Mısır arasında bir tampon oluşturuyorsa, Kizzuwatna da Mitanni ile Hatti arasında aynı rolü oynuyordu. Bu bakımdan, zamanla yine Mitanni yanında yer alan bu ülkenin tekrar Hititlerin yanına çekilmesi gerekmişti. Böylelikle,

gerek Mitanni'ye karşı durum sağlamlaştırılmış, ayrıca Suriye yolu Hititlere açılmıştı.[5]

Kizzuwatna ile antlaşma yapılıp, bu ülkenin arkadan saldırmayacağı konusunda güvenceye sahip olunca, Hitit orduları Kuzey Suriye üzerinde baskı kurmaya başlamışlardı. Hurri kuvvetlerinin bir bölümü de yenilmiş, Şuppiluliuma, Kinza ve Amurru bölgelerini ele geçirmiştir. Ardından kıyı kesiminden doğuya doğru içerlere girip, Hurri egemenlik alanında kalan Kargamış kenti fethedilmiştir. Şuppiluliuma'nın nüfus alanı artık Mısır sınırına kadar dayanmıştır. [6]

İktidar dönemi parlak geçen Şuppiluliuma ve kısa bir süre sonra da en büyük oğlu II. Arnuwanda veba nedeniyle ölünce taht genç ve tecrübesiz olan II. Murşili'ye kalmıştır. Babası Şuppiluliuma'nın icraatını da bize aktaran II. Murşili, kendi döneminde olup bitenleri egemenlik yıllarına ayırarak, ayrıntıları ile vermektedir. II. Murşili yıllıkları Ön Asya tarih yazıcılığı içinde anlatım biçimi ve ayrıntılara girmesi açısından çok önemli bir yer tutar. Özellikle devletlerarası antlaşma metinlerinin başlarına konan ve o güne değin, bu antlaşmanın yapıldığı devletle ilişkilerin nasıl geliştiğini özetleyen ve "geriye bakış" adını verdiğimiz bölümler, Hititler'de tarih bilincinin ne denli güçlü olduğunu kanıtlamaktadır. II. Murşili'nin, daha babası ölmeden zorluklarla karşılaştığı, kardeşinin de hayatta fazla kalmayışı yüzünden, düşmanların Hatti topraklarına göz diktikleri, ilk yıllarında Kaşkalar ile uğraşmak zorunda kaldığı, bu arada Kuzey Suriye'de de bazı düşmanca hareketler olduğu anlaşılmaktadır. Ugarit arşivlerinde bulunan yazılı belgelerde de, II. Murşili döneminde bu bölgenin de Hitit nüfuz alanı içinde kaldığını belli eden anlatımlar görülmektedir. [7]

Anadolu içindeki duruma gelince, II. Murşili'nin de ilk yıllarında Kaşkalar'la uğraşmak zorunda kaldığını yukarıda belirtmiştik. Bu dönemde, o zamana değin bağımsız boylar halinde yaşayan Kaşkalar, bir kişinin yönetiminde toplanmışlardı. Bu Kaşka kralının, Hitit kralına meydan okumasına karşı II. Murşili'nin karşısında

[5] Ali Dinçol, *a.g.e.,* s. 35 – 36.

[6] Oliver Robert Gurney, *The Hittites,* London 1990,s. 35.
[7] Oliver Robert Gurney, *a.g.e.,*s.37.

tutunamadığı ve yenilerek, ülkesinin bir kesiminin yakılıp yıkıldığı, kralın da tutsak edilip Hattuşaş'a götürüldüğü II. Murşili yıllıklarında anlatılmaktadır. Anadolu'nun doğusundaki Azzi-Hayaşa ülkesi de Hititler ile sürekli sürtüşme halinde kalmış bir yerdir ve II. Murşili döneminde de savaşın sürdüğü anlaşılmaktadır. Ülkenin batı ve güneybatısındaki ülkelerin kralları ile kimi zaman antlaşmalar yoluyla, kimi zaman da güç kullanarak bir denge sağlanmaya çalışılmış olmasına rağmen Hitit İmparatorluğu batı sınırında hiçbir zaman emniyette olmamış ve tahta geçen her kral, burada meydana gelen bir isyanı bastırmak zorunda kalmıştır. II. Murşili'nin uzun yıllar süren egemenliğinin nasıl noktalandığı hakkında bilgimiz yoktur. Murşili'den sonra Hitit Devleti'nin başına geçen iki kral, Muvatalli ve III. Murşili (prenslik adı Urhi-Teşup) ile ilgili en ayrıntılı bilgileri sağlayan kaynak, bu ikisi zamanında da çok önemli askeri ve idari görevlerde bulunmuş ve büyük başarılar kazanmış bir prensken, yeğeni III. Murşili'yi bertaraf ederek tahtı ele geçiren III. Hattuşili'nin (yaklaşık M.Ö. 1275 – 1250) kaleme aldığı ve otobiyografi niteliğindeki metnidir. Babası II. Murşili'den vasal krallıklarla çevrili ve sağlam temellere oturtulmuş bir imparatorluk devralan Muvatalli, şimdiye kadar dizginlenemeyen Kaşkalar'ı sürekli olarak yenmiş ve kuzey bölgelerinin tek egemeni durumuna gelmiştir. Hatta Hakmiş kentinde özerkliğe sahip bir kral olarak görülebilecek kardeşi III. Hattuşili'nin desteğiyle dikkatini güneyden gelebilecek yeni bir tehlikeye karşı yöneltme fırsatını bulmuştur. Ülkenin güneydoğu sınırları, Mısır firavunlarının toprak istekleri yüzünden tehlikedeydi. Bu yüzden Hitit kralı, seferlerini yönelteceği güneydoğu bölgelerine daha yakın askeri bir üs kurmak amacı ile başkentini Hattuşaş'tan, yeri henüz kesinlikle saptanamayan Tarhuntaşşa'ya taşıdı. I. Hattuşili zamanında başkentin Kuşşara'dan Hattuşaş'a nakledilmesinden sonra burası Hitit Devleti'nin hiç kesintisiz yönetim merkezi olarak kalmıştır. [8]

Bu dönemde(M.Ö 1290) Mısır tahtına II.Ramses çıkmış ve Suriye üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Bu yüzden hükümdarlığının dördüncü yılında bir sefer düzenleyerek, Hitit İmparatorluğu içerisinde yer alan küçük Amurru Krallığı'nı ele geçirmiştir. Böylelikle savaş kaçınılmaz olmuştur. Muvatalli'nin yönetimindeki Hitit ordusu içinde Arzava, Maşa, Kaşka ve Kizzuvatna gibi bölgelerden de askerler

[8] Trevor Bryce, *a.g.e.,* s. 45 – 47.

bulunmaktaydı. Kadeş (bugünkü Tel Nebi-mene) kenti yakınlarında yapılan savaşta (M.Ö.1285) Mısır orduları savaş düzeni alamadan Hitit savaş arabalarının baskınına uğramışlardır. Fakat sonra Hitit askerlerinin Mısır'lı askerlerdeki ganimetlere kapılması sonucu ve Mısır'lılardaki diğer askeri gücün de savaşa katılması Hititler'in kolayca kazanacağı bu savaşı berabere sonuçlandırmıştır ve bugün tarihte yapılan ilk yazılı antlaşma olarak bildiğimiz Kadeş Antlaşması imzalanmıştır. Savaşta Muvatalli'nin yanında kardeşi III.Hattuşili'de vardı. III.Hattuşili kardeşi Hitit kralı Muvatalli'ye Mısır'a karşı kazanılan bu savaşta yardım ettikten sonra ülkesine geri dönerken, Lawazantiya kentine uğramış ve orada Tanrıça Şauşga'nın (İştar'ın diğer adı.) rahibi olan Pentipşarri'nin kızı Puduhepa ile evlenmiştir. Muvatallinin ölümünden sonra Hitit tahtına, bir harem kadınından olan oğlu Urhi-Teşup geçmiştir. Telepinu fermanına göre bir kralın birinci derecede oğlu yoksa, ikinci dereceden oğul tahta geçerdi. III. Murşili adıyla tahta geçen Urhi – Teşup'un yaptığı ilk iş başkenti tekrardan Hattuşaş'a taşımak olmuştur. Urhi-Teşup kendisini mutlak kral olarak belirtmiş ve bu durum III. Hattuşili'nin zoruna gitmiştir. Bundan dolayı III. Hattuşili Urhi-Teşup'a Tanrıça İştar'ın yardımıyla savaş açmış ve onu tahtan indirmiştir. Bu olaydan sonra III. Hattuşili'nin savunması olarakta bilinen bir belge yayınlattırmıştır. Urhi-Teşup'u krallıktan atar atmaz Hattuşili, eski dostu Benteşina'yı yeniden Amurru Krallığı'na getirmiş ve de onunla bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmada kısaca şunlar yazılı idi: "*Büyük Kral Muvatalli ölünce, ben Hattuşili, babamın tahtına oturdum. Benteşina'ya ikinci kez Amurru Krallığ'ını verdim. Babasının evini (sarayını) ve krallık tacını ona hak ettiği gibi geri verdim. Aramızda dostluk kurduk. Oğlum Nerikkaili, Amurrulu Benteşina'nın kızını eş olarak aldı. Bende kızım Gaşşulawi'yi amurru kralı sarayına, Benteşina'ya eş verdim."* Böylece, Amurru ülkesinde Hititler kendilerine bağlı olan vasal bir krallık daha yaratmışlardır.[9]

III. Hattuşili yerel krallarla savaş yoluyla değil, kız alıp vermelerle oluşturulan akraba olma yoluyla kendisine bağlamayı tercih etmiştir. Hattuşili Mısır'la da yakın ilişkiler kurup iki ülke arasında sıcak bir ortam oluşturmuştur.

[9] Ali Dinçol, *a.g.e.*, s. 44 – 47.

Hattuşili'nin eşi Puduhepa da bazen kralla birlikte siyasi kararlarda söz sahibi olmuştur. Bunun en büyük kanıtı Hattuşili'nin mührü yanında Puduhepa'nın da mührünün belgelerde bulunmasıdır. Hattuşili'nin ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Kendisinden sonra devletin başına, Puduhepa'nın doğurmuş olduğu oğlunun geçtiğini belgeler kanıtlamaktadır. Bu oğul IV. Tuthaliya'dır.(M.Ö.1250). Puduhepa kocası III. Hattuşili öldükten sonrada yetkilerini oğlu IV. Tuthaliya zamanında da sürdürmüştür. IV. Tuthaliya'nın siyasi olarak en büyük uğraş verdiği olay Hatti ülkesine ilerde tehlike oluşturacak Asur İmparatorluğu idi. Asur ile olan ilişkilerin hep dostluk içinde olması Hititler'in Asurlulardan çekindiklerinin bir kanıtıdır. Daha sonra yapılan tüm bu dostluk çabaları boşa gitmiştir. Asur İmparatorluğu'nun planlarından hiç ödün vermeden istediği yeri yağmalaması iki ülke arasındaki dostluğun kopmasına neden olmuştur. Bundan dolayı da Asur ve Hitit toprakları arasına, Hitit Devleti'ne sadık birer krallık olan Ugarit ve Amurruluları güçlendirerek sokulması, iki gücün doğrudan ilişkisini önleyecek bir tampon bölge yaratılmıştır. Asur tehlikesi atlatılmış fakat bu sefer de büyük bir açlık tehlikesi ortaya çıkmıştır. Kuraklık baş göstermiştir. Fakat IV. Tuthaliya Mısır firavunu Merneptah'dan yardım istemiş ve Hitit ülkesine gemilerle tahıl yardımı yapılmıştır. IV. Tuthaliya döneminde de yine Kaşkalar'la uğraşılmıştır. Ancak fazla sorun çıkmadan Kaşka isyanları bastırılmıştır. IV.Tuthaliya'nın hangi koşullar altında öldüğü kesin olarak bilinmemektedir. Tuthaliya öldükten sonra, yerine oğlu III. Arnuwanda devletin başına geçmiştir (M.Ö.122O). Bu dönemde yine kuzeyde Kaşkalar ile uğraşılmış ve Anadolu'nun güneydoğusunda ise buraya göçmüş bir toplumun başı olan Mita'nın, Hitit Devleti'nin çekirdek bölgelerine kadar sokulduğu bilinmektedir. Mita kimi metinlerde Frigler'in kralı olan Midas olarak geçmektedir. III. Arnuwanda'dan sonra tahta II .Şuppiluliuma geçmiştir. II. Şuppiluliuma zamanında sarayda ve orduda iç karışıklıklar olmuştur. II. Şuppiluliuma son Hitit kralı olarak bilinir ve onun soyundan kimse tahta geçemeden Hitit Devleti çökmüştür (yaklaşık olarak M.Ö.1200). Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasındaki sebepler kuşkusuz ki bir tane olamaz. Devletin içindeki kargaşa, ekonomik güçlükler, kurulu olan dengeleri değiştiren uluslararası kaynaşmalar, bir diğerinin aleyhine yayılan ve kuvvetlenen diğer yeni devletler, doğan yeni koşullara uymayan ya da kendilerini kurtaracak başka dengeler kuramayan toplulukları yok etmektedirler. Hitit İmparatorluğu'nun

yok olmasında da bütün bunların rolü vardır. Hititler'in çöküşünde rol oynayan en büyük etken Asur Devleti'nin büyüyüp ülkeye yaptığı saldırılardır. Bu dönemde yine Anadolu'ya göç eden kavimler geçtiği tüm toprakları yağmalamış ülkeyi felaketin eşiğine sürüklemiştir. Bunu Mısır firavunu III.Ramses şöyle açıklar: "*..birden bire devletler yakılıp yıkıldı. Hiçbir ülke onların silahlı saldırısına dayanamadı. Hatti, Kizzuwatna, Kargamış, Arzawa, Alaşiya (Kıbrıs)…"* Ramses'e göre, bir tek denizden ve öküz arabalarıyla, karadan gelen bu sürülere karşı güçlükle direnebilmiştir. Anadolu'da yapılan çeşitli kazılarda, bu dönemde, Hattuşaş'ta dâhil pek çok kentin büyük bir yangınla harap olduğu anlaşılmıştır. Yaşanan bu felaketin günümüze kalan en iyi kanıtı bu yangın izleridir. Devletlerin yıkılması ile uluslar hemen yok olmaz. Hititler ile akraba olduğu bilinen Luwilerde, yeni gelenlerin baskısı sonucunda Kuzey Suriye'ye çekilmişler, orada Sami ırktan olan Aramiler ile kaynaşmışlar ve M.Ö.1200 yıllarından sonra küçük yerel devletler halinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.[10]

Anadolu'da Hititlerin bu denli başarılı olmalarının nedenlerinden biride, kurmuş oldukları sosyo-ekonomik yapıdaki düzende gizlidir. Anadolu'da siyasi birliği sağladığı gibi daha önceleri karma bir düzene sahip Anadolu ekonomisini de tekelinde toplayarakgüçleşmiştir. Hitit kralları ekonomik ve sosyal bir sistem yaratırken bütün düzenlemelerimerkezi bir devletin gereklerini yerine getirecek şekilde planlamışlardır.

Tanrılara çokbüyük önem atfedilmiş, yerel tanrıların kültleri koruma altına alınmış ve bazı tapınakşehirlerine özel ayrıcalıklar tanınmıştır. Askeri ya da bürokratik bütün idare merkezleridoğrudan Hitit başkenti Hattuşaş'a bağlı idarecilerin kontrolüne verilmiş ve her zamanmerkez tarafından denetlenmiştir. Toprağa bağlı Hitit ekonomisinde, işletmeden eldeedilen kârlar Hitit krallarının askeri politikalarına kaynak oluşturacak şekilde organizeedilmiştir. Toprağı işletme hakkı verilen şahıslar, elde ettikleri kârla atlı arabalarınmasraflarını karşılamakta, asker beslemekte ve toprağa bağlı halk, kamu işlerindeçalışarak devletin dayattığı angarya yükümlülüklerini yerine getirmekteydi. Hitittoplumunda sosyal sınıflar da

[10] Ali Dinçol, *a.g.e.*, s. 49 – 53.

ekonomik sistemin bir yansıması olarak çıkar karşımıza.Sosyal sistemi temelde hürler ve köleler olmak üzere iki tabaka halinde düşünmekmümkündür. Kral ve ailesinin içinde yer aldığı asillerin dışında hür halkın neredeysetamamını toprağa bağlı köylüler oluşturuyordu. Köle sınıfı için yapılabilecek en doğrutanımlama ise alınıp satılabilir insanlar olduklarıdır. Hitit toplumunda ailenin görünümü,yasalardan anlaşıldığı üzere tam anlamıyla ataerkil bir yapıdaydı. Babanın kendi ailesiüzerinde sınırsız yetkisi vardı. Bununla birlikte kadınların hakları da tamamen yoksayılmamıştır.[11]

Hititlerde ekonominin can damarını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Ülke ekonomisinin canlılığı ve ülkenin devamlılığı topraktan elde edilen bol ürüne bağlıydı. Fakat İç Anadolu gibi suya ihtiyaç duyulan karasal bir iklime sahip bölgede tarımla uğraşmak zordu ve her zaman tanrıların suyuna ihtiyaç duyuluyordu. Nehir vadileri ve dağ silsileleri arasındaki toprak parçaları ekime en uygun alanlardı.[12]

Hititler çok çeşit tarım ürünü yetiştiriyordu. En önemli tarım ürünü hububattı. 4 çeşit buğday, 2 ya da 3 çeşit arpa biçimi vardı. Geniş bir baklagiller yelpazesini kapsayan (bezelye, fasulye, nohut, bakla, mercimek) sebzeler, kök ve soğanlı sebzeler (havuç, soğan, sarımsak, pırasa), salatalık su teresi maydanoz ve her yerde görülen bir Akdeniz ürünü olan zeytin (Kilikya bölgesinde) yetiştiriliyordu. Kimyon ve kişniş otu gibi bitkiler ekiliyordu. Meyve bahçelerinde incir, elma, kayısı, armut, üzüm, nar ve muhtemelen erik ve ılgın yetiştirilirdi. Arı kovanlarında bal, günlük süt, kaymak ve peynir üretilirdi. En fazla üretilen meyve üzümdü ve bundan da şarap üretiliyordu. Hititlerde ana besin maddeleri ekmek, su, şarap ve bira olarak metinlerde geçmektedir. [13]

Bağımsız bir çiftçi 4 gün kendi arazisinde çalışırken, 4 günde kendisine en yakın tımar arazisinde çalışmak zorundaydı. Sosyal hayatta tarımın bu denli önemli olması

---

[11] Fatma Sevinç, "Hititlerin Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem*",Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 17, 2008. s. 11.

[12] H.Klengel,"The Economy Of The Hittite Household",*Oıkumene*, Sayı 5,1986, s. 23.

[13]Trevor Bryece, *Hitit Dünyasında Toplum ve Yaşam* (Çev: Müfit Günay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2003. s. 90.

Hitit yasalarında çok sık rastlanmayan istisnai kuralların konmasına neden olmuştur. Bunu bir metinden daha iyi anlayabiliyoruz.

"Eğer bir tohum yerine biri başka bir tohum serperse onun ensesi saban yerine koyulsun, iki koşum öküzü bağlansın, birinin yönü bu tarafa doğru, diğerinin yönü o tarafa doğru çevrilsin; adam ölsün ve öküzler ölsünler"[14]

Tarımda halk dışında savaşlarda ganimet olarak elde edilen insan gücünden de yararlanılırdı. Bu savaş esirlerine**Namra**adı verilmektedir. Namralar tarımda en ağır işlerde çalıştırılırdı. Hititler düzenli ve güçlü bir orduya sahip olmak için güçlü bir ekonomik yapıya sahip olması gerekiyordu. Bunu sağlamak amacıyla Hitit devleti, 3000 bin yıl sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun uyguladığı "Tımar" sistemine benzeyen bir toprak sistemi geliştirmiştir. İki çeşit tımar arazisi vardı. Doğrudan doğruya Hitit kralının mülkiyetinde olan topraklar büyük çiftliklere bölünüyor ve bu büyük toprakların kullanım hakkı prenslere, beylere veya yüksek düzeyde saray mensuplarına işletilmek üzere bağışlanıyordu. Diğeri de çiftçilere ve göçmelere bağışlanan küçük tımar arazileridir. Her iki tür tımar sahipleri de bu bağış karşılığında kralın ordusuna asker veya savaş arabası sağlamakla yükümlüydüler. Ancak her yükümlü orduya sağlayacağı askerlerin yiyecek, içecek ve her türlü araç gereçlerini de karşılamak zorundaydı. [15]

Namralar tarımda çalıştırılmalarının dışında, herhangi bir zengin aileye hizmet etmeleri içinde bağışlanıyordu. Ele geçirilen bir tablette kral, kraliçe ve prens tarafından Bayan Kuwatalla'ya bağış yapıldığı ve gelecekte bunları torunlarına bırakabileceği, hiç kimseninde buna müdahale edemeyeceği özellikle bildirilmiştir.

"13 ev; 30 adam, 18 hizmetçi, 4 süt çocuğu, 35 kadın, 16 kız çocuğu, 2 (kız) emzikli çocuk, 2 ihtiyar adam, 2 ihtiyar kadın; toplam110 kişi, bunun arasında 6 zanaatkâr: 2 aşçı, 1 elbiseci, 1 Hurri gömlek imalatçısı, 1 deri işçisi, 1 seyis; adam, kadın, erkek çocuk, kız çocuk: 15 sığır, 22 koyun, 2 eşek hizmetçiye; 22 sığır piršahhan'a ait, 158 (parça) küçük baş hayvan, 2 at, 3 katır; 40 kapunu 14 ½ IKU

[14] Esma Reyhan, "Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım", *Akademik Bakış,* Cilt 2, Sayı 4, 2009. s. 164.
[15]Erman Seviğ, *Eski Çağ'da Anadolu Ekonomisi*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009. s. 69.

arazi, 28 IKU sığır otlağı, 4? IKU tarıma elverişli toprak, otlak ile değiştirilmiştir; 14 ½ IKU 6 gipeššar bağ, 4 ½ IKU 1 ½ gipeššar orman, 3 sebze bahçesi, 6 kapunu 4 IKU 4 gipeššar dağlık arazi; 6 çift ev, 3 harman yeri samanı ile beraber".[16]

Namralarında iş gücüyle elde edilen tarım, silolarda depolanmaktadır. Bunu başkent Boğazköy'de dâhil Hitit kentlerinde ortaya çıkartılan büyük buğday silolarından anlamaktayız. Boğazköy'deki siloların bazıları 2.5 metre bazıları ise 3.5 metre derinliğindedir. Dolma yüksekliği göz önüne alınırsa silolarda ortalama 7000 ila 9800 metre küp tahıl depolanıyordu. Böylece burada 4200–5900 ton tahıl kapasitesisöz konusudur. Bu miktar tahıl ile 23000 ile 32000 insanın senelik ihtiyacıkarşılanabilir.[17] Ento arkeolojik araştırmalar gösteriyor ki; 1 insan yılda ortalama 160 ila 220 kg. buğday tüketmektedir. Bu silo kompleksinin ve Hattuşaş'ta daha önce açığaçıkarılmışsilo çukurlarının, Hitit başkentinin günlük ihtiyacını karşılamak için yapılmışdepolar olmadığı, hem şehir hem de ülke için uzun vadeli rezerv olarak planlandıklarıanlaşılmaktadır. Bu silolarda muhafaza edilen erzak, devlet hazinesininbir kısmıydı. Kral stoklanan tahıl ile ülkenin herhangi bir yerinde başgösteren açlık sorununa müdahale edebiliyor ve bu şekilde ülke için tehlikeligelişmeleri önleyebiliyordu.[18]

Hitit toplumunda ekonominin temeli tarıma tarım da düzenli yağışlara bağlı olduğundan, kurak geçen mevsimler ülkenin açlık yılları olarak belgelere kaydedilmiştir. Hitit Devleti ile Mısır devleti arası da imzalanan Kadeş antlaşmasından kısa bir süre sonra, bu antlaşma ile kurulan dostluk gereği, II. Ramses'in II. Hattuşili'ye yazdığı bir mektupta, Hatti ülkesine gemilerle tahıl gönderdiği yazılıdır. Başka belgelerden Mısır'dan Hatti Ülkesi'nde görülen açlığa karşılık defalarca tahıl gönderdiği anlaşılmaktadır. Yine IV. Tudhalia kıtlık zamanında Mısır firavunu Merneptah'dan yardım istemiştir. Mısırdan gemilerle Ura

[16] H.Klengel, *a.g.m,* s. 29.
[17] Jurgen Seeher, "Boğazköy-Hattuşa 1999 Yılı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* I.Cilt, Sayı XXII, İzmir 2000, s. 305.
[18] Jurgen Seeher, *a.g.e.,* s. 303-305.

limanına tahıl gönderilmiştir. Mısırdaki Karnak yazıtında firavun Mernaptah bu olayı şu sözlerle açıklamıştır: [19]

"Hatti Ülkesini yaşatmak için, Asyalılara gemiler içinde tahıl gönderdim "

Bu durumda gösteriyor ki, M.Ö. 13. Yüzyılda, Hititlerin tarımsal üretimi, nüfusun ihtiyaçlarını dahi karşılamaktan uzak olduğunu göstermektedir.

Ekonomik yapıda tarımdan sonra en önemli pay sahibi unsuru hayvancılık oluşturmuştur. Hititlerin; öküz, inek, koyun, keçi, domuz, manda, at, eşek ve kuş besledikleri anlaşılmıştır. Hattuşaş'ta Büyükkale'de yapılan kazılarda çok sayıda evcilleştirilmiş hayvan, yabani hayvan, kuş, kaplumbağa, yumuşakça kabukları veya kemikleri bulunmuştur. Evcilleştirilmiş hayvanlar arasında; at, eşek, katır, sığır, keçi, domuz, koyun ve köpek kemikleri ayırt edilmiştir. Bazı hayvanların yününden yararlanılıyor ve dokumacılıkta kullanılıyordu. Şu ana kadar yapılan Hitit kazılarında dokumacılık örneğine bir kanıt bulunamasa da, çıkan çok sayıda ağırşaklar bunu kanıtlar vaziyettedir. Ayrıca Hititlerde balda önemli bir besin maddesiydi. Bu yüzden arıcılıkla uğraşan çiftçilerde vardı [20]

Hititlerde ev halkının ne kadar hayvana sahip olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bir metinden elde edilen bilgiye göre; 13 tane eve ait olan "38 sığır, 180 küçükbaş sığır, 2 eşek, 2 at ve 3 katır"dan bahsedilmektedir. Koyun ve keçi her evde bulunmuş olmalı, fakat eşek, at ve katır nadir bulunan hayvanlardan olmalı[21]

Bunların dışında Tapınaklardan, vasal krallıklardan ve halk içinden alınan vergiler, yer altı kaynakları, savaş ganimetleri ve ticaret diğer ekonomik sistemi oluşturan unsurlardır. Tablet arşivlerinden elde edilen bilgiye göre; Hititlerde farklı meslek gruplarının olduğunu bilmekteyiz. Metal işleyenler, dokumacılar, dericiler, marangozlar, taşçılar, çömlekçiler, değirmenciler, terziler, bira imalatçısı, fırıncı, hasırcı, çamaşırcı ve buna benzer meslek gruplarının varlığını bilmekteyiz. Zanaatkârların gelirinin 10 şekel olduğundan bahsedilmektedir. İyi bir kuş bakıcısında 25 şekel fiyat aldığı söylenmektedir. Bu bilgiden Hititler'de

[19] Ali Dinçol, *a.g.e.*, s. 51.
[20] Erman Seviğ, *a.g.e.*, s. 70.
[21] H.Klengel, *a.g.m.*, s. 27.

zanaatkârların diğer meslek gruplarına nazaran daha düşük ücret aldığını anlamaktayız.[22]

Sosyal hayatta ekonomiye can veren tarım, hayvancılık gibi hususların yanısıra Hitit krallarının da rolü büyük olmuştur. Tüm krallar ülkeyi yönetme yetkisinin kendilerine tanrılar tarafından verildiğini öne sürüp halkı kontrol etme yönünde avantaj sağlamıştır. Öyleki ilk Hitit liderlerinden biri kabul edilen Anitta bile, Anadolu'nunönemli tanrılarından Fırtına Tanrısı'nın sevgisini kazanmış olmaklaövünür. [23]

Merkezi devlet, ülkenin bütün tanrı ve tanrıçalarını başkent Hattuşaş'ta aynı çatı altında güvence altına aldı ve Hitit yazmanları büyüklük ve tapınım derecelerine göre bütün yerel tanrıları listeler halinde derlediler. Birleştirme (*sinkratizma*) süreci içinde birbirine benzeyen tanrılar, aynı olarak değerlendirildi. Merkezi devlet büyük ve yerel tanrıların özel bir grubunu koruma altına aldı ve bunlara başkentte özenle hazırlanan ritüellerle ibadet edilmiştir.[24] Anadolu'nun pek çok kentini yakıp yıkarak yok eden Hititlerin,Zippalanda ve Arinna gibi kentlere ayrıcalık tanımalarının nedeni bukentlerin, panteonun başına yerleştirdikleri Fırtına Tanrısı ve GüneşTanrıçası'nın kült merkezleri olmalarıdır.[25] Kuzey Suriye veMezopotamya'ya yaptıkları askeri seferlerde elde ettikleri ganimetleri debu kentlerin tapınaklarına taşımışlar ve kültlerini zenginleştirmişlerdir.Örneğin I.Hattuşili'nin Güneydoğu seferine ait Akadça tablette, elegeçirdiği kentlerden elde ettiği ganimetleri, altın ve gümüş tanrıheykellerini Hattuşaş'a getirdiği, onları kendi tanrı ve tanrıçalarınıntapınaklarına koydurduğu, kadın köleleri Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nınhizmetine verdiği hakkındaki anlatısı yer almaktadır. [26]

Sosyal tabakalaşmanın en üst seviyesinde kral, kraliçe ve kraliyet ailesi yer almaktadır. Oldukça kalabalık olan bu grup, *šalli haššatar* "Büyük Aile" olarak adlandırılmaktadır. Devletin en yüksek memuriyetleri genellikle asillere

[22] Meltem Doğan Alparslan,"Hititler Dönemi'nde Esnaf ve Zanaatkârlık", Osmanlı *Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri'nde Esnaf ve Ekonomi Semineri*, Cilt I, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2003, s.45.
[23]Fatma Sevinç, *a.g.m.*, s.13.
[24] Oliver Robert Gurney, a.g.e., s. 109.
[25] Ahmet Ünal, *Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları,*Etibank Yayınevi, İstanbul 1999, s. 205.
[26] Ali Dinçol, *a.g.e.*, s. 29.

ayrılırdı.Örneğin saray muhafızlarının başı, saraylıların başı, içki sunucuların başı, hazinedarların başı, asa taşıyıcıların başı, binbaşı, evin babası gibiunvanlara sahip asillerin saray kadrosunda yer aldıklarını üstlendiklerigörevler göstermektedir. Hititlerin saray hayatı ve asillerin görevorganizasyonu konusunda uzun bir geleneğe sahip olduklarıanlaşılmaktadır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden beri kralların vesarayların var olduğunu bildiğimiz için, Hattuşaş'ta tesis edilen saray vesaraylılık konusunda Hititlerin kendilerinden öncekileri örnek aldıklarınısöylemek mümkündür[27]

Hitit toplumunda asiller ve üst tabaka dışında halkın, hürler vekköleler olmak üzere iki tabakadan oluştuğunu söyleyebiliriz. Aslında buayrım insanların ekonomik sistemdeki rollerine bağlı olarak ortayaçıkmıştır. Hür olmak, Eski Yunan polislerinde karşımıza çıkanuygulamalarda olduğu gibi seçme ve seçilme hakkına sahip olmak ya dayönetime doğrudan katılmak anlamına gelmiyordu. Hür insanlarınkölelerden en temel farkı onlar gibi alınıp satılabilir olmamalarıdır. Köleler çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Tapınakta çalışanlar, devletin arazisinde, kişisel işlerde çalışan köleler olmak üzere dallara ayrılmaktadır. [28]

Sonuç olarak, Hititlerin ekonomik ve sosyal sistemlerini, merkeziyönetimin gereklerini yerine getirecek biçimde kurmuşlarıdır. Ailenin yaşadığı "Ev" dâhil olmak üzere, büyük küçük hertürlü ekonomik ve sosyal kurum doğrudan devlete bağlanmış ve devlet, görevlileri vasıtasıyla sürekli bu kurumları denetlemiş, onlara sorumluluklar yüklemiştir. İdari teşkilat, merkezde kral ve taşrada ona bağlı vali ya dabelediye başkanı niteliğinde görevlilerden oluşan bir örgütlenme yaratılmıştır. Hitit Devleti'nin saldırıya açık sınır bölgelerinde görevliidareciler, doğal olarak merkezi otorite tarafından çok daha sıkı kontroledilmişlerdir.[29]

Üretimin toprağa bağlı olarak gerçekleştirildiği Hitit çağındamerkezi otorite, toprak üzerinden elde edilen gelirin önemli bir bölümünüvergi olarak kendisine tahsis etmiştir. Geliri yüksek olan topraklarsarayın, tapınakların ve asillerin işletimine bırakılmıştır. Kral ve tebaasından oluşan, geniş ve çeşitli anlamda

[27]Oliver Robert Gurney, *a.g.e.,* s. 54-55.
[28]Fatma Sevinç, *a.g.m.,* s. 25.
[29] Fatma Sevinç, *a.g.m.,* s. 30.

sosyalsınıfların var olmadığı bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu sistem tamamıylafeodal karakterdedir. Ülkede kral en üst kademedeki yetkili, evde isebaba ailenin diğer üyeleri üzerinde mutlak hâkimdir. Kadın geri plandayer almaktadır.[30]

Hitit devletinin siyasi yapısıyla Sosyo-ekonomik yapısı arasında sıkı bir bağ oluşmuştur. Toplumun Sosyo-ekonomik yapısı siyasal ölçütlere göre belirlenmiştir. Teokratik bir yapıya sahip olmaları ekonomik sistemi yönlendirmede büyük bir etken oluşturmuştur. Siyasi anlamdaki (özellikle tarım) hukuksal düzenlemeler, halkın tarıma teşviki arttırılmış böylece ekonomide can damarı oluşturan tarımın devamlılığı sağlanmıştır. Ayrıca siyasi anlamda öngörülen vergi düzenlemeleri halkın sosyal yaşantısına yön vermiş, onları devlet ekonomisi için üretken bir rol üstlenmelerine yol açmıştır.

[30]Gös. yer.

BÖLÜM II

II. İç Anadolu Bölgesi'nde Hitit Öncesi Konut Tipleri

Hitit öncesi konutlarını ele almamızın nedeni, daha önce belirtildiği gibi, Erken Tunç Çağı'nda ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki konutlarda görülen özelliklerin Hititlerde ne derece değişim gösterdiğini ya da hangi özelliklerin süreklilik gösterdiğini saptayabilmektir.

Hitit öncesi İç Anadolu'sunda konut tiplerini en iyi yansıtan yerleşimlerin başında; Erken Tunç Dönemi'nde Alaca Höyük, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Acem Höyük, Boğazköy/Hattuşaş ve Kültepe/Kaneş gelmektedir.

Erken Tunç Dönemi'nde konut tipleri Anadolu'nun bölgelerine göre değişiklik göstermiştir. Batı Anadolu ve Ege Adaları'nda uzun koridorlu ve megaron tipindeki evler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da avlulu evlerin yanında, Elazığ Tepecik, Norşuntepe ve Değirmentepe gibi yerleşmelerde, tek odalı, sokağa bakan yapılar görülürken, İç Anadolu'da ise yan yana dizilmiş, iki odalı çekirdek yapı tipine rastlanmaktadır.[31]

İç Anadolu'da Erken Tunç Çağı konutlarının en iyi yansıtıldığı yerleşim yerlerinden biri deÇorum il sınırları içinde yer alan **Alaca Höyük**'tür. Alaca Höyük'teki Erken Tunç Çağı konutları V. Tabaka'da yer almaktadır. Alaca Höyük'te Erken Tunç Çağı'nda tek konut tipi mevcuttur. Alişar Höyük'ün Erken Tunç Çağı içerisinde incelenmemesinin nedeni kent kronolojisinde yaşanan belirsizliklerdir.

Konutlara baktığımız zaman, planlardan anlaşıldığına göre; düzgün bir yapılaşmaya sahip olmadığını, duvarların dik değil, hafif yamuk şekilde birbirlerine bağlandığı görülmektedir (Çiz. 1). Planlarda görüldüğü gibi, bu evler üç odaya ve avluya sahiptir. Konutlar genelde birbirine geçişi bulunan iki küçük odadan ve bu odalardan da iç avluya açılmaktadır. Bu avlu ve odalar, uzun ve dikdörtgen forma sahip diğer bir odaya açılmaktadır. Konutlarda yer alan bu dikdörtgen avlular merkezde yer alan ana avluya açılmaktadır. Konutlar bu avlu etrafında düzensiz bir

[31] Önder Aydın, *Anadolu Mimarlığında Avlu,* (Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2000, s.45.

şekilde sıralanmışlardır. Odalar kare ve dikdörtgen formdadır. Bazı odalar birbirine bağlanırken, diğer odalar direk olarak merkez avluya bağlanmaktadır (Çiz. 2). Bazı odaların duvar diplerinde, içi buğday dolu küpler ortaya çıkartılmıştır. Kiler görevini gören bu odalar ailenin ekonomik gücünü de yansıtmaktadır. Bazı odaların kapı girişlerinin yanında fırınlar bulunmaktadır.

Konutlarda genelde dört oda bulunmaktadır. Damlar ağaç kirişli olup üzeri toprakla örtülmüştür. Konutların iç ve dış duvarlarının her iki yüzeyinin de iyi bir şekilde sıvandığı görülmektedir. Evlerin tabanları çamur harçla sıvanmıştır. Yapıların yan yana kurulması, belirli alanlara sıralanması gittikçe kentleşme olgusunun geliştiğinin göstergesidir. Konutları çevreleyen sokak, aralık ve geçitlerin düzenine önem verilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. [32]

İç Anadolu'da Hitit öncesinde konut tiplerinin en iyi şekilde gözlemlenebildiği bir diğer dönem Asur Ticaret Kolonileri Çağı'dır. Hitit öncesi İç Anadolu'da konut örneklerini araştıracak olursak, bunu en iyi yansıtan yerleşme şüphesiz Kayseri il sınırları içinde yer alan **Kültepe/Kaniş** olacaktır. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde gerek yerli halk, gerekse Asurlu halk tam bir ahenk içinde yaşamışlar ve dolayısıyla bu yaşayış biçimi mimariye yansımıştır. Burada ortaya çıkartılmış konutların neredeyse tümüne yakınında avlu bulunmaktadır. Konutlarda 3 farklı tip mevcuttur.

Kültepe'de konutlar genelde I a-b ve II. katta yoğun olarak görülmektedir. Konutlar mahalleler halinde görülmektedir. Mahalle planlarına bakarak her mahallede ortalama 5 evin bulunduğu anlaşılmaktadır. [33]

Kültepe'de görülen en basit ev formunu iki odalı avlusuz evler oluşturmaktadır (Çiz. 3, Res. 1, Plan 1). Bu örneğe 5. Mahallede rastlanılmıştır. Ev 8 x3,80 cm, (30,4m²) ölçütlerindedir. Dikdörtgen planlı, biri büyük, diğeri küçük iki odadan oluşmaktadır. Yapı doğusundaki meydana açılmaktadır. Kerpiç duvarlar oldukça düzgün bir şekilde sıvanmıştır. Koltuk duvarı iki oda arasındaki kapının hemen

[32] Mahmut Akok, "Alaca Höyük'te Son Dönem Arkeolojik Çalışmalarla Açıklığa Kavuşturulan Yapı Tekniği ve Mimari Gerçekler", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, TTK Yayınları, Ankara 1979. s. 108.
[33] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş II Eski Yakındoğu'nunTicaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*, TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1986. s. 1.

sağında, büyük olan odada yer almaktadır. Odalarda çanak-çömlek, iki taş kalıp ve kurşun külçeler bulunmuştur.[34]

Kültepe'de görülen ev formlarından bir diğeri de avlusuz, yan yana dizili dikdörtgen formlu odalardan oluşan ev tipidir. Bu ev formu, I. Mahallede ortaya çıkartılmıştır (Çiz. 4, Res. 2, Plan 2). Söz konusu ev, 6.70 x 6.30 (42,2 m²) boyutlarındadır. Sokak seviyesi yükselmiş olduğundan eve iki taş basamakla girilmektedir. Kapının iki yanındaki taş söveler kalmıştır. Kareye yakın planlı ev, dört odalıdır. Fırın ve ocak büyük odadadır. Dar ve uzun olan 2. oda ve diğer 3ve 4no.lu odalar depo işlevine sahiptir. Dışarıdan içeriye giriş, 2 No.lu odadan sağlanmaktadır. Kapının genişliği 98 cm' dir. Kısa koltuk duvarı girişin solundadır. Bu girişin kapı kanadı yoktur; ya daima açık kalmış ya da hasır kilimle kapatılmıştır. 1.10 cm yüksekliğindeki kalın sıvalı taş fırının dayandığı iki duvar, taban hizasından itibaren 96 cm' ye kadar taş örgüden oluşur ve üstü kerpiç örgüdür. Bu teknik fırın odalarında sık görülmektedir. Odalar 4 defa sıvanmıştır. Fırının yanında ve bankın üstünde duran ocağın çevresinde, iri mutfak kapları, 2 no.luodada bazalttan öğütme taşları, küçük depo odasında (No. 4) üst üste yerleştirilmiş küplerin içine konulmuş kaliteli kaplar, pişmiş topraktan ayak biçimli içki kadehleri bulunmuştur. Tabanları toprak olan bu depoları nemden korumak için taş temeller çok yükseltilmiştir. Depo odalarından ikincisinin (No.3) bir köşesinde, taş örülü buğday sandığı, küçük ve büyük boy kaplar, 2 tavşan ve 1 domuz rithonu bulunmuştur. Ev iki katlıdır. Üst kata, 2 No.lu odadaki ağaç merdivenle çıkılmaktadır. Depo odalarına da, ikinci kattan ahşap merdivenle inilmektedir.[35]

Kültepe'de avlulu evler çoğunluğu oluşturmaktadır. Avlulu evler içerisinde en basit olanı iki odadan ve bir avludan meydana gelenidir. I. Mahallede yer alan iki odalı ve avlulu bir evde olduğu gibi, avlu diğer iki odaya oranla daha büyük yapılmıştır (Çiz. 5, Plan 2). Zemin kat, 7,5 x 5,5 cm (41,2 m²) büyüklüğündedir. Mahallenin en çok tahribata uğramış evlerinden biridir. Ocak ve fırın avludadır. Evin bazı kesimlerinde kerpiç duvarları korunmuş, bazıları taş temele kadar tahrip olmuştur. II. Kat yapılarının birçoğunda olduğu gibi, taş temel üstünde yatay ağaç

[34] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 12.
[35] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,*s. 2.

kirişlerin kömürleşmiş kalıntıları ve kerpiç duvarlarda da ağaç dikmelerin boş yerleri görülmektedir. Duvarlarda 32 x 21 x 6,5 cm, ölçülerinde kerpiçler kullanılmıştır. İri kaplar duvar dibine konulmuş durumda, küçüklerde odalara dağılmış durumda ele geçmiştir. Evde iki tablet bulunmuştur. Ev batısındaki sokağa açılmaktadır. [36]

V. mahallede yer alan bir diğer iki odalı ve avlulu ev ise, (Çiz. 6, Res. 3, Plan. 2), 9 x 6.30 cm (56,7 m²) ölçülere sahiptir. Avlu doğusundaki meydanlığa açılmaktadır. Ocak avluda, ortaya yakın bir yerdedir. Odanın güneydoğusu, ocağın arka kesiminin tabanı yassı taşlarla döşeli bir işlik yeridir. Evin çanak-çömleği avluda bulunmuştur. Küçük odalardan biri, bir kapı açıklığı ile büyük odaya bağlanmıştır. [37] Kültepe'de burada bahsedilenden daha fazla iki odalı ve avlulu ev örnekleri ortaya çıkartılmıştır. Fakat tüm ev planları aynı olduğu için, burada konutların hepsi ele alınmamıştır.

Diğer bir avlulu ev modelinde, avluya üç oda eklenmiştir. II. Mahallede yer alan bu konutta olduğu gibi, oda içinde bölünmeler söz konusudur (Çiz. 7, Res. 4, Plan 2).Ev, 8,5 x 8 m (68 m²) büyüklüğündedir. Fırın, ocak ve tandır avlunun kuzeybatı kesiminde yer almaktadır. Kapı yeri korunmamış olmasına rağmen, binanın sokağa kuzeyden açıldığı düşünülmektedir. Avludan dikdörtgen planlı 2 No.lu odaya girilmektedir. Girişin kerpiç söveleri, kerpiç koltuk duvarları korunmuştur. Bu oda bir duvarla bölünmüş ve meydana gelen dar bir koridordan 3 No.lu depo odasına girilmektedir. Bu depo odası küplerle doldurulmuştur. 4 No.lu odanın işlevi bilinmemektedir. Evin güneye bakan kerpiç duvarları, taban seviyesinden 50 cmyükseklikten sonra başlamıştır. Asurlu tüccarın arşivi evin büyük avlusunda keşfedilmiştir. [38]

II. mahallede yer alan bir diğer avlulu ev, 12,5 x 9,5 m (118,7 m²) boyutlarındadır (Çiz. 8, Plan 2). Duvarlar birbirine dik açılarla bağlanmıştır. II. Katın en büyük binalarından biridir. Binanın sokağa açılan dış kapısı tahrip edilmiştir. Dikdörtgen planlı (1 No.lu) avlu 9 x 4,5 m, (40,5 m²) boyutlarındadır. Üst kata çıkan merdivenin kerpiç duvarları korunmuş; ağaç basamakların kömürleşmiş izleri kalmıştır. Merdivenin altı bir kiler görevini üstlenmiştir. Bu odadan 1.80 m genişliğindeki kapı

[36] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 2.
[37] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 3.
[38] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,*s. 4.

ile fırının, ocağın ve tandırın bulunduğu avluya girilmektedir. Kerpiç koltuk duvarı girişin solundadır. Oda sonradan bölünmüş ve güneyinde 6.70 x 1.50 m ölçülerinde bir kiler kazandırılmıştır. Fırının dayandığı duvar ve kilerin dış duvarı taş örgüdür. Fırının yanında ve kuzey duvarı boyunca 2 m genişliğindeki bir kesimin tabanı yassı taşlarla döşenmiştir. Arşiv, avlu görevini üstlenen büyük odada bulunmuştur.[39]

Kültepe'de karşımıza çıkan diğer bir ev modelinde, avluya birkaç odadan oluşan odalar grubu eklenmiştir. Konutlarda giderek kompleks yapılaşma yaşanmıştır. Bu durum Kültepe'de karşımıza sıkça çıkmaktadır. Evlerde eklemeler yapılarak hem evin ölçüleri büyütülmüş, hem de planda bozulmalar yaşanmıştır.

15,5 x 6,80 m (105,4 m²) ölçülerine sahip düzensiz planda bir ev buna örnek gösterilebilir (Çiz. 9, Plan 2). Düzensiz binanın eğri duvarları birbirine dik açı ile bağlanmıştır. Aynı zamanda inşa edilmiş olmalarına rağmen, doğu duvarı komşu binanın batı duvarı ile ortak değildir. Sırt sırta verilmiş duvarların arasında 15 cm' lik bir boşluk bırakılmıştır. 4 oda yer almaktadır. Önce (1–3 No.lu) odalar inşa edilmiş, buna sonradan (4 No.lu) oda ilave edilmiştir. (1ve 2 no.lu)odaların üç kerpiç duvarı dışında, diğer duvarları iyi işlenmiş taşlarla örülmüştür (Res. 5).1 No.lu odanın güney duvarı ortasında bank üstündeki ocak, güneydoğu köşesinde bir küp, batı duvarı boyunca çömlekler ve 50 cm yüksekliğindeki kaideleri üstüne yerleştirilmiş bir çift bazalt öğütme taşı in situ durumda bulunmuştur. Bu buluntular buranın mutfak olduğunu göstermektedir. (2 No.lu)oda kiler görevini üstlenmiştir ve ahşap merdivenin taş kaidesi de burada yer almaktadır. Evin en güzel kapları burada bulunmuştur. Bu odalar büyük odaya açılmaktadır. Kapıların eşik taşları yerinde durmaktadır. (3 No.lu) oda (6,5 x 4,5m 29 m²) ölçülerinde olup, ortasına yakın bir yerde ocağı, güneydoğu köşede fırın bulunmaktadır (Res. 6). Ocağın dört tarafı düzenli taşlarla çevrilmiştir. Çanak-çömlek, taş aletler odanın her yanına dağılmış vaziyettedir. Bu oda evin merkezini temsil etmekte olup, günlük hayatın en önemli kısmının burada geçtiğini işaret etmektedir. [40]

[39] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 5.
[40] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,*s. 6.

Kültepe'deki çok odalı evlerde görülen önemli bir özellik ise, konutta zamanla yaygınlık kazanacak olan avlunun odalar tarafından sarılmasıdır. Bu tipe giren bir örnekte, avlunun heriki tarafının odalarla kuşatıldığı ve avlunun merkeze alındığı görülmektedir (Çiz. 10, Plan 3). Söz konusuev, 12 x 8,80 m (105,6 m²) ölçülerine sahiptir. II. Katın bazı ev örneklerin de görüldüğü gibi, duvarlarından bazıları taş, bazıları kerpiç, bazılarının da 60 cm' lik taş örgüden sonraki bölümü kerpiçtir. Bu inşa tarzında malzeme bakımından birlik yoktur. 1 No.lu odada fırın, yüksek tandır, arşiv ve çanak-çömlek bulunmuştur. Bu odadan 2 No.lu odaya bir kapı ile girilmektedir. Buradaki "L" biçimli kerpiç duvar, üst kata çıkışı sağlayan merdiven ayağıdır. Bu oda avluya açılmaktadır (No.3). Salonun büyük bir kesimi Ib katındaki bir taş sanduka tarafından tahribata uğratılmıştır. Salon birer kapı ile güneyindeki iki odaya açılmaktadır (Res. 7). Bu odalar boştur. Dış kapının nereye açıldığı anlaşılamamıştır. Duvarlarda 35 x 30 x 7,5 cm ölçülerinde kerpiçler kullanılmıştır. Arşiv Asurlu bir tüccara aittir. [41]

Çok odalı avlulu evlerde zamanla oda sayısında artış yaşanmıştır. Oda sayısındaki bu artış konutun çok daha karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Bu tipe örnek olarak 4. Mahallede yer alan 13 x 10 m (130 m²) ölçülerinde bir ev örnek verilebilir (Çiz. 11, Plan 3). Kaniş Karum'unun II. Kattaki en büyük yapılarından biridir ve **Supi-ahsû** adlı bir yerli tüccarın evidir. Söz konusu konuta kuzeydeki sokaktan, iki taş eşiği korunmuş kapıdan girilmektedir. Yapı üç bölümden oluşmaktadır. Birincisini (1–3), ikincisini (4–5), üçüncüsünü (6–8 No.lu) odalar teşkil etmektedir. (1–3 no.lu) odaların içten uzunluğu 13 m genişliği ise 2,5 m'dir. Güney kerpiç duvarı hariç, diğerleri taş örülüdür. Dikdörtgen biçimli bu oda, asıl kerpiç yapıya sonradan eklenmiştir. (1 No.lu) odanın batı yarısı yarım bir taş duvarla ikiye bölünmüştür. Bu üst kata çıkışı sağlayan ahşap merdivenin ayağıdır. (2 No.lu) oda bir kilerdir. İçi orta ve ufak kaplarla doludur. (3 No.lu) oda fırın odasıdır (Res. 8). Bu, Karum'da ortaya çıkartılan en büyük fırınlarından biridir ve çapı 2.40 m' dir. Odalar arasındaki geniş kapıların söveleri taştır. 2. bölümün (4 No.lu) odası içten 6 x 3 m (18 m²)

[41]Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…*,s. 7.

ölçülerindedir. Buraya (1 No.lu) odadan girilmektedir. Ortasında kerpiçten bir koltuk duvarı yer almaktadır. [42]

(5 No.lu) avluya,(4 No.lu) odanın güneydoğu köşesine açılmış kapıdan girilmektedir. Kerpiç koltuk duvarı girişin solundadır. Yaklaşık 30 m² boyutlarındakare biçimli merkezi bir avludur. Ocak, avlunun ortasına yakın bir yerde bank üstünde yer alır. Avlunun kuzeybatı köşesinde bir silo ambarı bulunmaktadır. Silonun içi ve dışı sıvalıdır. Dikdörtgen ağzı doğuya bakar ve buradan boşaltılıp, üstten doldurulmaktadır. Ağzının önünde kuzey duvarına bitişik iki basamaklı bir bank yer almaktadır. Kaniş'te salonlarda bu tür itinalı kerpiç veya toprak banklar, M.Ö. 3. binin son çeyreğinden itibaren kullanılmaktadır. (6 No.lu) odaya avlunun güney duvarına açılan kapıdan girilmektedir. Bu odanın da duvar diplerine küpler yerleştirilmiştir (Çiz. 12). (7 ve 8 No.lu) odalar birer depo görevindedir. (7 No.lu) odaya (6 No.lu) odanın kuzeybatısındaki kapıdan girilmektedir. Bunun tabanı daha derinde olduğu için, girişe bir eşik taşı konulmuştur. Odanın güney duvarı boyunca, alçak kerpiç bank yer almaktadır. Duvar diplerine çömlekler yerleştirilmiştir. 8 No.lu oda küçüktür. Kerpiç bir koltuk duvarı ile ikiye bölünmüştür. Tabanı daha derin olup içeriye giriş yoktur. Üstten asma merdivenlerle inilmiş bir bodrumdur. Yine diğer odalarda olduğu gibi, duvar diplerinde küpler görülür ki, bunlar, diğer odalara nazaran yer darlığından dolayı üst üste konulmuştur. [43]

Kültepe'deki konut örneklerine baktığımızda genel olarak konutların tümü taş (andezit) temellidir. Taş örgü büyük çoğunlukla taban seviyesine kadar yükselmekte, bundan sonra kerpiç örgünün başladığı görülmektedir. Bununla beraber, fırınların dayandığı duvarların taş örgüsü taban seviyesinden sonra da yükseltilmiştir. Bodrum katlarındaki depo odalarının duvarları tamamiyle taş örülüdür. Bunlar rutubete karşı alınmış tedbirlerdir. Az olmakla beraber, evlerden bazılarının bir veya daha çok odasının duvarları taş örgüdür. Ayrıca, aynı odada bir duvarın kerpiç örgüsü taban seviyesinden başlarken, bitişiğindeki duvarda (tabandan itibaren) üç dizi taştan sonra başlamaktadır (Res. 9). Bunlar kerpiç duvarlar arasında görülen nadir örneklerdendir. Kerpiç duvarlardaki sık dikmeler ve taş temeller üstündeki yatay kirişler evlerin çok

[42] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…*,s. 9.
[43]Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 10.

katlı olmalarını sağlamıştır. Bu inşa tarzı Karum'da hiç değişmemiştir. Sıvasız, badanasız ev yoktur. Evlerin düz damları toprak ve ağaç ile örtülmüştür (Çiz. 13). Kapı söveleri, ağaç kapı çerçevelerinin kömürleşmiş kalıntıları, söve mili taşları insitu olarak korunmuştur. Girişlerde yer alan eşikler ya taştan ya da kalın çamur ile sıvanmıştır. Bazen ise ahşap ile kaplanmıştır. Çok ender rastlanmakla beraber, odaların bazılarında çamurdan, kerpiçten oturma sedirleri/ banklar yer almaktadır (Res. 10). [44]

Evlerin bazılarında dar-uzun odaların, bazılarında ise büyük odaların bir kesiminin tabanının taş ile döşeli olduğu görülmektedir. Buna çok önem verilmiştir; buraları evin en çok su kullanılmış kesimleridir (Res. 11). Duvarlar eğridir, birbirlerine dik açı ile bağlanmamaktadır. Şehir yan-yana, arka-arkaya çok sık olarak inşa edilmiş konutlardan oluşan mahalleler halindedir. Evlerin zemin ve bodrum katları korunmuştur ve bunlar en az iki katlıdır. Bu, merdivenlerin varlığı, ağaç kiriş ve dikmelerin çok kullanılmış olması ile kesinlik kazanmıştır. Böylece, sık yapı düzeninde üst katlar hayatı çok kolaylaştırmıştır. Yatak ve oturma odaları üst kattadır. Bununla birlikte zemin katları yalnız mutfağa, kilere, merdiven dairesine ayrılmamıştır. Bunlar hem birer hizmet katı, hem de salonları ve odaları birer oturma ve yatak odası olarak da kullanılmıştır. [45]

Bazen bir odanın yalnızca fırına ayrıldığı görülmektedir. Küçük depo odalarına, her evde rastlanmaktadır. Fırını, ocağı ve tandırı ile mutfak, evin her zaman önemli bir bölümünü teşkil etmiştir. II. Katta ocak, fırın ve tandır tipleri hiç değişmemiştir. Fırınlar, büyük çoğunlukla köşede, bazen köşenin biraz daha açığında yer almaktadır (Çiz. 14). Ocaklar odanın ortasına yakın bir yerde veya duvar diplerindedir (Res. 12). Tandırlar ya tabana gömülü veya taban üstünde duran kalın cidarlı, kaba, ateşe dayanıklı, geniş ağızlı küp şeklindedir (Res. 13). Bir odada iki tandırı olan evler de bulunmaktadır (Res. 14). [46]

Sokaklar, evlere ve onların oluşturduğu mahallelere göre şekil kazanmıştır. Tabletlerin hem zemin ve bodrum, hem de üst katlarda muhafaza edildikleri

[44]Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 13.
[45]Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 13.
[46] Gös. yer.

görülmektedir. Ahşap raflar üstünde, küp ve çömlekler içinde, ahşap sandıklarda ve hasıra sarılı olarak saklandıkları gibi, odanın bir köşesine de yerleştirildikleri görülmektedir. Arşivlerin yanında etiketleri de bulunmaktadır. Ev eşyası bol ve çeşitlidir. Günlük çanak çömlek odalarda bulunurken, hiç kullanılmamış olanlar da depolara yerleştirilmişlerdir. Çanak çömlek mutfakta fırının, ocağın yanında ve köşelerde, özellikle kilerlerde bulunmaktadır. Zemin katın oturma odalarındaki çanak-çömleğin bolluğu da dikkat çekmektedir. [47]

Tüccarlar senenin en büyük kısmını alışveriş yapmak, alacaklarını toplamak için Anadolu içlerinde-seyahatte geçirmekte ve bu mevsimlerde evlerde oturanların sayısı azalmaktadır. Oda sayısına, evlerin zengin envanterine dikkat edilirse, ailelerin kalabalık olduğu, yani nüfusun fazlalığı anlaşılmaktadır.[48]

Asurlular, büyük çoğunlukla, 1 ve 2. Mahallelerde oturmuşlardır. 3. Mahallede de çoğunlukta olmalarına rağmen, aralarında yerli tüccarların da evleri yer almaktadır. 4. Mahalledeki evlerin sahipleri yerlidir. 5. Mahalledekiler Asurlu olmakla beraber, Karum'un bu kesiminde oturmuş yerli tüccarların sayısı da oldukça fazladır. Yangın felâketinden ne Asurlular, ne de yerliler kurtulabilmişlerdir. Yerlilerin de geniş teşkilatlı evlerde oturduklarını *Supi- aksu* ve *Peruuıa*'nınevleri ispat etmektedir. Yalnız yerli tüccarların evlerinde bulunan tablet sayısı, Asurlu tüccarların evlerinde bulunanlardan daima daha az olmuştur. [49]

İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir diğer önemli kent ise yoğun olarak Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen **AcemHöyük**'tür. Aksaray il sınırları içerisinde yer alan Acem Höyük, Hitit öncesi Anadolu'da nasıl bir konut dokusunun olduğunu bizlere en iyi yansıtan kentlerden bir tanesidir. Acem Höyük'teki konutlar, Kültepe'ye nazaran biraz daha karışık yapılaşmıştır. Planlarda bozulmalar daha fazla olduğundan, konutları tanımlamak zorlaşmıştır. Ortaya çıkartılan konut planlarına bakarak, beş farklı konut tipinin varlığı saptanmaktadır. Konutlar yoğun olarak I. II. katlarda görülmektedir.

---

[47] Gös. yer.
[48] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…*,s. 14.
[49] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…*,s. 14.

Acem Höyük'teki en basit ev örneklerini tek odalı evler oluşturmaktadırlar. I. Katta RA/39 plankaresinde uzun dikdörtgen bir plana sahip, tek odalı bir yapı yer almaktadır. Bu yapının içerisinde, güneydoğu köşeye yaslandırılmış, sıkıştırılmış toprak tabanın altı çanak parçaları ile döşenmiş, ağzı batıya bakan bir fırın bulunmuştur. Fırın alttaki taşların küçük boy, üstteki taşların ise iri boy taşlarla örülmesiyle inşa edilmiştir. İlk üç taş sırası sağlam olarak kalmıştır. Oda içerisinde tamamlanan basit çanak-çömlek parçaları, ağırşaklar ve bilyeler bulunmuştur. [50]

Bir diğer tek odalı konut örneğine RA/37 plankaresinde rastlanılmıştır. Yaklaşık 36 m²'lik bir alanı kaplayan yapı, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmaktadır. Binanın temelinde farklı boyutlarda taşlar kullanılmıştır. Düzensiz taş sırası üzerindeki kerpiçler 45x30x10 cm ölçülerindedir. Giriş olasılıkla güney yöndedir. Mekânın doğu duvarı ortasından başlayan odanın çoğunu kat eden bir duvar, onu biri küçük, diğeri büyük iki bölüme ayırmaktadır (Res. 15). Bu ara duvarın ucu batıdaki bölmeye doğru dirsek yapmaktadır. Bu mimari ile birlikte ele geçirilen kap parçalarının tamamı, saraylar arasında kalan bütün I. Kat yapılarında olduğu gibi, kalın bir kireç ve tuz tabakası ile kaplıdır. [51]

Bir diğer ev modelinde evler, iki odadan meydana gelmektedir. Acem Höyük'te RA/34-35-36 plankarelerinde birbirine yakın 5 konut örneği ortaya çıkartılmıştır. Bu konutlardan 4. Konut iki odalıdır. Batıdaki büyük odasının ortasında dikdörtgen biçimli bir ocak, bunun kuzeybatısında yakacak koymak amacı ile oluşturulmuş kilden bir bölme, kuzeyinde bir öğütme taşı bulunmaktadır. Acem Höyük'te birçok konut örneğinde olduğu gibi, konutların çok fazla tahrip olmasından dolayı, herhangi bir tipe sokulamayan konut örnekleri mevcuttur.[52]

---

[50] Aliye Öztan, "1998–1999 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* I.Cilt, Sayı XXII, İzmir 2000, s. 119–120.

[51] Aliye Öztan, "2003 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* II. Cilt, Sayı XXVI, Konya 2004, s. 393.

[52] Aliye Öztan, "2000 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* II. Cilt, Sayı XXIII, Ankara 2001 s. 42.

Acem Höyük'te bir diğer farklı ev modelinde oda sayısı üçe yükselmiştir. II. Katta RA-SA/33 plankarelerinde üç odalı konut örneğine rastlanılmıştır (Res. 16). Bu konut, esas olarak doğudaki küçük, batıdaki daha büyük ve yamuk planlı iki odaya sahiptir. Yamuğa benzer düzensiz dikdörtgen oda, olasılıkla sonradan eklenmiştir. Bu yapının temellerinde yer yer taş kullanıldığı, batıdaki yamuk planlı odanın batı duvarında ise, ağaç hatılların temeli desteklemede kullanıldığı saptanmıştır. Bu binanın batı duvarının güneye giden kısmının kaldırılması sırasında hocker biçiminde yatırılmış iki bebek mezarına rastlanılmıştır. [53]

Acem Höyük'te ortaya çıkartılan farklı bir örnekte, ev dört odadan oluşmaktadır. Dört odalı konutlar da, önceden yapılan ana plana eklemeler yapılarak konut şeklinde değişim yaşanmıştır. II. Katta RA/34-35-36 plankarelerinde yer alan bir konut örneğinde olduğu gibi, ilk başta iki odalı olan konuta sonradan iki bölme daha eklenerek dört odalı bir yapıya dönüştürülmüştür (Res. 17). 6 x 5,5 m (33 m²) ölçülerindeki büyük odasına kuzeydeki 80cm'lik açıklıktan girilmektedir. Odanın ortasında bir ocak ile iki öğütme taşı yer almaktadır. Doğuda bu odaya paralel uzanan ince uzun bir mekân daha yer almaktadır. Bu küçük odada (1. Oda) bir vazo ve bir ağırşak ele geçirilmiştir. Yapının duvar kalınlığı 50cm' dir. Büyük odanın güney köşesi bir çöp çukuru tarafından tahrip edilmiştir.[54]

II. Katta RA/34-35-36 plankarelerinde ortaya çıkartılan bir diğer dört odalı konut örneğinde, eve yenilik olarak "L" biçimli koridor eklenmiştir (Res. 18). Kuzey yönde biri L biçimli iki oda ile bunların arkasındaki iki odadan oluşmaktadır. Bu konutun girişi kuzey yönündedir. Konutun duvar kalınlıkları 50–60 cm arasında değişmektedir. Güneydeki küçük oda2.30x 4.00 m (9,2 m²) ölçülerindedir. Küçük odanın bulunduğukısımda önceleri, burada var olan mekândan bir bölme ile ayrılmış fırının varolduğu anlaşılmıştır. Fırın ve bölmesi daha sonra kaldırılarak burası küçük bir odayadönüştürülmüşve bunun batısında, 1. Konutun güneyinde kalan geniş alan çöplük olarakkullanılmıştır. Bu binada pişmiş topraktan dört ağırşak, bir çaydanlık, iki çanak; batıdakiçöplükte ise altı fincan ele geçirilmiştir.[55]

---

[53] Aliye Öztan, *2003 Yılı…,* s. 395.
[54] Aliye Öztan, *2000 Yılı…,* s. 41–42.
[55] Aliye Öztan, *2000 Yılı…,* s. 42.

Acem Höyük'te konutlarda değişim yaşanıp avlular ortaya çıkmıştır. Konut örneklerinden anlaşıldığı kadarıyla avlulu evler Acem Höyük'te Kültepe'ye nazaran daha az kullanım görmüştür. Avlulu evlerde kendi içerisinde farklılık göstermektedir.

Avlulu evler içerisinde en basit olanı iki odaya ve avluya sahip olanlardır. II. Katta ortaya çıkartılan bu konut örneği de, plandan anlaşıldığı kadarıyla, iki küçük odadan ve bir avludan oluşmaktadır (Res. 19, Çiz. 15). Avlunun tam ortasında yüksek bir platformun üzerinde plandan tam anlaşılmayan yuvarlak planlı ocak ya da fırın yer almaktadır. Bu platform üzerinde, avlunun çatısını taşıyan dikmelerin taşıyıcıları da olabilir. Avludan batıda yer alan odaya geçiş yapılmaktadır. Ev genel planıyla dikdörtgen formdadır.

Acem Höyük'teki bir diğer avlulu ev modelinde avluya eklenen oda sayısında artış yaşanmıştır. Birkaçtaneden fazla oda grubu avluyu çevrelemiştir. II. Katta AA/31 plankaresinde ortaya çıkartılan söz konusu konut örneğinde olduğu gibi, odalar avlunun etrafında sıralanmıştır (Res. 20). Büyük avluyu, doğu ve batı yönünde ikişer oda kuzey yönünde isebir oda çevrelemiştir. Merkezi avlunun ortasında 1,5m çapında oldukça iyi korunmuş durumdabir fırın ile avlunun batı duvarına bitişik, yanında bir platformun da yer aldığı dikdörtgen bir kiler mevcuttur. Fırının içinde ve hemen yanında çanak kırıkları ile öğütme taşı bulunmuştur. Avlunun kuzey duvarında 65 cm genişliğindeki bir kapı ile kuzeydeki tek odaya geçilmektedir. Bu odanın içinde avluyla ortak olan güney duvara dayanmış durumda bir ocak yer almaktadır. Odanın batısında, avlunun kuzeybatı köşesindeki küçük, batıdaki diğeri büyük iki oda tamamen açılmıştır. Bunlardan büyük olan odanın çok iyi sıkıştırılmış durumdaki toprak tabanı güneye doğru çökmüştür. Avlunun doğusundaki iki oda ise, kısmen açılabilmiştir. Bu yapının 55x50x10cm ölçülerindeki kerpiçlerden yapılmış duvarları düzgün bir biçimde sıvanmıştır. Bütün duvarlar 60cm genişliktedir. Yapıda sadece kuzeydoğu duvarında ve köşede taş temel vardır. Yapıların sadece zayıf olan yerlerinde ya da eğimli araziye kurulduklarında, alçak kotta kalan yerleri desteklemek için taşların kullanılması, II.katta Acem Höyük'te pek çok konutta uygulanan bir yöntemdir. Bu yapının buluntuları pişmiş toprak çanaklar, fincanlar,

bir kapak, kemik saplar, bız, mermerden bir asa başı, taş ağırlık, kolye tanesi olarakkullanılmışdelikli yumuşakça kabukları ve çok sayıda ağırşaktır. [56]

Acem Höyük'te belirli bir konut tipine oturtamadığımız ev örnekleri de mevcuttur. Planlarında bütünleşme olmadığı ve oda sayıları tam anlamıyla bilinemediği için, bunlar her hangi bir tipe dâhil edilememektedir. RA/35-36 plankarelerinde yer alan konut örneğinde olduğu gibi, ev planı tam olarak anlaşılamamıştır. Evin doğu ve kuzey duvarı, yanında yer alan diğer evlerin duvarlarına yaslandırılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan 3.2x10 m (32 m²) ölçülerinde uzun bir mekân görünümüne sahiptir. Yapının ortasında biri büyük (5x5 m.lik oval), diğeri küçük iki çöpçukuru ile kuzey duvarı ortasındaki bir başka çöplük yapıyı çok fazla tahrip ettiğindenayrıntıları belirlenememiştir (Res.21).[57]

II. katta SA/37 plankarelerinde yer alan ve belirli bir tipe dâhil edemediğimiz bu konut örneği, en az dört odadan oluşmaktadır. Tahrip olduğu için oda sayısının dördü geçip geçmediği tam olarak anlaşılamamaktadır. Fakat çok odalı konut tipine girme ihtimali yüksektir (Res. 22). Bu yapıdada, kullanım sırasında bazı değişiklikler yapılmıştır. İlk inşa edildiğinde kare planlı iki odası (3–4) olan yapının batısına bir oda daha eklenmiştir. Bu ekli mekân daha sonra iki uçta sadece çamur harçla ana duvara bağlanan bir ara duvarla ikiye ayrılmıştır (1–2. Odalar). Bu ekleme odayla eş zamanlı olarak yapılmış bir diğer oda da, III. katın yanmış binasının (20 No.lu) odasının içerisine oturtulmuştur. III. Katın dikdörtgen biçimli bu odası, II. Kat zamanında ortadan ikiye bölünerek daha küçük bir mekâna dönüştürülmüştür. Bu değişiklik sırasında 20 No.lu odanın duvarlarının enkazı özellikle güney yönünde düzeltilerek, II. kat yapısında temel olarak kullanılmıştır. II. katın bu odasında kuzey ve batı duvarlarının pişmemiş kerpiçlerinin beyaz badanalı olduğu görülmektedir.[58]

Acem Höyük'te I. Kat konutları, II. Kat konutlarına nazaran, gerek buluntu gerekse mimari açıdan daha zayıftır. Konutlarda bütünlük olmadığı için tiplere ayırmak zordur. I. Kat konutları da II. Kat konutlarında olduğu gibi, dar sokaklarla

[56] Aliye Öztan, "1994 AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, I. Cilt, Sayı XVII, Ankara 1995. s. 210.
[57] Aliye Öztan, *2000 Yılı…,* s. 42.
[58] Aliye Öztan, *2003 Yılı…,* s. 394.

birbirlerinden ayrılmıştır. Evlerin dizilişi bu sokaklara göre tasarlanmıştır. Sokağın iki yanında yer alan konutlar taş temellidir. Batıda PA/39 plankaresinde yer alan, biri kısmen açılan iki konut saptanmıştır. Her iki konutta da duvar kalınlıkları 40-50 cm, arasında değişmektedir. Kerpiç ölçüleri 45x38x8 cm'dir. Kare veya dikdörtgen planlı mekânlara sahiptirler (Res. 23). Bitişik düzende yapılmış olmalarına karşın, her konutun duvarları ayrı olarakyapılmıştır. Mekânlardan güney uçta yer alanında, kuzey duvara bitişik olarak yapılmıştaş döşeli bir seki bulunmaktadır. Buluntu bakımından fakir olan I. Kat konutlarında pişmiştopraktan bir fincan, üç ağırşak, kemikten bir sap ile sokakta kurşundan bir halkaele geçirilmiştir.[59]

V. Kat yapılarında göze çarpan en önemli değişikliklerden birisi, ocakların tablalı olarak yapılmasıdır. Bu tablalar dikdörtgen biçimli olup4 cm kalınlığındadır. Bu ocaklar iki yana dik olarak konulmuş ve üzerine tablalar yerleştirilmiştir. Bu tablalariki yandan ocak kenarına tutturulmuş, arka kenarlarında oluşturulan 5–10 cm'lik ovalboşluklar havalandırma olarak kullanılmıştır (Res. 24). I. Katta ortaya çıkartılan konut örnekleri genelde, günümüze kadar bir bütün olarak kalamamıştır. Bazen II. bazen de III. Kat yapıları tarafından tahrip edilmişlerdir. Genel olarak bu yapılarda taş temel üzeri kerpiç duvarları, bir platform üzerinde yer alan ocakları ve bazen de konuta ait tek bir odayı ve bu odanın ikinci odaya bağlanan duvar kalıntılarını görmekteyiz.[60]

Anlatılan bu kalıntı yapılarına ait en iyi örneklerden bir tanesini II. Kattaki SA/37 plankaresinde görmekteyiz. Bu konut örneğinde günümüze kalan temel duvarlarında, sadece batı köşesinde taş temel kullanılmış, diğer duvarlarda sadece kerpiç kullanılmıştır. Korunan odanın kuzeybatıda korunan tabanı üstünde 10 cm. yükseklikteki platform üstünde birocak yer almaktadır. Bu konutun batısındaki geniş alan olasılıkla bir diğer konutun avlusu olarak kullanılmış olmalıdır. Giriş kapısı olasılıkla batıda yer almakta; buradan girildiğinde güney uçta, bir kenarı asıl duvara yaklaşan "L" şeklinde yapılmış duvarla bir bölme oluşturulmuştur. Bazı odaların

[59] Aliye Öztan, *1998-1999 Yılı…,* s. 327–328.
[60] Aliye Öztan, *2000 Yılı...,* s. 40.

tabanının taş döşeme ile kaplandığı, az miktarda korunan taban örneklerinden anlaşılmaktadır. [61]

V. Kattaki evler sokaklara göre koşullandırılmıştır. Kuzeyden güneye doğru hafif eğim yapan sokaklar, küçük taşlar, seramik parçaları ve kemiklerle sıkıştırılmış topraktan yapılmıştır (Res. 25) Dolgu kalınlığı 0.45 cm'ye kadar ulaşan sokaklar, bazı kesimlerde 1.40 m diğerlerinde ise, 1.80 m genişliğe ulaşmaktadır. Bu bir arabanın dahi rahatça girebileceği bir genişliği ifade etmektedir. Yol kenarları çoğu yerde orta ve iri taşlarla desteklenmiştir. Sokak dolgusu içerisinde evlere su taşınan pişmiş topraktan yapılmış künk parçalarına rastlanılmaktadır. [62]

Hitit öncesi İç Anadolu Bölgesi'nde konut örneklerine rastladığımız bir diğer önemli yerleşim alanı da Hititlerin başkent görevini üstlenmiş Çorum il sınırları içerisinde yer alan **Hattuşaş/Boğazköy'**dür**.** Boğazköy'de yerleşim izleri Kalkolitik Dönem'den itibaren görülmeye başlamaktadır. Gerek Kültepe, gerekse Acem Höyük yerleşmelerinde olduğu gibi, burada da Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ait konutlar ortaya çıkartılmıştır. Ortaya çıkartılan konut planlarına göre, Boğazköy'de Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde genel olarak tek konut tipine rastlanılmıştır.

Boğazköy'de bu dönemde evler bir avludan ve birkaç odadan oluşan odalar grubundan meydana gelmiştir. Bu ev örneklerini, Büyükkale'de ve ayrıca Aşağı Kent'te görmekteyiz. Büyükkale'de en iyi korunmuş tek yapı Ivd No.lu binadır (Çiz. 16). Bina, kısmen benzer biçimde planlandığı anlaşılan daha önceki bir yapının temel duvarları üzerine inşa edilmiştir ve bu durumuyla avlulu ev tipini temsil etmektedir. Yapıda ana unsur, iç avlu ile buna bitişik durumdaki ana mekândır. Ana mekânın altında, bir duvarla dar, uzun iki eş birime ayrılmış bodrum kat yer almaktadır. Evde iki tane ocak yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi, avlunun içinde yer alırken, fırın

[61] Aliye Öztan, *2002 Yılı…,* s. 92.
[62] Aliye Öztan, "2004 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* I. Cilt, Sayı XXVII, Antalya 2005, s. 550.

özelliği olan diğer ocak ise yapıyı doğudan sınırlayan, altı kısmen bodrumla sınırlandırılmış kanatta yer almaktadır. [63]

Avlu ve bodrum katlarında, etrafa dağılmış vaziyette günlük kullanımı gösteren kap parçaları bulunmuştur. Buna karşılık bodrumda ele geçen hayvan ve kule biçimli ritonların ve avludaki ocağın altındaki erken tarihli yapının temeli içinde, yapıya kurban olarak sunulduğu izlenimini veren iki çocuğun gömülmüş olması, buranın evden çok kutsal bir mekân olarak tanımlanmasına neden olmuştur.[64]

Aşağı Kent'in Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki yapılaşmasında ağırlıklı olarak çok mekânlı yapı toplulukları dikkat çekmektedir (Çiz.17). Bunlar tek başına duran bağımsız yapılar olabildiği gibi, bazen de büyük bloklar halinde düzenlenmiştir. Evler arası ulaşım, kanallı dar sokaklarla sağlanmaktadır. Bütün binalar aynı şekilde yönlendirilmişlerdir. Bu durum evlerin belli plana uygun şekilde yapıldığını göstermektedir. Yapıların çoğunluğu avlulu ev olarak tasarlanmış ve ortasındaki ocağıyla hizmet mekânı olarak kullanılan iç avlulara sahiptirler. Avluyu yapının büyüklüğüne göre bir veya birden fazla kenarda, belli bir düzen göstermeyecek şekilde, içlerinde ocakları bulunan oturma ve hizmet odaları ile depo mekânları sarmaktadır. Yapıların çok katlı olduğunu kanıtlayan hiçbir veri bulunmamıştır. Yerleşimin molozları içerisinde bulunan Asur çivi yazılı tabletler, bu evlerin ticaret işlevine sahip olduğunu göstermektedir. Ancak Kültepe'deki ticaret amaçlı evlerle karşılaştırdığımızda, ne mimarlık ne de insitu olarak ele geçen az sayıda malzeme böyle bir işlevi işaret etmektedir. Burada bulunan evler daha çok, o dönemlerde ve daha sonrasında Anadolu'da çok yaygın olarak uygulanmış yapı türünü yansıtır durumdadır.[65]

Boğazköy'de Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda tek başına konumlandırılmış, çok odalı avlulu evler de yer almaktadır. Bu konut örneğinde olduğu gibi, mahallede yer alan diğer konutlardan sokakla ayrılmış ve tek başına konumlandırılmıştır (Çiz. 18-Res.26). Konut tek başına konumlandırılmış olmasına rağmen, arazi şartlarından

[63] Peter Neve, " Hitit Krallığı'nın Başkenti Hattuşaş'ta Konut", *HABİTAT II*, Tarih Vakfı Yayınları, s. 104.

[64] Peter Neve, *a.g.m.*, s. 105.
[65] Gös. yer.

dolayı asimetrik bir plana sahiptir. Avlu ortasında bir fırın yer almaktadır. Odaların bazılarında ocaklar mevcuttur. Plandan anlaşıldığı kadarıyla diğer konutlarda olduğu gibi, odaların bazılarında duvar diplerinde küplerin yer alması, bu odaların kiler işlevine sahip olduklarını göstermektedir.

Boğazköy'de ortaya çıkartılmış bu döneme ait çok odalı avlulu ev örneklerine baktığımız zaman, konut planı açısından çok fazla farklılık göze çarpmamaktadır. Konutların tümü asimetrik plan göstermektedir. Evlerdeki avlular iç avlu şeklindedir. Tek fark avlulara eklenen oda sayısındadır. Konutlardaki oda sayıları 5 ila 14 odaarasında değişmektedir (Çiz. 19). Evlerdeki kiler odaları, oturma odaları ve avlu dışında, diğer odaların ne işleve sahip oldukları tam olarak çözülememiştir.

İç Anadolu Bölgesi'nde Hitit öncesi konut örneklerine bakarak; Erken Tunç Çağı'ndan Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin sonlarına dek konutlarda göze çarpan ortak biçimsel özelliğin, belirli bir geometrik plana, dizilişe uymaksızın konutlarda yaşanan doğal gelişimdir. Bazı konut örneklerinden anlaşıldığı kadarıyla, arazideki kayalık yüzeyden ya da engebeden dolayı konut odalarının yer sıkıntısından dolayı yamuk planda yapıldığı görülmektedir. Erken Tunç Çağı öncesi konut temellerinde yoğun olarak kullanılan kerpiç temel üzeri kerpiç geleneği, Erken Tunç Çağı'ndan itibaren yerini taş temel üzeri kerpiç modeline bıraktığı görülmektedir. Konut yapılaşmalarına bakarak Erken Tunç Çağı'yla birlikte başlayan, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde belirgin bir şekilde fark edilen kentleşme olgusunun kimlik kazanmaya başladığı göze çarpmaktadır.

Erken Tunç Çağı'nda odaların çoğunluğu tarıma yönelik kullanımı gösterirken, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Anadolu'da ticaret hayatının canlılık kazanmasından dolayı; hem ev planlarında çeşitlilik artmış, hem de evlerde tarımla ilişkili bölümlerin dışında işlik alanları ve yazıdan dolayı arşiv odaları eklenmiştir. Bunun dışında Anadolu'da nüfusun artmasından dolayı, ev ölçülerinde artış yaşanmıştır. Fakat her evin büyük olması nüfusla ilişkilendirilemez. Ekonomik anlamda varlıklı ailelerin eşyalarını koymak için farklı odalara ihtiyaç duymalarından dolayı ev boyutları büyük yapılmış olabilir. Gerek Erken Tunç Çağı'nda gerekse Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde araştırılan tüm yerleşmelerde konutlarda

görülen ortak özellik avluların olması ve sokakların evlere göre şekil kazanmasıdır. Bunun dışında farklı olan tek husus, oda sayılarındaki farklılıktır. Arkeoloji dünyasında geçmişi anlamak, o dönemin sosyal faunasını araştırıp gelecekle köprü kurmak için en iyi mimari araçlardan bir tanesi konutlardır. Sosyal anlamda bizlere çok şey öğreten konutlar, ATKÇ ile birlikte Anadolu'ya yazının gelmesiyle birlikte farklı bir kimlik kazanmıştır. Bu dönem öncesi konutlarda, yazının olmamasından dolayı ortaya çıkan konutların kimlere ait olduklarını bilemiyorduk. Fakat bu dönemle birlikte evlerde çıkan tablet arşivlerinden dolayı, en azından bazı evlerin kimlere ait olduklarını saptama imkânı kazanılmıştır. Bir anlamda konutlar kimlik kazanmıştır. Bu konutlarda görülen sosyal anlamdaki en önemli gelişmelerin başında gelmektedir.

BÖLÜM III

III. Eski Hitit Dönemi Konutları

3.1. Alaca Höyük

Alaca Höyük, Çorum'un 45 km güneyinde, bugünkü Alaca ilçesinin 17 km kuzeybatısında, Boğazköy'e 34 km Ankara'ya ise 210 km uzaklıkta olup aynı adı taşıyan Alaca Höyük köyü yerleşimi sınırları içerisinde yer almaktadır.Hititologların büyük bir çoğunluğu Alaca Höyük'ün Hitit dönemindeki adının Arinna olduğunu iddia etmektedir. Höyük 250 m çapında olup yarım daire şeklinde bir planı vardır ve 13 m yüksekliğe sahiptir.[66]

Alaca Höyük'te Hitit dönemini II , IIIa- IIIb ve IV. tabakalar temsil etmektedir. II. Tabaka İmparatorluk Dönemi'ni, IIIa- IIIb ve IV. tabakalar ise Eski Hitit Dönemi'ni temsil etmektedir.

Ortaya çıkartılan konut örneklerine göre, Alaca Höyük'te Eski Hitit Dönemi'nde çok fazla konut çeşitliliği yoktur.Alaca Höyük'te ortaya çıkartılan konutlar hakkında yeteri kadar bilgi verilmemiştir. Bu yüzden konutlar, planlarına bakılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu dönem Alaca Höyük'te IIIa- IIIb ve IV. tabakalarıyla temsil edilmektedir. Höyüğün genel planından da anlaşıldığı gibi, evler kimi zaman toplu halde yapıldığı gibi kimi zamanda tek başlarına inşa edilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkartılan evlerin çoğunda avlu yer almaktadır. IV. Tabakada ortaya çıkartılan evlerin geneli tahrip olmuş durumdadır. Bu yüzden bu tabakada avlulu ev dışında farklı tiplerin olup olmadığını saptayamıyoruz.

IIIa ve IIIb tabakalarındaki yapıların temellerinde çamur harçlı kalker taşlar kullanılmıştır. Üst kısımlar Anadolu'daki diğer konut yapılarında olduğu gibi, kerpiçlerle tamamlanmıştır. Bu kerpiç duvarların arasında, ahşap hatıllarında

[66] Aykut Çınaroğlu, "Alaca Höyük Kazılarında 100. Yıl ", *Aktüel Arkeoloji,* Sayı 11, Nisan 2009, s. 64–65.

bulunduğu, sağlam ele geçen duvar örneklerinden anlaşılmıştır. İn situ olarak bulunan duvarlarda sıva izlerine rastlandığından, evlerin içten ve dıştan özenle çamur harçla sıvandıkları anlaşılmıştır. Evlerin tabanları sıkıştırılmış topraktan yapılmıştır. Anadolu'da II. binyılın başlarında görülen tabanı yassı taşlarla döşeli odalar bu dönemde Alaca Höyük'te uygulanmıştır. Bu tabakada konutların ve diğer yapıların oluşturdukları sokakların ortasından pis suları akıtmak için ana kanallar yapılmıştır. Bu kanalların altı genellikle düz taşlarla döşeli olup, kenarlara dikey şekilde taşlar yerleştirilip ve yine üzeri yassı taşlarla döşenerek yapılmıştır. Nadiren görülse de pişmiş topraktan yapılmış künklere de rastlanılmaktadır (Çiz.20). [67]

Avlulu evler kendi aralarında farklılık göstermektedir. Eski Hitit Dönemi'nde Alaca Höyük'te görülen en basit ev modelindeüç oda mevcuttur.

Plandan da anlaşıldığı gibi, ev yan yana konumlandırılmış iki oda ve bir koridordan oluşmaktadır. Koridor, doğrudan büyük avluya açılmaktadır (Çiz.21) Planda gördüğümüz gibi, konutlar bazen karşılıklı olarak konumlandırılmış ve iki konut arasından sokaklar geçirilmiştir. Odalar dikdörtgen planda yapılmıştır. Nadiren de olsa kare planlı ve araziye uyum sağlanması açısından yamuk şekilli olarak inşa edilmiş odalar mevcuttur. Bazen büyük avluya girerken avlu eşiğinde ağaçtan yapılma, avlunun ağırlığını hafifletmek için yapılmış destek direkleri görülmektedir. Bunları klasik çağlarda göreceğimiz sütunların prototipi olarak düşünebiliriz. Evlerin giriş kapıları sokaklara açılmaktadır.

Planda da görüldüğü gibi avlulu örneklerde farklılık söz konusudur. Yan yana konumlandırılmış iki odadan ve bir salondan oluşan basit üç odalı avlulu evlerin yanı sıra çok odadan oluşan ve evi iki kanada ayıran dar, uzun dikdörtgen koridorlara sahip bir avluya ve birkaç odadan oluşan ev modeli de görülmektedir. Bu koridordan diğer odalara kapı girişleri yapılmıştır. Planda da görüldüğü gibi, odalar dikdörtgen forma sahiptir. Konutta simetrik bir plan olmayıp, ihtiyaca göre şekillendiği için, konut şeklinde bozulmalar meydana gelmiştir (Çiz.22).

---

[67] Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, *Alaca Höyük Kazısı 1940-48'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966, s. 16.

Bir diğer çok odaya sahip avlulu ev örneğinde olduğu gibi, avlulara eklenen oda sayılarında farklılık görülmektedir (Çiz.23). Oda sayıları on bire kadar çıkmaktadır. Evlerde yer alan koridorların bazılarının tabanı yassı taşlarla döşendiği görülmektedir.

Bu dönemde görülen bir diğer ev çeşidi,çok odadan ve bir ön avludan oluşan ev örneğidir. Bu konut formunda eve girmeden önce büyük ve geniş bir avludan geçilmektedir (Çiz.24). İç avlulu evlere oranla oda sayılarında artış olmuştur. Planda görüldüğü gibi, bu avlular evlere oranla daha geniş yapılmışlardır. Bazı konutların avlularında büyük fırınlar yer almaktadır. Fırınlar kubbeli bir şekle sahiptirler. Bu konut örneğinde görüldüğü gibi, fırın avlunun tam ortasına yapılmıştır. Fırınların tabanlarında çamur harç içerisinde bol miktarda seramik parçaları bulunmaktadır. Bu sayede ekmek pişirirken fırının içerisindeki ısının muhafaza edilmesi daha kolay hale gelmektedir. Fırınların etrafını çevreleyen duvarların taş temelleri büyük bir ustalıkla örülmüştür. Bu tip fırınlara Kültepe'de Karum konutlarında da rastlanılmıştır. Konutlarda ocak ve tandır taban izlerine rastlanılmıştır. Oldukça fazla tahrip olduklarından dolayı ocakların mimari şekillerini tam anlamak mümkün olmamıştır.[68]

Alaca Höyük'te IV. Tabaka da Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenmektedir. Burada ortaya çıkartılan konut yapılaşması oldukça karmaşık ve anlaşılması zordur. Birkaç plandan anlaşıldığına göre birbirlerine eklentili ve kimi zamanda tabanları taş döşeli, ev örneklerinin varlığı anlaşılmaktadır (Çiz.25).

Bu dönemde konutlara bakarak, çeşitliliğin az olduğunu görmekteyiz. Tek farklılığın avlulu evlerde görülen avlu çeşitliğinde ve oda sayılarında yaşanan artıştır. Bu dönemin genel özelliği olan dikdörtgen formdaki odalar tüm evlerde kullanılmıştır. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yaygın olarak kullanılan "L" formlu koridorların kullanımına devam edilmiştir. Özellikle IV. Tabakadan ele geçirilen dağınık ve basit yapılı evlere bakarak, Alaca Höyük için bu dönemin kent

[68] Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, *a.g.e.*, s.16-17.

görünümünden uzak, daha çok Hitit köy görüntüsünün çizildiği bir dönem olduğu anlaşılmaktadır.[69]

[69]Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, *a.g.e.*, s.17.

3.2. Alişar Höyük

Alişar Höyük Yozgat'ın 45 km. Boğazköy'ün ise 85 km. güneydoğusun da, Yozgat'ın Sorgun ilçesinin güneyinde ve Sorgun ilçesine bağlı Alişar Köyü'nün 3 km kuzeyinde yer almaktadır. Alişar Höyük'te yapılan ilk kazılar esnasında yapılan tarihlemeler, son yapılan araştırmalar ışığında farklı bir boyut kazanmıştır. Yapılan ilk tarihlendirmeler sonucunda Alişar'da Hitit İmparatorluk Dönemi'nin varlığı savunulmuştur. Fakat son araştırmalar neticesinde Chicago Üniversitesi'nden Ronald Lee Gorny ve Hattuşa kazı başkanı Andreas Schachner'e göre,11T ve 10Ttabakalarının Koloni Dönemi'ni ve belki de Eski Hitit Dönemi'ni kapsamasına rağmen, HititİmparatorlukDönemi'ne ait bir yerleşimin varlığı kesinlik kazanmamıştır. Daha eski olan 10Ttabakasında kil levhada Anitta'nın anılması, Kültepe'deki Kārum 1b tabakasıyla açıkçaparalellik kurulmasına imkan tanımıştır. Bu nedenle 11-10T tabakalarındaki asıl yerleşim ve AlişarHöyük'teki Orta Tunç Çağı'nın sonunun Kārum/Kültepe'deki 1a tabakasıyla yaklaşık aynı zamandasona erdiği anlaşılmaktadır.[70]

Plandan, konutların karmaşık bir yapılaşma içerisinde olduğu apaçık görülmektedir (Plan 4). Seviye I'de Kompleks I olarak adlandırılan bu konutlar yapılaşmasını (18,2,21 No.lu) düzensizce yapılmış yol ayırmaktadır. Yol güneyden kuzeye doğru daralma göstermektedir. Ortaya çıkartılan konut örneklerinde tahribatlar yaşanmıştır. En büyük tahribat doğu kanatta meydana gelmiştir. Zamanla bu kanat höyükten aşağıya doğru kaymıştır. Planları tama yakın ortaya çıkartılan konut örnekleri A,B,C,D yapıları olarak adlandırılmıştır.[71]

Alişar Höyük'te tam olarak ortaya çıkartılan konut örneklerine bakarak ve diğer konut örneklerinin planlarında tahribat olmasından dolayı tek konut tipinin varlığını bilmekteyiz.

---

[70]Andreas Schachner, *Von der Rundhütte zum Kaufmannshaus Kulturhistorische Untersuchungen zur Entwicklung Prahistorischer in Zentral-, Ost- und Südostanatolien* ,Oxford 1999, s. 131.

[71] Erıch F. Schmıdt, *The Alishar Höyük Seasons Of 1928 and 1929 Part I*, The University Of Chicago Press, Chicago 1929, s.82.

Ortaya çıkan konut örneklerini genel planına bakarak çoklu oda gruplarından oluştuğunu söyleyebiliriz. A Yapısı olarak adlandırılan ilk konut örneğine baktığımızda, 1, 3, 4, 5, 6 ve 10 No.lu bölümleri kapsadığı anlaşılmaktadır (Plan 4). 20 ve 10 No.lu bölümlerin kuzeyinde kalan yapı kalıntılarda A yapısına ait olabilir. A yapısında GG 10 plankareleri içerisinde, depolama küplerinin üst kısımları ortaya çıkartılmıştır. Toplam 31 tane büyük ve küçük kap (Depolama küpleri, kâseler, testiler, çömlekler vs.)bulunmuştur (Çiz.26). Bu Alişar Höyük'te 1. Tabakada şimdiye dek bulunan en çok kap sayısıdır. A yapısındaki odaların çoğu depolama amaçlı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fakat depolama amaçlı kullanılan odalara oranla bu yapının duvarları zayıftır. 1 No.lu odanın sadece taş temelleri korunmuştur. Çoğu kesimde küçük taşların bir ya da iki sırası korunmuştur.[72]

A yapısının 1 No.lu odasında yer alan kısa 1c duvarı yaklaşık 0,50 cm. yüksekliğe sahiptir. 3a duvarı ile 1c duvarı kapı girişi olan 1d'yi çevrelemektedir. Bu kapı girişi 1 No.lu oda ile bölüm 5'i birbirine bağlamaktadır (Plan 4, Res.27). Her ne kadar kapı eşiği ve kabaca dikdörtgen biçiminde söve taşı (0,25 x 0,17 x 0,08 m.) çukurda mevcut olmasına rağmen kapının varlığı kesin değildir. Fakat 3 ve 5 No.lu bölümleri birbirine bağlayan kapı geçidi bellidir. Söve taşı eşik taşının gerisinde yer almaktadır. Söve taşı eşik taşından 10 cm. yüksektedir. Bazı küçük taşlar 4a duvarı ile 3b duvarının köşesi ve eşik arasındaki boşluğu doldurur. Söz konusu taşlar kısa kerpiç duvarın temeli olabilir ki, buda kapı girişinin genişliğini insanın girebileceği kadar azaltır. Bölüm 3'ü çevreleyen kerpiç duvarlar (3a ve 3b) pek düzenli olmayan 30-35 cm yüksekliğindeki taş temeller üzerinde yer almaktadır. Korunan en iyi duvar yüksekliği 1 m. kadardır. 4 No.lu odada yer alan kerpiçten yapılmış sıvalı ve iki adet pişirme deliği olan fırın etrafında pişirme kaplarının ve çömleklerin bulunması oldukça ilginçtir (Plan 4, Res. 28, Çiz. 27). [73]

Planda görüldüğü gibi, A yapısının 4 No.lu odanın 4a duvarı 5 No.lu bölümün doğu sınırını oluşturmaktadır. 5 No.lu bölümün kuzey sınırı aşırı tahribattan dolayı anlaşılamamaktadır. Odanın orta yerinde hafif oval şeklinde bir ocak mevcuttur. Oda ortasında yer alan küçük duvar kalıntıları bu alanın iç bölünmeye maruz kaldığını

[72] Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.,* s. 82.
[73] Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.,* s. 84,86.

göstermektedir. Alanın büyüklüğü ve birden fazla alana açıldığını varsayarsak buranın avlu görevini üstlenmişte olabileceği akla gelmektedir.

6 No.lu oda diğerlerine göre oldukça basit kalmaktadır. Oda içerisinde ocak ya da depolama kaplarına rastlanılmamıştır. Bu odada sadece 2. seviyeye ait küçük bir kâse bulunmuştur. 6b duvarında kerpiç izleri korunmuştur. 10 No.lu odaların duvarlarında da kerpiç izlerine rastlanılmıştır. Temeller ortalama 50 cm yüksekliğe sahiptir ve çeşitli boyutlarda yassı taşlardan inşa edilmiştir. En geniş temel kalınlığı 50 cm' dir. Kerpiçlerin korunan en fazla yüksekliği 70 cm' den fazla değildir. Odanın güneyi biraz karmaşıktır. Duvar 10f ile 10g bağlantılıdır. Bir dizi kap ocak yeri olarak tanımlanan 10a çevresinde sıralanmıştır. Bu odanın da 4 No.lu oda gibi mutfak olarak kullanıldığı saptanmaktadır. Ocak 10a kabaca oval plana sahiptir ve tabanı 15 cm. kalınlığında kerpiçle sıvanmıştır. Duvar 10b ocağın etrafındaki kapları kısmen de olsa çevreler.[74]

B yapısı olarak adlandırılan diğer bir konut örneğine baktığımızda, A yapısında olduğu gibi çoklu oda grubundan oluşmaktadır. Bu konut örneği, 9, 11, 7, 15, 16 ve 17 No.lu odaları içermektedir. Bu konut A yapısının hemen güneyinde yer almaktadır (Plan 4). 9 No.lu oda iyi korunmuştur. Plandan da anlaşıldığı gibi, bu oda iç bölünmeyle ikiye ayrılmıştır. Güneyde kalan bölüm 11 No.lu odayı oluşturmuştur. 9 No.lu oda batıda yer alan kapıyla boş bir alana açılmaktadır. Etrafta bir dizi depolama kabı ve günlük hayatta kullanılan küçük kapların bulunması buranın mutfak ya da oturma odası olabileceğini göstermektedir. Oda içerisinde dönem II' ye ait mezar kalıntılarına rastlanılmıştır. Oda içerisinde sepet şeklindeocak (Res.29, Çiz.28) ve oval bir fırın yer almaktadır. Oda duvarlarından 9a, 9b ve 9d 35 cm temel yüksekliğine sahiptir. Duvar 9c de taş temel yoktur. Duvar 9d de beyaz astar izleri görülmüştür. Bazı yerlerde kerpiçler, 1.10 cm. ye kadar korunmuştur.[75]

7.No.lu oda B yapısının en büyük mekânını oluşturmaktadır. 5.80 x 8.20 m. (47,5 m²) ölçülerindedir. Merkezi konumda bir ocak ya da sunak yeri olabilecek iki bölümden oluşan bir yapı mevcuttur. Sunak yeri olarak nitelendirilmesinin nedeni;

[74] Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.*, s. 87-88.
[75] Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.*, s.88.

yapının üzerinde "Kapadokya Sembolü " bir disk bulunmasıdır (Plan 5). Odanın kuzeybatı köşesinde (p1) bir depolama çömleği, tabana yarı gömülmüş vaziyette bulunmuştur. Bunun dışında iki tane daha (p2, p4) depolama çömleği bulunmuştur. 7a duvarının karşısında ise iki tane el değirmeni bulunmuştur. Bu duvarı desteklemek için duvar diplerinde yassı taşlar yer almaktadır. Duvarın taş temelleri 40 cm. yüksekliğe sahiptir ve 90 cm. ye kadar korunmuş kerpiçler mevcuttur. Duvar 7d de taş temel yoktur. Duvar 7b oda içerisinde iç bölünme yaratmış, böylece 15 No.lu oda meydana gelmiştir. İki oda arasında bağlantıyı sağlayan kapı girişi mevcuttur. Ayrıca 7 No.lu odayı dışarıya bağlayan 7c kapı girişi vardır. 7 No.lu odanın merkezde yer alması ve diğer odalara nazaran daha büyük olması burasının iç avlu görevini üstlenmiş olabileceğini düşündürmektedir.[76]

16 ve 17 No.lu odalar, A yapısındaki 1 ve 4 No.lu odaların aksine yoldan duvarlarla kesin olarak sınırlanmıştır. Bu odalarda eve ait buluntu ortaya çıkartılmamıştır. 16 No.lu odada kabaca yuvarlak, 1.10 m. derinlikte çukur (16d) ortaya çıkartılmıştır. 17 No.lu odanın kuzeydoğu köşesinde ise sıvalı yuvarlak bir ocak (17c) yer almaktadır. Ocağın tabanı 25 cm yükseklikteki kırık çanak-çömlek parçalarından oluşmaktadır. 16 No.lu odanın 16a duvarı 17 No.lu odada 17d olarak devam eder. Bu odaların duvar temelleri yaklaşık olarak 30 cm yüksekliğe sahiptir ve kerpiçler ise 35 cm'ye kadar korunmuştur.[77]

C yapısı olarak adlandırılan bir diğer konut örneği, 8 ve 9 No.lu bölümleri kapsamaktadır (Plan 4). Binanın doğu ve güney sınırı tamamen tahrip olmuştur. Evin kaç odaya sahip olduğu bilinmemektedir ve yalnızca iki odanın varlığı kesindir. Duvar 19b 0,75 m. yüksekliğinde güçlü temellere sahiptir. Bu duvar konutlar arasında ayrıma sahip yolun, doğu sınırını çizmektedir. Duvar 8a tahrip olmuş durumdadır ve taş bir temele sahiptir. 8 No.lu odada iki tane atık çukuru (8c,8d) mevcuttur. Yapı tahrip olduğundan odaların işlevi hakkında bilgi sahibi olamıyoruz.[78]

[76] Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.*, s. 89-91.
[77] Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.*, s.91.
[78] Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.*, s.91,92.

D yapısı olarak bilinen bu konut, 22, 23 ve olasılıkla 24 No.lu odaları kapsamaktadır (Plan 4). Konut C yapısına oranla daha iyi korunmuştur. Yapının batı duvarları yolun gidiş güzergâhına yön vermektedir. Evin doğu sınırı yamaçtan aşağıya kaydığı için kesin sınırları bilinmemektedir. Duvar 22a'nın 0,35 cm yükseklikteki taş temellerinin üzerinde, 0,50 cm' ye kadar korunmuş kerpiç yer almaktadır. 22 No.lu odanın güneybatı köşesindeki bazı taşların döşenişi bu noktada küçük bir ambarın var olabileceğini göstermektedir. 23 No.lu odadaki duvar 23c ve 23d odayı dar bölümlere ayırmış olabilir. 24 No.lu bölüm D yapısına ait olabileceği gibi, başka bir yapıya da ait olabilir. Yapının doğu sınırı tahrip olduğu için bağlantının olup olmadığını tam olarak bilemiyoruz. Ancak bu odanın temellerinin yassı taşlarla kaplandığı kesindir.[79]

Plan üzerinden yorum yaparsak, Alişar Höyük'te Eski Hitit Dönemi'ne ait konut yapılaşmasında karmaşıklık göze çarpmaktadır. Konutlar arası ortak duvar kullanımının sıklığı ve mahalle görüntüsü açısından Eski Hitit Dönemi'nden ziyade Kültepe'deki Koloni Dönemi evlerine daha çok benzerlik göstermektedir. Evler basit yapılmış yollar ile birbirinden ayrılmaya çalışılmıştır. Evlerde sosyo-ekonomik gösterge olarak depolama alanları oldukça fazladır. Diğer Hitit kentlerinde oturma odalarını gösteren sekilere burada rastlanılmamıştır. Oda içlerinde yer alan atık çukurlarının fazlalığı ve ocak biçimlerinin farklılığı ile diğer Hitit konutlarından ayrılmaktadır. Ayrıca oda içlerinde de bölünmeler oldukça fazla yaşanmıştır. Bazı konutlar çok fazla tahrip olduğundan oda sayıları hakkında kesin bir bilgiye sahip olamıyoruz.

[79] Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.*, s.92.

3.3. Boğazköy/Hattuşaş

Boğazköy, Ankara'nın 208 km doğusunda Çorum'un 82 km güneybatısında bugünkü Boğazkale köyünün 4 km doğusunda yer almaktadır. Boğazköy içinden Budaközü çayının güney-kuzey doğrultusunda aktığı uzun ve oldukça geniş bir vadinin güney ucunda bulunur. Boğazköy Kızılırmak'ın suladığı alanın sınırları içinde yer almaktadır. Şehrin üzerinde yayıldığı arazi çok dalgalıdır. Bu arazi güneyden kuzeye doğru 2,1 km'lik bir alan içerisinde 280 m alçalmaktadır. Arazinin iç bölümü yapılara uygun bir düzlük niteliğine sahip değildir. Arazi çukurlar, bayırlar, teraslar, kaya grupları, hatta kayalardan oluşan yüksek düzlüklere ayrılmıştır. Ayrıca, Kızlarkaya deresinin yatağı bütün araziyi kuzeyde bir "Aşağı Şehir" güneyde ise bir "Yukarı Şehir" olmak üzere doğal bir biçimde ikiye ayrılmaktadır.

Başkent Boğazköy/Hattuşaş Hitit Dönemi mimarisini en iyi yansıtan kenttir. Gerek sivil, gerek askeri, gerekse dini mimari açısından büyük bir öneme sahiptir. Hititli mimarlar yeteneklerini burada en iyi şekilde göstermişlerdir. Dağlık araziden dönemin en iyi kentlerinden birini yaratmayı başarmışlardır. Doğal çevreyi, iyi mimari teknik kullanarak şekillendirmişler, teraslama yöntemiyle dağlık alana iyi bir kent örneği kurmayı başarmışlardır. Boğazköy'de halkın yaşadığı konut örneklerine de rastlanmaktadır. M.Ö. II. Binyıla ait konut örneklerini en iyi burada görmekteyiz. Kalkolitik Dönem'den başlayıp, Frig Dönemi'ne kadar konut örneklerini görebilmekteyiz.

Hattuşaş'ın kentsel özelliklerininincelenmesine yönelik araştırmalar, bugüne kadar Büyükkale'deki saray alanı ile aşağı ve yukarı kentteki geniş alanlarda yürütülmüştür. Hitit başkentinin konut yapılaşmasına ilişkin önemli bilgiler, öncelikle eski kentteki Büyük Tapınak'ın çevresi ile Büyükkale'deki kazılardan edinilmiştir. Bu alanların iskânı Hitit öncesine, Erken Tunç Çağı'na kadar geriye gittiğinden, kazılar kentin imar sürecine ilişkin yeni veriler de sunmaktadır. Yapıların korunma durumları değişkenlik göstermektedir. Genelde yalnız alt yapılar, yani taş temeller bazı durumlarda duvar temelleri, doğal tahribata ya da yeni inşaatlar için taşların yerinden alınmadığı sürece korunmuştur. Buna karşılık, bütün dönemlerde

her zaman ahşap ve kerpiç tuğlası gibi kalıcı olmayan malzeme kullanılarak inşa edilen duvarların üst kısımları, tamamen kaybolmuştur. Yapıların iç donanımları hakkında da bilgiler yeteri derecede iyi değildir. Genelde sabit düzenlemeler korunmuş, seyrek olarak da pişmiş topraktan üretilmiş çanak-çömlek gibi taşınabilir eşyalar insitu olarak ele geçirilmiştir. [80]

Boğazköy'deki konut dokusu, diğer Hitit kentlerine oranla daha karmaşık bir yapılaşma sergilemektedir. Sık dokulaşma yüzünden konutları ayırt etmek oldukça zorlaşmaktadır. Bazı konut örnekleri çok fazla tahrip olduğundan her hangi bir tipe sokulamamaktadır. Belirgin konut örneklerinden saptayabildiğimiz kadarıyla, başkent Boğazköy/Hattuşaş'ta Eski Hitit Dönemi'nde iki farklı konut tipinin varlığı anlaşılmaktadır. Bunlardan avlulu evler kendi içerisinde alt tiplere ayrılmaktadır.

Eski Hitit Dönemi'ndeki (U.St.3c-a) yerleşim düzeni, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki düzenden ilke açısından ayrılmaktadır (Plan 6). Kent, kanallı sokaklarla bağımsız konut gruplarına bölünen, sıkışık yapı adalarından oluşmaktadır. Avlulu ev, tercih edilen başlıca yapı tipi olmayı sürdürmeye devam etmiştir. Eski Hitit Çağı'nın sonlarına doğru yapılarda farklılaşmalar söz konusudur. Ortaya çıkan hasardan dolayı konutların duvarları yeniden onarılmıştır. Bu farkı plan 6' da kalın çizilen konut duvarlarından daha iyi anlıyoruz. Ayrıca nüfusun artmasıyla birlikte düzensiz yeni konutlar yapılmaya başlamıştır.[81]

Boğazköy'de Eski Hitit Dönemi'nde görülen en basit ev tipi, iki odaya sahiptir (Çiz. 29). İki odalı konutlar Büyükkale'de BK Ivc dönemine tarihlenmektedirler. Plandan da anlaşıldığı kadarıyla evlerin genel formu dikdörtgendir. Odalar içerisinde bölünmeler söz konusu değildir. Odalar arasında direkt olarak geçiş yapılabilmektedir. Bu tür yapılar iç tasarım açısından birbirlerine benzemektedirler. Hepsi bir kalıptan çıkmış gibi görünmektedir. Oda duvarları birbirlerine dik açılarla bağlanmıştır. Odaların bazılarında ocaklar yer almaktadır. Yapım açısından fazla maliyetli olmamasından dolayı oldukça tercih edilen bir konut tipi olmalıdır.

[80] Peter Neve, *a.g.e.*, s. 102-103.
[81] Peter Neve, *a.g.e.*, s. 106.

Anadolu mimarisinde yoğun olarak kullanılan avlular, Boğazköy'de evlerde kendine geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Diğer Hitit kentlerinde olduğu gibi, Eski Hitit Dönemi'nde Boğazköy'de de görülen avlulu evler kendi içerisinde farklılık göstermektedir.

En basit ev modelinde, üç odanın yansıra avlu yer almaktadır.Oda dizilişleri açısından bazı farklılıklar vardır. Yan yana dizili odalardan ve avludan oluşan ev örneği olduğu gibi, avlunun orta kısımda kaldığı ev örnekleri de mevcuttur. Avluda ve bazı odalarda ocaklar yer almaktadır. En az tek odada duvar diplerinde yer alan küpler, bu odaların kiler görevini üstlendiklerini göstermektedir.

Boğazköy'de Eski Hitit Dönemi'nde yoğun olarak kullanılan diğer bir ev modelinde, avlu ile kullanılan oda sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Aşağı şehirde Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenen birçok avlulu ev örnekleri ortaya çıkartılmıştır (Çiz. 30). Çizimde oklarla gösterilen konutlar diğer Hitit kentlerinde ortaya çıkartılmış Eski Hitit konutlarıyla benzerlik göstermektedir. Merkez avlu etrafında tasarlanmış birçok odadan oluşan karmaşık bir yapı örneğini gözler önüne sermektedir. Bazı evlerde sonradan eklemeler yaşanmıştır. Plandan da anlaşıldığı kadarıyla evlerde standart bir yapılaşma göze çarpmamaktadır. Kısmen de olsa bazı ev planları benzerlik göstermektedir. Arazi şartlarına uygunluk göstermek istenirken ev planlarında bazen şekilsizlik meydana gelmiştir. Odaların bazılarında at nalı şeklinde ocaklara rastlanılmıştır. Bazı odalarda ise yuvarlak fırınlara rastlanılmıştır. Belirli odalarda, duvar diplerinde ya da ortasında depolama amaçlı küpler ortaya çıkartılmıştır. Bu gelenek Anadolu'da konutlarda ya da diğer yapılarda görülen bir özelliktir. Evler arasında ortak duvar kullanımı da söz konusudur. L biçimli koridorlar Eski Hitit evlerinde de kullanım görmeye devam etmiştir.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Anadolu'da başlayan konut gelişimi beraberinde karmaşık yapılaşmayı da getirmiştir. Eski Hitit Dönemi'nde Boğazköy'de ortaya çıkartılan konut örneklerinden anlıyoruz ki, meydana gelen bu sık konut dokusu yeni bir gelişimin başladığını göstermektedir. Artık köy görüntüsünden arınıp, klasik çağlardaki yoğun nüfuslu kentlerin başlayacağı dönemin ilk gelişim aşamasını yansıtmaktadır.

3.4. Hüseyindede Tepesi

İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Hitit kentlerindeki konut örneklerini en iyi yansıtan yerleşim yerinden bir tanesi de Hüseyindede yerleşimidir. Hüseyindede Eski Hitit Çağı yerleşimi, Çorum'unSungurlu ilçesine35 km. uzaklıkta yer alanYörüklü Kasabası'nın 2.5 kmgüneybatısında, Hüseyindede Tepesi olarak adlandırılan, yaklaşık 2 kmuzunluğundaki bir tepenin güney ucunda yer almaktadır. Kazılarsonucunda, içinde Eski Hitit Krallık Çağına ait kült vazoları bulunan, kısmen korunabilmişbir dini yapının yanında, çoğu Hitit şehirlerinden de tanınan, konut tipindekiyapılara ait kalıntılar açığa çıkarılmıştır.[82]

Hüseyindede Tepe'si yerleşiminde ana unsur olarak bir kutsal alan ve onun etrafında sıralanmış konutlar yer almaktadır. Bu konut örnekleri tipik Eski Hitit konut mimarisinin özelliklerini yansıtmaktadır. Ortaya çıkartılan konut örnekleri, II, III, IV, V ve VI No.lu yapılar olarak adlandırılmıştır. Bu yerleşimde tek konut tipi dikkat çekmektedir.

Ortaya çıkartılan konutların hepsi tek bir tipe aittir. Bu ev örneklerinin hepsinde avlu mevcuttur. Avlu ile kullanılan birden fazla odadan meydana gelmektedirler. Evlerde standart bir plan yoktur. Tek fark oda sayılarındaki değişikliktir. Bazı evlerde oda sayısı on bire kadar çıkmakta, dolayısıyla ev içerisinde karmaşıklık yaşanmaktadır. Bazı evler tam olarak ortaya çıkartılmadığı için avluya sahip olup olmadıklarını bilemiyoruz. Evlerde iç avluların varlığı görülmektedir (Plan 7-8).

III No.lu konutun güneybatı köşesi, tarımsal faaliyetler neticesinde tamamen yok olmakla birlikte, çok odalı plan özelliği, tamamıyla konut mimarisine uygundur. Doğusundaki II No.lu avlulu evle, ortak duvarı bulunan yapı en az 7 odadan oluşmaktadır. Kuzeybatı-güneydoğu yönünde kısa kenarı 11 m olan yapının, uzun kenarda 8 m olan bölümün sadece 90 cm' ye kadar temelleri korunabilmiştir. 11 m,uzunluğundaki kuzeydoğu duvarı, bitişiğindeki sokağa paralel olarak planlanmıştır. Temel derinliği 95 cm' ye kadar korunan duvar, sokağa bakan yüzde kademe yapacak şekilde tasarlanarak sağlamlığı artırılmıştır. Bu yöntem, Orta

[82] Tayfun Yıldırım; Tunç Sipahi, "2001 Yılı Yörüklü/Hüseyindede Tepesi Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II. Cilt, Sayı XXIV, Ankara 2002, s. 259.

Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Dönemi konut mimarisinde Acemhöyük, Kültepe gibi merkezlerden de bilinmektedir. Binanın odaları dikdörtgen ve kare planlıdır. Temellerinin inşasında kalker, andezit ve çay taşları kullanılmıştır. 50 cm genişliği bulanduvarlarda kerpiç tuğla örgüsü kullanılmamıştır.Temeller arazinin eğimine uydurulmuştur. Oda ölçülerinin küçük olmasından dolayı çatıları desteklemek amacıyla, bir ağaç veya taş dikmeye gerek duyulmamıştır. 3 No.lu oda, 3.10x5.15cm (15,9 m²) ölçülerindedir ve büyük odalardan birini oluşturmaktadır. Bu odada çok sayıda dağılmış seramik parçasına rastlanılmıştır. 6 No.luodada kısmen korunmuş bir taban yer almaktadır. 4 No.lu dikdörtgen biçimli küçük mekân,depo odası görevini üstlenmiştir. Odanın tabanında çok sayıda kaba mutfak kapları bulunmuştur. 6x3 m (18 m²) boyutundaki 1 No.lu mekân, yapının en büyük bölümünü temsil etmektedir. Burası binanın girişini oluşturan bir iç avlu olmalıdır. Yıllardır süren tarımsal faaliyetler sonucu bu kesimin çok fazla tahribata uğramış olması nedeniyle binanın güneybatı köşesinin tam planı çıkarılamamıştır. III No.lu binanın kuzeydoğusunda, ortalama 2 m ile 60 cm genişliğinde ve yaklaşık14 m uzunluğunda bir sokak yer almaktadır.[83]

IV No.lu konut toplam 11 odadan oluşmaktadır. I No.lu diniyapının hemen batısında yer alan bina,yaklaşık 16x7,5 m, (120 m²) ölçülerinde, kabaca dikdörtgen planlıdır. Dış duvarlarının genişliği 65 cm iç duvarlarının ise, 45–50 cmarasındadır. Temel ve duvarların yapım tekniği diğer konutlardanfarksızdır.Yapının doğu köşesi ana kayaya yaslanmıştır. Köşedeki 2 ve 3 No.lu odalar, binanınen küçük odalarıdır. Bu odalara 5 No.lu odadan 80 cm genişliğinde bir kapı aralığındangirilmektedir. 2 ve 3 No.lu odalar, ele geçirilen seramik formlarına göre, dahaçok kiler ve depo işlevi görmüş olmalıdır. 5 No.lu odadan bir basamak yardımıyla 7No.lu odaya geçiş sağlanmıştır. 5 No.lu mekânın diğer geçişi, aynı zamanda binanınen büyük iç mekânını oluşturan 6 No.lu alana açılmaktadır. Buraya 1 m uzunluğunda,55 cm genişliğinde, kalker taşından bir eşik yerleştirilmiştir. Eşiğin hemen önünde insitu bir yuvarlak ağızlı testi ele geçirilmiştir. 6 No.lu mekân iç avlu olarak düşünülmektedir.Burasıhem diğer odalarla bağlantılıdırhem de sokak tarafında yer almaktadır. Avluyla bağlantılıdiğer odaları 8 ve 9 No.lu odalar oluşturmaktadır.

[83] Tayfun Yıldırım; Tunç Sipahi, *a.g.e.*. s. 259–260.

Odalardan bazılarının temelleri,duvarlara nazaran daha geniş tutulmuştur. Bu odalar tamamen boşaltılmış durumdadır;birkaç parça seramik dışında, içlerinde herhangi bir eşyaya rastlanmamıştır. IVNo.lu konutun batı kesimi, ortadan bir ara duvarla bölünmüş iki oda daha içermektedir.Yapının kuzey köşesindeki odada 80 cm çapında bir taş çevrikkorunmuştur. Bu çevrikmuhtemelen bir erzak küpünü çevreliyorolmalıydı. Ara bölme duvarı güneybatıya doğrueğilmiştir. Bu kesim gerek erozyon, gerekse tarlaların sürülmesi yüzünden kısmentahribat görmüştür.[84]

II No.lukonut planda da görüldüğü gibi, dikdörtgen bir forma sahiptir. Ortada bir iç avlu, yanlarda ise avluyu çevreleyen dört oda yer almaktadır. Batıdaki oda iç bölmeyle ayrılarak "L" formlu bir koridora ve küçük bir odaya dönüştürülmüştür. Koridorun tabanı yassı taşlarla döşenmiştir. Doğuda ise, biri büyük diğeri küçük dikdörtgen formlu iki oda yer almaktadır. Plana bakarak evin boyutlarının neredeyse III No.lu evle aynı olduğu önerilebilir. Evin batı duvarı III No.lu evle ortaktır.

VI No.lu konut, IV No.lu konutun hemen batısında yer almaktadır. Plandan anlaşıldığı kadarıyla, başlangıçta dört odadan oluşan bu konut, zamanla batı ucuna oda eklenerek oda sayısı beşe çıkartılmıştır. Binanın 1 No.lu odasının doğu duvarı IV No.lu konuta yaslanmıştır. Ortaya çıkartılan bu dört oda simetrik bir plana sahip değildir. Dört odası ortaya çıkarılan konutun, kuzey-güney yönündeki uzunluğu 7 m,doğu-batı uzunluğu ise mevcut olan kısmı ile 9 m'dir. Hüseyindede'nin diğer yapılarında olduğu gibi temellerde andezit, kalkerve çay taşı kullanılmıştır. Herhangi bir ahşap dikme izine bu yapıda da rastlanılmamıştır.1 No.lu (2x2,5 m, 5 m²) ve 4 No.lu (2x4m, 8 m²) odaların duvarlarıiçeriye doğru çöktüğünden,oda tabanlarında yaklaşık 50 cm yüksekliğinde bir taş yığını oluşmuştur. Bu taşlar kaldırıldığı zaman altında parçalanmış ve ezilmiş durumda çanakçömlek parçalarıele geçmiştir. Bu nedenle, tümlenmesi mümkün olmayan bu parçalarınarasında iri boy yuvarlak ağızlı testi, çeşitli boylarda çanak ve çömlekler, vazolarve matara gibi tiplere ait kaplar tespit edilebilmiştir. Hüseyindede'de bugüne kadarbulunan ve önemli bir kısmı yayınlanan çanak çömlek formları, Eski Hititseramik repertuarının tüm tiplerini temsil etmektedir. VI No.lu yapının bulunduğu kesimdearazi eğimi azalmaktadır.

[84]Tayfun Yıldırım; Tunç Sipahi, *a.g.e.*. s. 260.

Böylece, tarım araçları buraya rahatça ulaşıp faaliyettebulunmuş ve tahribata yol açmışlardır. Bu nedenle, VI No.lu binanın batı uzantısı kısmentahrip edilmiştir.[85]

V No.lu konutun planı tam olarak ortaya çıkartılamamıştır. Plandan oldukça tahrip olduğu görülen konutun, birden fazla odaya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ortadaki oda diğerlerine nazaran daha büyük görünmekte, böylece burasının bir iç avlu olma olasılığını düşündürmektedir. Konutun doğu duvarı ana kayaya yaslandırılmıştır.

Hüseyindede'de binaların konumuna bağlı olarak zikzakyaparak batıya doğru ilerleyen sokağın güneyinde ve kuzeyinde kalan yapılar mimarıözellikleriyle farklılıklar göstermektedir. Güneydeki III No.lu yapı, uzun dikdörtgen planlıodalara sahiptir. Bu tip yapılara bir örnek Boğazköy'de Büyükkale'de 5c safhasında mevcuttur. II No.lu yapının "L" biçimli ve taş döşemeli odası farklılıkgöstermektedir. Taş döşemelibu yapının benzeri Alaca Höyük' te IIIa-b safhasında ve İnandıktepe'demevcuttur. Sokağınkuzeyindeki IV ve VI No.lu yapılar ise güneydekilere göre daha farklı plan özellikleritaşırlar. Bu binalar daha küçük boyutlu kare veya dikdörtgen planlı odalara sahipolup, odalarda çok sayıda çanak çömlek parçası ele geçirilmiştir. Bu binanın ve yanındakilerindepolama amacıyla kullanıldıkları düşünülmektedir.[86]

Hüseyindede'nin mimarisi, kuzey-batı yönünde, ana kaya çevresinde yayılım göstermektedir. Tek evreli yerleşimde, dini bir yapı ve onunçevresinde tipik Eski Hitit ev planında yapılmış yapı grupları yer almaktadır. Bu yapılar birbirine simetri göstermeyen odalardan oluşmaktadır. Birbirine yaslanan yapı kompleksleri arasında küçük bir sokak da bulunmaktadır. Duvarlar arazi eğimine bağlı olarak kademeli olarakyapılmış, ana kayaya denk gelen yerlerde kaya içineaçılan düzgün yataklara oturtulmuşlardır. Temellerdeen alt sıraya iri yassı taşlar döşenmiş, daha üst sıralardaki yuvarlak dere taşları ile duvarın ağırlığı yayılmış, taş örgü yüksekçe tutularak, teraslama seviyesiaşıldıktan sonra duvarın üst kısımları kerpiç tuğlalar ile

[85] Tunç Sipahi, "2002 Yılı Hüseyindede Tepesi Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* II. Cilt, Sayı XXV, Ankara 2003, s. 179–180.
[86] Tunç Sipahi, *a.g.e.,* s. 180.

örülmüştür. [87]

[87] Tunç Sipahi, Tayfun Yıldırım, "Çorum Hüseyindede Tepesi Kazıları ve Bölgede Sürdürülen Yüzey Araştırmaları", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler,* Sayı XIII, 2002, s. 17.

3.5. Kül Höyük

Kül Höyük Ankara'ya 55 km uzaklıkta olup, Ankara'nın Haymana ilçesinden Oyaca Kasabası'na 7 km uzaklıkta ve Boyalık köy yolunun hemen güneyindedir (Har. 4). Kül Höyük'te kurtarma kazılarına ilk olarak 1992 yılında Anadolu Medeniyetleri Müzesi müdürü İlhan Temizsoy başkanlığında bir ekip tarafından başlatılmıştır. [88]

Yapılan araştırmalar sonucunda höyükte, Erken, Orta ve Geç Tunç Dönemlerinin yaşandığı tespit edilmiştir. Külhöyük ile ilgili detaylı bir yayın çalışması yapılmamıştır. Tezimde kullandığım kaynak oldukça sınırlı alanda kalmıştır.

Kül Höyük doğu-batı yönünde 250 m, Kuzey-güney yönünde ise 200 m, boyutlarında olup, en tepe noktası 22 m, yüksekliğindedir. Kuzey ve batı etekleri daha dik, güney ve güney-doğu etekleri ise hafif meyillidir. En yüksek noktası 998 rakıma sahip olan höyük yaklaşık 35000 m²'lik (3,5 hektar) bir alana sahiptir (Res. 30) [89]

Kül Höyük'te tek konut tipine rastlanılmıştır. Konut örneği höyüğün sadece kuzeydoğusunda karşımıza çıkmaktadır.

Plandan da anlaşıldığı gibi konut, düzgün olmayan dörtgen planlı, beş odalı karmaşık bir düzene sahiptir (Res. 31, Çiz. 31). Eski Hitit konutlarının tipik özelliği olan dikdörtgen biçimli odalar bu konutta da görülmektedir.Plandan da anlaşıldığı gibi, diğer Eski Hitit Dönemi konutlarına nazaran, bu konut örneğine baktığımız zaman en dikkat çekici mimari özelliğin tam olarak yansıtılamamış olmasıdır. Oda duvarlarının orantısı ve kalınlığı birbirnden oldukça farklıdır. Oda içlerinde bölünmeler çok sık yaşandığı için mekân karmaşıklığı yaşanmıştır.

Anlatılan konut örneği dışında, daha düzgün plana sahip bir yapı örneği de ortaya çıkartılmıştır. Simetri açısından oldukça iyi durumdadır. Fakat bu yapının konut olup olmadığı yayınlarda belirtilmemiştir. Resimde de görüldüğü gibi konut mimarisine

[88] İlhan Temizsoy, *KülHöyük Kurtarma Kazıları,* 1995 Yılı Anadolu Medeniyetler Müzesi Konferansları, Sayı V, Ankara 1996, s. 37.
[89] İlhan Temizsoy, *a.g.e.,* s. 38.

ters düşecek şekilde oda duvarları kalın yapılmıştır. Yine de bu yapı konut olabileceği ihtimali göz önünde bulundurarak, çalışmaya dahil edilmiştir (Res. 32). Diğer konut örneğinde olduğu gibi karmaşık bir oda sistemine sahiptir. Bunlardan eşiği sıvalı olan oda içerisinde, yanık tavan örtüsü altında tümlenebilen gaga ağızlı bir testi ile kuzeye doğru tarımsal tahribattan dolayı korunan mimari kalıntıların çok azaldığı açmada, bir de emzikli bir çaydanlık kayda değer buluntular arasındadır. Bu buluntular ve mimari teknik, bu konut örneğini Erken Hitit Dönemi'ne tarihlemektedir. [90]

Kül Höyük yerleşimi, arkeoloji dünyasında yeni tanınmaya başlayan höyüklerden birtanesidir. Kent içerisinde çıkartılmış gerek mimari yapılar gerekse seramik, küçük buluntu vs gibi somut veriler detaylı bir çalışma yapılarak tanıtılmamıştır. Ankara Medeniyetler Müzesi yayın yıllıkları dışında ayrıntılı bir yayın yoktur. "Hitit Konutları" adlı bu tez çalışmasında, elde bulunan kısıtlı verilerde kent içerisinde yer alan Eski Hitit Dönemi konutları incelenmeye çalışılmıştır. Höyüğün genel planına göre, ortaya çıkartılan konutlar çok az bir alanı kaplamaktadır (Şek. 1)

[90] İlhan Temizsoy, *a.g.e.,* s. 46.

BÖLÜM IV

IV. Hitit İmparatorluk Dönemi Konutları

4.1. Alaca Höyük

Alaca Höyük'te İmparatorluk Dönemi II. Tabakayla temsil edilmektedir. Kentte ortaya çıkartılan anıtsal yapıların geneli bu dönemde inşa edilmiştir. Bu döneme tarihlenen konutların, farklı mimari özelliklere sahip olduğu saptanmaktadır.

Bu dönemin bazı konutlarında avlu görülmemektedir. Bu tarz bir ev, birkaç oda grubunun biraraya gelerek oluşturduğu karmaşık bir plan sergilemektedir. Söz konusu yapı Alaca Höyük'te İmparatorluk Dönemi'nde görülen en fazla odaya sahip konut örneğidir (Çiz. 32). Alaca Höyük'te ortaya çıkartılmış diğer konut örneklerinden farksız olduğu göze çarpmaktadır. Plandan anlaşıldığı kadarıyla ev, 8 odadan meydana gelmiştir. Oda duvarları genelde düzgün yapılmıştır. Binanın kuzeyindeki oda sonradan bölünerek iki farklı form almıştır. Odalardan biri "L" biçiminde yapılmıştır. Bu "L" biçimli odalar, hatırlanacağı gibi ilk defa Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde, Kültepe'de görülmektedir ve Eski Hitit Dönemi'nde de kullanılmıştır. Bu odaların bazen büyük yassı taşlarla döşeli olduğu görülmektedir. Odalar arası giriş kolaylıkla yapılmaktadır. Ana giriş kapısı güneydedir. Eve giriş, kapı eşiğine 3 sıra yerleştirilmiş yassı taşlarla sağlanmıştır. Duvarlar taş temel üzeri kerpiçle yapılmıştır. Diğer konut örneklerinde olduğu gibi, bu yapıda da fırın ve ocaklara rastlanılmamıştır.

Alaca Höyük'te İmparatorluk Dönemi'nde görülen ve Eski Hitit Dönemi'nde de kullanılmış diğer bir ev modelinde avluya rastlanılmıştır. Diğer Hitit kentlerinde olduğu gibi, buradaki avlulu evlerde de, kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir.

Planda da görülen avluya sahip bu ev modelinde, avlunun yanı sıra birden fazla oda grubuinşa edilmiştir (Çiz. 33). Ev,ön avluya sahiptir ve avluya sadece evin büyük kare planlı odasından giriş yapılmaktadır. Bazı odalarda geçiş bulunurken, diğerlerinde görülmez. Evin avlusu dışında genel planı dikdörtgen plandadır. 6 odadan oluşan evin odaları, kare ve dikdörtgen forma sahiptir. Evin en sonunda "L"

biçiminde bir koridor yer almaktadır. Eve giriş bu koridordan yapılmaktadır. Giriş kapısından direk sokağa çıkılmaktadır. Plandan anlaşıldığı kadarıyla, avlu tam olarak ortaya çıkartılmamıştır. Genel konut planına uygun olarak muhtemelen burada ocak ya da fırın olmalıydı.

Alaca Höyük'te farklı oda sayılarına sahip evlerin, bir arada toplu bir şekilde inşa edildiği örnekler de mevcuttur (Çiz. 34). Bazı evlere sonradan eklemeler yapılarak, ilk tasarlanan planda bozulmalar yaşanmıştır. Oda şekillerindeki değişikliklere bakılarak evler yapılırken arazi şartlarına uyum gösterilmek zorunda kalınmıştır. Odalar arası geçişler söz konusudur. Giriş kapıları direk olarak sokaklara açılmıştır. Dikdörtgen ve kare planlı odalar bir arada kullanılmıştır. Konutlar hakkında detaylı incelemeler yapılmadığı için ve genel olarak plana bakarak yorum yapabildiğimiz için hangi odanın ne tür bir işleve sahip olduğunu bilemiyoruz.

M.Ö. 14. yy. da Hititlerin Anadolu'da ve Yakındoğu'da önemli bir güç haline gelmesine paralel olarak nüfus artışı yaşanmıştır. Bu yüzden şehirlerde yeni konutlar inşa edilmiştir. Artan nüfusu karşılamak için, devlet olaya el koymuş, günümüzdeki toki binaları gibi standart planda evler yapılmaya başlanmıştır. Yeni yapılan bu evler farklı planlarıyla dikkat çekmektedir. Plan bakımından işçi sınıfından daha çok memur sınıfına uygun olarak yapılan bu evler, avlulu evlere oranla daha küçük boyutlara sahiptir. Basit planı sayesinde konutta karmaşıklık giderilmiştir. Bu tür konutlar İç Anadolu Bölgesi'nde daha çok başkent Hattuşaş'ta yoğun olarak inşa edilmiş olsa da Alaca Höyük'te de İmparatorluk Dönemi'nde görülmektedir.

Planda görülen sofalı ev örneğinde olduğu gibi, yapı 3 kanattan meydana gelmiştir (Çiz. 35). Ortada uzun, fazla geniş olmayan dikdörtgen bir koridor yer almaktadır. Koridorun her iki yanına da birer kanat yapılmıştır. Planda sağda yer alan oda büyük ve dikdörtgen bir plana sahiptir. Solda yer alan diğer kanat ortadan ayrılarak kare planlı iki odaya dönüştürülmüştür. Uzun koridordan iki kanata da rahatça geçiş yapılabilmektedir. Eve giriş sağdaki büyük odanın kuzeyinde yer alan kapıdan sağlanmıştır. Kapı direk olarak sokağa açılmaktadır. Büyük odanın çatısını karşılıklı yerleştirilmiş, ağaçtan yapılma iki dikme taşımaktadır. Dikmeler bize üst

yapının ağırlığını hafiflettiğini göstermekte, bu sayede evin iki katlı olabileceğini düşündürmektedir.

İmparatorluk Dönemi (Tabaka II) konutlarına baktığımızda bu konut tiplerinin bazılarının toplu halde, bazılarının ise tek başına konumlandırıldığı görülmüştür (Plan 9). Eski Hitit Dönemi'nin bir özelliği olan dikdörtgen planlı odalar bu dönemde de seyrekte olsa kullanılmaya devam etmiştir. Evlerin taş temelleri genelde 60–70 cm genişliğinde olup, taş temel üzeri kerpiçle örülmüştür. Plandan anlaşıldığı kadarıyla bazı konutlar arasında ortak duvarların varlığı bilinmektedir. Evin oda şekillerine bakarak, konutların şekillenmesinde arazinin büyük rol oynadığını görebilmekteyiz. Sofalı ev planı dışında, konutlarda standart bir plan yoktur. Basit avlulu konut örneklerinden, çok odalı karmaşık konut örneklerinine kadar uzanan çeşitli konutlar görmek mümkündür. Diğer konut örneklerinde olduğu gibi "L" biçimli koridorlar konutlarda yer almıştır. Konutların planları araziye göre ve sonradan yapılan eklemelere göre şekil kazanmıştır. Başkent Boğazköy'de ortaya çıkan sofalı ev modelinin burada da var olduğunu görebilmekteyiz. Konutların iç donanımlarında belirgin bir farklılık göze çarpmamaktadır. Bazı binalar iki katlı yapılmıştır ve dam örtüleri İç Anadolu Bölgesi'nin tipik kara dam şeklindedir. Konutların yapı işçiliği diğer anıtsal yapılara oranla basit kalmaktadır. Duvar yüzeylerinde az çok iyi işçilikle örülmüş ve orta çapta taşlar kullanılmış olduğu halde, orta kısımlar "helik" denilen küçük taşlarla doldurulmuştur (Res. 33). Oda tabanlarının büyük bir kısmı sertleştirilmiş topraktan yapılmıştır. Koridor ya da aralık gibi bölmelerin tabanları yassı taşlarla döşenmiştir. [91]

Hamit Zübeyr Koşay yaptığı bir araştırmada günümüz Alaca Höyük'teki köy ev modelini incelemiş, iç donanım bakımından fazla bir değişikliğe uğramadığını öne sürmüştür (Çiz. 36). [92]

[91] Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, *a.g.e.,* , s. 14.
[92] Rudolf Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, (Çev: Beral Medra),Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 371.

4.2. Boğazköy/Hattuşaş

Başkent Hattuşaş'ta Hititlerin giderek yükselmesiyle ve Eski Yakın Doğu'da önemli bir güç konumuna gelmesiyle doğru orantılı olarak nüfus artımı yaşanmış, bundan dolayı yeni konutlar inşa edilmiştir. Bu konut ihtiyacını karşılamak için de devlet tarafından, konutlaşmada standartlaşmaya gidilmiştir.

15. yy sonu ile 14. yy başında İmparatorluk Dönemi ile birlikte (BK Ivb dönemi) başkentte, hem profan yapılardan hem de kült işlevleriyle donatılmış resmi yapılardan oluşan yeni bir mahalle ortaya çıkmıştır.Bu yerleşim biriminin gelişmesi, Geç İmparatorluk Çağı'nda (13. Yüzyılın 2. Yarısı, BK IIIc-a dönemi) sarayın büyütülmesi amacıyla durdurulmuş, alan teraslanarak üstüne yeni saray yapıları inşa edilmiştir. İmparatorluk Dönemi'nde yeni yapılaşma yüzünden eski yapılar tamamen ortadan kaldırılmıştır. Yalnızca Eski Hitit Dönemi'nde kullanım görmüş yol ağları ve kanalizasyon sistemleri iyi bir onarımdan geçerek bu dönemde de kullanılmıştır.Yapılan konutların bir kısmı da Geç İmparatorluk Dönemi'nde (U.St.1b) biçimlenen büyük tapınak alanına dâhil edilmiş ve tapınak görevlilerinin ikametine ayrılmıştır.Boğazköy'de İmparatorluk Dönemi'nde iki standart konut tipine rastlanılmaktadır.[93]

İlk ev modelinde evlerde avlulara rastlanılmıştır. Diğer Hitit öncesi ve Hitit kentlerinde olduğu gibi, avlu kullanılan evler, kendi aralarında farklılıklar göstermiştir. İki odaya ve avluya sahip evler en basit örneği temsil etmektedir. Başkentte de İmparatorluk Dönemi'nde konut yapılaşmasında 2. binyılın tipik konut planı olan iki odalı avlulu evlere sadık kalınmıştır.

Aşağı şehirde iki odalı avlulu evlerin bir arada olduğu konut yapılaşması dikkat çekmektedir. Planda da görüldüğü gibi, birbirine benzer bu evler sokaklarla birbirinden ayrılmıştır (Çiz. 37). Evlerde belirli bir düzen ve simetri söz konusudur. Duvarların ortak kullanımından dolayı evlerin birlikte yapıldığı anlaşılmaktadır. Avlularda ocaklar ve fırınlar yer almaktadır. Kimi odalarda, kiler görevini üstlenmiştir. Duvar diplerinde küplerle tahıllar ya da diğer hububatlar depolanmıştır.

[93] Peter Neve, *a.g.e.*, s.106-107.

İmparatorluk Dönemi'nde bir diğer ev modelinde avluya birkaç oda grubunun eklendiği görülmüştür. Çok odalı avlulu evlerin planı Eski Hitit Dönemi'nde kullanılanlardan çok farklı değildir (Çiz. 38). Planda da görüldüğü gibi, evlerde bozulmalar yaşanmıştır. Hitit öncesi konutlarındaki gibi, evlerde ihtiyaçtan dolayı ekler mevcuttur. Avlularda ve odaların bazılarında ocaklar yer almaktadır.

Avlu her zaman sokak yönündedir ve giriş de kuşkusuz buradan sağlamaktadır. Aynı düzen Anadolu'nun kırsal yörelerindeki avlulu evlerde bugün de hâlâ yaşamaktadır. Hitit avlulu evi, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın avlulu eviyle akraba bir görüntü sergilemekle birlikte, mekânlarının sayısı ve yaygınlığının gösterdiği gibi, Asur örneklerinden çok daha gelişmiştir. Ancak parsellerin bölünmesi ve değiştirilmesiyle zamanla onlarda küçük birimlere dönüşmüş, buna karşılık oturma ve yatak odalarını içeren bir üst kat kazanmıştır. Zemin kat ise, hizmet ve depo-kiler mekânları ile bazı durumlarda ahırları barındırmaktadır. İmparatorluğun sonlarına doğru yeni avlulu evlerin yapıldığına dair bir bulguya rastlanılmamıştır.[94]

Boğazköy'de son dönemde yapılan çalışmalarda, konutlarda yeni bir anlayışın var olduğunu gösteren bulgulara rastlanılmıştır. Yukarı Şehir'de Orta Plato'da düzgün bir mimari anlayış gösteren çok odalı avlulu bir yapı ortaya çıkartılmıştır (Res. 34, Çiz. 39). 8 No.lu odada ortaya çıkartılan çivi yazılı tablet binanın işlevine ışık tutmaktadır. Söz konusu tablet, saray görevlilerin başında bulunan en üst düzey idareciden Mesedi birliklerinin komutanına yazılmış bir mektup parçasıdır. Alıcının Mesedi birliklerinin komutanı **Gal Mesedi** olması, bu binanın büyük bir ihtimalle söz konusu yöneticinin evi olduğunu göstermektedir. İlk kez Boğazköy'de önemli bir yöneticinin nerede yaşadığı tespit edilmiştir.[95]

Yapı 23x23m, (529 m²) büyüklüğünde ve kare planlıdır. Bu şimdiye dek ortaya çıkartılan en büyük konut planıdır. Bu yapı genel olarak konut grubuna dâhil edilmesine rağmen, gösterdiği simetri yüzünden özel bir konuma sahiptir. Çünkü Hitit kentlerinde bu yapılarda görülen benzer düzgün bir plan anlayışı henüz bilinmemektedir. Bu durum, yapının etrafında konutu etkileyebilecek diğer mimari

[94] Peter Neve, *a.g.e.*, s.110.
[95] Andreas Schachner, "Boğazköy-Hattuşa 2009 Yılı Çalışmaları", Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt IV, Sayı XXXII, İstanbul 2010, s. 213.

yapıların olmaması, dolayısıyla duvarların düzgün bir şekilde yapılmasından kaynaklanabilir. Ortaya çıkartılan diğer Hitit konutlarına bakarak, çok odalı avlulu evler grubundaki diğer konutlara nazaran daha gelişmiş bir konut özelliği sergilemektedir. Binanın güneydoğu odalarında ortaya çıkartılan, büyük boydaki özenle yapılmış ve günlük kullanıma ait olamayacağı görülen seramiklerin işlevi ve kullanımı hakkında akla değişik fikirler gelmektedir. Kaplar büyük bir ihtimalle, ev sahibinin de katıldığı törenlere katılan misafirlerin hizmetinde kullanım görmüş olmalıdır. Törenlerin içeriği hakkında bilgi sahibi olmasak da, buluntuların ışığında ilk kez metinlerden, ancak krali düzeyde bilinen törenlerin, başka sosyal tabakalarda da benzer şekilde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.[96]

Başkentte İmparatorluk Dönemi'nde karşımıza farklı ev örnekleri çıkmaktadır. İmparatorluk Dönemi ile birlikte kullanım görmüş bu ev modelinde, ev üç ana kanattan oluşmaktadır. Bu tarz evlerin,Hattuşaş'taki bilinen en erken örnekleri imparatorluğun başlarına tarihlenmektedir (BK Ivb, U.St.2). Sofalı ev olarak adlandırılan bu ev modelinin temel özelliği üçlü düzenidir (Çiz. 40). Bu tür yapılar başlangıçta serbest duran dikdörtgen yapılar halinde ve özellikle eğimli arazi söz konusu olduğunda bodrum katıyla birlikte tasarlanmış olmalıdır. Düzenlemenin ağırlık noktasını bir orta kanat oluşturmaktadır. Giriş olarak kullanılan bu kanat, küçük yapılarda dar uzun tek bir mekânken, büyüklerde ön ve ana mekân olarak ikiye ayrılmaktadır.[97]

Büyükkale'deki kazılarda ortaya çıkarılan İmparatorluk Dönemi'nin başlarına tarihlenen (BK Ivb) bir evde ele geçen çok sayıdaki buluntudan anlaşıldığı gibi, giriş birimi aynı zamanda merkezi konumuyla yaşam ve hizmet işlevlerini içermektedir. Yan kanatlardaki odalar bu birime yine yaşama ve depolama işlevlerini barındıran ek mekânlar olarak katılmaktadır. Böylece avlulu ev tipinde de olduğu gibi, bugün hâlâ hem Anadolu'da, hem daha doğuda ve batıda da yaygınlık gösteren bir konut planı ortaya çıkmıştır. Ev çeşitleri arasında, yan kanatlardan birinin tasarımda yer almadığı, ama yine de giriş kanadının alışılagelen dar uzun dikdörtgen biçimini koruduğu iki bölümlü evler anılabilir. Bazı küçük yapılarda giriş biriminin eksene

[96]Andreas Schachner, *a.g.e.*, s. 213.
[97] Peter Neve, *a.g.e.*, s.110.

dik yerleştirildiği de görülmektedir. Geç İmparatorluk Çağı'nda bu tür ev tarzı yalnız sıradan konutların standart tipi olmakla kalmamış, aynı zamanda Büyükkale'deki büyük krallık sarayındaki altı örneğin kanıtladığı gibi saray mimarisinde de tercih edilmiştir. Bu tip Hattuşaş'ta yukarı kentteki saray benzeri yapı gruplarıyla da temsil edilmektedir. Bu tarz ev şeması dini mimaride de karşılığını, kült odasını barındıran kanadın özellikle geç dönem tapınaklarındaki üçlü düzenlemesinde bulmaktadır. Tapınakların ve sarayların genel tasarımında ise, eski bir Anadolu motifi olan avlulu ev planının egemen olunduğu görülmektedir.[98]

Evlerin iç düzenlemesi, az sayıdaki iyi korunmuş örneğin gösterdiği gibi, bütün zamanlarda birbirine benzer niteliktedir. Ocak ve fırın evlerin sabit öğeleri arasındadır. Bunlar genelde ana mekânda varsa avluda yer almaktadır. Bazı evlerde ocak ve fırın için özel mekânlar ayrıldığı da görülmektedir. Bir başka sabit düzenleme, bazı evlerin oturma odalarında duvar boyunca uzandığı saptanan, kerpiç tuğlasıyla veya taşla örülerek sıvanan alçak setlerdir. Anadolu Türk evindeki sedirle karşılaştırılarak, bunların oturma ve üstüne eşya koyma amacına hizmet ettikleri düşünülebilir. İki evde ocaklı odanın duvarları önünde dikili durumda bulunan stel biçimli taş ve pişmiş toprak iki levha, ev içindeki kült yeri ihtiyacının sunaklarla karşılandığını göstermektedir. Taşınabilir donanım arasında öncelikle mutfak eşyaları ve çeşitli ev gereçleri; dibek, havan, ayrıca dikiş iğnesi, bız ve benzeri küçük tunç eşyalar bulunmaktadır. Bunlar her evde olması gereken günlük malzemelerdir. Bazı evlerde temizlikle ilgili donanımların da olduğu, pişmiş toprak oturma küvetlerinin varlığıyla saptanmışlar, bunlar bazı durumlarda zemine taş döşeli atık su kanallı ayrı yıkanma mekânlarına yerleştirilmişlerdir. Evlerin içinde ya da yakınında olması beklenebilecek tuvaletlere ilişkin bir kanıta rastlanılmamıştır.[99]

Hattuşaş'ta klasik kentlerde olduğu gibi düzenli bir planlama söz konusu değildir. Bütün arazi, bir plana göre yapılan yapılarla değil, özel mülkiyete ait olan dağınık yapılaşma gösteren yapılarla şekil kazanmıştır. Evlerin ve yapı adalarının dış konturları da buna göre belirlenmiştir. Çift duvar hattıyla belirginleştirilmiş haliyle planda kolayca izlenebileceği gibi, her ev kendi dış duvarına sahiptir. Ortak alan

[98] Peter Neve, *a.g.e.*, s.111.
[99] Peter Neve, *a.g.e.*, s.109.

düzenlemelerinden olan yol ağına ait belli başlı hatlar, genelde topografya koşullarına göre belirlendiği için yüzyıllar boyunca değişmeden kalabilmiştir. Cadde ve sokaklar, bazı durumlarda evlere de bağlanan atık suyun uzaklaştırılmasına yönelik bir kanalizasyon sistemiyle donatılmıştır. İçme ve kullanım suyu ise, ya çevresi duvarla örülü haznelerde toplanarak ya da gerekli düzenlemelerle birtakım basit çeşmelere kaynaktan iletilerek sağlanmıştır.[100]

Plandan da anlaşıldığı gibi İmparatorluk Dönemi ile birlikte başkentte kentsel bir dönüşüm yaşanmıştır. Konutlardaki sık dokulaşma uyum içinde birbirleriyle bütünleştirilmiş, Eski Hitit ya da Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndeki şehir görüntüsünden uzak kimliğinden kurtulup, günümüzdeki modern kent yapılaşmasının ilk aşamasını gözler önüne sermektedir (Plan 10).

[100] Peter Neve, *a.g.e.*, s.108.

4.3. Kuşaklı/Sarissa

Kuşaklı Sivas'ın yaklaşık 60 km kuzeyinde, Başören Köyü'nün yakınında yer almaktadır. Denizden ortalama yüksekliği 1500m'dir.Kuşaklı'da 1992 de yapılan yüzey araştırmasından sonra, 1993'te Andreas Müller Karpe tarafından düzenli kazılara başlanmıştır. Sarissa adı Boğazköy'de ele geçen çivi yazılı tabletlerde geçmektedir. Bilinen diğer eski Ön Asya şehirlerininaksine Kuşaklı; yüzyılların, hatta binlerce yılın iskânbirikimi ile oluşmuş birhöyük yerleşmesi değil, aksine doğal yükselti üzerine oturtulmuş Hititlerin kurduğu yenibir kenttir. Oval biçimli şehrin ortasında doğal bir tepe üzerine kurulmuş olan akropolündenizden yüksekliği 1652 m olupşehrin kenar kısımlarından yaklaşık 70 m daha yüksekte yer almaktadır. [101]

Kentte en eski yerleşme Eski Hitit Dönemi'ne tarihlenmektedir. Akropolde konutlara rastlanılmamıştır. Şehir ve özellikle de Akropol öncedenplanlanarak inşa edilmiştir. Yavaş yavaş yeni binalar, sokak ve caddeler eklenerek oluşanbir yerleşme söz konusu olmakla birlikte; kentin ana hatlarının M.O. 16. yüzyılda planlanarak yapıldığı anlaşılmaktadır (Plan.11). [102]

Halkın yaşadığı alanlara sadece batı yamaçta rastlanılmıştır. Batı yamaçta 3 tabaka ortaya çıkartılmıştır. Üst tabaka tahrip edilmiştir. Binaların temelleri korunmuş durumdadır. Kırma taşlardan yapılan duvarların en son sıra dizeleri günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Nadiren de olsa yangından korunan kerpiçler görülmektedir.[103]

Ortaya çıkartılan konut planlarına bakarak Kuşaklı'da İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen iki farklı konut tipine rastlanılmıştır. Bu tiplerin dışında başka konut tipleri de olabilir, fakat çok fazla tahrip yaşandığı için bunu saptayamıyoruz.

En geç döneme tarihlenen 3. Tabaka 3 ayrı teras şeklinde inşa edilmiştir (Plan 12). 3. Tabaka doğrudan anakaya üzerine oturtulmuştur. Söz konusu tabaka, M.Ö. 16. üzyılın 2. yarısına tarihlenir. İlk kurulduğu dönemlerde bile çok yoğun mimari

[101] Andreas Müller Karpe, "1999–2001 Yıllarında Kuşaklı/Sarissa'da Yapılan Kazı ve Araştırmalar", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* I. Cilt, Sayı XXIV, Ankara 2002, s. 437.
[102] Andreas Müller Karpe, *a.g.e.*,s. 438.
[103] Dırk Paul Mıelke, *Kuşaklı-Sarissa Die Keramik vom Westhang,* Band II, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf 2006, s. 3.

dokusu dikkat çekmektedir. Bu tabakada konut ortaya çıkmamıştır. Fakat büyük bir mimari yapı göze çarpmaktadır. Bu yapı 2. tabakadaki yapılar tarafından tahrip edilmiştir. Söz konusu yapı büyük taşlardan inşa edilmiştir (Plan 12-13; Çiz. 41). İyi korunmuş depo odasında bir silo da mevcuttur. Silo, büyük "C Tapınağı'ndaki" silolarla benzerlik göstermektedir. Bu tabakada bazı temel kalıntıları haricinde bir bütünlük söz konusu değildir. Büyük bina dışındaki yapıların temelleri ince olduğundan bu yapıların basit bir amaca hizmet ettiği düşüncesi ağır basmaktadır. Büyük binanın kuzeyinde küçük bir sokak yer almaktadır. 3. Tabaka yangınla son bulmuştur. Buluntular yangına maruz kaldığından tam olarak fikir sahibi olamıyoruz.[104]

Yangından sonra inşa edilen 2. Tabakada yeni bir gelişme yaşanmıştır. Bu tabaka her yerde tespit edilmiştir. Bu tabakada bazı evler daha önceden yapılan ve yangında son bulan evlerin yönünü takip etmiştir. Toplam 9 tane mekân saptanmıştır (Plan 14).

Kuşaklı'da 2. Tabakada ortaya çıkartılmış en basit ev örneğinde tek oda mevcuttur. Bu ev tipine giren tek yapı 1 No.lu evdir. Sözü edilen ev 10x10,3 m (103 m²) büyüklüğündedir (Plan 14). Çok köşeli bir plana sahiptir. Evde iç bölümler yoktur. Bölünme olmadığı için evin işlevi hakkında bilgi sahibi değiliz. Şu ana kadar ortaya çıkartılan tek odalı evlere oranla yüzölçümü oldukça büyüktür. Evde birden fazla oda yer alabilir. Fakat tahrip olduğundan bilemiyoruzve bu yüzden evi tek odalı konut tipine dâhil ediyoruz.[105]

İmparatorluk Dönemi'nde İç Anadolu Bölgesi'nde yeni bir konut biçimi ortaya çıkmıştır. Avlulu evlerin yanında ikinci bir konut türü olan bu evler, daha önce vurgulandığı gibi işçi sınıfından ziyade yeni ortaya çıkan memur kesimine ait evleri temsil etmektedir. Devletin kontrolü altında artan nüfusa ihtiyaç sağlamak amacıyla tek tek değil toplu halde yapılan konut türüdür. Daha önce birkaç kez vurgulandığı gibi, bu konutun temel özelliği yapının üç kanattan oluşmasıdır. Giriş genelde orta kanattan yapılmakta, yandaki kanatlar evin asıl yaşam merkezini oluşturmaktadır. Bu

[104]Dırk Paul Mıelke, *a.g.e.*,s.4.
[105]Dırk Paul Mıelke, *a.g.e.*,s.4-5.

evlerde diğer tarımla ilgili işçi sınıfında olduğu gibi depolama amaçlı odalara rastlanılmamıştır.

Kuşaklı'da 2. Tabakada ortaya çıkartılan bu sınıfa ait evler arasında en belirgin örneği, 2 No.luev oluşturmaktadır. Diğer evlere nazaran tamamına yakını ortaya çıkartılmıştır (Plan 14). Bu evlerin erken bir örneğini oluşturmaktadır. 11x13 m (143 m²) ölçülerine sahiptir ve üç kanattan oluşmaktadır. Ortada bir sofa, her iki kenarında biri küçük, diğeri büyük iki oda yer almaktadır. İhtiyaçtan dolayı kuzeye ek yapılmıştır.[106]

Planı tam olarak ortaya çıkartılmış olmasa da, bir diğer ev örneğini 4 No.luev oluşturmamaktadır. Sadece bazı odaları açığa çıkartılmıştır ve planı tam olarak anlaşılamamaktadır. 2 No.lu evden daha büyük olduğu dikkat çekmektedir.[107]

Eğer 2 No.lu evin planını ters çevirirsek, 6 No.lueve benzediğini görebiliriz. Bu tahminim 6 No.lu yapıyı bu ev örneklerine sokmamızı mümkün kılabilir.

Kuşaklı'da planlarının çok fazla tahrip olmasından dolayı, her hangi bir tipe dâhil edemediğimiz ev örnekleri de mevcuttur. 3 No.lu evin sadece kuzeybatı köşesi görülmektedir. Ancak 1,40-1,60 m duvar kalınlığı önemli bir yapı olduğunu işaret etmektedir. Temellerinin kalın olması iki katlı olduğunu düşündürebilir. 5 No.lu evden dört oda tespit edilmiştir. Küçük oda kum taşından yapılmış ortostatlar ile düzenlenmiştir. 7 ve 8 No.lu evlerde ise sadece bazı duvar kalıntıları saptanmıştır. Bu evler plan ve büyüklük hakkında hiçbir fikir vermemektedir.[108]

2 ve 3 No.lu evler arasında, üstü kapatılmış bir kanal bulunmuştur. Bu kanal sayesinde yağmur ve pis sular dışarıya atılmıştır. Genel olarak 2. Tabaka'daki yerleşim düzeni, batı yamaçta tesadüfen seçildiği için ona göre değerlendirme yapılmalıdır. Sokaklar ve kanallarıyla sık dokulu bir mahalle görünümündedir. Karma bir mahalle dokusunun da olduğunu söyleyebiliriz. Görüldüğü kadarıyla evler birbirine bitişik değildir. Evlerde ortak duvar kullanımı söz konusu değildir. 2. Tabaka'da yangın izlerine rastlanılmamıştır. Bu tabakanın terk edildiği

[106]Dırk Paul Mıelke, *a.g.e.*,s.5.
[107]Gös. yer.
[108]Gös. yer.

düşünülmektedir. 1. Tabakadan geriye sadece bazı izler kalmıştır. Bu izler net bir plan vermemektedir. Bu yüzden yerleşim planları hakkında da bir bilgiye sahip değiliz.[109]

3. ve 2. tabakalarda tespit edilen mimarinin karakterinde belki farklılıklar vardır. 3. Tabaka'da büyük bir yapının tek bir mekâna egemen olduğu görülmektedir. Bu yapının büyüklüğü ve içinde bulunan libasyon kapları yapının resmi işleve sahip olduğunu düşündürtmektedir. Yapının tam anlamı çözülememiştir. 2. Tabaka'da ise yenileme söz konusudur. Küçük ölçekli ve dar mekânlar mevcuttur. Diğer tabakaya göre farklılık göze çarpmaktadır. Evlerdeki keramik dağılımı, daha çok günlük yaşamla ilgili kullanımı işaret etmektedir (Plan. 15). Hem günlük yaşam hem de ticaret ve sanatın bir arada olduğu mahalle görünümü sunmaktadır.[110]

Kuşaklı M.Ö. 16. yy da yeni kurulan bir kent olduğu için, konutlarda çeşitliliğin bu denli az olması şaşırtıcı olmamalıdır. İmparatorluk Dönemi'nde yapıların kente daha fazla hâkim olmasından dolayı, konutlarda da üç kanattan oluşan ev tipinin daha çok tercih edildiğini görebilmekteyiz. Bazı konutların planı tahrip olduğundan, tüm Hitit kentlerinde görülen avlulu ev tipinin burada kullanım görüp görmediğini bilemiyoruz. Yeni ortaya çıkan ev tipinin fazlalığı Kuşaklı'da Batı Yamaç'taki halk yerleşiminin daha çok memur kesimine ait olabileceğini göstermektedir. Kuşaklı'daki şimdiye dek ortaya çıkartılan konutların bir arada yer alması ve diğer yapılarında kentin farklı yerlerinde düzenli bir şekilde yapılması, kentin belirli bir plana göre yapıldığını kanıtlamaktadır.

[109]Dırk Paul Mıelke, *a.g.e.*,s.5
[110]Dırk Paul Mıelke, *a.g.e.*,s.171.

4.4. Maşat Höyük/Tapigga

Tezimin içeriği İç Anadolu Bölgesi'ni kapsamasına rağmen, Maşat Höyük yerleşimini tez kapsamına dâhil etmemizin nedeni; bu yerleşimin Orta Karadeniz Bölgesi'nin İç Anadolu kesimine yakın olmasıdır. Dolayısıyla bu yerleşmeyi de tez kapsamında değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Yerli halkın Höyük Tepe olarak adlandırdığı Maşat Höyük, Zile'nin, kuş uçumu 20km güneyinde, Ankara'nın 312 km güneydoğusunda ve bugün de aynı adı taşıyan (Maşat Ovası) ovanın ortasındaki modern Maşat köyünün (bugün Yalınyazı) 1500 m batısında yer almaktadır. Doğu-batı istikametinde uzunluğu 450 mkuzey-güney istikametindeki 225m' dir. Höyük'ün bir tür aşağı şehrini oluşturan geniş terasları doğu ve güneydoğu yönündedir. Kuzey, güney ve güneybatı yönleri diktir ve bu yönlerdeki teraslar daha küçüktür. Höyük'ün orta seviyesinden yüksekliği 28.8 m' dir. Maşat Höyük'te Hitit, Frig ve Demir Çağ Dönemi'ne ait üç kültür yapı katına rastlanılmıştır. Saray ve Aşağı Şehir yapıları Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir.[111]

Aşağı şehirde ortaya çıkartılan az sayıdaki konut örneğinden yola çıkarak Maşat Höyük'te iki farklı konut tipine rastlıyoruz.

Ortaya çıkartılan konutların tümü aşağı şehirde görülmektedir. Aşağı şehir,höyüğün 1 / 4 ünü kaplamaktadır. Höyüğün topografik haritasında da görüldüğü gibi, bu yöndeki Aşağı Şehir, saraydan aşağı doğru üç teras halinde yer almaktadır (Şek. 2). Aşağı Şehir, bugünkü büyük şeklini Hitit İmparatorluk Dönemi'nde almıştır. Tüm konutlar Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. Aşağı şehirdeki ilk yapı katını birkaç odadan oluşan konut temsil etmektedir (Çiz. 42; Res. 35). Evde doğu-batı istikametinde uzanan kalın duvar dışında (1.30m), diğerlerinin temel kalınlıkları 1m' dir. Temellerin iki yüzü ufak taşlarla örülmüş, araları moloz taş ve çamurla doldurulmuştur. Tahribata uğramış ev, yedi odadan meydana gelmiştir. Duvarlar birbirine dik açılarla bağlanmıştır. Taş temelli kerpiç

[111] Tahsin Özgüç, *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, TTK Yayınları, Ankara 1978, s. 1-2.

duvarlara sahiptir. Taş temel üstündeki ağaç travers uçlarının dayanması ya da basması için taban seviyesinde taşlar dizilmiştir. Görüldüğü gibi, bu yerli teknik ve malzeme sarayda veya özel bir evde aynı şekilde uygulanmaktadır. Evin yanmış kerpiç duvarları korunmamıştır. Oda tabanları sıkıştırılmış kalın bir toprak tabakası halindedir. [112]

Plandan da anlaşıldığı kadarıyla evin temel duvarları oldukça kalındır. Diğer Hitit kentlerindeki konut örneklerini temel alırsak, bu ev, kentte zengin ve önemli bir konuma sahip olan şahsın mekânı gibi görünmektedir. Çünkü normalde Hitit konutlarının temel duvar kalınlığı 50 ila 60 cm. arasında değişmektedir. Burada ortaya çıkan konutun hem çok odalı hem de duvar kalınlığını göz önünde bulundurmamız gerekirse böyle bir tahmin ortaya çıkacaktır. Ayrıca temel kalınlığından yola çıkarak, evin iki katlı olma ihtimali de yüksektir.

Aşağı Şehir'in en önemli bina kalıntılarından birini III. Hitit yapı katına ait büyük bir konut temsil etmektedir (Çiz. 43-44). Ev bir avluya ve birkaç odadan oluşan odalar grubuna sahiptir. Binanın kalın ve derin taş temelleri alttaki yapıların önemli bir bölümünü tahrip etmiştir. İki safhalı binanın ilk safhasının (III b) temelleri avlunun tabanı altında kalmıştır. Bu bina ikinci geç safhada (III a) planı değiştirilmeksizin yeniden, fakat bu defa avlu ile birlikte kullanılmıştır. Kazı alanının kesitine ve kalıntılara göre avlu, III a katı zamanında inşa edilmiş ve III b katında da aynı şekilde kullanılmıştır. Avlu tabanı üstüne hiçbir bina inşa edilmemiştir. Uzun süre, M.Ö.1200 yılına kadar kullanıldığı için sert taban taşları yer yer aşınmıştır. Bu sıra boyunca avlunun tabanı da yükselmiştir. Taban altındaki çakıl, moloz taşı, atılmış kemik ve çanak-çömlek parçalarından oluşan dolgunun kalınlığı 1.50m'yi bulmaktadır. Boğazköy ve Alaca Höyük'te de olduğu gibi, tipik Hitit tarzına göre, ikişer odadan oluşan dikdörtgen biçimli birimlerin yan yana inşa edilmesi ile meydana gelen bu ev, en azından on odalıdır. Buluntulara göre M.Ö.14. yy da inşa edilen bu binanın geç safhası (III a), yapı tekniği ve oda düzeni bakımından, sarayda I.Şuppiluliuma zamanına ait II. Kat binalarının çağdaşı ve benzeridir. Yanmış

[112] Tahsin Özgüç, *Maşat Höyük II Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi,* TTK Yayınları, Ankara 1982, s. 13.

binanın kerpiç duvarları korunmamıştır. Büyük odaları 1,8 x 6.30 m(11,34 m²) 6.50 x 4m(26m²) ölçüsündedir. [113]

Maşat Höyük'te aşağı şehir de görülen yerleşim dokusu belirgin bir farklılığı işaret etmemektedir. Ortaya çıkartılmış kısıtlı sayıdaki konut örneklerine bakacak olursak; burada diğer Hitit kentlerinde görülen konut karmaşıklığından bahsedemeyiz. Başkent Boğazköy'de dâhil bazı kentlerde iki odalı örnekten çok odalı örneğe doğru giden belirgin bir aşama söz konusudur. Bu değişim dokusunu burada göremiyoruz. Çıkartılan örnekler sarayda kullanılan işçiliğe benzetilerek İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.

[113] Tahsin Özgüç, *Maşat Höyük II…*, s. 14-15.

BÖLÜM V

V. Hitit Konutlarının Kronolojik ve Tipolojik Açıdan Değerlendirilmesi

İç Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde, Erken Tunç Çağı'ndan başlayıp, Hitit İmparatorluk Dönemi'ne kadar süregelen konut örneklerinde benzerlikler olduğu kadar bazı farklılıklarda yaşanmıştır. Çalışılan kentlerdeki konutlar incelenmiş, bunun neticesinde konutlar tiplere ayrılmıştır. Basit ev planından başlayıp, karmaşık ev planına doğru konutlar sınıflandırılmıştır. Konutlardaki tipolojilendirilme, ortaya çıkartılmış odaların fonksiyonları hakkında detaylı bilgilere sahip olunmadığı için, daha çok oda sayılarına ve oda düzenlerindeki benzerliklere göre yapılmıştır. Tiplere ayrılan konutlar hakkında detaylı bilgiler daha önce gerekli kısımlarda verildiği için, bu kısımda konutlar hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir.

5.1. Tip 1 (Tek Odalı Evler)

Tip 1 olarak adlandırılan en basit ev modelinde, konut tek odadan oluşmaktadır. Tip 1 evleri dikdörtgen forma sahiptir. Bu tipdeki konut örneklerine çok nadir rastlanılmıştır. Bu konut tipinin varlığını bildiğimiz tek yerleşim yeri ATKÇ'da Acemhöyük'te ortaya çıkartılmış konut örneğidir. Bunun dışında Kuşaklı'da,2. Tabaka'da İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen tek odalı büyük bir konut örneğine rastlanılmıştır. Bu konut örneğinin Tip 1'e sokulması kesinlik kazanmamıştır. Bunun nedeni hem konutun tek odalı olamayacak kadar büyük bir plana sahip olması hem de evin içerisinde bölünmelerin yaşanma ihtimalinin yüksek olmasıdır.

Acemhöyük'te iki tane tek odalı konut örneğine rastlanılmıştır. I.katta ortaya çıkartılan RA/39 plankaresinde yer alan konut örneğinin yayınlarda resmi ya da planı bulunamamıştır. Uzun dikdörtgen bir plana sahiptir.[114]Diğer Tip 1'e dâhil edilen konut örneği ise RA/37 plankaresinde yer almaktadır ve36m²'dir (Res. 36; Çiz.

[114] Aliye Öztan, *1998-1999 Yılı…,* s. 119-120.

45)[115]. Kuşaklı'da yer alan konut örneği Acemhöyük'tekilere nazaran oldukça büyük olup103 m²'dir(Çiz.46).

5.2. Tip 2 (İki Odalı Evler)

Bu tipte konutlar iki odadan oluşmakta, odanın bir tanesi diğerine oranla büyük yapılmaktadır. Günlük yaşamda ihtiyaç duyulan (ocak, fırın vs) öğeler büyük odada bulunduğundan merkezi alan burasıdır. İki odalı evler, Assur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan Eski Hitit Dönemi'ne dek yoğun kullanılmıştır. Çalışılan kentlerde, daha önceki ya da daha sonraki dönemlerde Tip 2 konutlarının kullanım gördüğü kesin değildir. Diğer kentlerde tahrip olmasından dolayı bu tipteki konutların günümüze kadar korunarak gelememesi mümkün olabilir. Tip 2 evleri de dikdörtgen forma sahiptir.

Tip 2 Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda; Acemhöyük, Kültepe, Eski Hitit Dönemi'nde ise Hattuşa'da kullanım görmüştür. Acemhöyük'te I.Katta Tip 2 konut örneğinden yayınlarda bahsedilmektedir. Fakat elimizde bu konuta ait çizim ya da resim yoktur.[116] Kültepe'de 5. Mahallede bu konut tipine rastlanılmıştır ve söz konusu ev, 30,4m²'dir (Çiz.47;Plan 16;Res.37).[117] Hattuşa'da Eski Hitit Dönemi'nde Tip 2 konutlarına rastlanılmıştır. Hattuşa'da ortaya çıkartılan Tip 2 konutları hakkında yayınlarda detaylı bilgiye rastlanılmamıştır (Çiz.48)

5.3. Tip 3 (İki Odalı Avlulu Evler)

Tip 3 konutları iki odadan oluşmaktadır. Odalar bazen küçük, bazen de büyük yapılan avlulara açılmaktadır. Bu avlular Tip 2 konutlarında yer alan merkezi odalara nazaran birazdaha büyük yapılmıştır. Tip 3 konutları, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan Hitit İmparatorluk Dönemi'ne kadar kullanım görmüştür.

---

[115] Aliye Öztan, *2003 Yılı…,* s. 393.
[116] Aliye Öztan, *2000 Yılı…,* s. 42.
[117] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 12.

İki odalı avlulu evlere, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kültepe ve Acemhöyükte, Hitit İmparatorluk Dönemi'nde ise başkent Hattuşa'da rastlanılmıştır. Kültepe'de 1. Mahallede yer almaktadır. İlki yamuk, kare formdadır ve 41,2m²'dir. (Çiz.49; Plan 17). Diğeri, dikdörtgen forma sahiptir ve56,7m²'dir (Çiz.50;Res.38; Plan 17).[118]

Acemhöyük'te II. Katta Tip 3 konutuna rastlanılmıştır. Ev dikdörtgen forma sahiptir (Plan 18; Res.39). Hattuşa'da Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Aşağı Şehir'de Tip 3 konutlarına rastlanılmıştır (Çiz.51).

5.4. Tip 4 (Üç Odalı Evler)

Konut tipleri arasında en az yaygın olan konut tipini temsil etmektedir. Tip 4 yalnızca Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Acemhöyük'te kullanım görmüştür. Ortaya çıkartılan konut dikdörgenimsi forma sahiptir. Sonradan eklendiği anlaşılan yamuk formlu oda Tip 4 konutunun biçimini bozmuştur (Res.40; Çiz.52).[119]

Araştırılan diğer kentlerde Tip 4 konutlarına rastlanılmaması, bu konut tipinin diğer kentlerde kullanım görmediği anlamına gelmemelidir. Doğal şartlardan tahrip olduğu için bugün varlığından haberdar olmayabiliriz. İleride yapılacak arkeolojik kazılarda, bu konut tipinin varlığına dair kesin kanıtlar bulunabilir.

5.5. Tip 5 (Üç Odalı Avlulu Evler)

Konut tipleri arasında en geniş kullanım ağına sahip konut tiplerinden birini oluşturmaktadır. Tip 5, Erken Tunç Çağı'ndan Hitit İmparatorluk Dönemi'ne kadar, geniş bir zaman dilimi içerisinde görülmektedir. Tip 5, İç Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde, konut tipleri açısından en eski konut tipi olma özelliğine sahiptir. Erken Tunç Çağı'nda Alacahöyük'te,Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Acemhöyük,

[118] Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 2-3.
[119] Aliye Öztan, *2003 Yılı…,* s. 395.

Kültepe ve Hattuşa'da, Eski Hitit ve İmparatorluk Dönemi'nde Alacahöyük ve Hattuşa'da karşımıza çıkmaktadır.

Alacahöyük'te, Erken Tunç Çağı'nda V. Tabakada (Çiz.53), Eski Hitit Dönemi'nde IIIb tabakasında (Çiz.54) ve Hattuşa'da Aşağı Şehir'de Hitit İmparatorluk Dönemi'nde (Çiz.55-57) benzer Tip 5 konutlarına rastlanmaktadır.

Tip 5 konutları plan açısından kendi aralarında farklılık göstermektedir. Benzer plana sahip olanlar birarada verilmiştir. Tip 5 konutlarında karşımıza çıkan en büyük benzerlik, Alacahöyük ve Hattuşa'da ortaya çıkartılmış konutlarda gözlenmektedir. Bu konutlar gerek oda dizilişleri açısından gerekse koridorun konutlarda ilk defa kullanım görmesi açısından benzerlik göstermektedir. En belirgin özelliklerinden bir taneside ev formlarının yakın olmasıdır. Kare ya da dikdörtgen formda olan evler hafif yamuk plana sahiptirler. Bu durumda büyük ihtimalle arazinin etkisi çoktur. Alacahöyük'te Erken Tunç Çağı ve Eski Hitit evlerinde görülen bu özellikler, sürekliliğini bozmadan, başkent Hattuşa'da İmparatorluk Dönemi'nde de görülmektedir.

Tip 5 konutlarında görülen diğer bir benzer özellik ise, odaların arkasıra konumlandırıldığı dikdörtgen ya da yamuk dikdörtgen formlu evlerdir. Bu Tip 5 evlerinde görülen ana özellik, avlunun ortada kalması, ön ve arka kısımlarda odaların yer almasıdır. Kültepe'de, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda II. Mahallede (Res.41; Çiz.58), Hattuşa'da Aşağı Şehir'de Eski Hitit Dönemi'nde (Plan 19; Çiz.59) ve Alacahöyük'te, II. Tabakada Hitit İmparatorluk Dönemi'nde (Plan 20; Çiz.60) benzer konut tipleri saptanmaktadır.

Tip 5 konutlarında bu özellikler dışında, yapı itibariyle iki kanattan oluşan, yanyana sıralanmış odalardan meydana gelen konut özellikleride mevcuttur. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda, Acemhöyük'te II. Katta (Res.42-Çiz.61;Res.43-Çiz.62), Kültepe'de II. Mahallede (Res.44-Çiz.63; Res.45-Çiz.64; Çiz.65) ve Hattuşa'da Aşağı Şehir'de (Çiz.66-67), Eski Hitit Dönemi'nde ise sadece Hattuşa'da (Çiz.68) kullanım görmüştür.

5.6. Tip 6 (Çok Odalı Evler)

Tip 6, sadece Hitit Dönemi'nde kullanım görmüş iki konut tipinden biridir. Konut tipleri arasında en fazla tahribata uğramış yapıları Tip 6 temsil etmektedir. Diğer konut tiplerine nazaran Tip 6 oda dizilişi bakımından birazdaha karmaşıklık göstermektedir. Bu durumda tahribata çok fazla maruz kalmasının etkisi büyüktür. Oda sayıları 5 ile 8 arasında değişmektedir. Tip 6 evlerinde eklemeler yoğun olarak yaşandığı için genelde yamuk formlar ön planda, bunun dışında kare ve dikdörtgen formlu evlerde görülmektedir.

Tip 6, Eski Hitit ve İmparatorluk Dönemi'nde kullanım görmüştür. Eski Hitit Dönemi'nde; Kül Höyük (Çiz.69-Res.46; Res.47), İmparatorluk Dönemi'nde ise Alaca Höyük (Plan 21; Çiz. 70-71; Çiz.72-Res.48) ve Maşat Höyük'te (Çiz.73-74; Res.49) görülmektedir.

5.7. Tip 7 (Çok Odalı Avlulu Evler)

Tip 7 konutları, tıpkı Tip 5 konutlarında olduğu gibi geniş bir kullanım alanına sahiptir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan Hitit İmparatorluğu'nun sonuna dek kesintisiz olarak kullanım görmüştür. Evler kare, dikdörtgen ya da hafif yamuk forma sahiptir.Evlerde oda sayıları 5 ile 15 oda arasında değişmektedir. Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda; Acemhöyük (Çiz.75;Res.50), Kültepe (Çiz.76-Res.51; Çiz.77) ve Hattuşa (Çiz.78-82) Eski Hitit Dönemi'nde; Alişar (Plan 22; Çiz.83-84), Alaca Höyük (Çiz.85-89), Boğazköy (Plan 23;Çiz.90-92; Çiz.93-97) ve Hüseyindede (Plan 24; Çiz.98-100) Hitit İmparatorluk Dönemi'nde ise Alaca Höyük (Çiz.101), Boğazköy (Çiz.102-Res.52; Çiz.103-105) ve Maşat Höyük'te (Çiz.106-107) karşımıza çıkmaktadır.

5.8. Tip 8 (Sofalı Evler)

15. yy sonu ya da 14. yy başı itibariyle İç Anadolu'da, konutlarda belirgin bir değişim yaşanmıştır. Hitit Devleti'nin Anadolu dışında Yakındoğu'da da önemli bir güç haline gelmesiyle birlikte nüfus artışı yaşanmış, doğal olarak yeni konut yapımları hız kazanmıştır. Bununla birlikte tarım ve hayvancılığa dayanan Hitit ekonomisinde çeşitlemeler artmış, bugünki devlet memurlarına eşdeğer yeni meslek sınıfları ortaya çıkmıştır.

Tip 8 olarak adlandırılan bu konut tipi günümüz toki binaları gibi standart bir plana sahiptir. Evlerde yaşanan iç düzenlemelere ya da tarımla ilişkilendirilecek herhangi bir somut kalıntının olmamasına dayanarak, memur kesimine ait olduğu anlaşılan Tip 8 konutları üç kanattan oluşmaktadır. Ortada bir koridora, sağda ve solda birer kanada sahip bu ev modeli İmparatorluk Dönemi'nde inşa edilmeye başlamıştır. İki kanattan meydana gelen Tip 8 konutları da mevcuttur. Bir ev örneğinde rastlanan ocağa bakarak Tip 8'de de ocak kullanımının olduğu anlaşılmıştır. Fakat fırın örneklerine rastlanılmamıştır.

Standart plana sahip olması, konutların artan nüfusa eşdeğer hızda yapılmasını sağlamış olabilir. Tip 8 konutları; başkent Hattuşa (Çiz. 108-122), Alaca Höyük (Çiz.123) ve Kuşaklı'da (Plan 25; Çiz.124-125) saptanmıştır.

.

BÖLÜM VI

VI. Hitit Konut Çatıları

Anadolu'da yapılan kazı sonuçlarına ve arkeologların genel düşüncesine göre, 2. binyılın sonuna dek yalnız düz çatıların kullanılmış olduğu kanısına varılmıştır. Elverişli bir dam örtmek için pişmiş kil dilimleri, ya da doğada rastlanan ince taş dilimleri kazılarda rastlanılmadığından, saman, saz ve çam hatıl damlar gibi, eğimli olan damlar bugün bile Anadolu'da kullanılmadığından ve bu tür damlar için gerekli olan gereçlerin sağlanamayacağı bilindiğinden, böyle bir kanıya varılmıştır.[120]

Toprak yassı çatı (kara dam) türünün İç Anadolu'da her çağda en kullanışlı ve yerel bir uygulama olduğunu ve yapısında birçok eski geleneğin geliştiğini kabul etmek gerekiyor. Bu nedenle, bugün bile köylerde kullanımı devam eden kara dam stilinin Hititlerde de aynı şekilde olduğunu kabul edebiliriz.[121]

Kalınlığının yetersizliği dolayısı ile oldukça sık aralıklarla yerleştirilmiş olan dörtgen, ya da yuvarlak kesitli kalaslardan oluşmuş bir yatak üstüne, çalı çırpı, kavak dalı, ya da ağaç kabuğu üç tabaka, birbirini dik açıyla kesecek biçimde yerleştirilir, bunun üstüne de çatı gömleği olarak ince bir tabaka parçalanmış karataş yayılır. Bu gömlek su geçirmez ve çatlamaması gereken kili, güneş ışınlarından korumak, damın üzerinde dolaşmaktan ötürü oluşacak zararları ve kilin sularla akıp gitmesini önleme işlevine sahiptir. Gereken sağlamlığı vermek için bu gömlek arada sırada oldukça kapsamlı taş silindirler (halk dilinde loğ taşı) ile ezilmektedir. Bu yuvarlak taş, aynı işlemi yapmak için sürekli damda durmaktadır. Çalı çırpı tabakalarının karışık dik uçları, aynı zamanda kil tabakasının da kaymasını önleyen, kaplama tahtalarıyla örtülmüşlerdir. Hitit ve Hitit öncesi dönemlerde de yapıların başka türlü örtülmüş olmaları gerekmez. Hitit yazıtlarında bu çatılar "**Suhha Warhui**" olarak adlandırılmıştır. "Warhu" sıfatı kaba, sıkı yapraklı, çalılıkla kaplı olarak çevrilmiştir.[122]

---

[120] Rudolf Naumann, *a.g.e.*, s. 160.
[121] Rudolf Naumann, *a.g.e.*, s. 161.
[122] Gös. yer.

Birçok Hitit Dönemi'ni barındıran yerleşmede (Alaca Höyük, Boğazköy, vs.), kazı sırasında tunçtan yapılmış çivilere rastlanılmıştır. Konutlarda kullanılmış tüm kalas, ahşap ve çatılarda bu türden çivilerin kullanılmış olduğu açıktır.[123]

Bugüne kadar İç Anadolu 2. binyıl Hitit kazıları, dam konstrüksiyonları hakkında arkeolojik malzeme sağlamamasına rağmen, Hititlerin yazılı belgelerinden damları hakkında bir hayli bilgi sahibi olunmakta ve böylece Hitit damlarının şekliyle, yapıda ve kültte işgal ettikleri yer hakkında bilgi edinmek mümkün olmuştur. Boğazköy'de V. Tapınağı inceleyen ve kapsamlıca yayınlayan Krause, eserinde dam ile ilgili ilginç birkaç yazıtı yayınlamıştır. Bu yazıta göre birçok kişi, yani insan şeklindeki tanrılar, yüksek bir damın üzerindedir; bu dam bir tapınak, kutsal yer veya kule damıdır. Bu pasajda tanrıça Hepat, aşağı düşecek gibi olur, etrafındakiler ise onu tutarlar, böylece tanrıçanın bulunduğu damın etrafında bir parmaklık veya korkuluğun olmadığı anlaşılmaktadır. Yazıtlarda dam üzerinde de bir takım kült törenlerinin yapıldığı bilinmektedir. Söz konusu yazıtlara göre, dam üzerine kurban masaları, sunaklar konmakta, kral ve diğer kült personeli dama çıkmakta ve kurban törenlerini burada yerine getirmektedir. Kral dam üzerinden güneş tanrısına dua etmektedir. Diğer bir metne göre de dama bir pencerenin açıldığı anlaşılmaktadır. Böyle bir pencerenin dam üzerinde varlığı tıpkı bugünkü Anadolu'da olduğu gibi damın altındaki odadan bir ahşap merdiven ile çıkıldığını belgelemektedir.[124]

[123] Muhibbe Darga, *Hitit Mimarlığı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985, s.78.

[124] Muhibbe Darga, *a.g.e.*, s. 125.

Değerlendirme ve Sonuç

2010 yılı içerisinde başlamış olduğum "Hitit Konutları" adlı yüksek lisans tezimde, ilk günde aklımda oluşan soruların çoğunu açıklığa kavuşturmuş durumdayım. Açıkçası başlarda, tez danışmanlarımın bana tavsiye ettiği bu konuyu alırken kendimi huzursuz hissetmiştim. Sonuçta konutlar, diğer mimari yapılara oranla daha az çalışılmış bir alandı ve kazılan alanlarda yeteri kadar konut örneklerine rastlanılmıyordu. Tezimde fazla bir sonucun çıkmayacağından endişe etmiştim. Ancak bu konuyu çalıştığım süreç içerisinde anladım ki; bir sonuca varmak kadar, çalışılan alanda konuya yönelik sorunsallarında saptanması önemli bir sonucu teşkil etmektedir.

İç Anadolu Bölgesi içerisinde yer alan kentlerde ortaya çıkartılmış, gerek Hitit öncesi gerekse Hitit Dönemi'ne tarihlenen konutların bazıları yoğun tahribata uğramıştır. Saptamış olduğum konut tipleri, yalnızca planları anlaşılan konutları içermektedir. Eğer planları tahribata uğramış konut örnekleri, günümüze kadar korunabilmiş olarak gelebilseydi, bu çalışmada saptamış olduğum konut tiplerinden farklı bir tipoloji karşımıza çıkabilirdi.

Hiç şüphesiz Hititler'in kendi varlığını hissettirmeye başladıkları andan (M.Ö.1650), yıkılışlarına dek (M.Ö. 1200/1190-80) Anadolu'ya canlılık kazandırdıkları bir gerçektir. Anadolu'da var olan diğer halkların kültürlerini de özümsemiş, buna kendi kültürlerini de katarak, homejen bir kültür ortaya çıkarmışlardır (Har.5).

İlk Hitit kralı olarak kabul gören I. Hattuşili'nin (M.Ö.1650-20) İç Anadolu gibi kurak bir bölgede yer alan başkent Hattuşa'yı (savunma amacı dışında) neden devletin merkezi olarak seçtiği hep merak konusu olmuştur. Bugün İç Anadolu'yu merkez değilde, Anadolu'nun farklı bir bölgesini merkez olarak seçmiş olsalardı, coğrafyanın mimari üzerinde vermiş olduğu etkiden dolayı, eminim yapmış olduğum konut tipolojisi farklı bir kimlik kazanacaktı.

İlk olarak konutlarda kullanılmış olan malzemeye göz atarsak; İç Anadolu'nun coğrafyası gereği, mimaride kullanılan en iyi hammadde kil ve çamur olmuştur.

Neolitik Dönem'den itibaren çamurdan yapılan kerpiçler, konut mimarisinde yoğun olarak kullanım görmüştür. Mimari açıdan, kerpicin kalitesi ve evlerde dayanıklılığın artması açısından büyük dökülmesi önemli bir avantaj teşkil etmektedir. Kerpicin genişlik anlamında kalın olması da, dayanıklılığı artıran diğer bir faktördür. İncelenen konutlarda kerpiç ölçülerinin, dönemler arası nasıl bir değişim geçirdiğini saptayamıyoruz. Konutlarda kerpiç ölçülerini saptayabildiğimiz yerleşim yerleri ATKÇ'da, Kültepe ve Acem Höyük'tür. [125]

Konutlarda genelde taş temel üzeri kerpiç kullanım görmüştür. Bunun dışında ATKÇ'da diğer dönemlere nazaran sıkça karşımıza çıkan sadece kerpiç duvarların varlığı da bilinmektedir. Eski Hitit Dönemi'nde Alişar Höyük'te bu geleneğin devam ettiğini gösteren duvar kalıntıları mevcuttur.[126] Kullanılan malzeme açısından Hitit öncesi dönemden, Hitit Dönemi'ne yaşanan sürekliliği göstermektedir. Kerpiç üzerinin, düzgün killerle ya da ince toprakla sıvandığı ele geçen duvar kalıntılarında saptanmıştır. [127]

Gerek Hitit öncesi, gerekse Hitit Dönemi'nde sadece taş duvarların kullanım gördüğü konutlara rastlanılmamıştır. Zaten bu durumun olmaması gayet mantıklı bir durumdur. Tamamı taşla yapılması için toprak harç tek başına yeterli olmayacaktır. Sağlam olması için büyük taş blokların üst üste bindirilmesi ve kenetlenmesi gerekmektedir ki ortaya çıkan konut örneklerinde bu söz konusu değildir.

Konutlarda ağaç kullanılmış olsada, günümüze kadar dayanabilme ihtimali çok az olduğundan, kullanım gördüğü alanları çok iyi bilmiyoruz. İki katlı [128] olduğu anlaşılan evlerde, yukarı katı desteklemek amaçlı ya da bazı büyük avluya sahip evlerde avlunun üzerini kapatmak için tavanı desteklemek için ağaç dikmelerin kullanım gördüğünü bilmekteyiz. Evlerde ortaya çıkartılan, ağaç dikmelerin altında yer alan düzgün taş kaideler buna iyi bir kanıttır. Elimize hiçbir kanıt geçmese bile, günümüzde hala kullanım gören kerpiç evlerden yola çıkarak, ahşabın kullanılmasını gözardı edemeyiz.

---

[125] Bkz.:Bölüm II'deki Kültepe ve Acemhöyük kısmına, s. 22-34.
[126] Bkz.: Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.*, s.88.
[127] Bkz.: Jurgen Seeher, "Boğazköy-Hattuşa 2004-2005 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt II, Sayı XXVIII, Çanakkale 2006, s. 34.
[128] Bkz.:Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş…,* s. 14.

Özellikle evlerin tabanlarında kilin yoğun olarak kullanıldığını görebilmekteyiz. Hem Hitit öncesi hem de Hitit Dönemi'ne ait konut örneklerinden elde edilen bilgilere göre; evlerin tabanları yoğun ve düzgünce sıvanmış kil ya da çamurla kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Bazı taban parçalarının üzerinde korunan izlerden, nadirde olsa ev tabanlarının kireçle sıvalı olduğu anlaşılmaktadır.[129]

Konutların taş duvar yüksekliği, dönemler arası farklılık gösterip göstermediğini bilemiyoruz. En azından tezimde kullandığım kaynaklarda yer alan bilgilerde ATKÇ'na ait konut örneklerinin duvar yükseklikleri hakkında detaylı bilgiler verilmemiştir. Bununla birlikte Hitit Dönemi'ne ait konutların korunan taş duvar yükseklikleri kentler arasında farklılık göstermektedir. Ayrıca konut duvarlarının genişliğinin dönemler arası farklılık gösterdiği de anlaşılmaktadır (Tab.4). ATKÇ'na tarihlenen konut örneklerinin duvar genişliği, Eski Hitit ya da Hitit İmparatorluk Dönemi'ne nazaran büyük bir fark olmamakla birlikte, daha ince yapıldığı görülmektedir. Hititlerde duvarların, Hitit öncesi döneme göre kalın olmasının nedeni; Hititlerin geliştirdikleri duvar sisteminden kaynaklanmış olabilir. Ele geçen duvar örneklerinden yola çıkarak, duvarların her iki tarafında da kalın taşların kullanıldığı, ortasının ise küçük "Helik" denilen taşlarla doldurulduğu anlaşılmaktadır. Bu durum duvarların daha geniş tutulmasına neden olmuş olabilir.

Belli bir coğrafya içerisinde ele alınan konutlarda, kullanılan malzemeye bakarak; Hitit ve Hitit öncesi (ETÇ dâhil) dönemlerde farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır. Coğrafi şartları değişmedikçe, insanların farklı dönemlerde dahi aynı malzemeyi kullandıkları bir gerçektir. Sonuçta İç Anadolu'da, kerpiç yapılabilmesi için yoğun miktarda kaliteli çamurun varolduğunu bilmekteyiz. Karadeniz Bölgesi kadar taş sıkıntısı çekecek bir bölge de değildir. Bu yüzden taş ve kerpiç kullanımı en mantıklı seçenektir. Kerpiç ve taşın ayrı kullanım görmesi için mimaride kullanılan malzeme ve tekniğin değişmesi gerekiyordu. Roma Dönemi'nden günümüze dek, İç Anadolu'da çimentonun mimaride kullanım görmesiyle birlikte sade taş yapılı evlerin yapıldığı görülmektedir. Kerpicin kullanıldığı yerde doğal olarak ağaç kullanılacağından, bu bölge gibi kurak bir alanda ağaç sıkıntısının çekileceği de

[129] Bkz.: Hamit Zübeyr Koşay; Mahmut Akok, *a.g.e.*, s.16.

yadsınamaz. Hitit Dönemi'nde Anadolu'nun büyük bir bölümüne egemen olunduğu için ağaç bulma sıkıntısı çok fazla olmayacaktır. Asıl sorun, Hitit öncesi dönemlerde ağaç rezervinin nasıl yapıldığıdır. Bu durumda akla o dönemin İç Anadolu'sunun günümüze nazaran daha ormanlık olabileceğini getirmektedir.

Yapılan tipoloji sonucunda, aynı coğrafya içerisinde sekiz farklı konut tipi ayırt edilmiştir. İç Anadolu gibi kurak bir coğrafyada bu kadar farklı tipolojinin ortaya çıkması, farklı dönemlerde dahi Anadolu'nun ticaret merkezi olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. ATKÇ'da Asurlu tüccarların bu bölgeye yerleşmeleri, Hitit Dönemi'nde de merkezin bu bölge olması, dar bir coğrafya içerisinde farklı tiplerin çıkmasına olanak sağlamış olabilir.

Tek odalı basit yapılı evlerden, çok odalı karmaşık planlı evlere doğru, farklı konut tiplerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ele alınan Hitit öncesi ya da Hitit Dönemi'ne ait yerleşim yerlerinin herhangi birinde ortaya çıkartılan konut tipolojisinin tümünün bir arada kullanım gördüğü örneklere rastlanılmamıştır. Tipolojisi yapılan konut örnekleri içerisinde, en yoğun konutun görüldüğü dönem Hitit İmparatorluk Dönemi'dir. Bu duruma Anadolu'da yaşanan nüfus artışının etkisi neden olmuş olabilir. Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Dönemi'nde ortaya çıkartılan konut sayısı (planı tam olan) birbirine eşit derecedir. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde, Anadolu'da nüfusun artmış olduğunu yazılı belgelerden bilmekteyiz. Bu durumun konut sayısı üzerinde ne derece etkili olduğu yapılan yüzdelik dağılımlarında görülmektedir (BkzGrf. 1).

Ortaya çıkan konut tipolojisi dağılımına göre; her kentte neredeyse farklı bir tipolojik dağılımın görüldüğü saptanmaktadır. Tek tip konut tipini yansıtan yerleşim yerleri (Alişar, Hüseyindede, Kül Höyük) olduğu gibi; zengin tipolojiye sahip yerleşim yerleri de (Alaca, Acemhöyük, Kültepe, Boğazköy) söz konusudur. Bu tipoloji dağılımı grafiklerle daha iyi anlaşılmaktadır (Bkz Grf.2-10). Ayrıca genel olarak baktığımız da, kentlerdeki konut tipoloji dağılımlarının farklılık gösterdiği saptanmıştır (Bkz Tab. 5).

Peki, kentlerde yaşanan bu dağılımı etkileyen faktörler nelerdir? İlk akla gelen farklı kültürlerin, konut tipolojisi üzerinde en fazla etki yaratmış olabileceğidir. Kültepe ve Hattuşa gibi, yazılı kaynaklardan farklı kültüre mensup insanların bir arada yaşadığını bildiğimiz kentlerde, konut tipolojisi zenginlik sergilemektedir. Ancak yazılı kaynaklardan farklı kültürlerin bir arada yaşayıp yaşamadığını bilemediğimiz Acem Höyük ve Alaca Höyük gibi yerleşim yerlerinde de zengin tipolojinin saptanması kültür dışında farklı bir unsurun da tipolojiyi etkileyeceğini düşündürmektedir. Akla mantıklı gelen en güçlü cevap ekonomik nedenlerde yatmalıydı.

Boğazköy ve Kültepe kendi dönemlerinin ekonomi merkezleriydi. Her türlü ticaret bu iki merkezde yoğundu. Dolayısıyla ekonomik anlamda güçlü durumdaydı. Günümüz mantığıyla düşünürsek, zengin ve fakir insanın yaşadığı evler doğal olarak birbirinden farklıdır. O dönem şartlarının da aynı olacağını varsayarsak; ekonomik anlamda güçlü olan birisinin daha büyük bir ev yapması doğaldır. Yazılı kaynaklarda, kentlerde belirli bir plana göre ya da belirli büyüklükte ev yapımına dair, her hangi bir zorunlu yaptırımı kanıtlayan bilgi olmadığına göre, her aile kendi durumuna göre ev yaptıracaktır. Bu durum Alaca Höyük ve Acem Höyük içinde geçerli olmalıdır. Dolayısıyla basit ve karmaşık düzende yapılan büyük evlerin bir arada olmasının mantıklı bir açıklaması ekonomik güç dengesi olmalıdır.

Sadece Hitit öncesi dönemde (ATKÇ) kullanılmış tek konut tipi Tip 4 (üç odalı) olmuştur. Öte yandan Tip 6 (çok odalı) ve Tip 8 (sofalı) sadece Hitit Dönemi'nde kullanım görmüştür. Diğer konut tipleri ise her iki dönemde de kullanım görmüştür. Bu durum dönemler arasında İç Anadolu'da, konut tipolojisinin pek fazla değişim göstermediğini ve sürekliliğin yaşandığını göstermektedir.

En uzun süre kullanım görmüş ve geniş bir dağılım alanı gösteren konut tipi Tip 5 (%17) (üç odalı avlulu evler) olmuştur. Erken Tunç Çağı'nda Alaca Höyük'te karşımıza çıkan bu tip, Hitit İmparatorluk Dönemi de dâhilolmak üzere uzun süre kullanılmıştır. Kendine en fazla kullanım alanı bulmuş konut tipini Tip 7 (%29) (çok odalı avlulu evler) temsil etmektedir. Bunun dışında Tip 3 (%17) (iki odalı avlulu

evler) ve Tip 8 (%18) (sofalı evler) evleride yoğun kullanılmıştır. Bu kullanım dağılımları, yüzdelik olarak daha iyi anlaşılmaktadır (Bkz Grf.11).

Konutların iç düzenlemelerine baktığımızda, ocak ve fırın değişmez unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Ocak ya da fırınların avlu olarak adlandırılan mekânlarda yer aldığı gibi, bazen odalarda da bulunduğu görülmektedir. Sivil mimaride, günlük yaşantının en önemli somut kanıtı olan fırınlar ya da tandırlar çoğu evde karşımıza çıkmamaktadır. Özellikle Hititlere özgü olduğu bilinen ve memur kesimine ait olduğu düşünülen Tip 8 (sofalı evler) konutlarında fırınlara rastlanılmamıştır. Bu durum söz konusu konutların içinde sınırlı bir yaşam döngüsünün varlığına tanıklık etmektedir. Bu durumda bu yapıların artan nüfusu karşılamak amaçlı, sadece belirli bir amaca göre yapılmış olan (akşam yatma vs) yapılar olduğu ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu konutlar, günümüz lojmanları türünde bir işleve sahip olabilirler.

Ocaklar genelde yarımay ya da yuvarlak biçimde duvar diplerine ya da avlu ortasına yapılmıştır. Bir set üzerine at nalı şeklinde yapılan ocaklarda mevcuttur. Hitit öncesi ve Hitit Dönemi ocaklarında bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Hititler Dönemi'nde Anadolu'nun genel ocak planından farklı olarak, Alişar Höyük'te karşımıza çıkan bir örnekten anlaşıldığı kadarıyla, iki yarım ay şeklindeki ocağın birleştirmesiyle yapılmış ocak türüne rastlanılmıştır. Bunun dışında sepet şeklinde, iki delikli ocak türü de görülmektedir.[130]Ayrıca çıkış yerinin Acem Höyük olduğu düşünülen tablalı ocakların kullanım görüp görmediği tam olarak bilinmemektedir.

Özellikle ATKÇ'da somut örnekleriyle karşımıza çıkan, evlerde duvar diplerinde yer alan oturma banklarının, Hitit Dönemi'nde nadir kullanıldığı anlaşılmıştır. Bazı evlerin oturma odalarında duvar boyunca uzandığı saptanan, kerpiç tuğlasıyla veya taşla örülerek sıvanan alçak setlerin varlığı bilinmektedir. Anadolu Türk evindeki sedirle karşılaştırılarak, bunların oturma ve üstüne eşya koyma amacına hizmet ettikleri düşünülebilir.[131] Kültepe'de ele geçen oturma banklarından anlaşıldığı kadarıyla, banklar çamurdan da yapılıyordu. Bu durumda Hititlerde evlerde banklara

[130] Bkz.: Erıch F. Schmıdt, *a.g.e.*, s.88.
[131]Peter Neve, *a.g.e.*, s.109.

nadir rastlanılmasının nedeni, çamurdan veya ağaçtan yapılmış bazı örneklerin günümüze kadar korunmamış olmasından kaynaklanabilir.

Genel olarak Hitit konutlarıda dâhil, evlerin iç donanımlarıyla ilgili fazla bir bilgi ortaya koyamıyoruz. Kazılarda ortaya çıkartılmış örneklerden somut veriler elde edilemediği için, iç donanım ile ilgili fazla bilgi üretemiyoruz (Bkz Tab. 3). Ortaya çıkartılan konut tipleri içerisinde daha çok Tip 6 ve Tip 7 gibi çok odalı konutlarda dahi iç donanım hakkında yeterli veri elimizde bulunmamaktadır. Araştırılan konutlardan elde edilen ortak sonuca göre, avlu ya da avlu görevini üstlenmiş odalarda ocaklar ve fırınlar yer almaktadır. Anlaşıldığı üzere, bir evde birden fazla ocak yer alabiliyordu. Fırın ve ocağın bir arada kullanıldığı konutlar olduğu gibi, fırının yer almayıp sade ocağın yer aldığı örneklerde mevcuttur. Fırınların içi ve etrafı seramik parçalarıyla döşelidir. Seramik ısıyı daha fazla tuttuğu ve daha uzağa yayabildiği için, fırınların evi ısıtma görevide görmüş olabileceği akla yatkın gelmektedir. Çünkü evlerin nasıl ısındığına dair somut kanıtlar ele geçmemiştir. Maşat Höyük'te, saray yapısında ele geçen pişmiş topraktan yapılmış maltızlar ısıtma görevini üstlenmiştir.[132] Kraliyet ailesi dışında halkın yaşadığı konutlarda bu tür uygulamanın olup olmadığını bilemiyoruz.

Ortaya çıkartılan fırınların genel olarak yüksekliği 1-1,5 m arasında değişmektedir. Çapları ise 2,5 m'ye kadar yaklaşmaktadır. Evlerin çoğunun ölçülerini bilemediğimiz için, fırınların ev boyutlarına göre mi değişiklik gösterdiği belirlenememektedir. Kültepe'deki ölçüleri bilinen konut örneklerinin bazılarından saptayabildiğim kadarıyla fırın çaplarında büyüme yaşanmıştır. Supi ahsu olarak bilinen ve en büyük evlerden birine sahip yerel bir tüccarın evinde ortaya çıkartılmış, diğer fırın örneklerinden daha büyük olan (çap 2.40cm) fırınıele alırsak, ev boyutları arttıkça fırın boyutları da artmış olabilir. Özellikle fırınların ısınma amaçlıda kullanılmış olabileceğini göz önünde bulundurursak. Taş ve kerpicin bir arada kullanım gördüğü fırın örnekleri olduğu gibi, sadece kerpiçten yapılmış fırın örnekleride mevcuttur.

[132] Tahsin Özgüç, Maşat Höyük II…, s. 15.

Evlerde iç donanım açısından kilerlerin de mevcut olduğu bilinmektedir. Bazı odaların duvar dipleri oval şekilde taşlarla örülerek kiler görevi kazandırıldığı bilinmektedir. Bunun yanısıra, kerpiçle örülü dikdörtgen forma sahip kilerlerin varlığı da bilinmektedir. Duvar diplerinde yer alan büyük küplerinde depolama amaçlı kullanıldıkları görülmektedir. Evlerde sosyo-ekonomik bir gösterge olarak görülen kilerler, Neolitik Dönem'lerden itibaren konutlarda kendine yer bulmuştur. İç Anadolu içerisinde incelenen konutlarda dikkat çeken bir özellik, Hititlerde dâhil tarıma dayalı bu bölgenin, tarımsal faaliyetlerinin depolama küpleri göz önüne alındığında, konutlara pek yansımamış olmasıdır. Depolama küplerinin yoğun olarak Tip 5 ve Tip 7 konutlarında kullanıldığı görülmektedir. Bu durumda evlerdeki oda sayılarının çokluğu, depolama faaliyetlerini etkilemiş olabilir.

Bunun dışında evlerde mutfak alanları da ayırt edilebilmektedir. Evlerin çoğunda mutfak alanlarının yeri saptanamamış olsa dahi, bazı evlerin odalarında ortaya çıkartılan günlük kullanıma dair seramik örneklerine ve öğütme taşı gibi mutfakta kullanılabilecek malzemelere göre mutfak alanlarının varlığı saptanmıştır.

Evlerde ortaya çıkartılan küçük buluntular içerisinde yoğun örneklerden birini ağırşaklar temsil etmektedir. Yazılı kaynaklarda özellikle Hitit Dönemi Anadolu'sunda tarım kadar hayvancılığında önemli rol oynadığını biliyoruz. Evlerde bulunan ağırşak örneklerinden yola çıkarak, dokumacılıklada uğraşıldığını anlamaktayız. Fakat evlerde iç donanım açısından, dokumacılığın yapılmış olduğunu gösteren kanıtlar olmasına rağmen, bu faaliyetlerin evlerin hangi bölümünde yapıldığını bilemiyoruz. Aynı sorun evlerde atölye alanlarının olup olmadığıyla da ilgilidir. Evlerde ele geçirilen bazı maden külçeleri olsada, ergitme potaları gibi daha somut kanıtlar olmadığı için, atölye alanlarının olup olmadığını da kesin olarak öne süremiyoruz.

Özellikle ATKÇ'da karşımıza çıkan tablet buluntularına göre; evlerde bazı odaların arşiv görevini üstlendikleri anlaşılmaktadır. Hatta bazı durumlarda avluların dahi bu görevi üstlenmiş oldukları bilinmektedir. Evlerde tablet arşivlerinin bulunmasının en önemli katkılarından biri de, evlerin kime ait olduğunun saptanabilmesindeki ayrıcalık olmuştur. Bir nevi konutlar kimlik kazanmıştır. Bu

sayede konut sahibinin ne tür bir mesleğe sahip olduğunu anlayabilmekteyiz. ATKÇ'da elde edilen bilgiler ışığında evlerde ele geçen tabletlere dayanarak, ev sahiplerinin tüccar olduğu anlaşılmıştır. Bunun dışında Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Hattuşa'da ilk kez bir evde ele geçen tablet parçasına göre, Gal Mesedi'ye (başkomutan) ait olduğu anlaşılan konuta (Tip 7) rastlanılmıştır.

Evlerin en mahrem alanını temsil eden yatak odalarının, evlerin hangi kesiminde yer aldığı saptanamamaktadır. Yatak odalarında, o döneme ait somut kanıtlar bulmak oldukça zor olsa gerekti. Fakat iki katlı evlerde, günümüz mantığıyla düşünecek olursak; yatak odaların üst katlarda olma ihtimali yüksektir. Sonuç olarak, alt katların daha çok günlük faaliyet alanlarına ayrıldığı düşünülürse, kişiye özel alanlar olduğundan çok fazla göz önünde olmaması açısından yatak odalarının üst katlarda olması muhtemeldir. Tabii ki bu durum birazda evin büyüklüğüyle ve ailenin kalabalık olup olmamasıyla da ilintilidir. Eğer ev iki katlı değilse ve Tip 1,2 ve 3 konutları gibi mütevazıbir yapıdaysa yatak odalarının alt katta olması kuvvetle muhtemeldir. Küçük evlerde yer sıkıntısı olma olasılığını da göz önünde bulunduracak olursak; yatak odasında depolama işlevi görevi gören küpler dahi bulundurulmuş olabilir. Bu durumda kazılarda ortaya çıkartılan bir odanın, görünen amacı dışında farklı amaçlada kullanılmış olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Metinlerden anlaşıldığı kadarıyla, Hititler temizliğe oldukça önem veren bir toplumdu. Bu durum ağır cezalar içeren metin yazıtlarından çok iyi anlaşılmaktadır. Bu durumu kanıtlayacak banyo alanlarının varlığına evlerde somut delillere çok az rastlanılmıştır. Hitit tapınaklarında bu durum daha belirgindir. Büyük banyo küvetlerine tapınaklarda daha çok rastlanılmıştır. Temizlik alanlarını gösteren delillerin, kraliyet ailesine ait olan alanlarda ve dinsel önemi bulunan tapınaklarda daha çok bulunmasından dolayı, temizlik kavramına devletin gücünü gösteren yapılarda daha fazla önem verilmiş olabileceği akla gelmektedir.

Evlerde hijyen ile ilişkilendirilen bir diğer alan tuvaletlerdi ve bu duruma ait kanıtlarda evlerde ele geçirilmemiştir. Özellikle Hitit Dönemi kentlerinde kanalizasyon sistemine önem verildiği somut delillerle bilinmektedir. Ortaya çıkartılan konutlarda, tuvaletlerin varlığına delil gösterilememektedir. Klasik

çağlarda, latrina denilen belirgin düzende yapılan tuvaletlerin aksine, Hitit ve Hitit öncesi konutlarında tuvaletlerin varlığını destekleyecek kanıtların bulunmamasının nedeni; bu dönemde tuvaletlerin İç Anadolu'da günümüzde bazı kesimlerde olduğu gibi, ahşaptan yapılmış olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Günümüzde olduğu gibi, bu türden tuvaletler evlerin duvarlarına bitişik ve dış yüzeye monte edilmiş durumda yapılıyordu. Bu durumda tuvaletlerin günümüze kadar sağlam bir şekilde gelebilmesi oldukça zordur.

Göze çarpan bir diğer ilginç konu ise, hayvancılığa dayalı bir ekonomiye sahip olmalarına rağmen İç Anadolu'da ortaya çıkartılmış konutlarda, hayvancılığın yapıldığına dair mekânlara rastlanılmamış olmasıdır. Tezin ilk bölümlerinde, çiftçilerin tarımda kullandığı ve yetiştirdiği hayvan isimlerinin varlığı metinlerde geçtiğinden bahsedilmişti.[133]Tarımla uğraşan her evde bulunması gereken hayvanlara dair bilgiler verilmiştir. Hatta metinlerde I. Hattuşili'nin, Güneydoğu seferinden çok sayıda büyük ve küçükbaş hayvanın savaş ganimetiolarak yurda getirildiğinden bahsedilmektedir. Birinci büyük ekonomiyi oluşturan tarımın kendine evlerde yer edinmesine karşın, hayvancılığın yapıldığını gösteren arkeolojik kanıtlardan bahsedilmemektedir. Kuşaklı'da ortaya çıkartılan karmaşık bir ahır yapısı dışında, hayvanların nerede barındırıldığına dair kanıtlar bulunamamıştır.

Peter Neve, Hattuşa'da yer alan konutlarla ilgili yaptığı bir yayında evlerde ahır olabilecek mekânlardan söz etmiştir. Fakat bu durumu kanıtlayacak somut kanıtlardan bahsetmemiştir. Evlerde ahır olması muhtemel en temel yerler, tabanı yassı taşlarla döşeli alanlar olmalıdır. Bu durumu düşündürecek en temel kanı; günümüz ahırlarında olduğu gibi, tabanların düzgün taşlarla döşenmiş olmasıdır. Sonuçta evlerin tabanları sıkıştırılmış toprakla döşelidir ve tabanı taşla döşenmiş bu alanlar ahır için en ideal alanlardır.[134] Hayvan pisliği, toprak alanda temizlenmesi zor olduğu için ahırların tabanları günümüzde taşla ya da betonla döşenmektedir. Fakat ahırlarda hayvanların su içmesine ve beslenmesine olanak sağlayan yalakların bu taş döşeli alanlarda bulunmamış olması olumsuz bir durumdur. Bunun dışında diğer bir olumsuz durum ise, bu odaların kapısının kesin olarak dışarıya açılıp açılmadığı

[133] Bkz. Bölüm I, s. 16.
[134] Bkz: Bölüm II, res. 11, s. 27; Bölüm III, çiz. 23, s. 40; Hattuşa, çiz. 66, Hüseyindede, çiz. 98.

bilinmemektedir. Ortaya çıkartılan tüm tabanı yassı taşlarla döşeli bu alanların kapılarının dışarıya açılmış olduğu kanıtlanabilseydi, bu odaların ahır görevini üstlenmiş olma ihtimali daha çok kesinlik kazanacaktı. Fakat bunun yanısıra Anadolu köy evlerinde ahırların avlularla bağlantısı görülmektedir. Bu da Hitit ve öncesi dönemlerde ahırların kapılarının dışarıya açılma zorunluluğunun olmadığını gösterebilir.

Evlerde gizemini koruyan ve en büyük merak konusu olan meselelerden birini, evlerin nasıl aydınlatıldığıyla ilgili sorun teşkil etmektedir. Bu konuyla ilgili somut kanıtlara rastlanılması oldukça zor olsa gerek. Özellikle aydınlanmayla eşdeğer olan kandil türü örneklerin bu dönemde kazılarda karşımıza çıkmaması, aydınlanmayla ilgili sorunu daha da gizemli hale getirmektedir. Şimdilik öne sürülebilecek en mantıklı seçenek doğal ateşin bu işlevi yerine getirmiş olabileceğidir. Ocaklardan elde edilecek ışık aydınlanma için yeterli olacaktır. Ocakların aydınlanma aracı olarak kullanılmış olabileceklerini düşünürsek, en azından akşamları yoğun olarak kullanılan mekânın ocağın bulunduğu avlu ya da oda olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir sorun ise, sadece ocakla aydınlatma sağlandığını düşünecek olsak bile, her oda da ocakların yer almaması aydınlatma konusunda sıkıntı yaratacaktır. Somut olarak elimizde bir veri olmamasına karşın, mutlaka ev halkının aydınlanmayla ilgili sorunlara çözümler bulduğu açıktır.

Konutlardaki genel planlamaya baktığımızda, gerek Hitit öncesi (ETÇ dâhil) gerekse Hitit Dönem'lerinde belirli bir planlamaya uyulmadığı görülmüştür. Bu durum da tipolojideki farklılığa yansımıştır. Her ne kadar dönemler arası, mahalle gelişiminde farklılıklar yaşansa da, arazinin ve yanlış planlamanın vermiş olduğu sıkıntı yüzünden konutlarda düzgün bir plan elde edilememiştir. Bu durum planlardan oldukça net anlaşılmaktadır. Konutlarda plan bozukluğuna neden olan en büyük etkenlerden bir diğerini, evlere sonradan eklenen odalar oluşturmuştur. Artan nüfus ya da evlerde fazladan bir alana ihtiyaç duyulmuş olmasından dolayı eklenen bu odalar, önceleri düzgün bir plana sahip konutların planının bozulmasına neden olmuştur.

Ortaya çıkartılan konut tiplerinin belkide en ortak noktalarından bir tanesini avlular oluşturmaktadır. Konutların çoğunda avlular bulunmaktadır. Sabit kalan avluların etrafında yer alan oda sayıları değişerek konutların daha karmaşık bir plan kazanmasına neden olmuştur. Konutlarda yaşanan bu avlu ve karmaşık oda gruplarının oluşturduğu kompleks konut tipi (Tip 7), Hitit tapınak mimarisine de ilham kaynağı olacaktır.[135] Genel olarak Anadolu mimarisinde her zaman kendine yer bulan avlu teriminin farklı yorumlandığı görülmektedir. Planlardan anlaşıldığı kadarıyla, farklı kentlerde ortaya çıkartılmış konut örneklerinde yer alan avlular, farklı yorumlanmıştır. Genel olarak kabul görmüş; diğer odalara göre daha büyük ve ortada yer alan, birden fazla odayla bağlantısı bulunan, üzeri kapalı ya da açık olan iç avlu ile konuta girmeden önce geniş bir meydanlık oluşturan ön avlu teriminden farklı olarak avlu terimleri üretilmiştir. Planlardan daha çok anlaşıldığı üzere, diğer odalarla aynı büyüklükte olan ve hatta koridor tarzı yapıların avlu olarak yorumlanması dikkat çekicidir.[136]

Avluların evlerde kullanımı dönemlere göre artmış ya da azalmıştır. Tam olarak gerçek değerleri yansıtmayacak olsa da, kullanım dağılımları, grafiklerle saptanmaya çalışılmıştır. Erken Tunç Çağı'ndan Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na geçişte avlu kullanımında artış yaşanmıştır. Eski Hitit Dönemi'ne doğru avlu kullanımında çok az bir azalma yaşanmışken, Hitit İmparatorluk Dönemi'nde tekrardan artış yaşanmıştır (Bkz Grf. 12). Dönemlere ve genel olarak yapılan analizlere göre, avlulu evlerin kullanımı (%62) avlusuz evlere (%38) oranla daha yoğunluktadır (Bkz Grf. 13).

Avlulardaki iç ve orta avlu kullanımıda farklılık göstermektedir. İç avlular (%83), ön avlulara (%17) göre daha fazla tercih edilmiştir (Bkz Grf. 14-15). Ön avluların kullanım görmesi iç avlulara oranla daha geç dönemlerde olmuştur. Ön avlular ETÇ'dan itibaren kullanım görmüştür. Bunun yansıra Alaca Höyük'te rastlanan bir

[135]Peter Neve, *a.g.e.*, s. 111.
[136] Alaca Höyük ve Hattuşa'da yer alan bazı konut örneklerinde yer alan koridor türü alanların avlu olarak kabul görmesi ilginçtir. Peter Neve ve Hamit Zübeyr Koşay bu alanları avlu olarak yorumlamıştır. Bkz Çiz. 21,22, 55,68.

konut örneğine göre, iç ve ön avlunun birlikte hane içerisinde kendine yer bulmuş olması açısından ilginç bir örneği teşkil etmektedir.[137]

Oda formları hiçbir dönem değişmemiştir. Kare, dikdörtgen ve bazende yamuk planlı odalar kullanım görmüştür. Bu formda odaların kullanım görmesindeki en büyük neden, kullanış açısından avantaj sağlamış olması olabilir. Oda içlerinde yer alan oturma alanları duvarlara rahatça uyum sağlayacak bu durumda odalarda diğer faaliyetler için daha geniş alan kazandırılmış olacaktır. Oda ölçüleri dönemler arası farklılık gösterip göstermediği anlaşılamamıştır. Ayrıca konut tiplerinin kendi aralarında da ne tür bir değişim yaşandığı saptanamamıştır. Ölçüleri bilinen az sayıdaki konut örneklerinden anlaşıldığı kadarıyla; dönemler arası konut boyutlarında çok fazla bir fark yaşanmamıştır.[138]

Konutlarda, dönemler arası çok azda olsa yeniliklerin yaşandığı ve bu yeniliklerin süreklilik gösterdiği anlaşılmıştır. ATKÇ'da, ETÇ'dan farklı olarak "L" biçimli odaların konutlarda kullanım görmeye başladığı, Hitit İmparatorluk Dönemi'nin sonuna dek konutlarda kendine yer bulduğu görülmektedir. Eski Hitit Dönemi'nde ise konutlara koridor dediğimiz alanlar eklenmiştir. Koridorlar, daha çok konutların orta kısmında yer almış ve ana giriş kapıları bu bölüme yapılmıştır. Koridorlar uzun ve dar, dikdörtgen bir forma sahiptir. Özellikle karmaşık oda gruplarının yer aldığı konutlarda ortada yer alarak, evi iki kanada ayırdığı görülmektedir. Bu örneklerin, sofalı evlerin doğuşuna öncülük ettiği düşünülebilir.

Tez kapsamı içerisinde araştırılan kentlerdeki konut yapılaşmasına bakarak, yapılan konutlarda standart bir planın hâkim olmadığı ve belirli bir plana dayandırılmadan kent içerisinde konumlandırıldığı görülmektedir. Kuşaklı bu duruma aykırı düşen tek yerleşim yeri olarak göze çarpmaktadır. Kentin belli bir plana göre yapıldığı açıktır. Bu durumu kanıtlayan sadece konutların belli bir alanda kümelenmiş olması değil, kent içerisindeki tüm yapıların düzenli bir konum içerisinde yer almasından da anlamaktayız. Kuşkusuz kentin Hititler Dönemi'nde yapılan yeni bir kent olmasından dolayı, planlanarak yapıldığı yazdsınamaz. Diğer

[137] Bkz: Çiz. 86.
[138] Bkz: Tablo 3

kentlerde konutların belli bir plana göre konumlandırılmamasının en büyük nedenlerinden birisini yer sıkıntısı oluşturmaktadır. Sonuçta özellikle Hitit Dönemi'ni ele alacak olursak; yerleşilen kentlerde önceki dönemlere ait yapılar vardı. Bu yüzden yeni alan bulmak oldukça zor olsa gerekti. Doğal olarak yapılan konutlar bir arada konumlandırılamayacağından, boş olan araziye inşa edilmek zorundaydı. Bu durumu Hattuşa ve Alaca Höyük çok iyi açıklamaktadır.

Mahalle kavramında, dönemler arası giderek gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Hitit öncesi dönemlerden başlayarak evler, sokaklarla birbirinden ayrılmaya başlanmıştır. ATKÇ'da Kültepe'deki mahalle kavramında bu çok iyi açıklanmaktadır. Sokakların genişliği her dönemde 1,5 ila 2 m arasında değişmektedir. Sokaklar ne kadar geniş olursa, çalışma ve ulaşım kolaylığı artacaktır. Evlerin dış kapıları mümkün olduğunca sokaklara açılmaya çalışılmıştır. Başkent Hattuşa'da dönemler arası konut yapılaşmasının nasıl bir değişim gösterdiği çok daha iyi izlenebilmektedir. ATKÇ'daki konutlardan anlaşıldığı kadarıyla, yeni bir düzen anlayışının geldiği görülmektedir. Eski Hitit Dönemi'nde bu anlayışın biraz daha gelişip, çok sayıdaki farklı konut tiplerinin birarada olduğu ve gittikçe şehircilik anlayışına uygun yapılaşmanın başladığı dikkat çekmektedir. İmparatorluk Dönemi'nde ise, Hattuşa'nın başkent durumuna uygun olarak, klasik çağlardaki büyük kent görünümüne yakışır bir görüntü çizilmeye başlanıldığı açıkça görülmektedir. Farklı işlevlere sahip yapıların bir arada, belirli bir düzen içerisinde yer alması devlet olma olgusunun mahalle yapılaşmasına getirdiği yeniliği gözler önüne sermektedir.

Bu durumun, başkent Hattuşa dışında diğer kentlerde görülmemesi ilginçtir. Özellikle Hitit İmparatorluk Dönemi'nde başladığı varsayılan konutlardaki devlet düzenleme anlayışının (standart yapılan sofalı evlere göre) çok azda olsa Alaca Höyük ve Kuşaklı'da uygulanmış olmasının dışında, diğer Hitit kentlerine yansımamış olmasının nedeni bilinmemektedir. Metinlerde yüzlerce kentin varlığından bahsedilmektedir. Sonuçta, bu kentlerin henüz kazılmamış olması, düzenleme anlayışının nasıl değişim gösterdiğini daha çok merak konusu haline getirmektedir. Fakat ortaya çıkartılan kentlerden görüldüğü üzere, en azından İç Anadolu açısından bakıldığında şehirlerin birbirinden çok da uzak

konumlandırılmadığı bir gerçektir. Yoğun kış şartları dışında kentler arası ulaşım da çok fazla zorluk çekileceğini düşünmemekteyim. Bu yüzden düzenleme anlayışının başkent olması dışında, neden daha çok Hattuşa içerisinde kaldığı ilginçliği arttırmaktadır. Bu konut tipinin üçlü düzeni, günümüz Boğazkale Köyü evlerinde halen kullanım görmesi açısından ilginçtir (Res. 53).

Hititler Dönemi'nde farklı bir şehircilik anlayışınında yaşanmış olabileceği görülmektedir. Özellikle İnandık ve Hüseyindede gibi yerleşmeler göz önünde bulundurularak; mütevazı küçük kentlerin ortaya çıkmaya başladığı söylenebilir. Tapınak ya da saray olma ihtimali bulunan, büyük yapı etrafında sıralanan konutların oluşturduğu küçük kentlerin oluşmuş olma ihtimali yüksektir. İnandık'ta yer alan yapıların tam olarak büyük bir konuta mı ait olduğu anlaşılamamış olsa da, bu tür yapıların ortaya çıkacağına ilişkin kanılar sunmaktadır. Büyük ihtimalle Hattuşa'daki büyük tapınak etrafındaki konutlarda olduğu gibi, buradaki binalarda da kutsal alana ya da saraya hizmet eden insanların yaşamış olduğu muhtemeldir. Bunun dışında konutlar da anıtsal yapı türüne benzeyen mimari anlayışın yaşanmış olabileceği akla gelmektedir. Hattuşa'da Orta Plato'da ortaya çıkartılan Gal Mesedi evinden anlaşıldığı üzere, bu yapılar tek başına konumlandırılmış ve diğer konut örneklerine nazaran daha simetrik bir plan anlayışıyla yapıldığı görülmektedir. Bu anlayışın başkent Hattuşa ile sınırlı olup olmadığı henüz kesinlik kazanmamıştır. Bu durumda tam olarak anlaşılamasa bile, İmparatorluk Dönemi ile birlikte maddi anlamda gücü yeten bireylerin, kent planını bozmamak şartıyla kendi zevkine göre devasa özel konutlar yaptırabilme hakkına sahip olmuş olabileceği görülmektedir. Elimizde kesin kanıtlar olmasa da bu tür konutlar, devletin üst düzey tabakalarında görev yapan kişilere, devlet tarafından tahsis edilmiş olabilir.

Konut deyince doğal olarak akla aile bireyleri gelmektedir. Ne yazik ki metinlerde, aile yaşamı ve konutlarda geçen günlük yaşam döngüsü hakkında bilgiler verilmemektedir. Bu yüzden konut içerisindeki nüfus sayılarıyla ilgili kesin fikirler üretemiyoruz. Bu sorun her dönemde, kentlerdeki nüfus belirleme çabalarında karşımıza çıkmaktadır. Klasik çağlarda kamu alanlarından, tiyatro gibi halkın katılımını gösteren alanlara bakılarak, nüfus tahmini yapılmaya çalışılmıştır.

Hititlerin özellikle İmparatorluk Dönemi'nde Yakın Doğu'da da güç sahibi olmasıyla birlikte nüfusta artış olduğundan bahsedilmektedir. Yerli halkın dışında, savaşlardan elde edilen insan ganimetlerinin de doğal olarak nüfusa etki edeceği bir gerçektir. Fakat ortaya çıkartılan konut sayısında her nekadar artış yaşanmış olsa da, ortaya çıkartılan konut sayısı metinlerde bahsedilen nüfusu yansıtacak düzeyde değildir. Hâkim oldukları coğrafyaya ve büyük bir devlet oldukları gerçeğine bakarak, kalabalık bir nüfusa sahip olmaları gerektiğini akla getirmektedir.

Konutların büyük ya da küçük planda yapılmaları nüfusla doğrudan ilişkilendirilemez. Konut boyutlarında sadece nüfus değil, ekonomi, günlük hayatta kullanılan eşyaların fazlalığı vs gibi diğer etmenlerde son derece etkilidir. Günümüz konutlarında olduğu gibi, 70 m² lik bir dairede 6 kişi yaşıyorken, 110 m² lik birdairede 4 kişi yaşayabilmektedir. Evlerin büyük olması geniş bir aile yapısına sahip olduklarını göstermez. Tabii ki çok nadirde olsa nüfusun fazla olması, konut boyutlarına etki etmiş olabilir. Sonuçta her insan yaşayabileceği belirli alan ölçüsüne ihtiyaç duymaktadır. Etnografik araştırmalar; 10 m² ye 1 insan düştüğünü göstermektedir.[139] Kesin bir ölçü olmasada, yaklaşık bir değeri yansıtabilir. Böyle durumda 50 m² lik iki odalı avlulu bir evde (Tip 3), anne, baba ve üç çocuktan oluşan çekirdek bir aile yaşamış olabilir. Fakat evde tarımla uğraşıldığı için, farklı malzeme alanlarına ihtiyaç duyulacağından nüfus sayısı üçe düşürülebilir. Yine de sanırım bu konuda sağlıklı bir değerlendirme yapılamaz. Bu yüzden gerek Hitit öncesi gerekse Hitit Dönemi İç Anadolu'sunda, çekirdek ya da geniş aile türünden hangisinin yoğun olarak hâkim olduğu tam olarak bilinmemektedir. Eğer metinlerde yazılı olarak bahsedilmiş olsaydı çok daha aydınlatıcı olacaktı. Yine de konut boyutlarının nüfus üzerinde etkili olmuş olabileceğini varsayarsak; yapılan konutlardaki sınıflandırılmanın dengeli dağılımına bakarak, İç Anadolu'da çekirdek ve geniş ailenin aynı ölçüde varolduğunu söyleyebilirdik.

Geniş aile ve çekirdek aile konusu sadece konutlar düzeyinde tartışılacak bir kavram değildir. Bu konu sadece nüfus içeriğinde başlı başına bir tez niteliğinde

[139] Naroll 1962, s. 588.

değerlendirilmelidir. Hem Hitit öncesi hem de Hitit dönemi evlerinde avluların ortaya çıkmasıyla birlikte aile içinde değişikliğin yaşanmış olabileceği gözardı edilmemelidir. Özellikle iç avlu olarak kabul gören ortak kullanım alanlarının, hane içerisine alınmasıyla birlikte evlerde günlük yaşam organizasyonunda değişiklik yaşanmış olabilir. Sonuçta iç avluyla birlikte avluya eklenen oda sayıları artmıştır. Bu durumda evin mahremiyet düzeyi artmış olacaktır. Özellikle de ihtiyaç duyulduğunda evlere yeni odaların eklenmesi, evde yaşayan bireylerin sayısında artış yaşandığının kanıtı olabilir. Günümüzdeki köy evlerindeki mantıktan yola çıkarak, evlenen oğullar ya baba evi yakınına yeni bir ev yaptırma gereği duymakta ya da eğer evde yeteri kadar yaşama alanı yoksa ek odalar yapılma zorunluluğu duymaktadır. Bu durumda birey sayısı artmakta ve hanede mahremiyet yoğunluk kazanmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak iç avlunun mahremiyet düzeyini arttırmış olabileceği akla gelmektedir. Tip 7 konutlarında özellikle iç avlulu evlerle geniş aile arasında bir ilişki olması muhtemeldir. Avluların ortak kullanım alanı olduğunuda göz önünde bulundurarak ve fırınların bu alanlarda yoğunlaşmasından dolayı geniş aile türünün bu tarz evlerde yaşamış olma ihtimali akla daha çok mantıklı gelmektedir.

İç avlulu ve çok odalı evlerde mahremiyetin artmış olabileceğinden yola çıkarak, bunun tam tersi küçük planlı evlerde de daha mütevazı ailelerin yaşamış olma ihtimali artacaktır. Anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailede, mahremiyet düzeyi, geniş ailedeki kadar katı olmayacaktır. Sonuçta geniş ailede mahremiyet alan sayısı, çekirdek aileye oranla daha fazla olacaktır. Bu durumda çekirdek aileler, ekonomik nedenleri gözardı edecek olursak, daha mütevazı konutlarda yaşamış olmaları daha çok ihtimaldir. İç avlular, mahremiyetin olmadığı ortak alanlar olarak kullanım görmüş olabilir.

Konutlarda bulunan küçük buluntular ışığında; aile bireylerinin günlük yaşam döngüsünün dışında konutlarda dinsel olgulara yönelik faaliyetlerinde var olduğunu anlamaktayız. Evlerde ele geçen sunu kaplarının ve kap parçalarının varlığı, dinsel faaliyetlerin hane düzeyinde de gerçekleştirildiğini göstermektedir.[140]

[140] Bkz:Bölüm I'deki Kültepe ve Hattuşa kısmına, s.22,35.

Mimarlık, kendini sürekli yenileyerek, aynı zamanda geçmiş deneyimleri de içerisine katarak gelişen, yapısal bir olgu sürecidir. İnsanlığın, yerleşik düzene geçiş döneminden, günümüzdeki kalabalık, devasa kentlerin oluşum sürecine dek, geçmiş birikimlerden de yararlanılarak mimarlık alanında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişim olgusu, mimarlığın en küçük yapı birimlerinden olan konut yapılaşması açısından da geçerlidir. Tek odalı, kerpiçten yapılmış, basit düzendeki evlerden, günümüzdeki modern evlere kadar sürekli gelişim içerisinde olan konut anlayışı, başdöndürücü hızla gelişerek devam etmektedir. Bu değişim yaşanırken, geçmiş deneyimlerin süreklilik gösterdiği kabul gören bir olgudur.

Konutlardaki bu sürekliliğin yapılan çalışma neticesinde, Hitit Dönemi ve öncesi konutlarında da yaşandığı açıkca görülmektedir. Akla gelen önemli soru ise, bu sürekliliğin Anadolu içerisinde hangi dönemlere kadar gelebildiğidir. Bu konu hakkında Hamit Zübeyr Koşay, Alaca Höyük'teki konut dokusuna bakarak; modern Alaca Höyük köyündeki sıradan bir köy evi arasında çalışma yapmıştır. Evlerdeki iç donanım açısından ne tür özelliklerin süregeldiğini anlamaya çalışmıştır. Avlu, koridor, kiler, ocak, fırın, vs daha birçok yapı biriminin değişmeden günümüze dek kullanım gördüğünü öne sürmüştür.[141]

Daha önce birçok defa vurgulandığı gibi, evlerdeki ahır alanlarının varlığını Hamit Zübeyr Koşay yaptığı bu çalışmada kesin olarak vurgulamıştır. Plandaki köy evi örneğinde olduğu gibi, ahırlar hane içerisinde yer alabiliyordu. Eğer Hitit ve öncesi dönem evlerindeki tabanı taşlarla döşeli alanların ahır olabileceğini varsayarsak, bu yapı birimininde süreklilik gösterdiği kanıtlanmış olacaktır.

Günümüz evleriyle ilgili önemli bir çalışmayı da mimar Prof. Dr. Önder Küçürkerman yapmıştır. Türk evlerindeki mekânların analizi üzerinde yaptığı çalışmada, Türklerin ev planlamasında ortak kullanım alanı olan sofalara, hane içerisinde geniş yer ayırdığını kanıtlamıştır. Ona göre ortak kullanım alanı olan sofalarda[142], gün içerisinde oturma, yatma, yemek yeme gibi birçok sosyal faaliyetler

[141] Bkz: Çiz. 36.
[142] Bkz: Res. 54.

topluca yapılıyordu. Sofalar, Anadolu'da yörelere göre farklı isimler alıyordu. Hayat, sergah, çardak vs gibi değişik isimlerle anılmaktaydı.[143]

Hitit İmparatorluk Dönemi'nde hane içerisinde kendine yer bulan sofaların, Türk evlerindeki sofalar gibi ortak faaliyetlerin yapıldığı alanlar olabileceği gözönünde bulundurulmalıdır. Aynı durum sofa öncesi, koridorların kullanım gördüğü evlerde de yaşanmış olabilir. Bu durumda koridorların, oda gruplarının yarattığı karmaşıklığı önlemek amaçlı hane içerisinde kendine yer bulması dışında, günümüz evlerindeki salon gibi, aile bireyleri arasında ortak işlerin yapıldığı alanlar gibi kullanım görmüş de olabilir. Söz konusu birimler, konut düzeyinde bazı yapı birimlerinin değişerek de olsa süregeldiğini göstermektedir.

Özetle; İç Anadolu'da ele alınan yerleşmelerde ortaya çıkartılmış Hitit öncesi ve Hitit Dönemi konutlarına bakarak kendi dönemleri hakkında halkın yaşadığı konutlar irdelenmeye çalışılmıştır. Kentlerde ortaya çıkartılan konut yapılarına çok fazla önem verilmemesi tezde bazı sorunlara yol açtığı bir gerçektir. Önemli bir diğer konu ise, kazı yerleri hakkında yayın yapanların ortaya çıkartılan konutlardaki buluntular ya da oda işlevleri hakkında yeteri kadar öngörüde bulunmuyor olmalarıdır. Araştırma sonucunda dönemler arası konutların dış planlarının değişmediği görülmektedir. Küçük bir bölge içerisinde zengin bir konut çeşitliliğinin olması, sosyo-ekonomik anlamda kentlerin farklı hane modellerine sahip olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca dönemler arası konut benzerliğinin bazı küçük detaylar dışında değişmemiş olması, kültürlerarası sürekliliği göstermesi açısından önemlidir.

[143] Önder Küçükerman, *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1985, s. 53.

KAYNAKÇA

Akok Mahmut, "Alaca Höyük'te Son Dönem Arkeolojik Çalışmalarla Açıklığa Kavuşturulan Yapı Tekniği ve Mimari Gerçekler", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, TTK Yayınları, Ankara 1979, s. 107-113.

Alparslan Meltem Doğan,"Hititler Dönemi'nde Esnaf ve Zanaatkârlık", Osmanlı *Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri'nde Esnaf ve Ekonomi Semineri*, Cilt I, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2003, s. 36-48.

Alparslan Metin, *Hititolojiye Giriş*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2009.

Aydın Önder, *Anadolu Mimarlığında Avlu,* (Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2000.

Bryece Trevor, *Hitit Dünyasında Toplum ve Yaşam* (Çev: Müfit Günay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.

Bryece Trevor, *The Kingdom of the Hittites*, New York 1998.

Çınaroğlu Aykut, "Alaca Höyük Kazılarında 100. Yıl ", *Aktüel Arkeoloji,* Sayı 11, Nisan 2009, 64-66.

Darga Muhibbe, *Hitit Mimarlığı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985.

Dinçol Ali, "Hititler Öncesinde Anadolu", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, s. 18-120.

Gurney Oliver Robert, *The Hittites*, London 1990.

Karpe Andreas Müller, "1999–2001 Yıllarında Kuşaklı/Sarissa'da Yapılan Kazı ve Araştırmalar", *Kazı Sonuçları Toplantısı*,I. Cilt, Sayı XXIV, Ankara 2002, s. 437-448.

Karpe Andreas Müller, "Sivas-Kuşaklı Kazıları"*, 1999 Yılı Anadolu Medeniyetler Müzesi Konferansları*, Ankara 2000, s. 7-21.

Klengel H.,"The Economy of the Hittite Household",*Oıkumene*, Sayı 5,1986, s. 23-31.

Koşay Hamit Zübeyr; Mahmut Akok, *Alaca Höyük Kazısı 1940-48'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966.

Küçükerman Önder, *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi*, Apa Ofset Basımevi, İstanbul 1985.

Macqueen J.G., *Hititler ve Hitit Çağın'da Anadolu*, (Çev. Esra Davutoğlu), Arkadaş Yayınevi, Ankara 2001.

Mıelke Dırk Paul, *Kuşaklı-Sarissa Die Keramik vom Westhang*, Band II, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf 2006.

Naroll, R. " Floor area and settlement population" *American antiquity*, Sayı 27, s. 587-589.

Naumann Rudolf, *Eski Anadolu Mimarlığı*, (Çev: Beral Medra),Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Neve Peter, " Hitit Krallığı'nın Başkenti Hattuşaş'ta Konut", *HABİTAT II*, Tarih Vakfı Yayınları, s. 99-115.

Reyhan Esma, "Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım", *Akademik Bakış,* Cilt 2, Sayı 4, 2009, s. 157-174.

Özgüç Tahsin, *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, TTK Yayınları, Ankara 1978.

Özgüç Tahsin*, Maşat Höyük II Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi,* TTK Yayınları, Ankara 1982.

Özgüç Tahsin, *Kültepe-Kaniş II Eski Yakındoğu'nunTicaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*, TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara 1986.

Öztan Aliye, "1994 AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, I. Cilt, Sayı XVII, Ankara 1995, s. 209-214.

Öztan Aliye, "2000 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* II. Cilt, Sayı XXIII, Ankara 2001, s. 327-334.

Öztan Aliye, "2001 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* I. Cilt, Sayı XXIV, Ankara 2002, s. 39-48.

Öztan Aliye, "2002 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* I.Cilt, Sayı XXV, Ankara 2003, s. 231-38.

Öztan Aliye, "2004 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* I. Cilt, Sayı XXVII, Antalya 2005, s. 393-402.

Öztan Aliye, "1998–1999 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* I. Cilt, Sayı XXII, İzmir 2000, s. 119-128.

Öztan Aliye, "2003 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* II. Cilt, Sayı XXVI, Konya 2004, s. 91-102.

Öztan Aliye, "2005 Yılı AcemHöyük Kazıları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* II. Cilt, Sayı XXVIII, Çanakkale 2006, s. 549-60.

Schachner Andreas, "Boğazköy-Hattuşa 2009 Yılı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt IV, Sayı XXXII, İstanbul 2010, s. 212-32.

Schachner Andreas, *Von der Rundhütte zum Kaufmannshaus Kulturhistorische Untersuchungen zur Entwicklung Prahistorischer in Zentral-, Ost- und Südostanatolien,* Oxford 1999.

Schachner Andreas, “M.Ö.16.Yüzyıl: Hitit Anadolu’sunda Bir Dönüm Noktası”, *VII. Uluslar arası Hititoloji Kongresi Bildirileri,* Cilt II, Ankara 2010, s. 661-692.

Schachner Andreas, ”Gedanken zur Datierung Entwicklung und Funktion der Hethitischen Kunst”, *Altorientalische Forschungen,* Sayı 39, 2012.

Schachner Andreas, “Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuşa 2009”, *Archaologıscher Anzeıger*, Deutsches Archaologisches İnstitut, 2010, s. 161-220.

Schmıdt Erıch F., *The Alishar Höyük Seasons Of 1928 and 1929 Part I,* The University Of Chicago Press, Chicago 1929.

Seeher Jurgen, “Boğazköy-Hattuşa 1999 Yılı Çalışmaları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı,* I. Cilt, Sayı XXII, İzmir 2000, s. 303-14.

Seeher Jurgen, “Boğazköy-Hattuşa 2004-2005 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt II, Sayı XXVIII, Çanakkale 2006, s. 27-42.

Seviğ Erman, *Eski Çağ’da Anadolu Ekonomisi*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009.

Sevinç Fatma, “Hititlerin Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem*”,Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı 17, 2008, s. 11-32.

Sipahi Tunç; Tayfun Yıldırım, “Çorum Hüseyindede Tepesi Kazıları ve Bölgede Sürdürülen Yüzey Araştırmaları”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler,* Sayı XIII, 2002, s. 17-18.

Sipahi Tunç; Tayfun Yıldırım, “2000 Yılı Hüseyindede Tepesi Kazısı ”, *Kazı Sonuçları Toplantısı,* II. Cilt, Sayı XXIII, Ankara 2001, s. 257-64.

Sipahi Tunç, “2002 Yılı Hüseyindede Tepesi Kazısı”, *Kazı Sonuçları Toplantısı,* II. Cilt, Sayı XXV, Ankara 2003, s. 179-186.

Sipahi Tunç, "2003 Yılı Hüseyindede-Fatmaören Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II. Cilt, Sayı XXVI, Konya 2004, s. 271-80.

Temizsoy İlhan, "Kül Höyük Kurtarma Kazıları"*, 1995 Yılı Anadolu Medeniyetler Müzesi Konferansları*, Sayı V, Ankara 1996.

Ünal Ahmet, *Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları,* Etibank Yayınevi, İstanbul 1999.

Yıldırım Tayfun; Tunç Sipahi, "2001 Yılı Yörüklü/Hüseyindede Tepesi Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, II. Cilt, Sayı XXIV, Ankara 2002, s. 259-66.

LEVHALAR

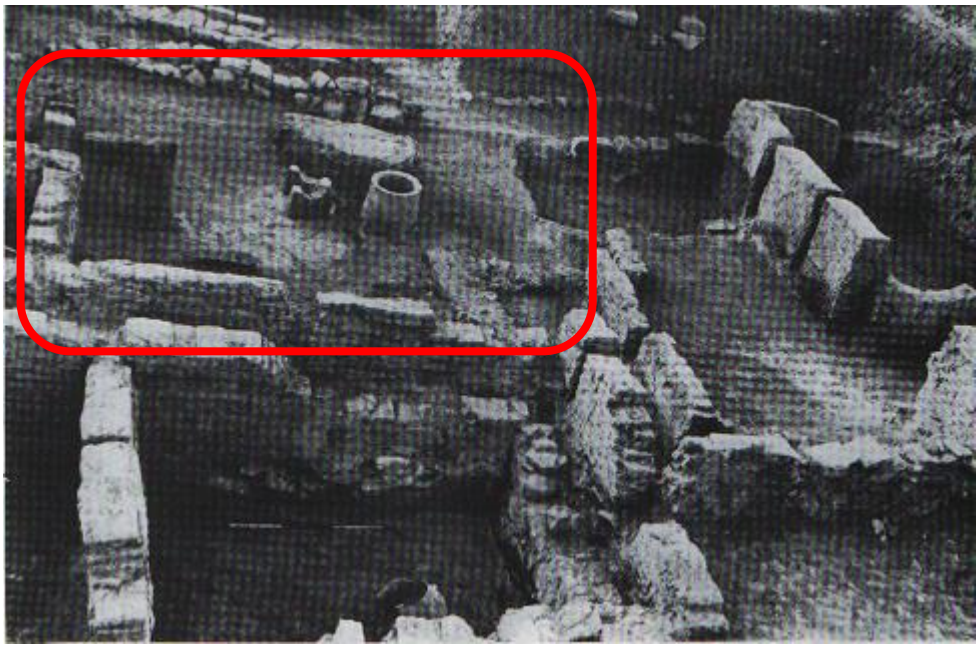
Res. 1: Kültepe'deki iki odalı konut örneği.

Res. 2: Kültepe'deki dört odalı, dikdörtgen planlı konut örneği.

Res. 3: Kültepe'deki konut örneklerinden.

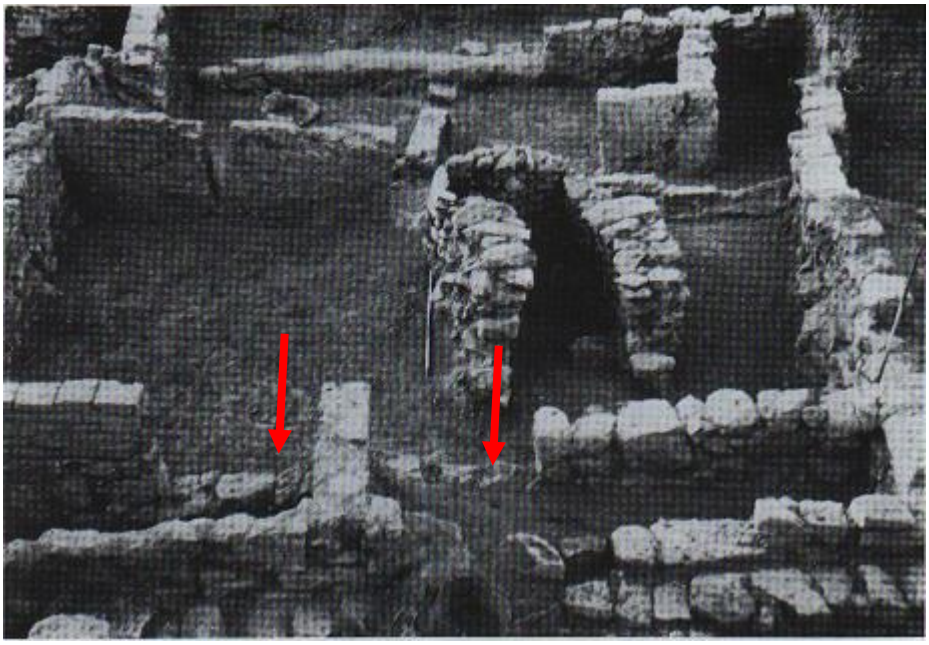
Res. 4: Kültepe'de II. mahallede yer alan konut.

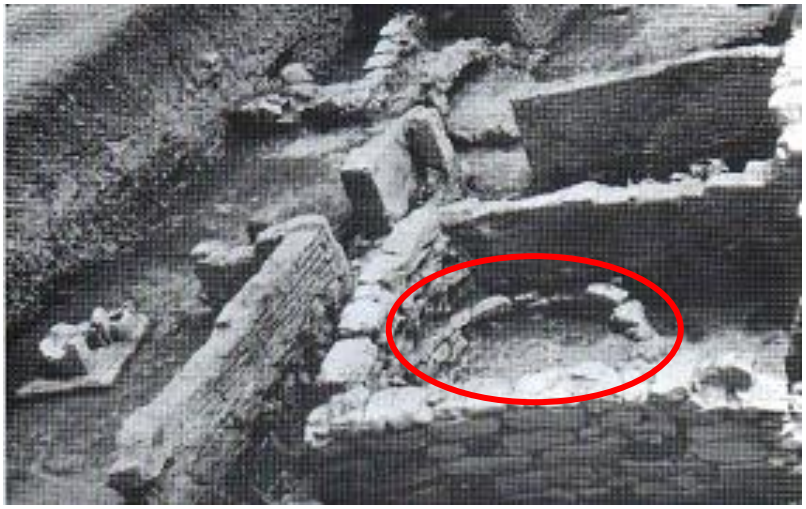
Res. 5: Kültepe'deki 2. mahallede yer alan çok odalı evin düzgün taş duvarları.

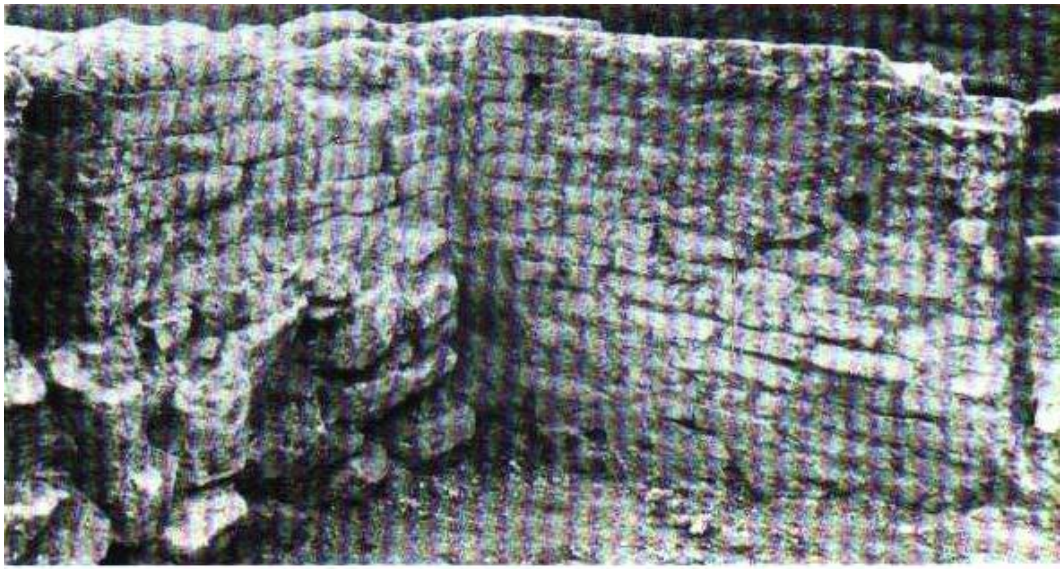
Res. 6: Çizim 9'daki evin 3 No.lu odasında yer alan fırın örneği.

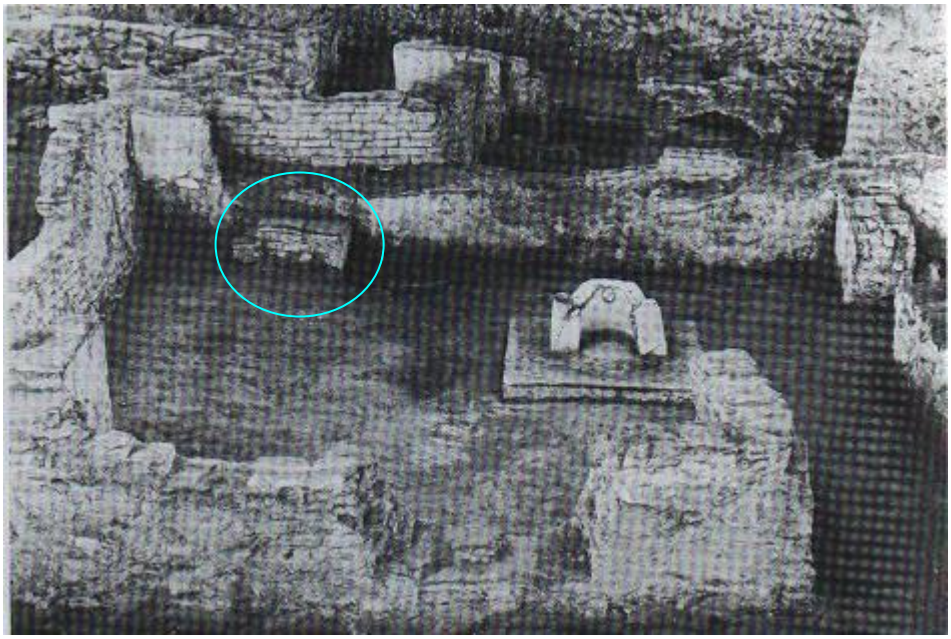
Res. 7: Çizim 10'daki konut örneğinde avludan iki odaya açılan kapılar.

Res. 8: Supi-ahsû evinin 3 No.lu fırın odası.

Res. 9: Kültepe'deki konut duvarlarının görünüşü.

Res. 10: Kültepe'deki evlerde yer alan banklar.

Res. 11: Kültepe'de konutlarda yer alan taş döşeli alanlar.

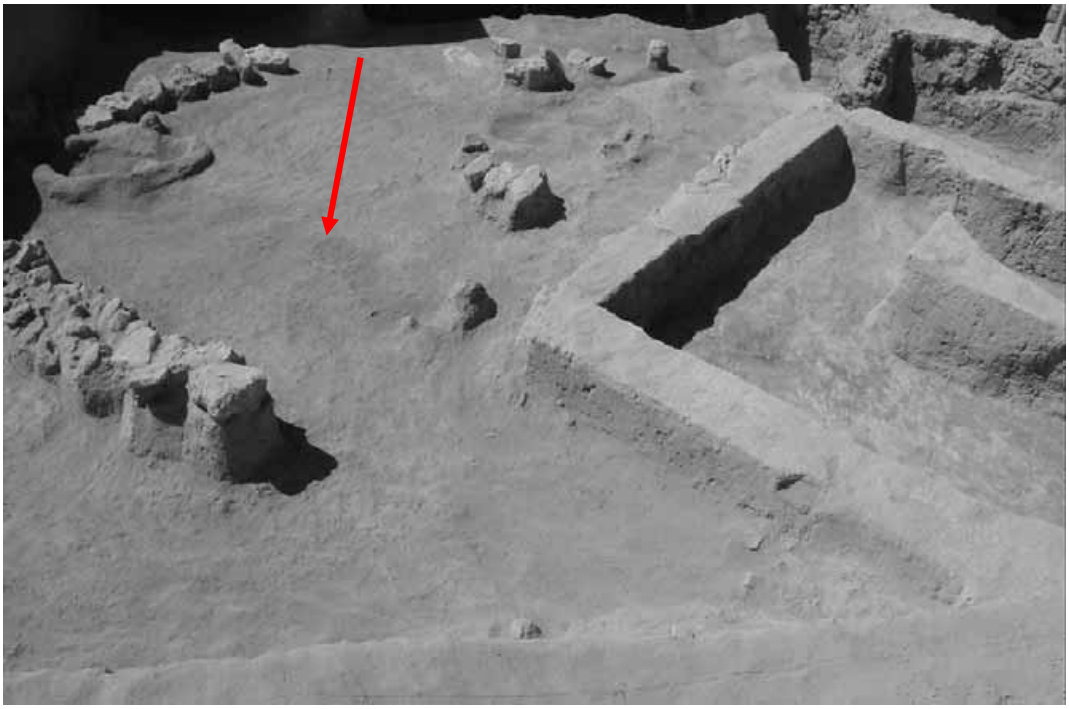
Res. 12: Kültepe'deki ocaklardan bir örnek.

Res. 13: Kültepe'deki tandırlara bir örnek.

Res. 14: Kültepe'de çift tandırlı odalara örnek.

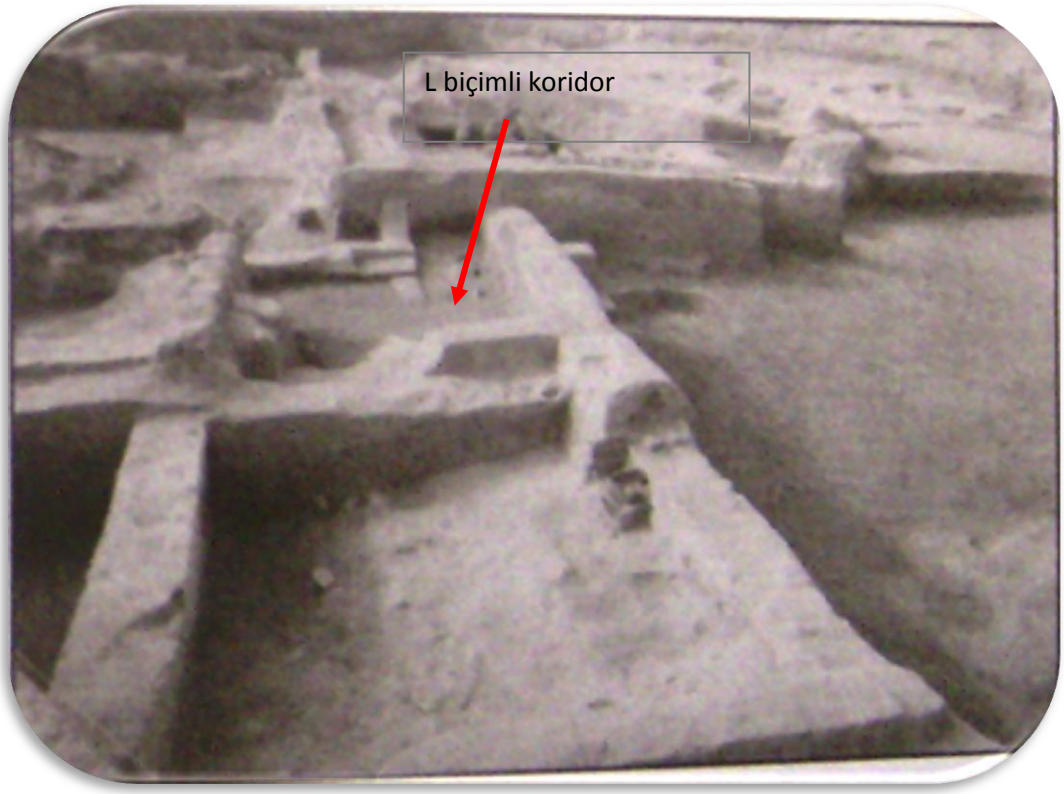
Res. 15: Acem Höyük'te I. Katta yer alan tek odalı konut örneği.

Res. 16: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği.

Res. 17: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği.

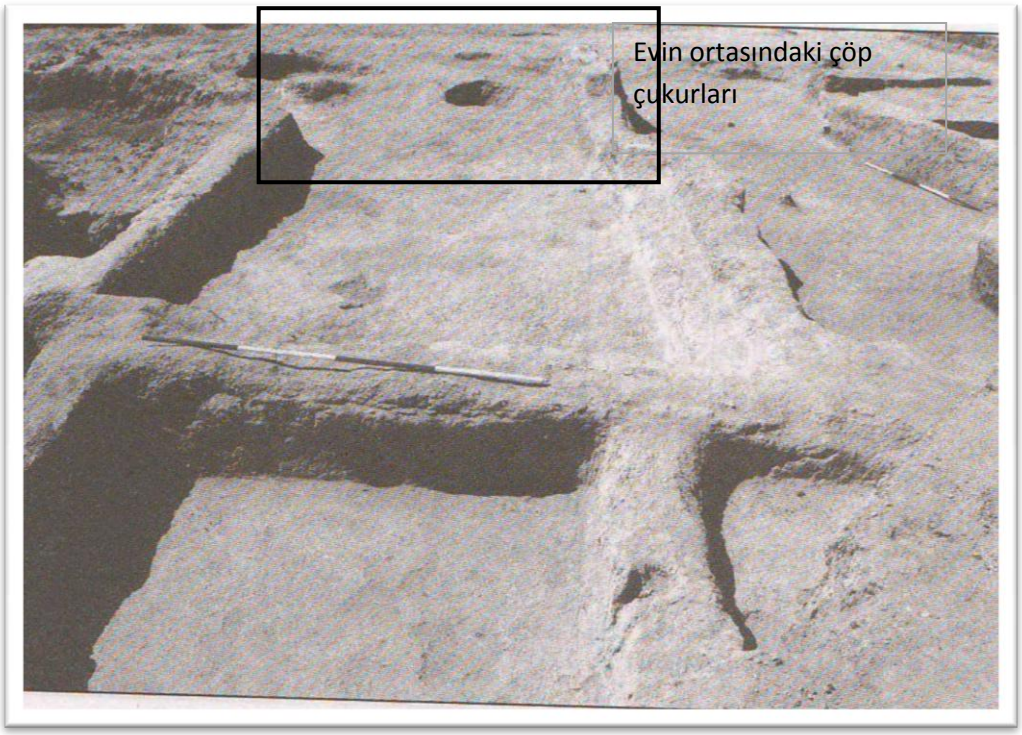
Res. 18: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği.

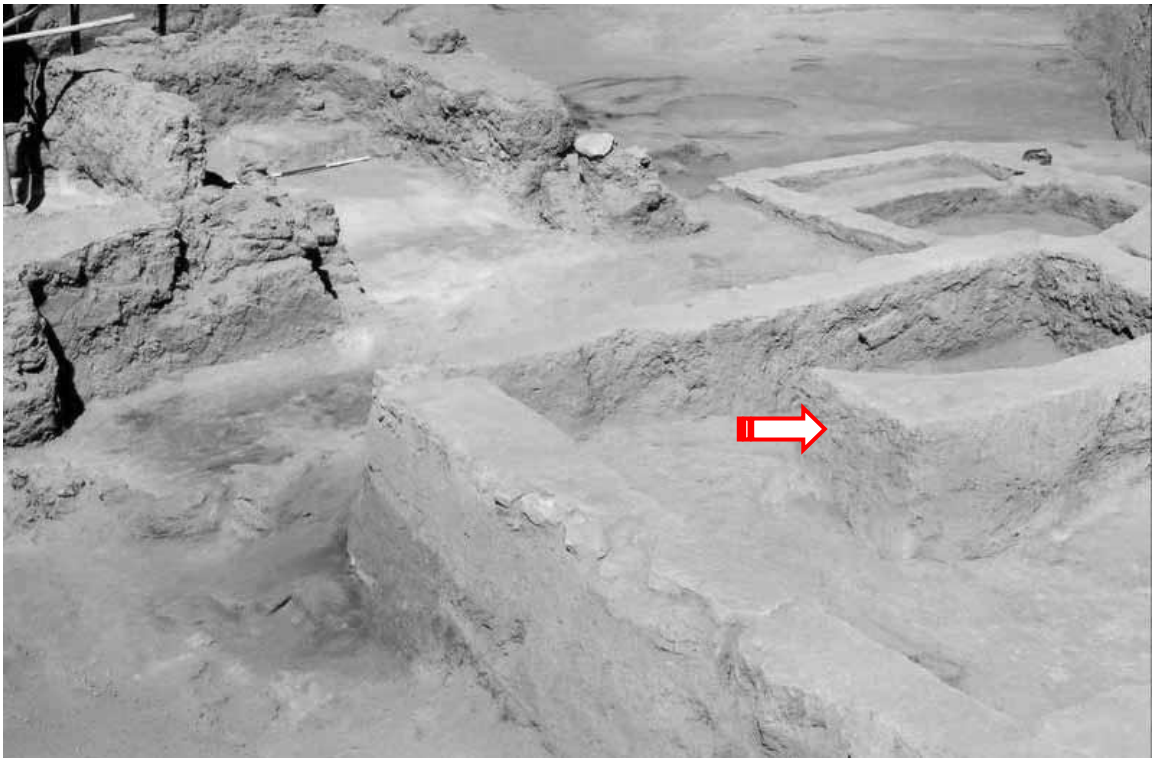
Res. 19: Acem Höyük'te II. Katta yer alan avlulu ev.

Res.20: Acem Höyük'te II. katta yer alan avlulu ev örneği.

Res. 21: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği.

Res. 22: Acem Höyük'te II. Katta yer alan konut örneği.

Res. 23: Acem Höyük'te I. Katta yer alan konutlara örnek.

Res. 24: Acem Höyük'te I. Katta konutlarda görülen tablalı ocak.

Res. 25: Acem Höyük'te I. Kattaki sokakların görünümü.

Res. 26: Çizim 18'deki evin planı.

Res. 27: Alişar A Yapısı konut kapı girişi

Res. 28: Alişar ocak örneği

Res. 29: Alişar sepet şeklindeki ocak örneği.

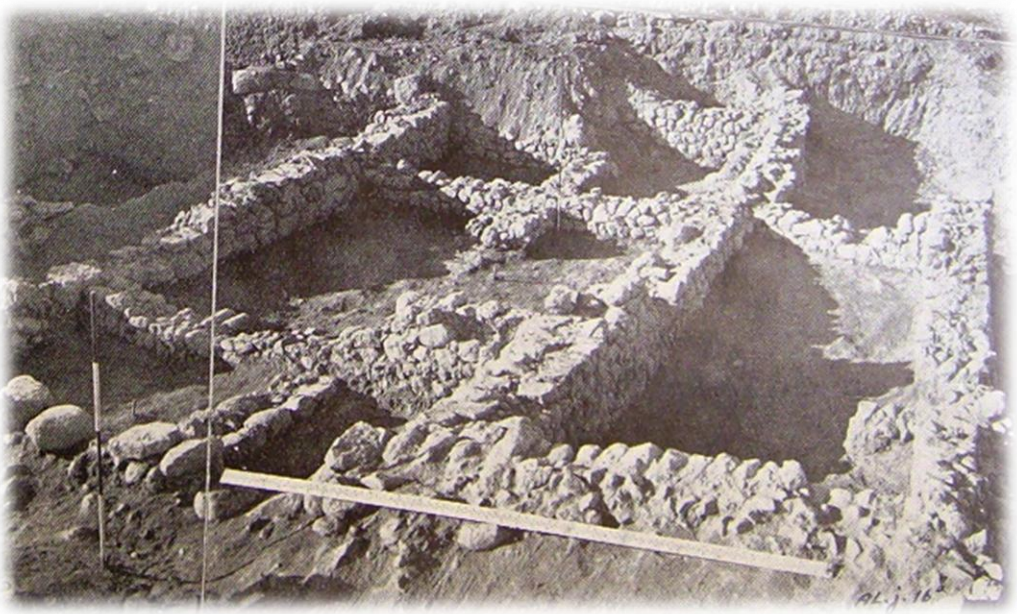
Res. 30 Külhöyük genel görünüş

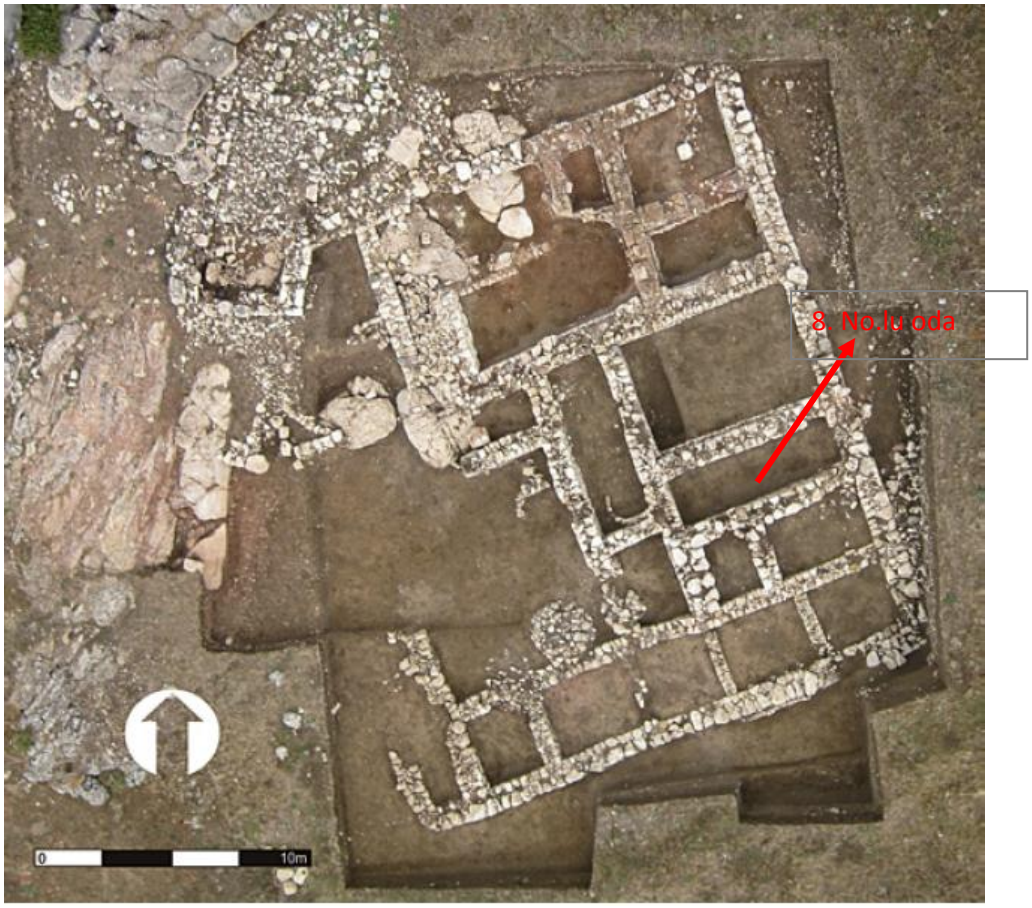
Res. 31: Kül Höyük'te kuzey kesimde yer alan konut örneği.

Res. 32: Kül Höyük'te ortaya çıkartılan konut olabilecek yapı.

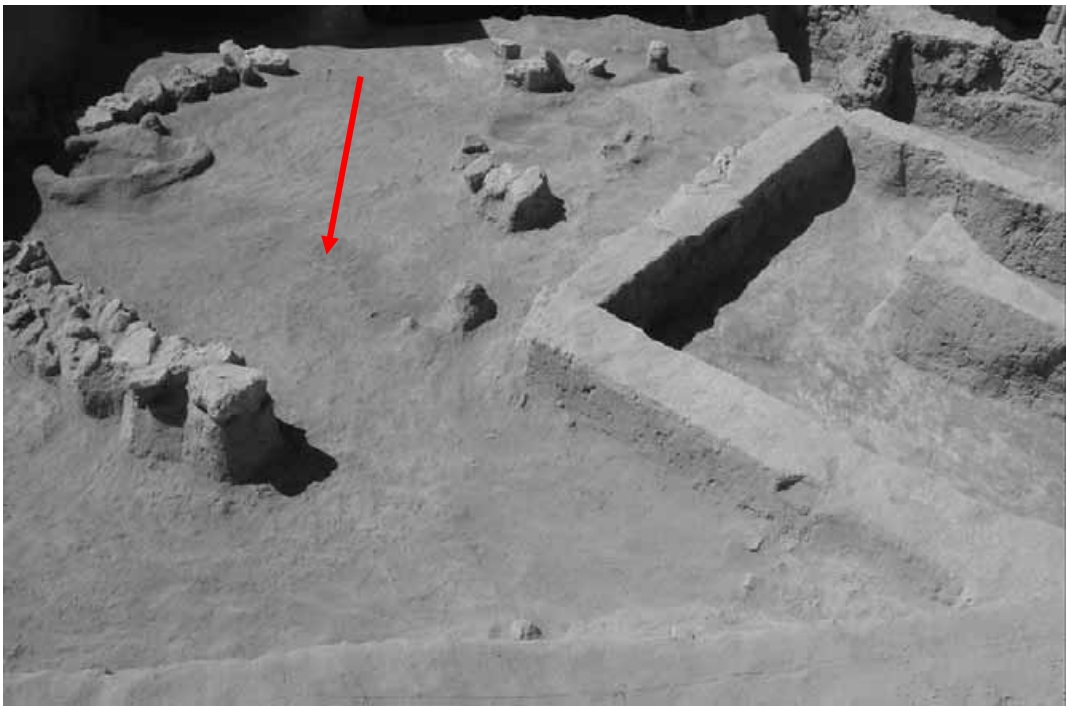
Res. 33: Alaca Höyük'te II. Tabakada yer alan konut temelleri.

Res. 34: Hattuşa'da Orta Plato'da ortaya çıkartılan Gal Mesedi evi.

Res. 35: Maşat Höyük'te Aşağı Şehir'de yer alan konut örneği.

Res. 36: Acemhöyük Konut Tip 1

Res. 37: Kültepe konut Tip 2

Res.38: Kültepe konut tip 3

Res. 39: Acemhöyük konut Tip 3

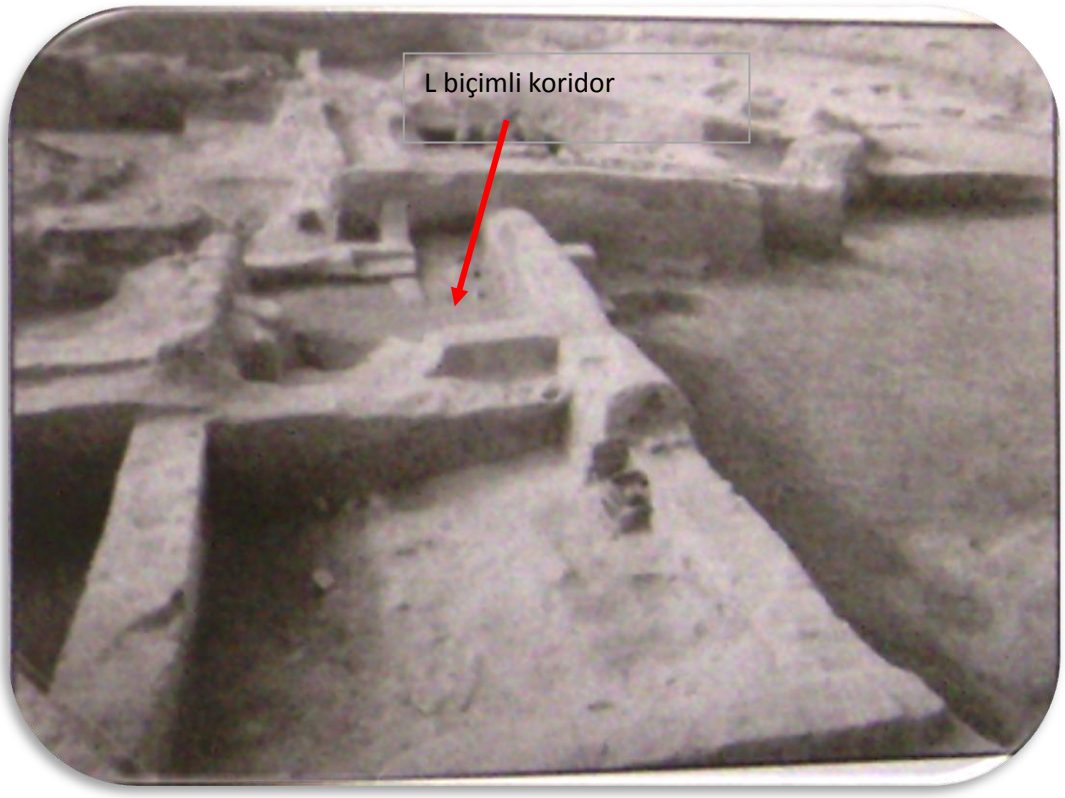
Res. 40: Acemhöyük konut Tip 4

Res. 41: Kültepe konut Tip 5

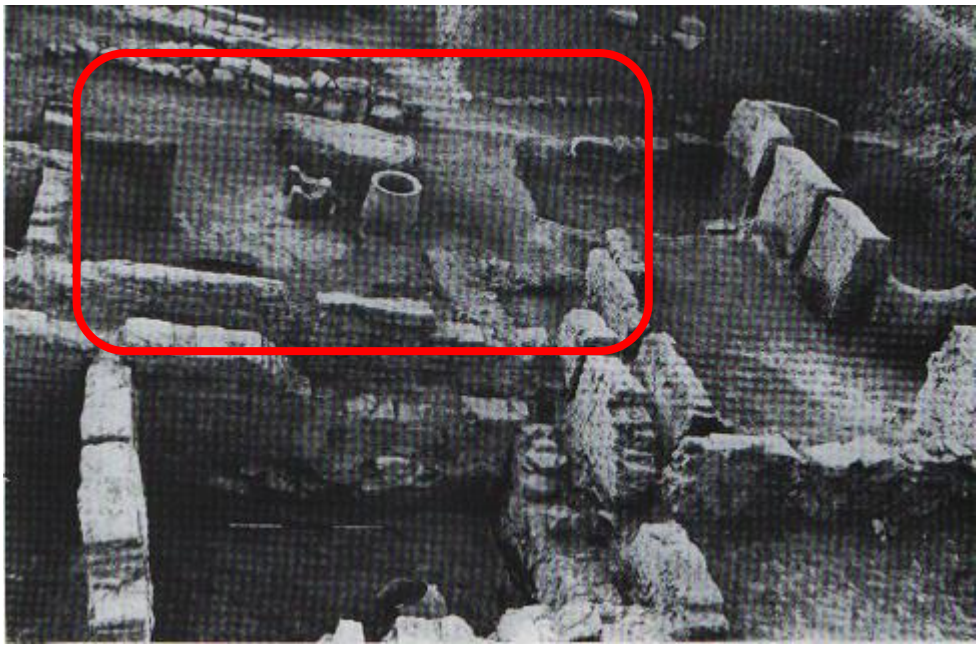
Res. 42: Acemhöyük konut Tip 5

Res. 43: Acemhöyük konut Tip 5

Res. 44: Kültepe konut Tip 5

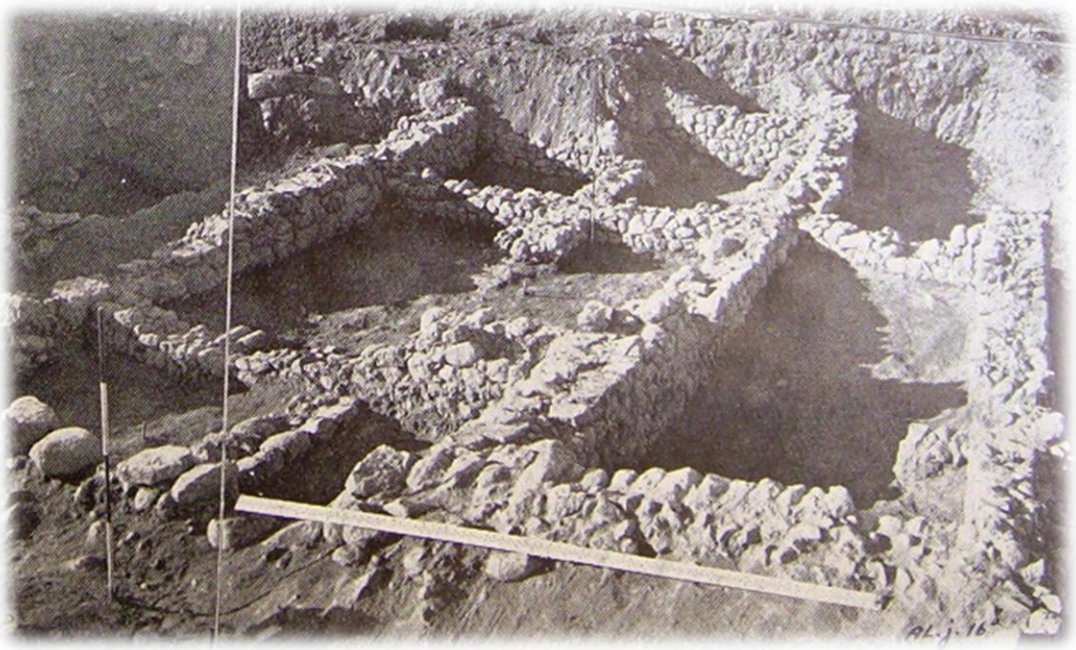
Res. 45: Kültepe konut Tip 5

Res. 46: Kül Höyük konut Tip 6

Res. 47: Kül Höyük konut Tip 6

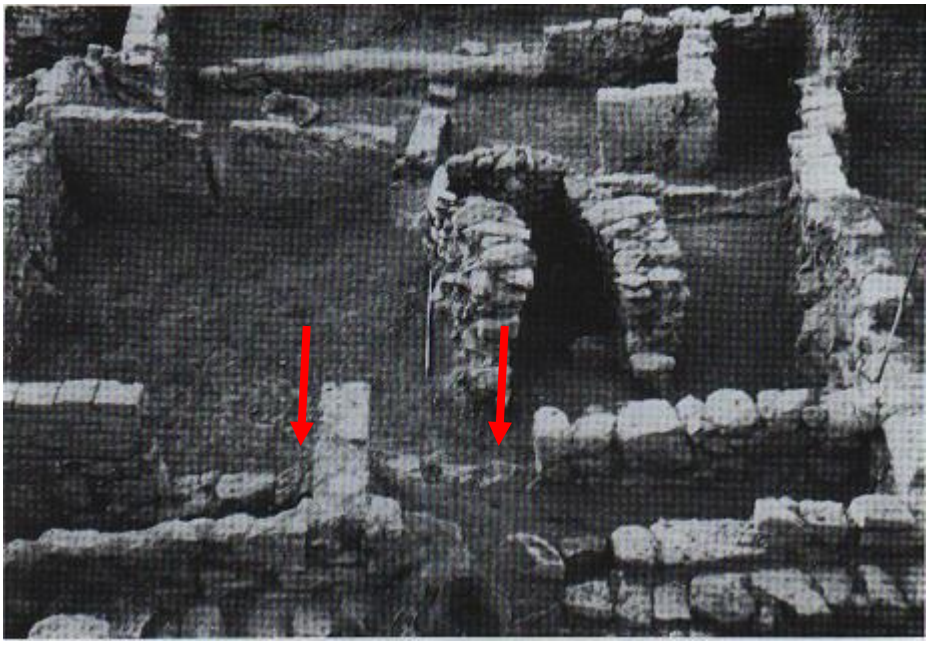
Res. 48: Alaca Höyük konut Tip 6

Res. 49: Maşat Höyük konut Tip 6

Res. 50: Acem Höyük konut Tip 7

Res. 51: Kültepe konut Tip 7

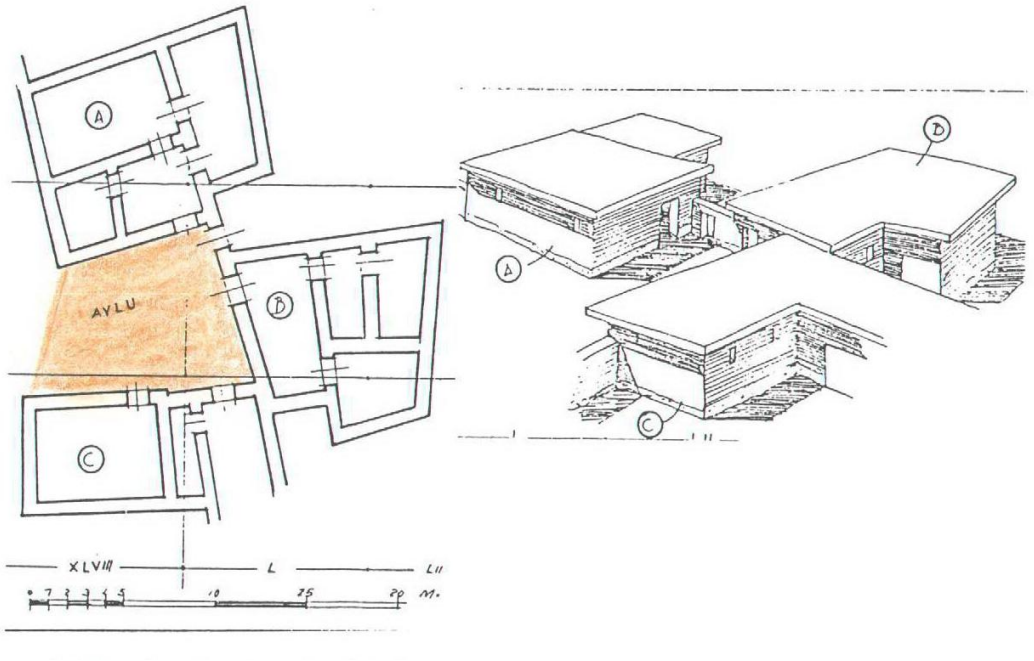
Res. 52: Hattuşa konut Tip 7

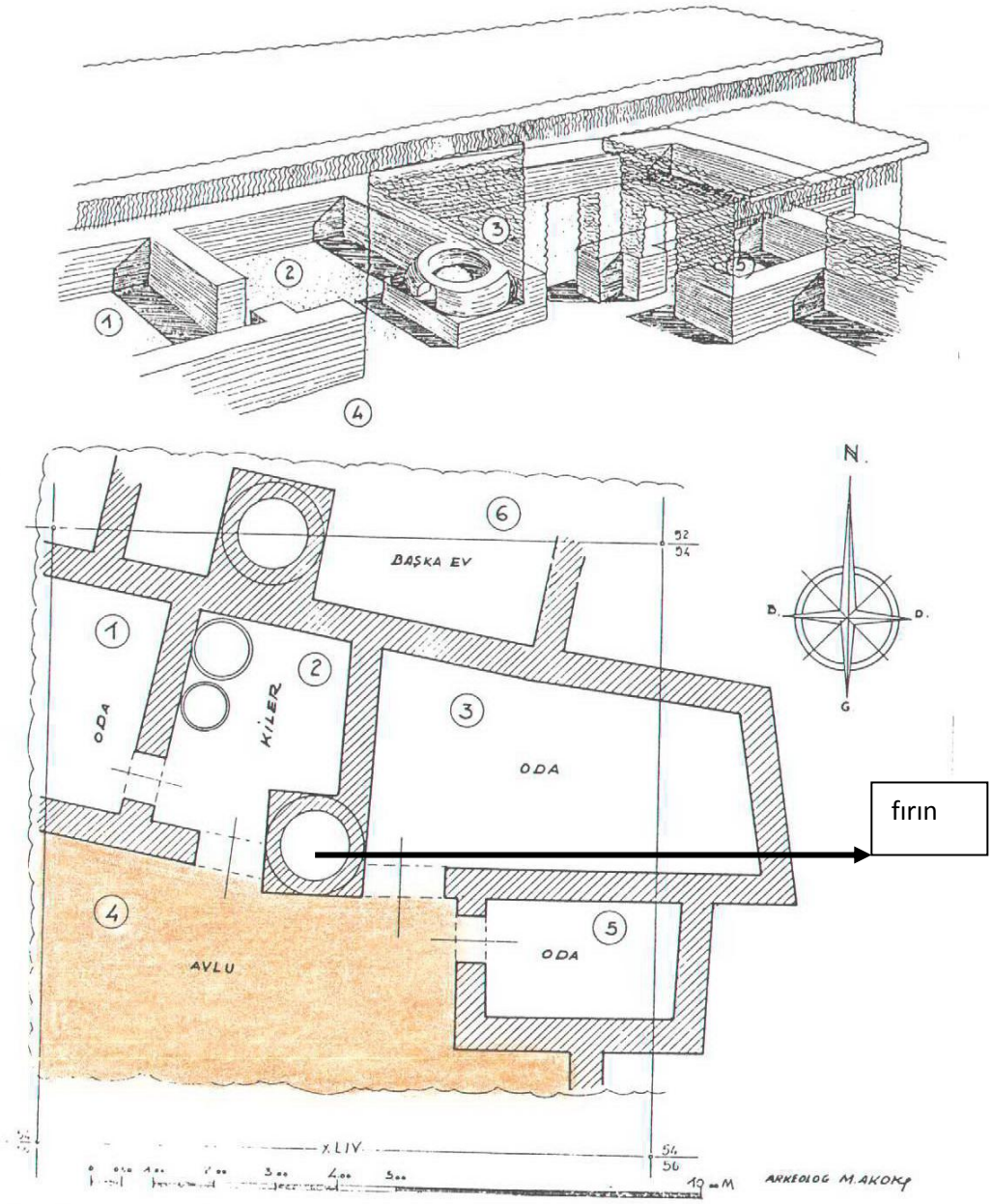
Res. 53: Boğazkale Köyü sofalı ev tipine modern örnek

Res. 54: Sofaların Türk Evlerindeki Yeri.

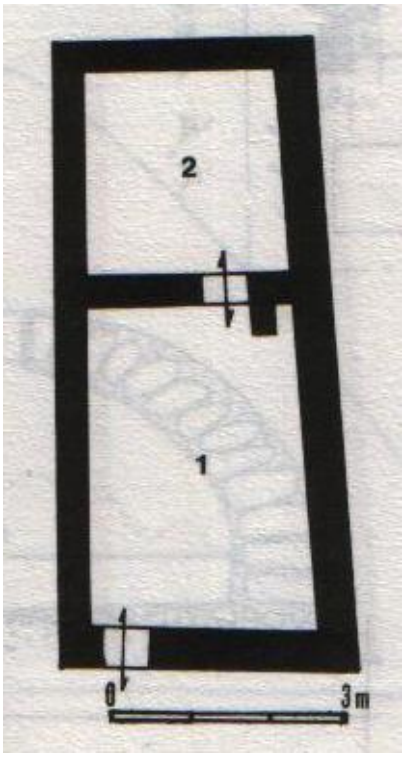

Çiz. 1: Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Konutları

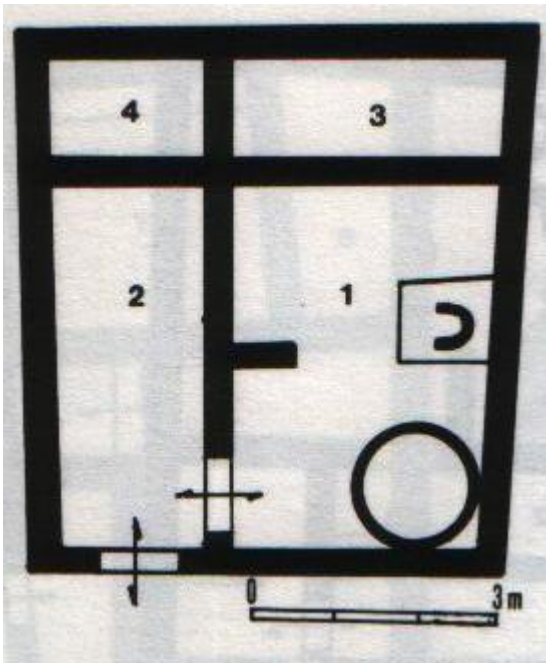

Şekil 4.8. Alacahöyük V'de konut
(Koşay ve Akok'dan, 1966)

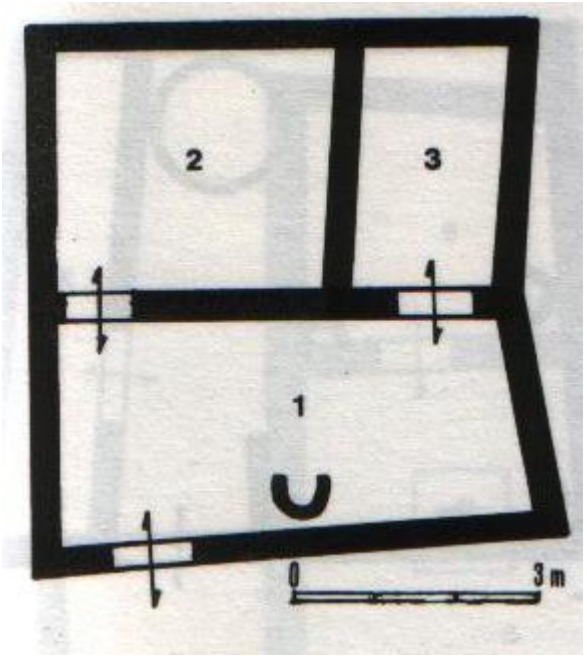
Çiz. 2: Alaca Höyük Erken Tunç Çağı Konutları

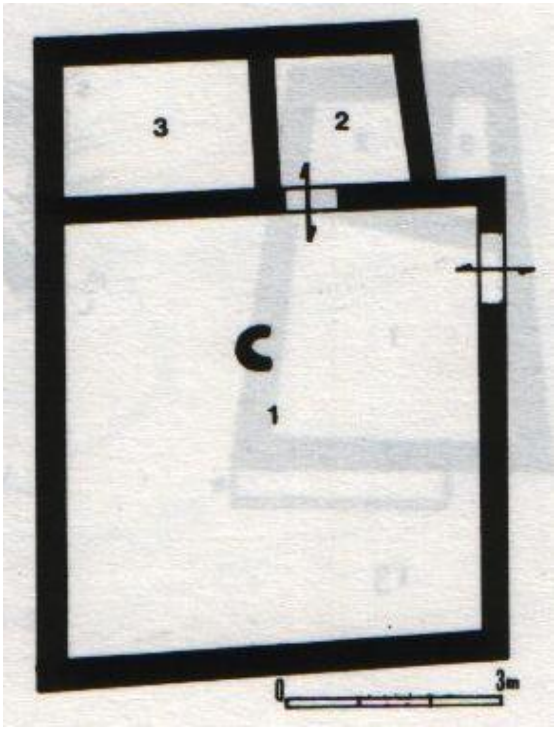
Çiz. 3: Kültepe'deki iki odalı konut örneği.

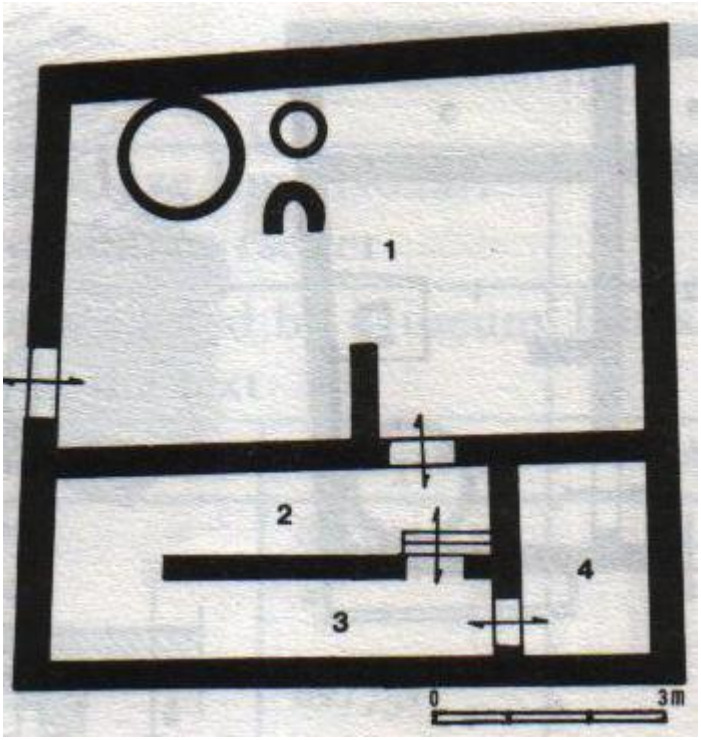
Çiz. 4: Kültepe'deki dikdörtgen planlı konut örneği.

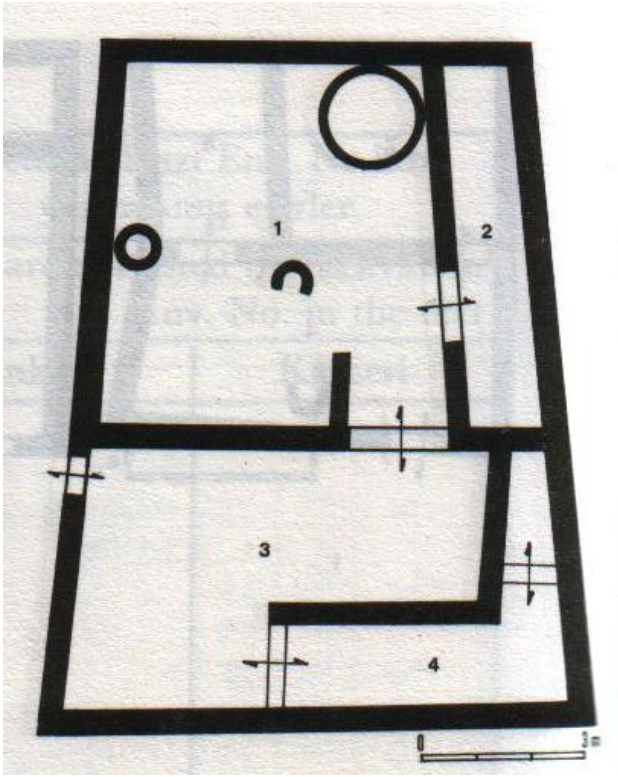
Çiz. 5: Kültepe'de I. Mahallede yer alan ev örneği.

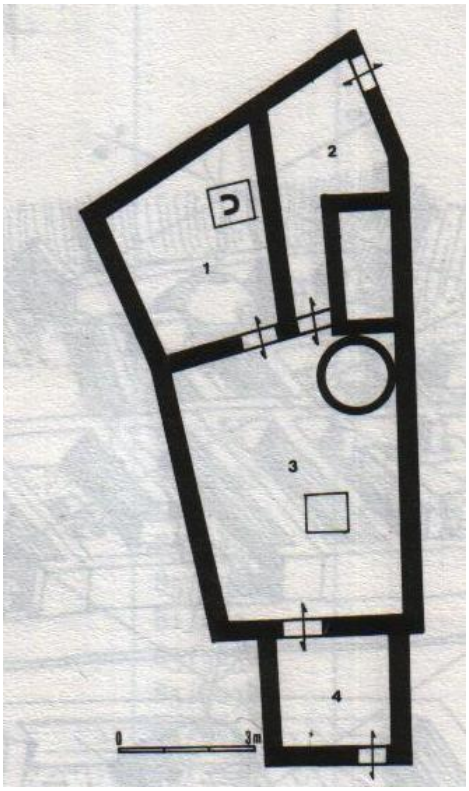
Çiz. 6: Kültepe'deki ev örneği.

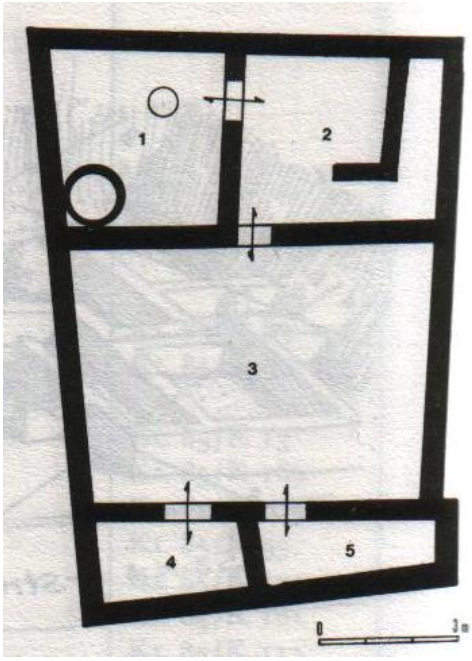
Çiz. 7: Kültepe'de II. mahallede yer alan konut örneği.

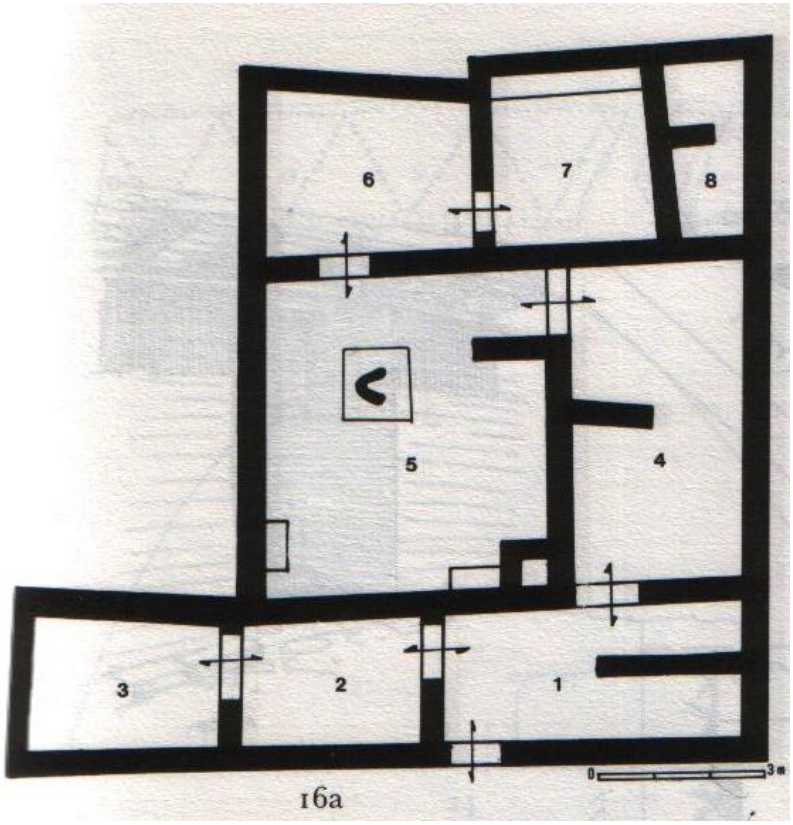
Çiz 8: Kültepe'de II. mahallede yer alan avlulu ev.

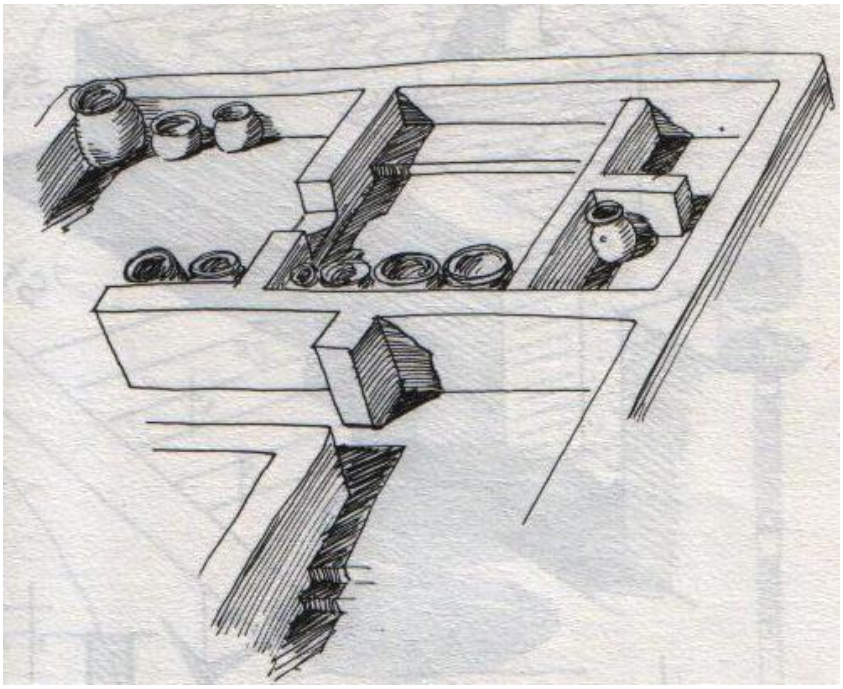
Çiz. 9: Kültepe'deki 2. mahallede yer alan ev örneği.

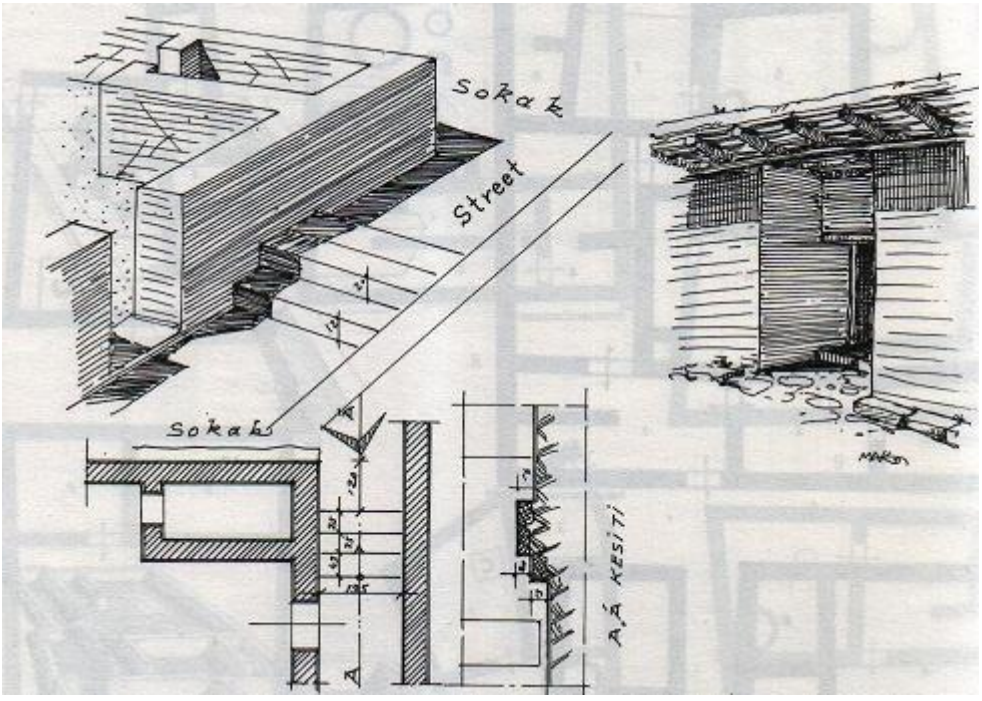
Çiz. 10: Kültepe'deki avlulu evlere örnek.

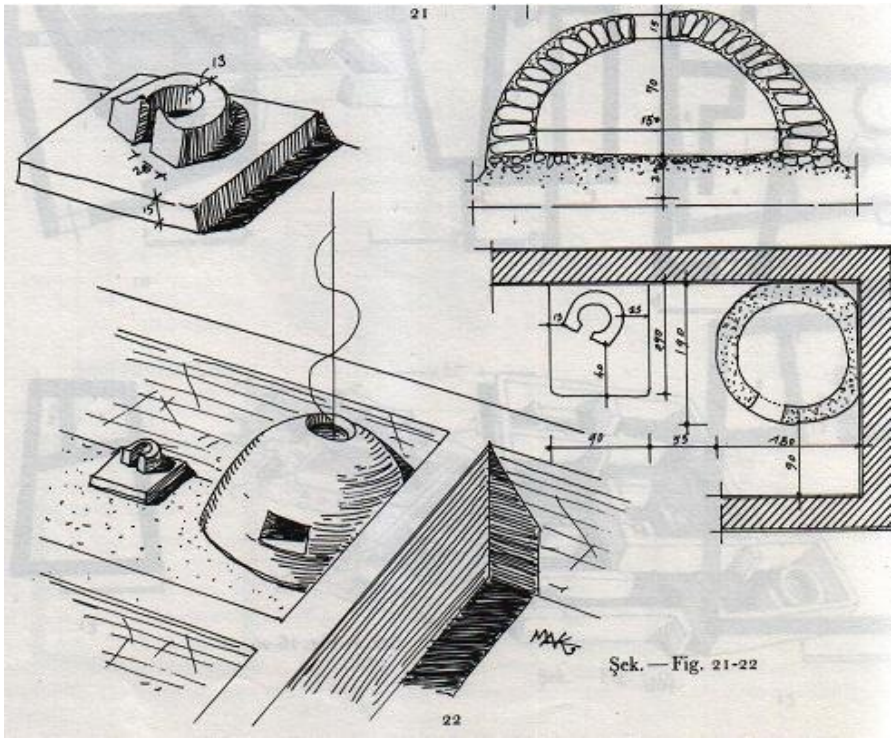
Çiz. 11: Kültepe’deki Supi-ahsû adlı yerli tüccarın evi.

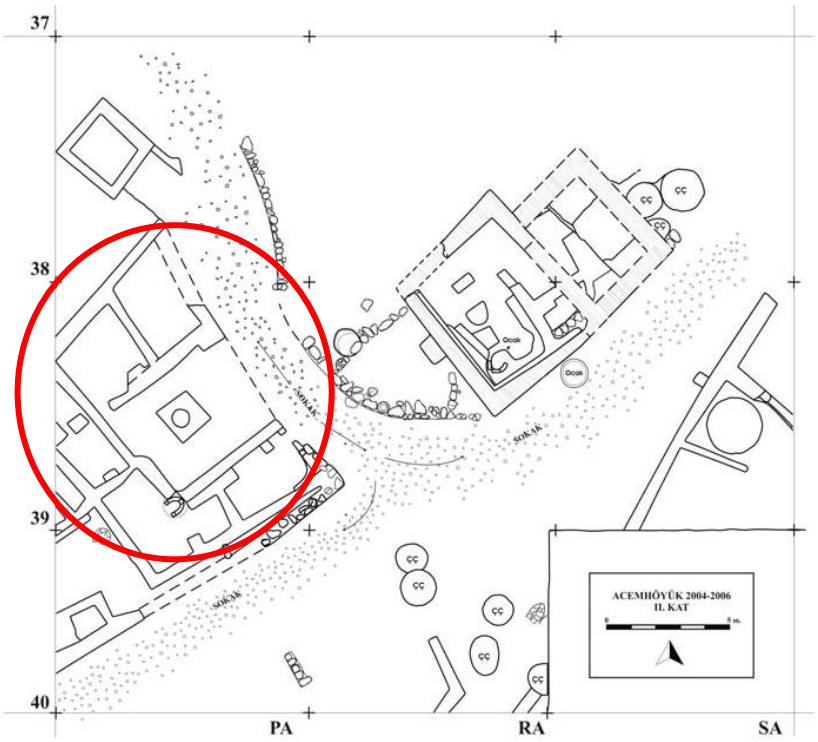
Çiz. 12: Supi-ahsû evinin oda diplerinde yer alan küpler.

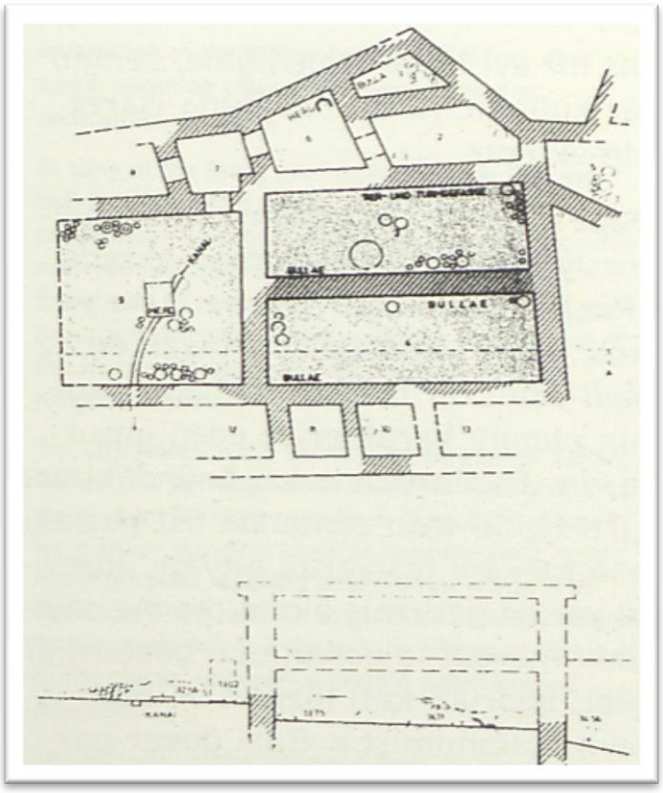
Çiz. 13: Kültepe'deki Konutların damları.

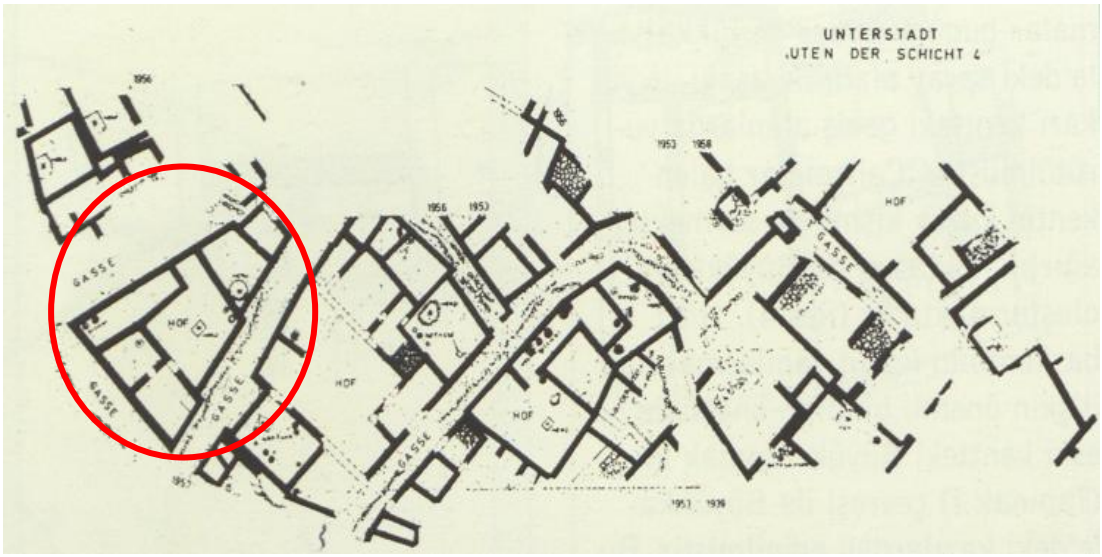
Çiz. 14: Kültepe'deki evlerde yer alan fırınlar.

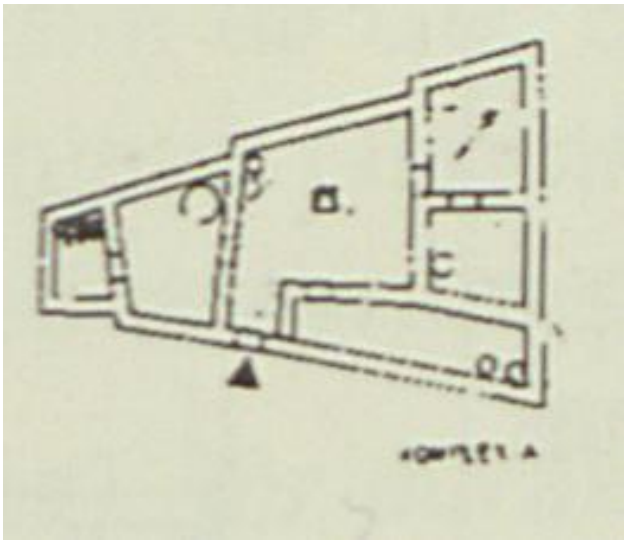
Çiz 15: Acem Höyük'te II. Kat yapıları ve avlulu ev örneği

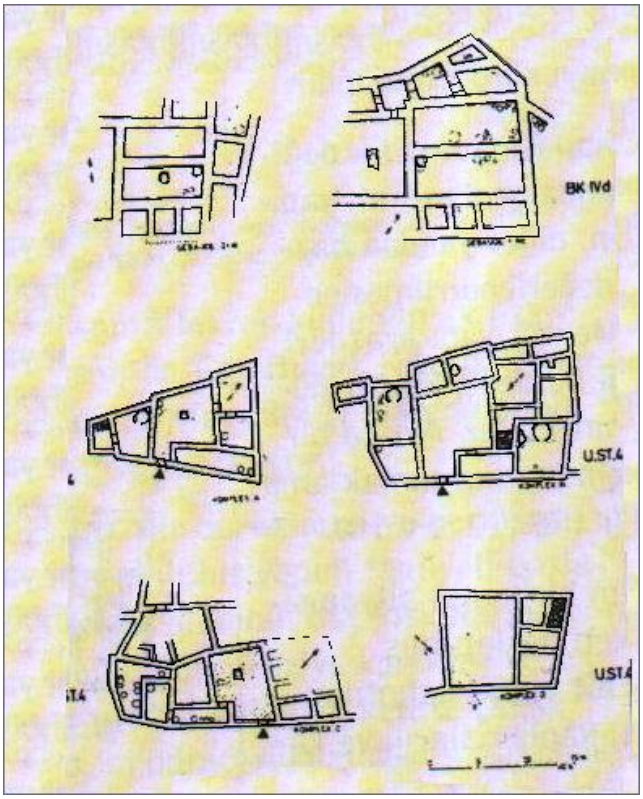
Çiz. 16: Boğazköy'de Büyükkale'de yer alan avlulu ev.

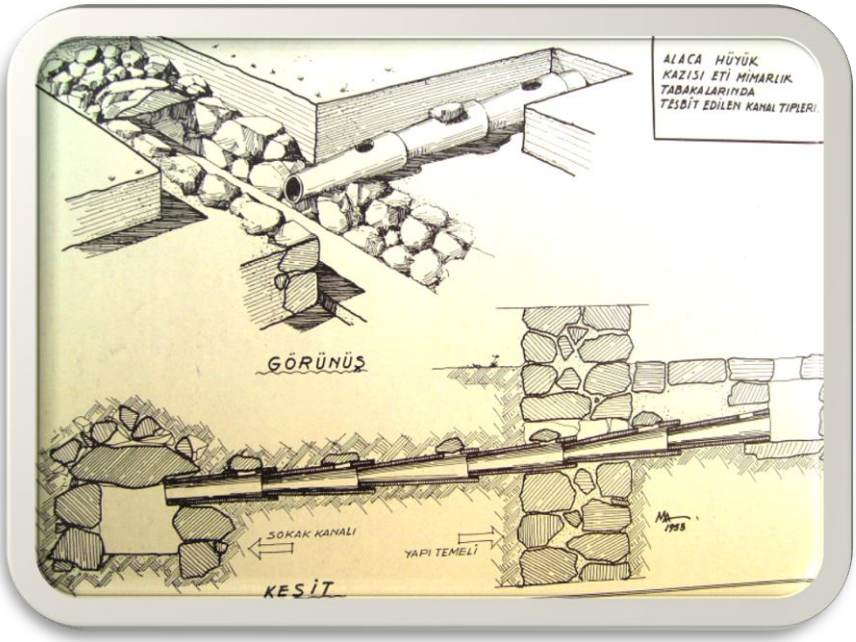
Çiz. 17: Boğazköy'de ATKÇ' da Aşağı Şehir'de ortaya çıkartılmış konut dokusu.

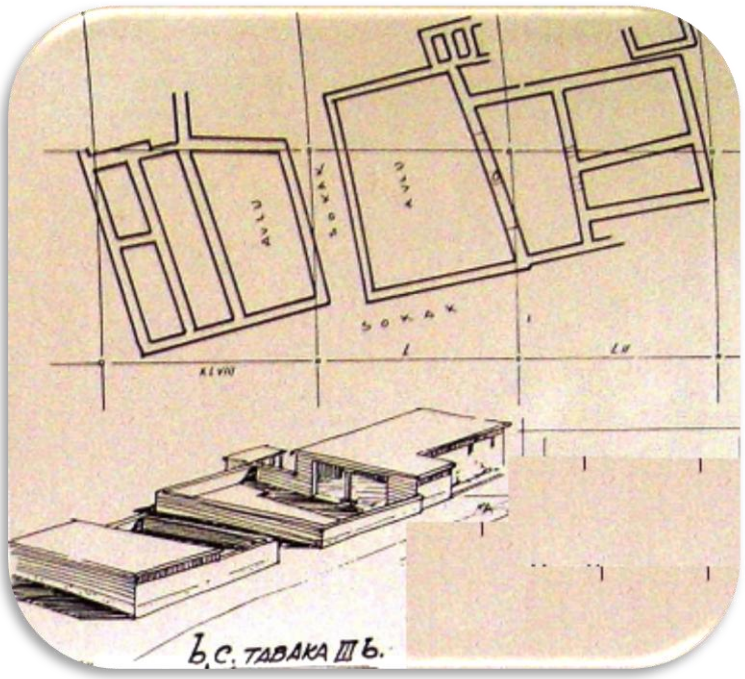
Çiz. 18: Boğazköy'de Aşağı Şehir'de yer alan çok odalı avlulu eve örnek.

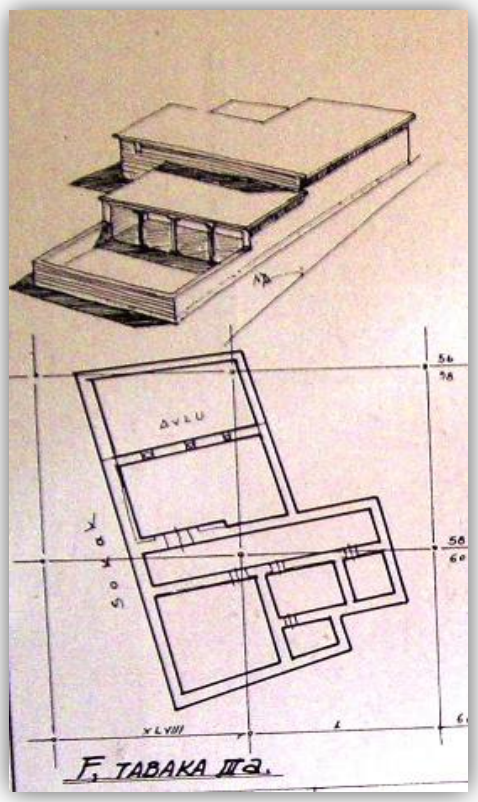
Çiz 19: Boğazköy'de Aşağı Şehir'de Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ait avlulu ev örnekleri.

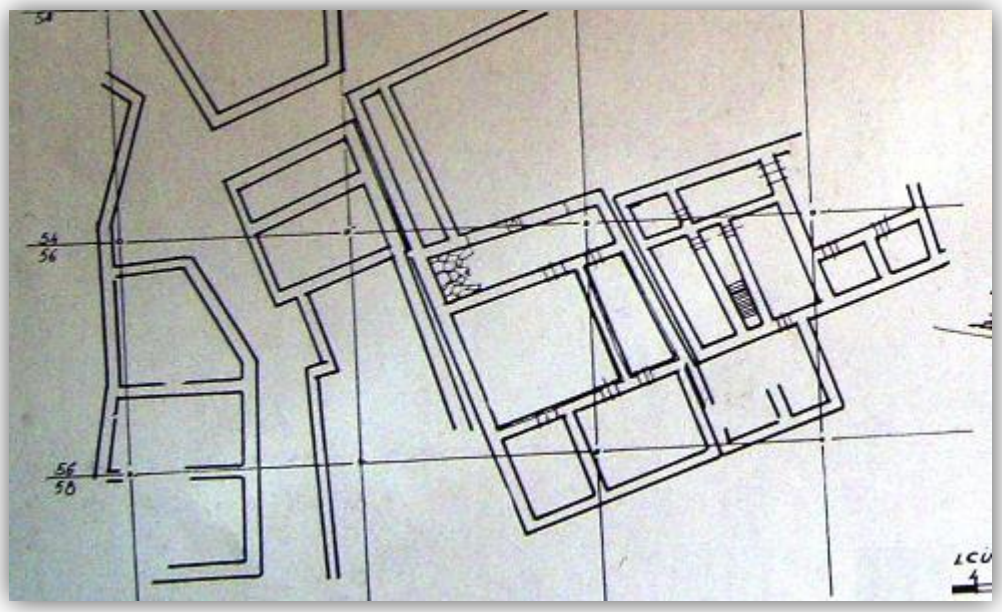
Çiz.20: Alaca Höyük'te III. Tabakada görülen kanal tipleri.

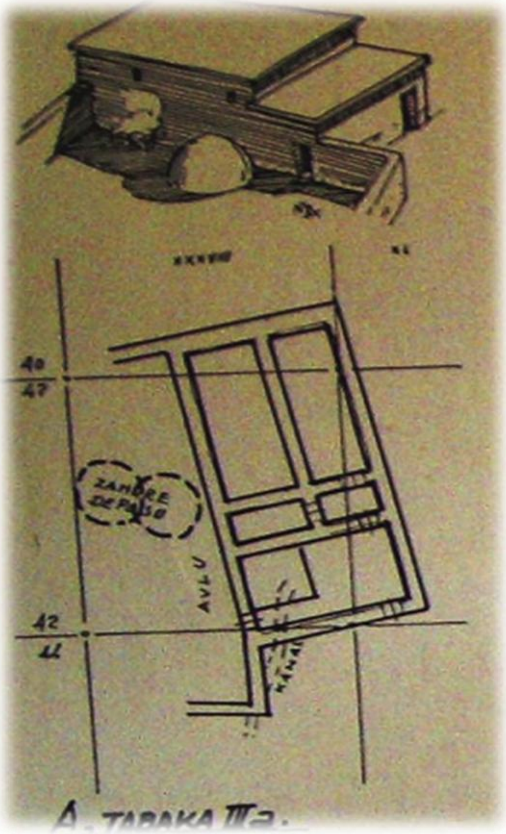
Çiz.21: Alaca Höyük'te IIIb tabakada yer alan avlulu konut örnekleri.

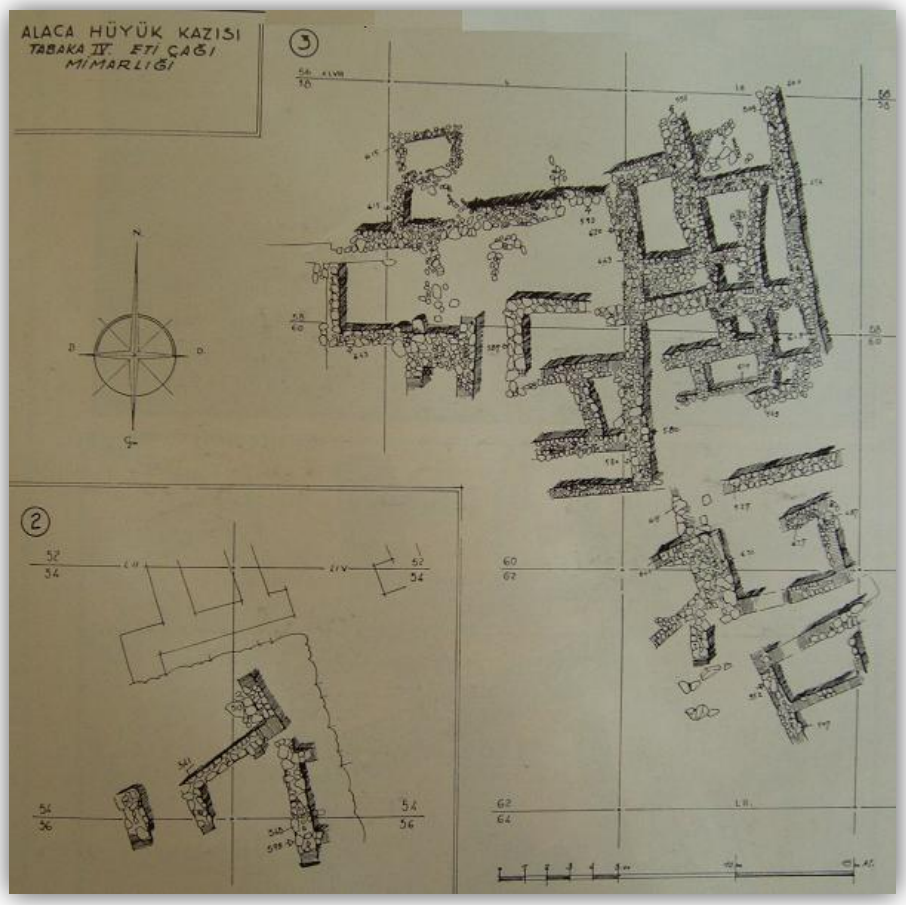
Çiz.22: Alaca Höyük'te IIIa tabakada yer alan avlulu konut örneği.

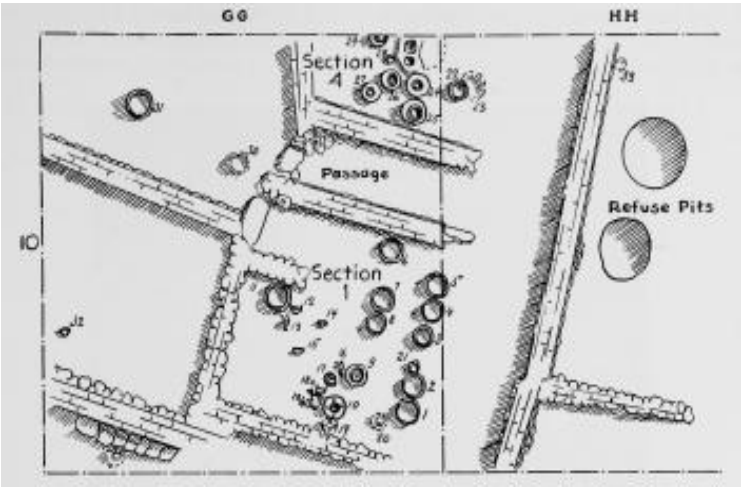
Çiz: 23 Alaca Höyük'te Eski Hitit Dönemi avlulu evlere örnek.

Çiz.24: Alaca Höyük'te IIIa tabakada yer alan ön avlulu ev modeli.

Çiz.25: Alaca Höyük'te IV. Tabakada yer alan Eski Hitit Konutları.

Çiz.26: Alişar konut A Yapısı depolama küpleri

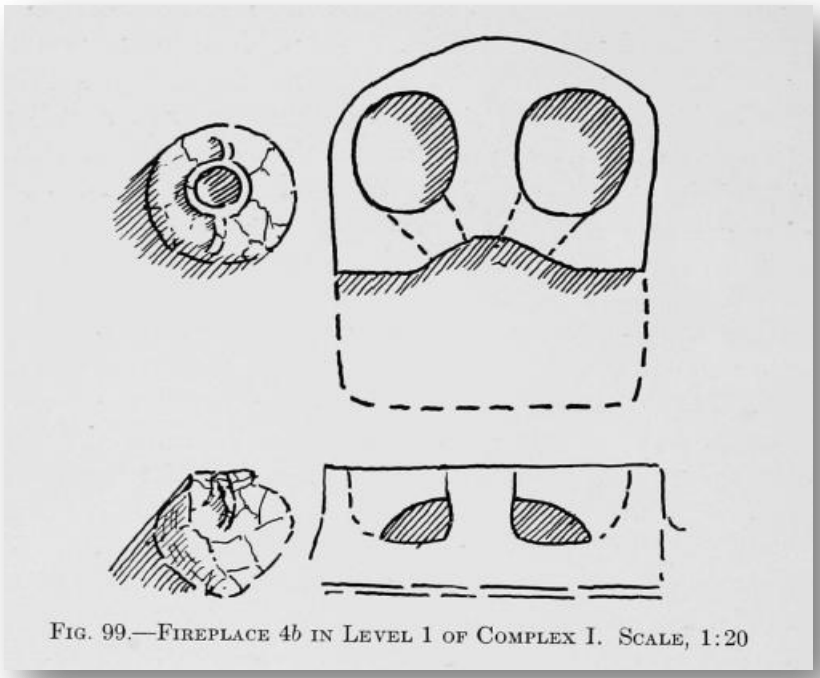
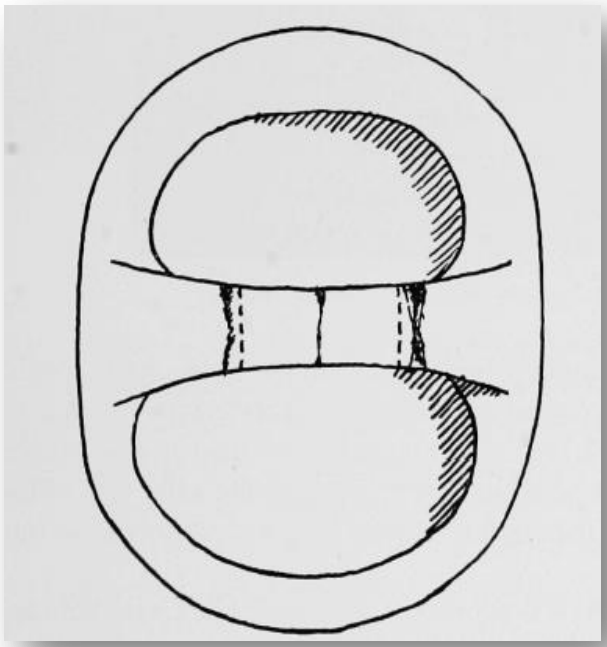
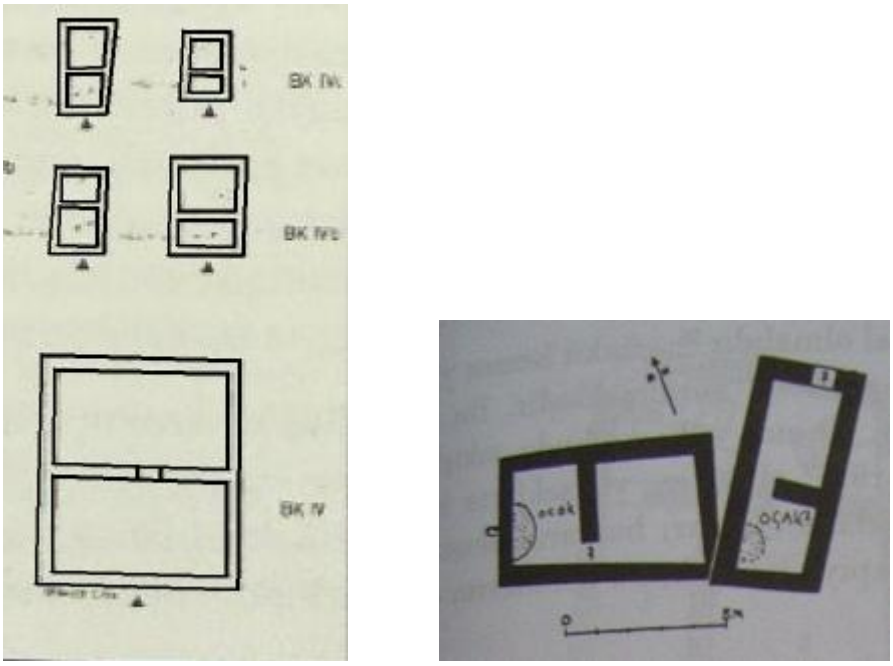

FIG. 99.—FIREPLACE 4*b* IN LEVEL 1 OF COMPLEX I. SCALE, 1:20

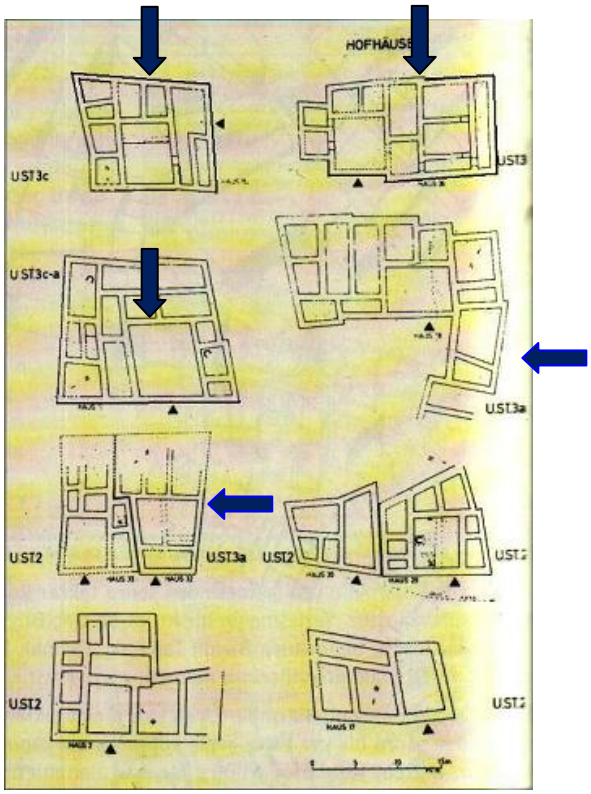
Çiz. 27: Alişar ocak örneği.

Çiz. 28: Alişar sepet şeklindeki ocak örneği.

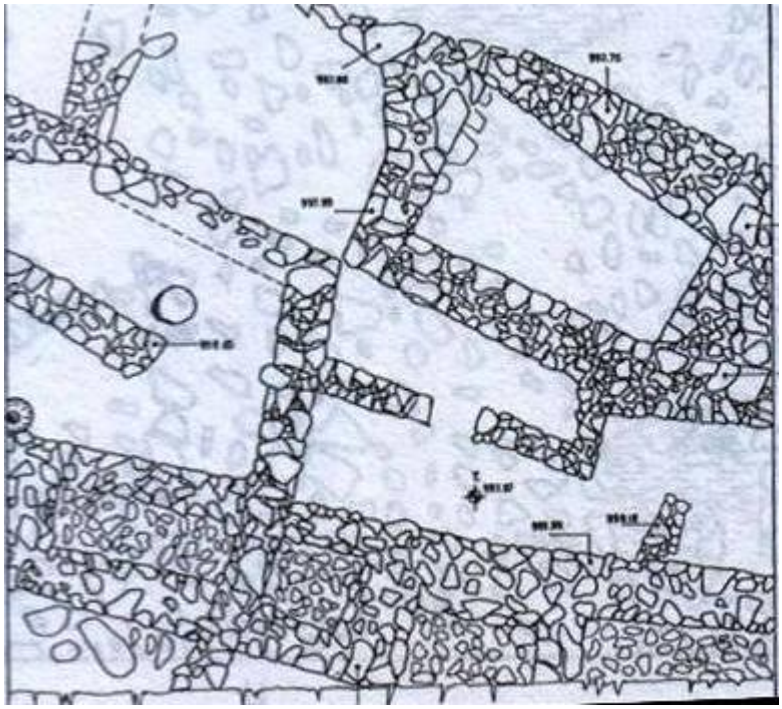

Çiz. 29: Hattuşa'da Eski Hitit Dönemi'ne ait konut örnekleri.

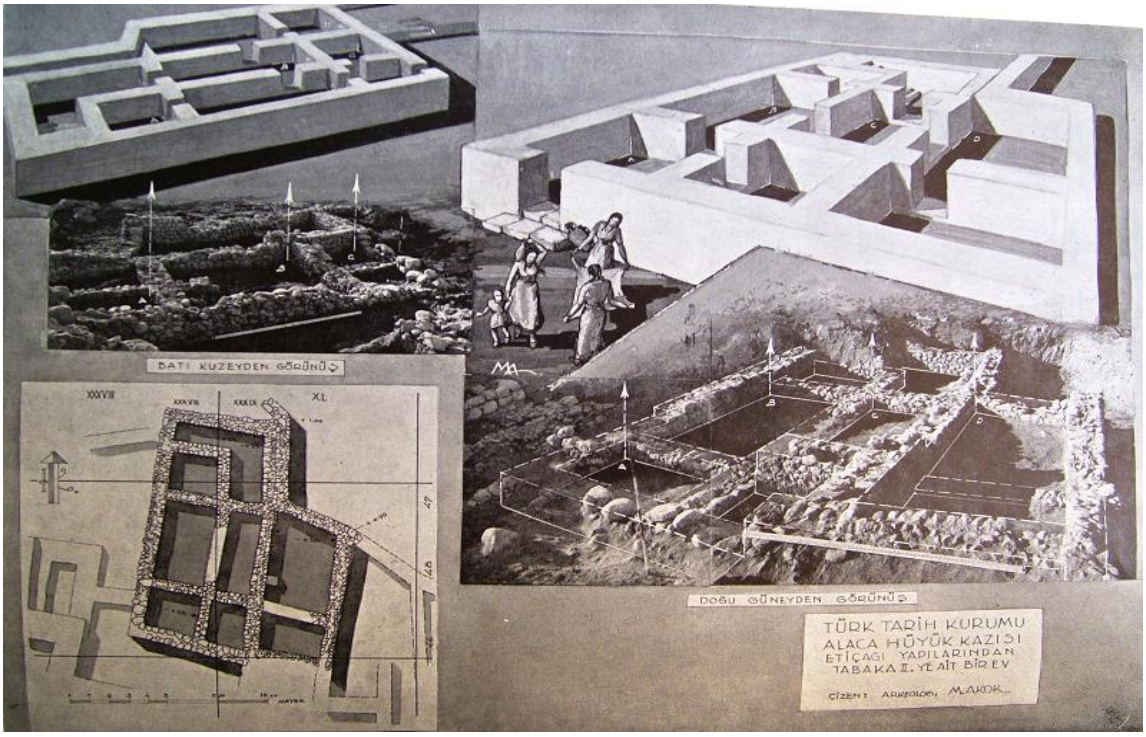

Çiz. 30: Hattuşa'da Aşağı Kent'te yer alan

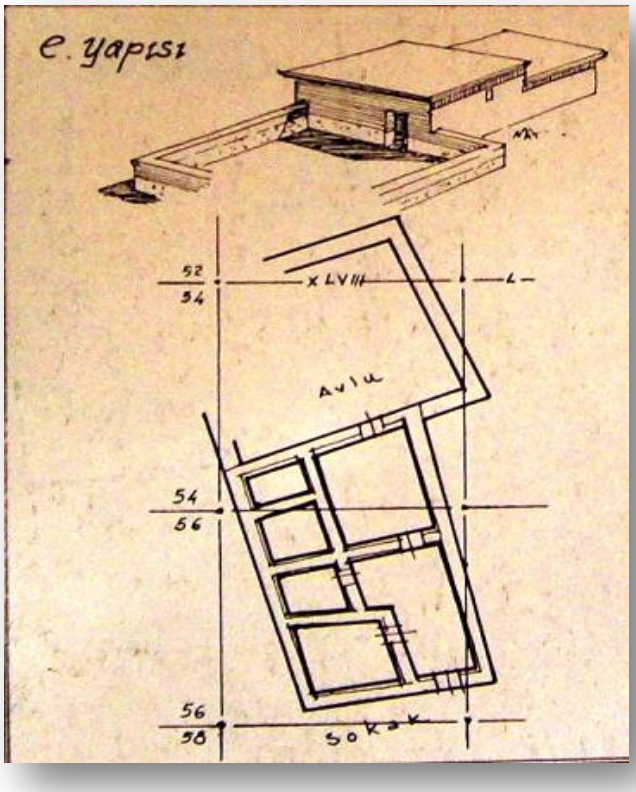
Eski Hitit konutları.

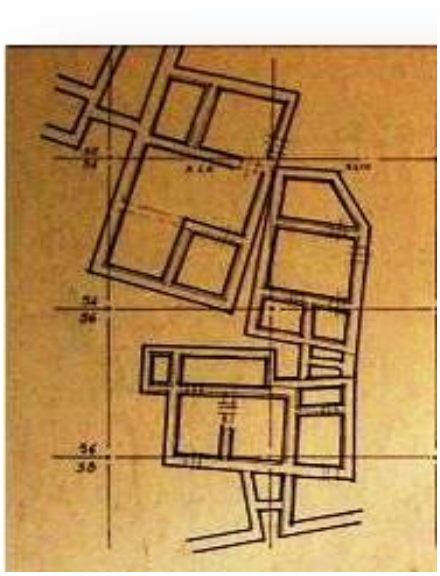
Çiz. 31: Kül Höyük'te kuzey kesimde yer alan konut örneği.

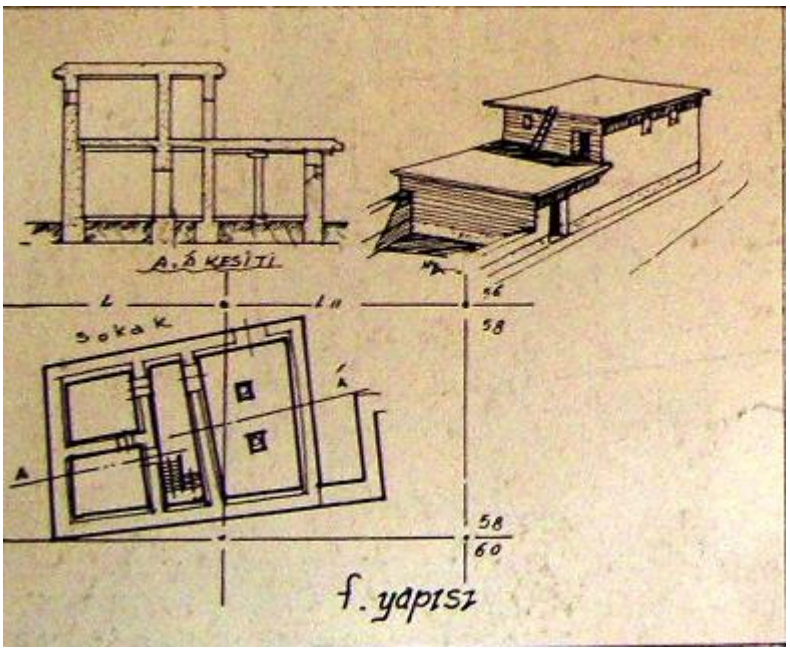
Çiz. 32: Alaca Höyük'te İmparatorluk Dönemi'nde görülen çok odalı ev.

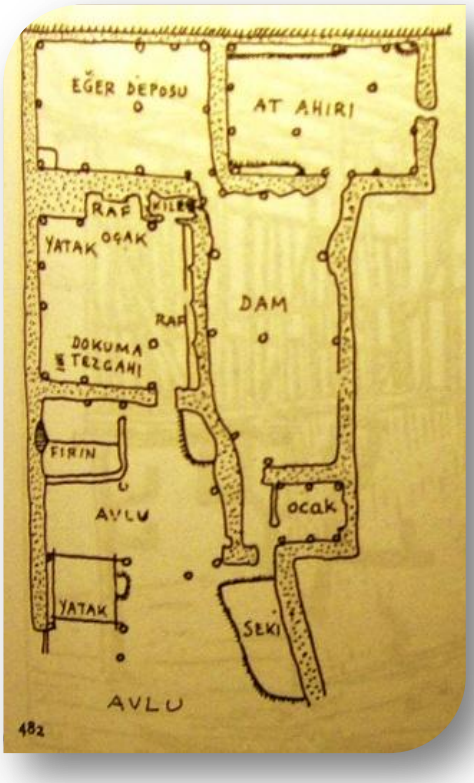
Çiz. 33: Alaca Höyük'te II. Tabakaya ait ön avlulu ev.

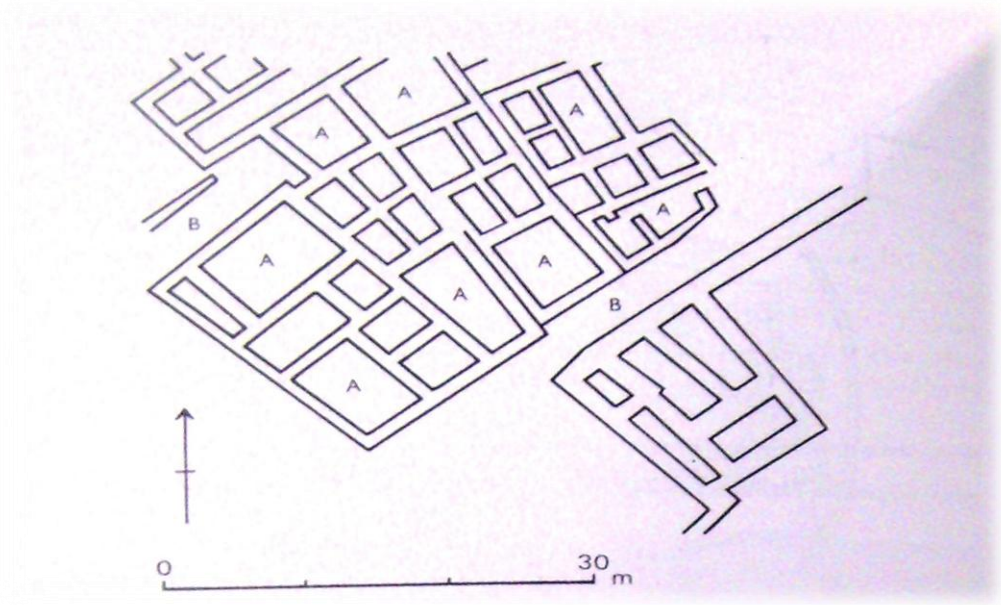
Çiz. 34: Alaca Höyük'te İmparatorluk Dönemi'nde farklı oda sayılarına sahip bir aradaki konutlar

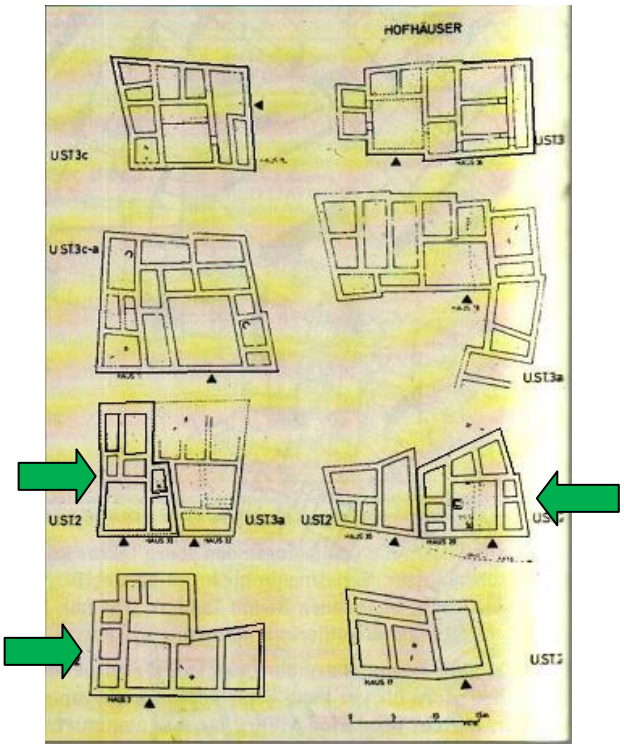
Çiz. 35: Alaca Höyük'te II. Tabakaya ait sofalı ev örneği.

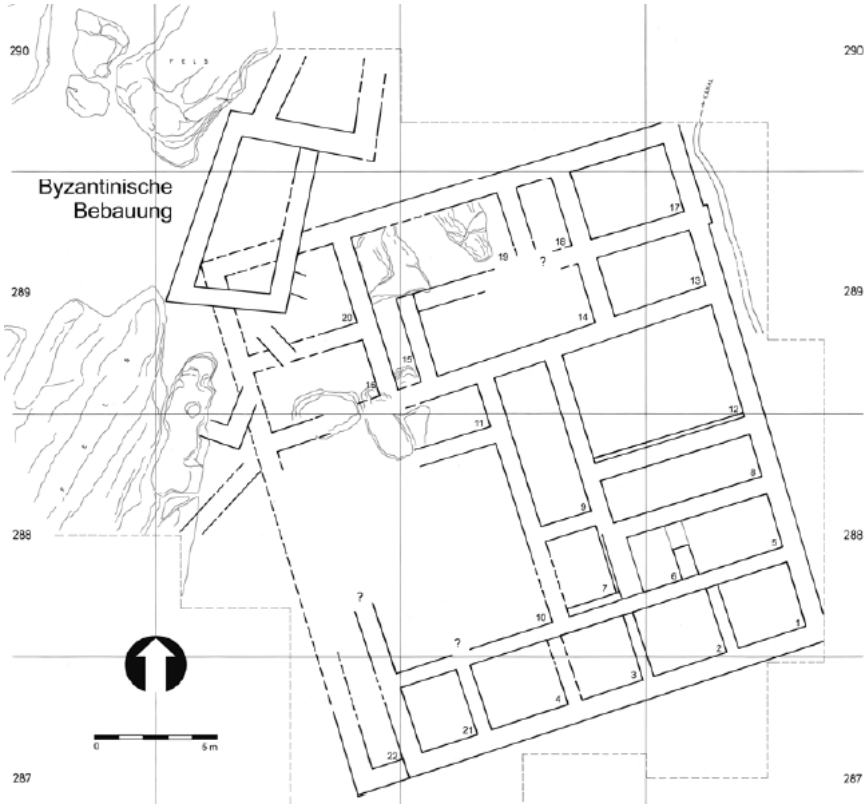
Çiz. 36: Alaca Höyük'teki günümüz köy evi planı.

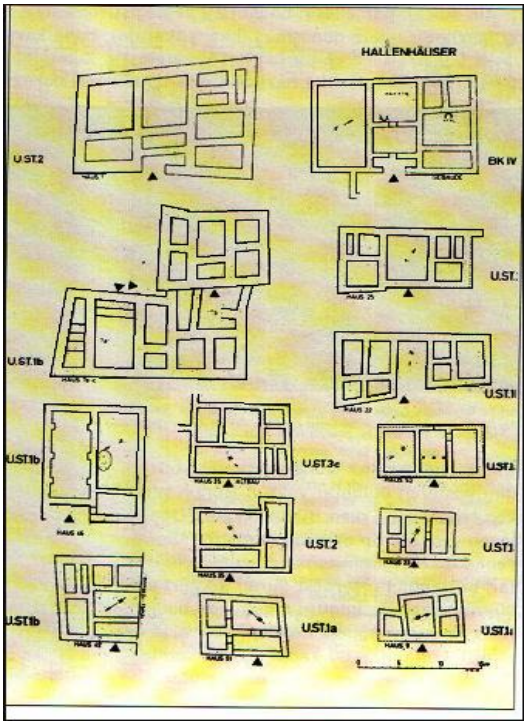
Çiz. 37: Hattuşa'da İmparatorluk Dönemi, Aşağı Şehir'de iki odalı avlulu evlerin bir aradaki görünümü.

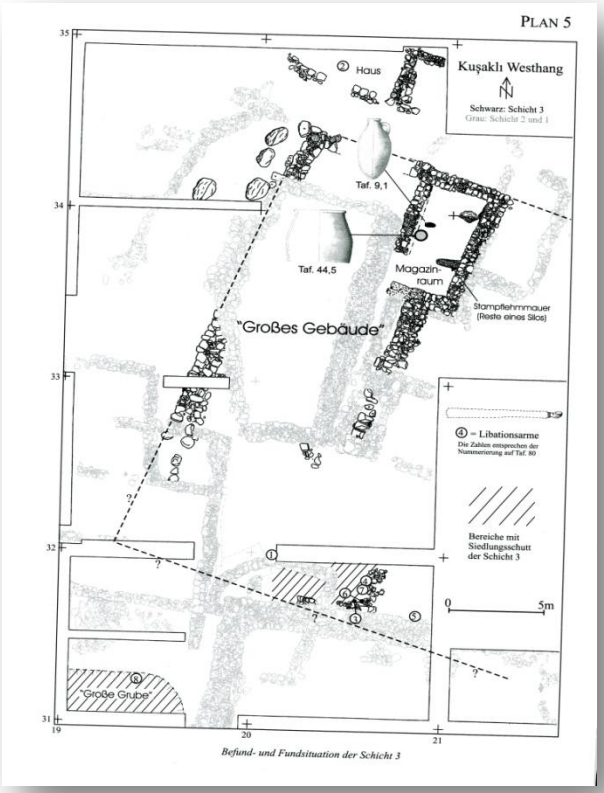
Çiz. 38: Hattuşa'da Aşağı Kent'te İmparatorluk Dönemi avlulu evler.

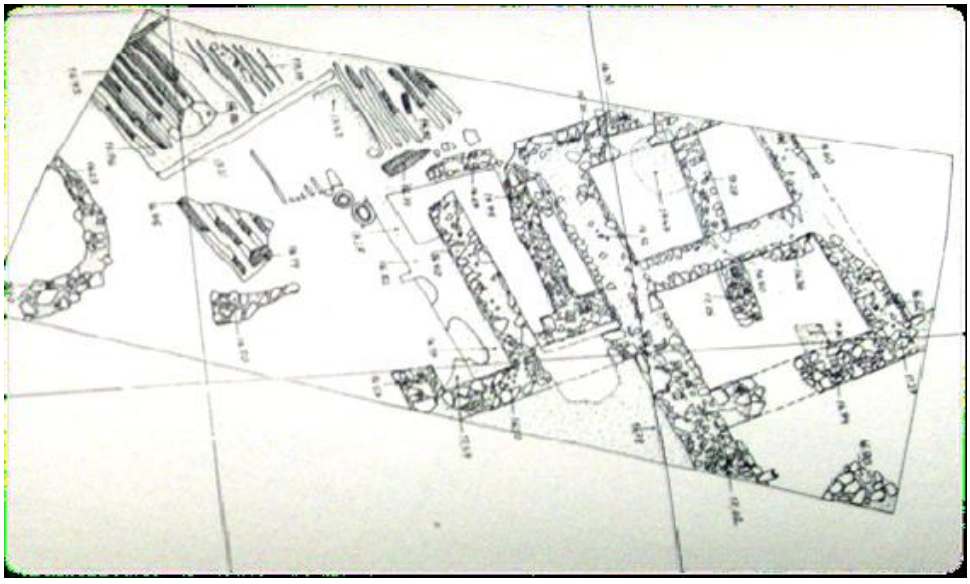
Çiz. 39: Hattuşa'da Orta Plato'da ortaya çıkartılan Gal Mesedi evi.

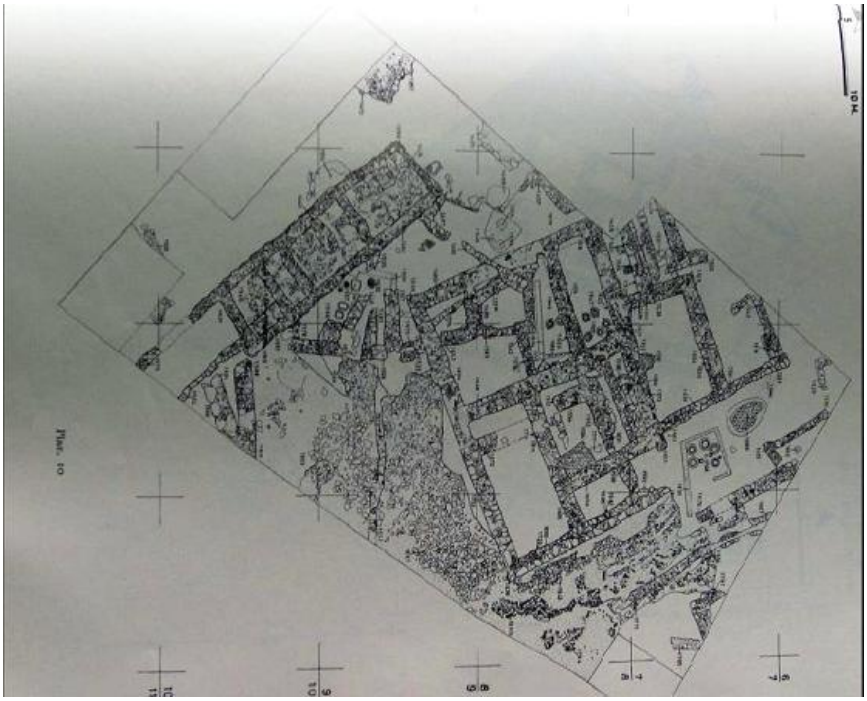
Çiz. 40: Hattuşa'da İmparatorluk Dönemi sofalı ev örnekleri.

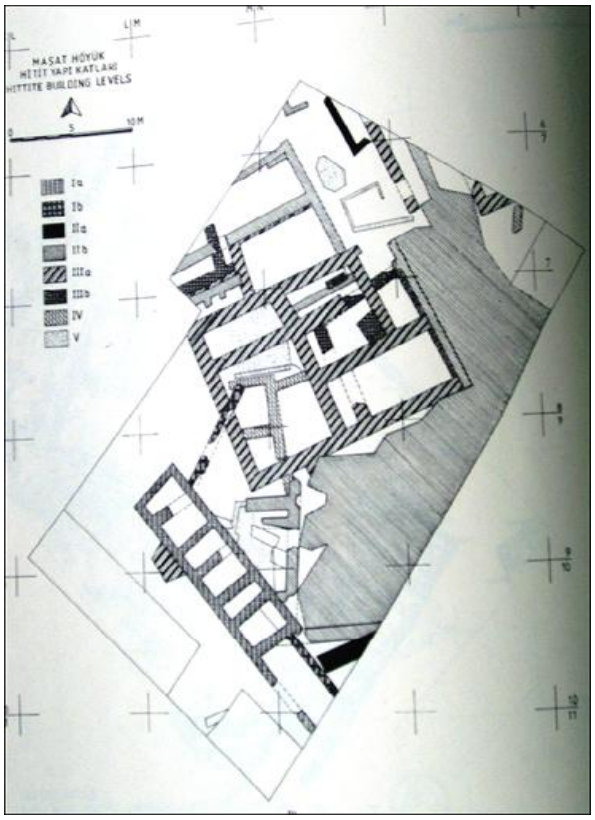
Çiz. 41: Kuşaklı 3. Tabadaki büyük yapı.

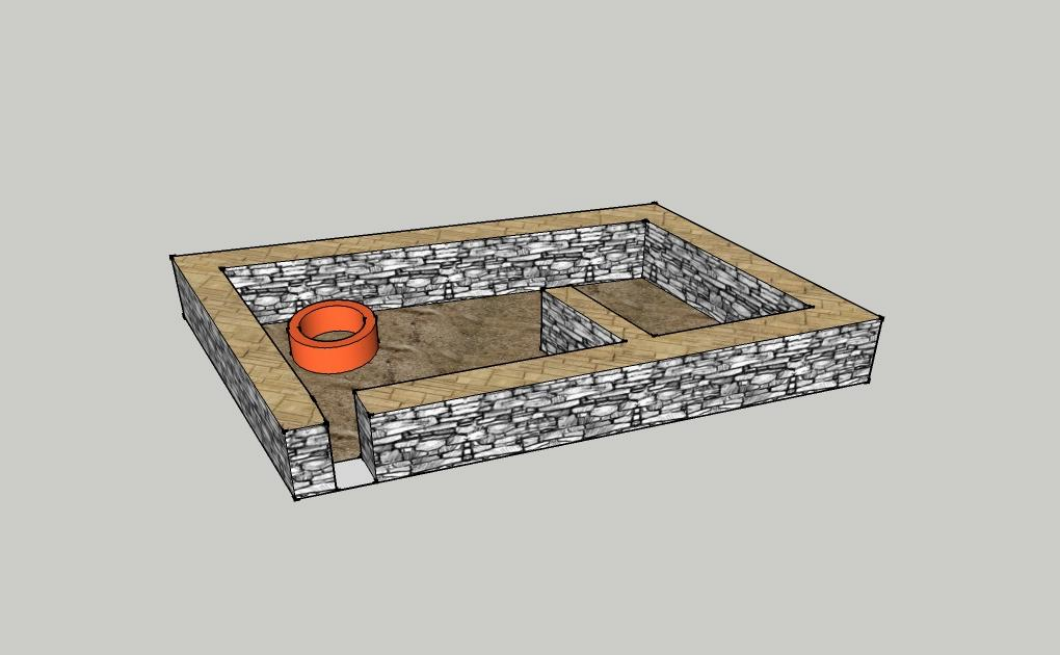
Çiz. 42: Maşat Höyük'te Aşağı Şehir'deki konut örneği

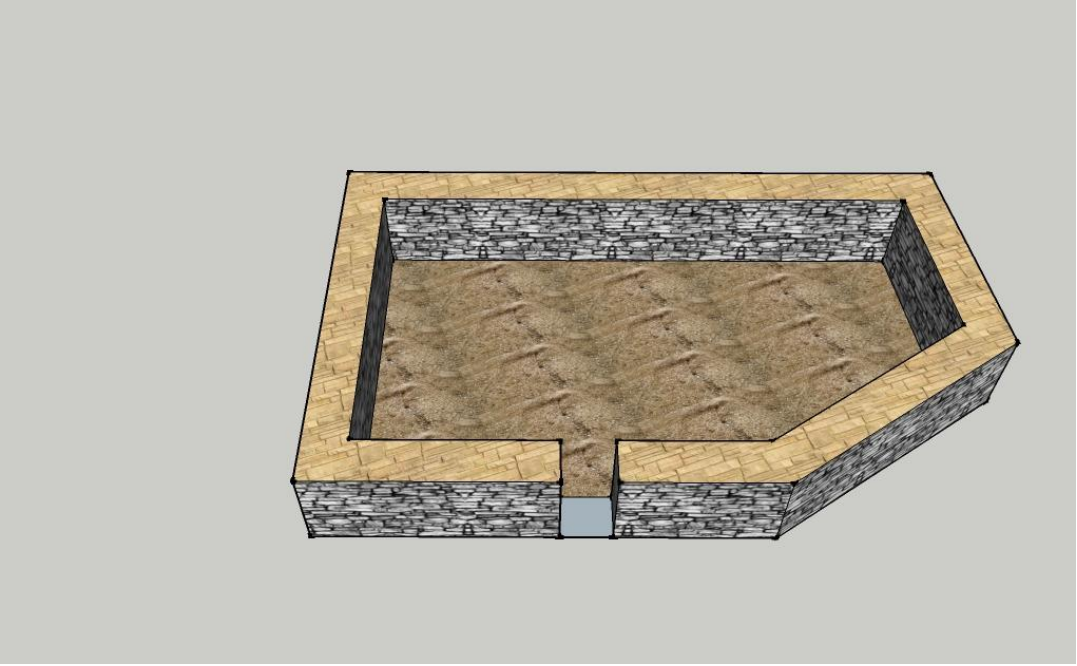
Çiz. 43: Maşat Höyük'te İmparatorluk Dönemi'ne ait avlulu ev.

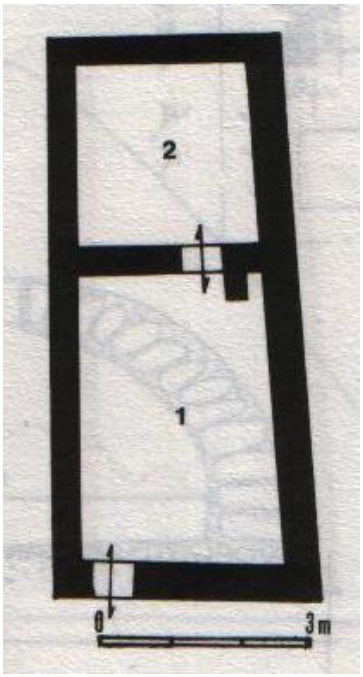
Çiz. 44: Maşat Höyük'te İmparatorluk Dönemi'ne ait avlulu ev.

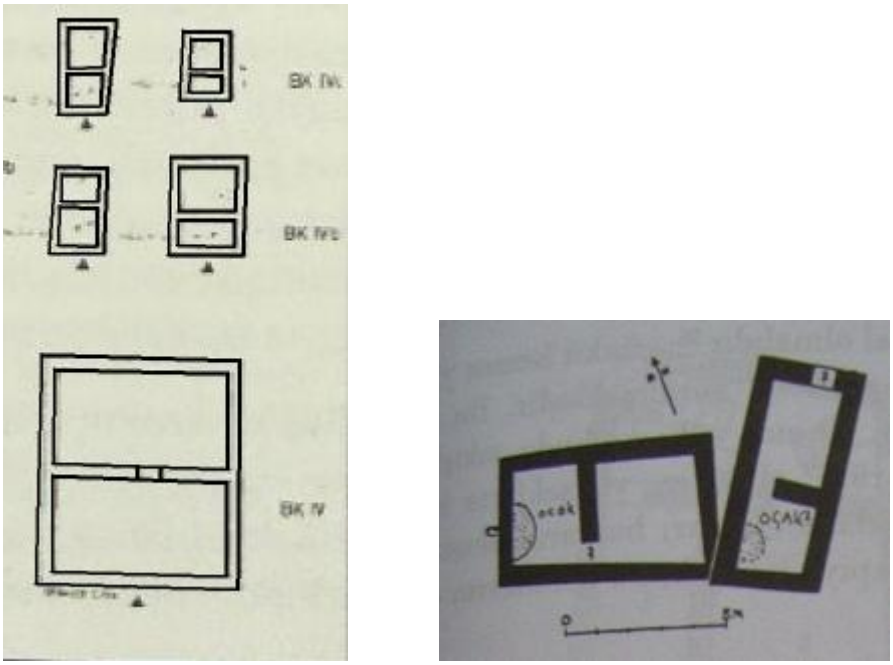
Çiz.45: Acemhöyük Konut Tip 1

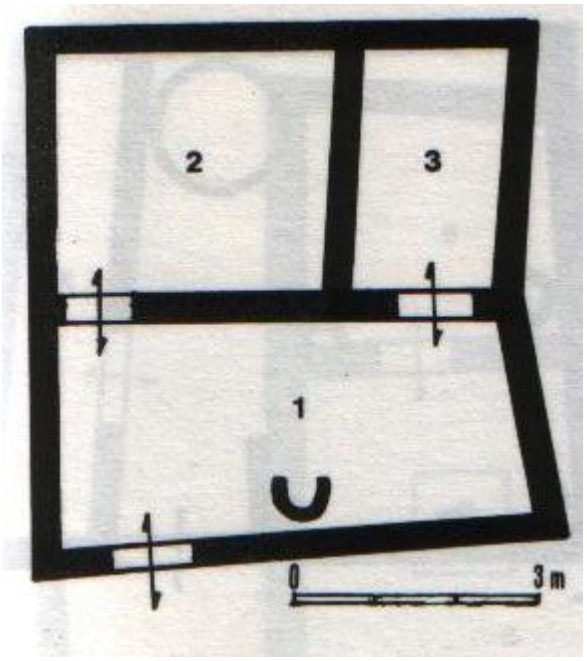
Çiz.46: Kuşaklı konut Tip 1

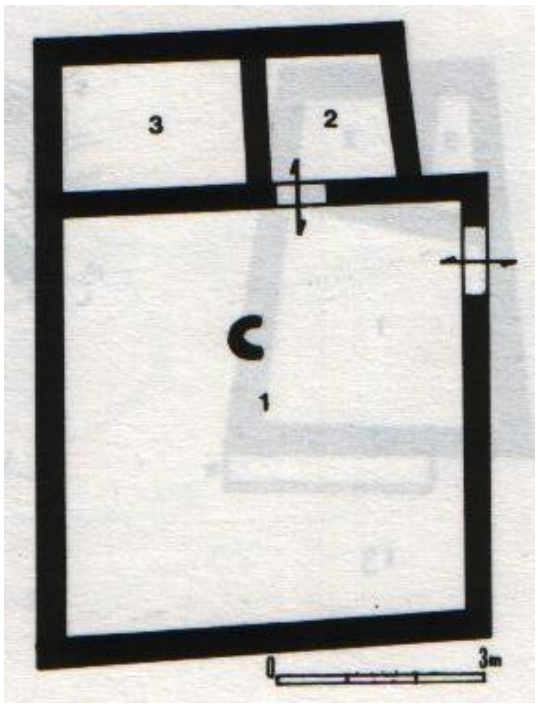
Çiz.47: Kültepe konut Tip 2

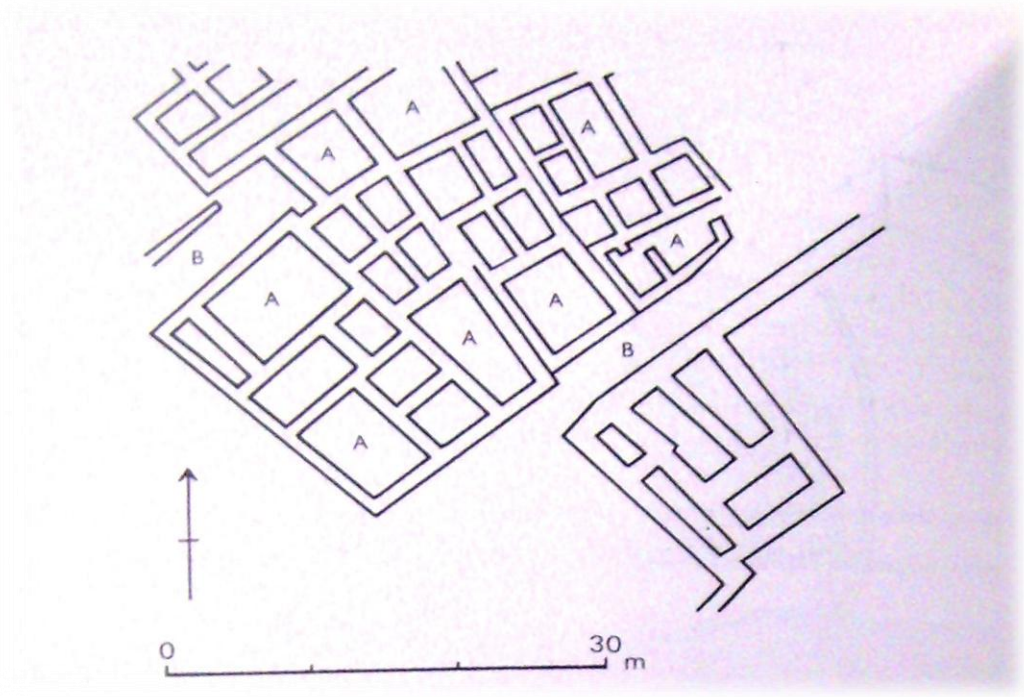
Çiz. 48: Hattuşa konut Tip 2

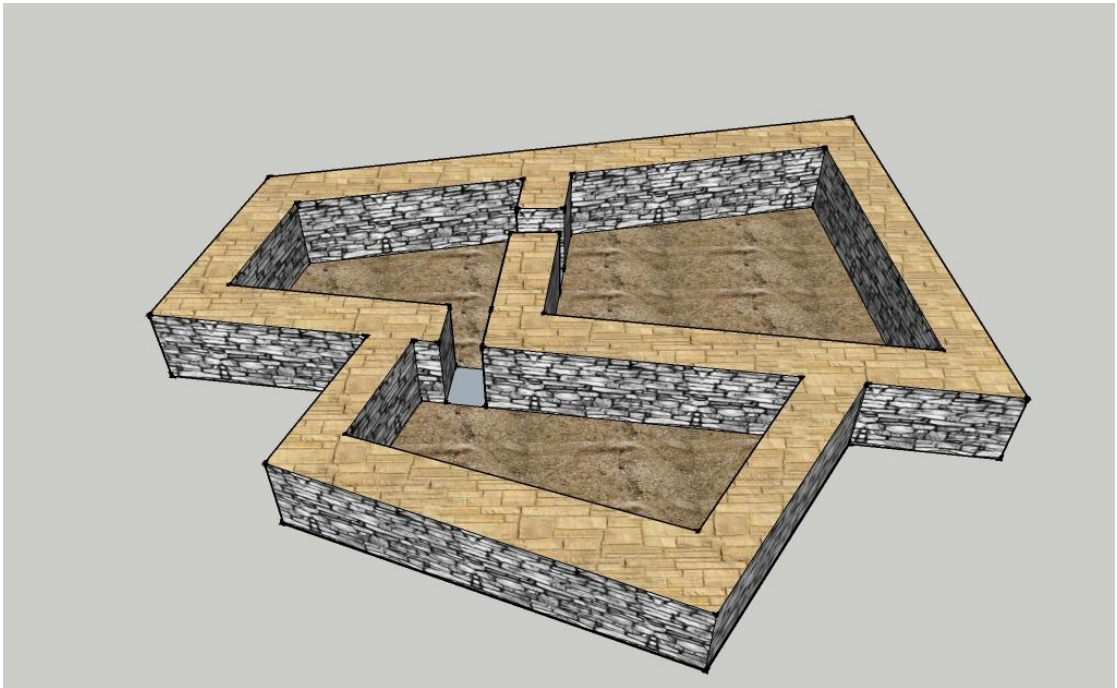
Çiz. 49: Kültepe Konut Tip 3

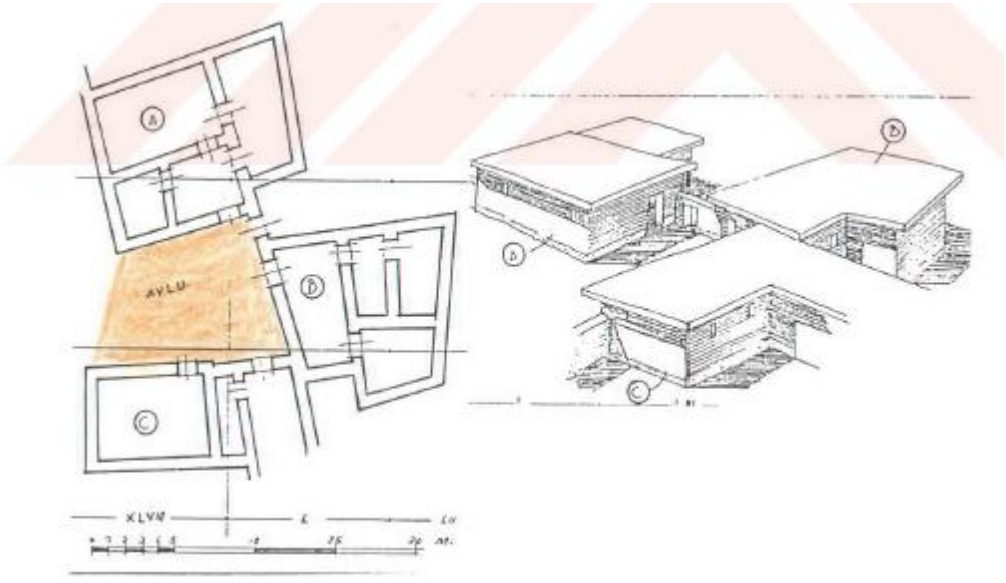
Çiz. 50: Kültepe konut Tip 3

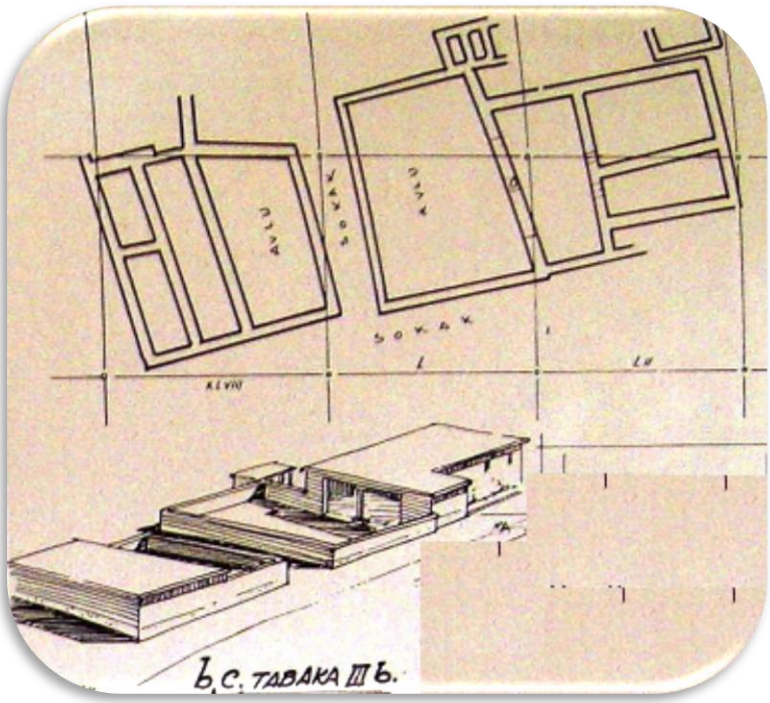
Çiz. 51:Hattuşa konut Tip 3

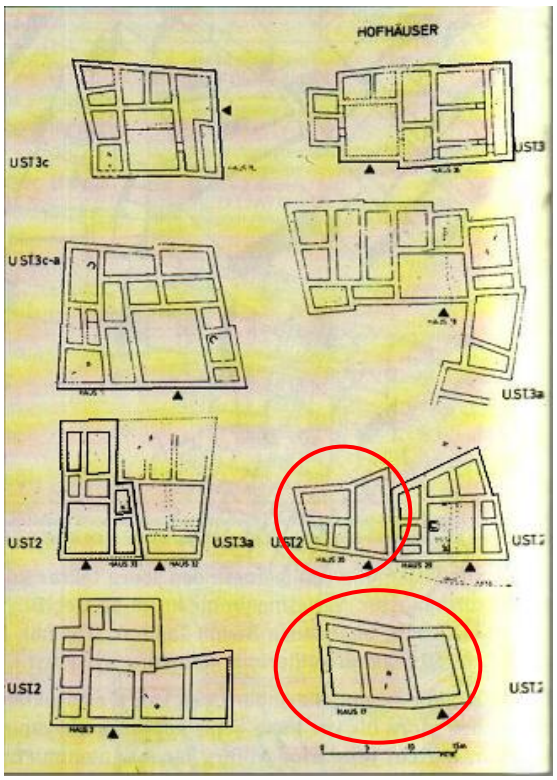
Çiz. 52: Acemhöyük konut Tip 4

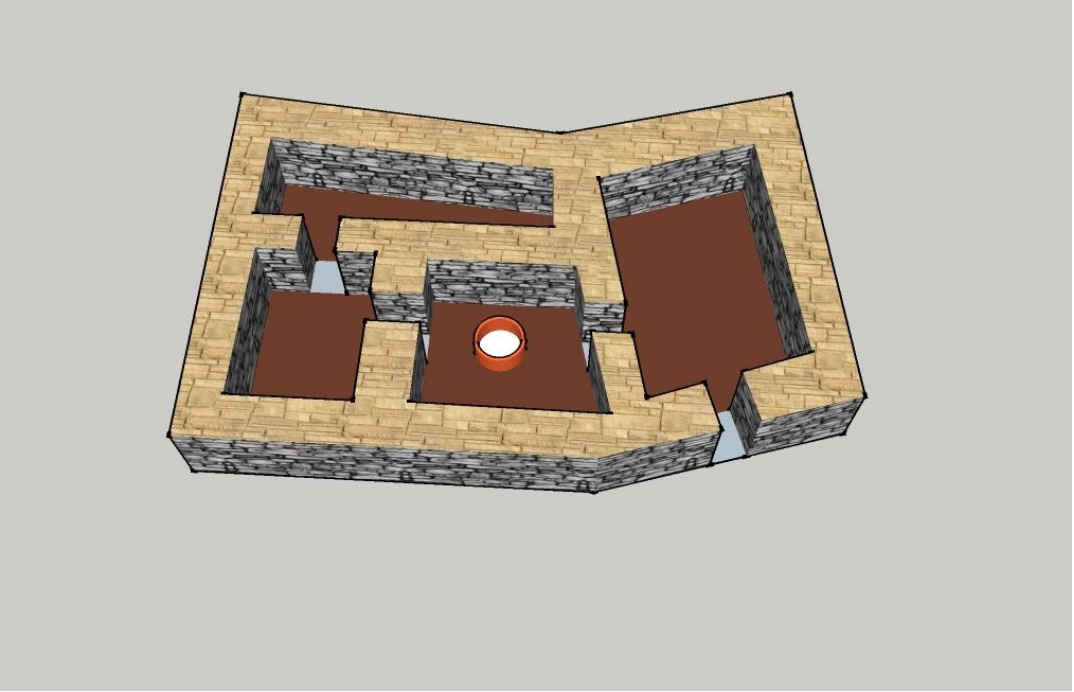
Çiz. 53: Alacahöyük ETÇ konut Tip 5

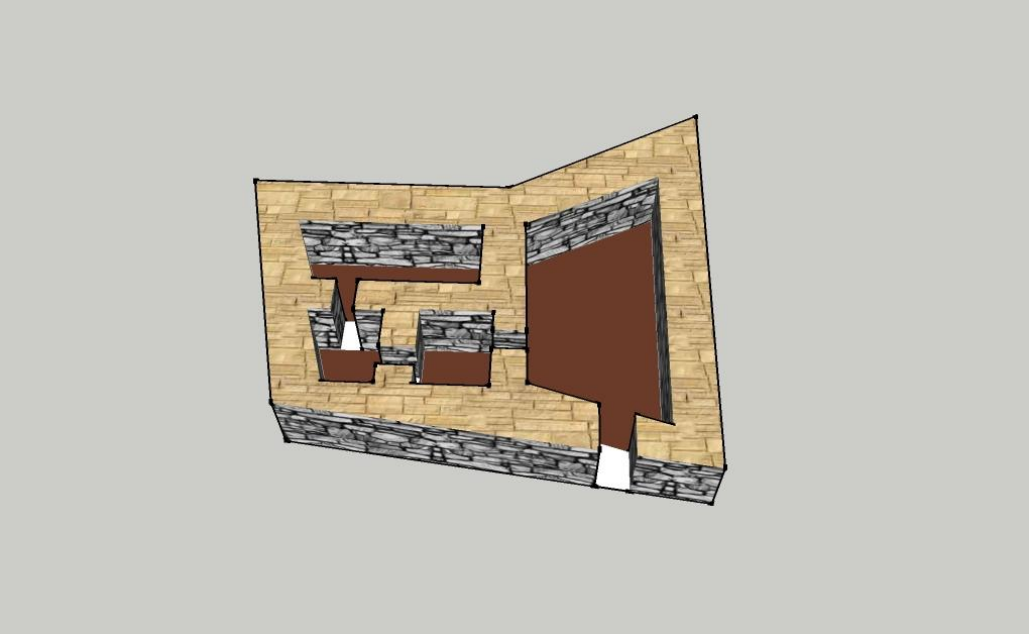
Çiz. 54: Alacahöyük Eski Hitit konut Tip 5

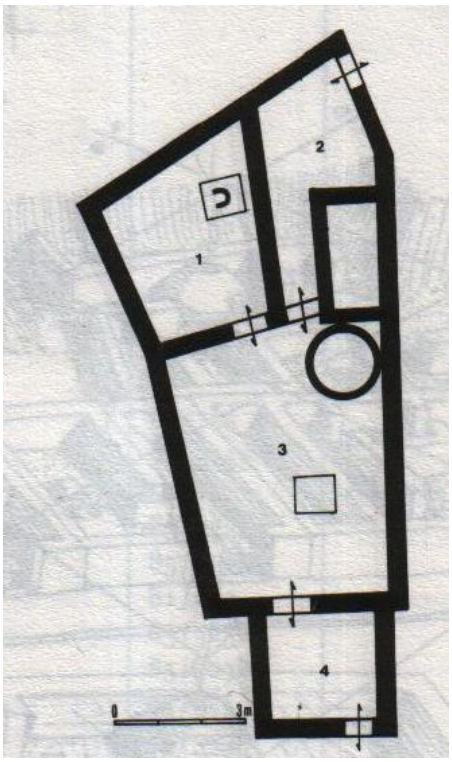
Çiz. 55: Hattuşa konut Tip 5

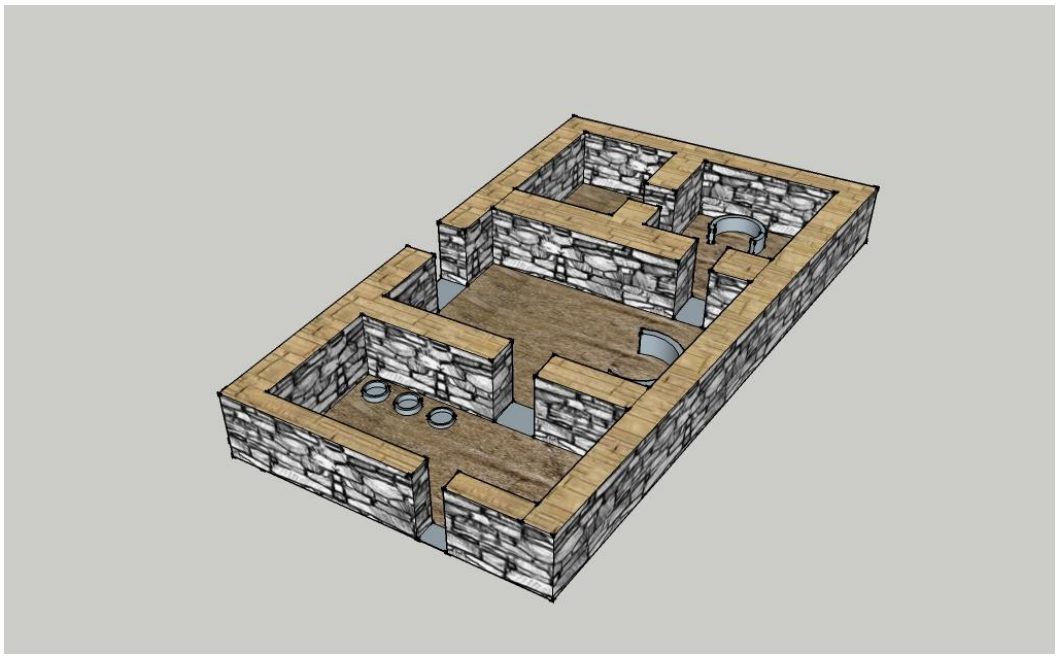
Çiz. 56: Hattuşa konut Tip 5

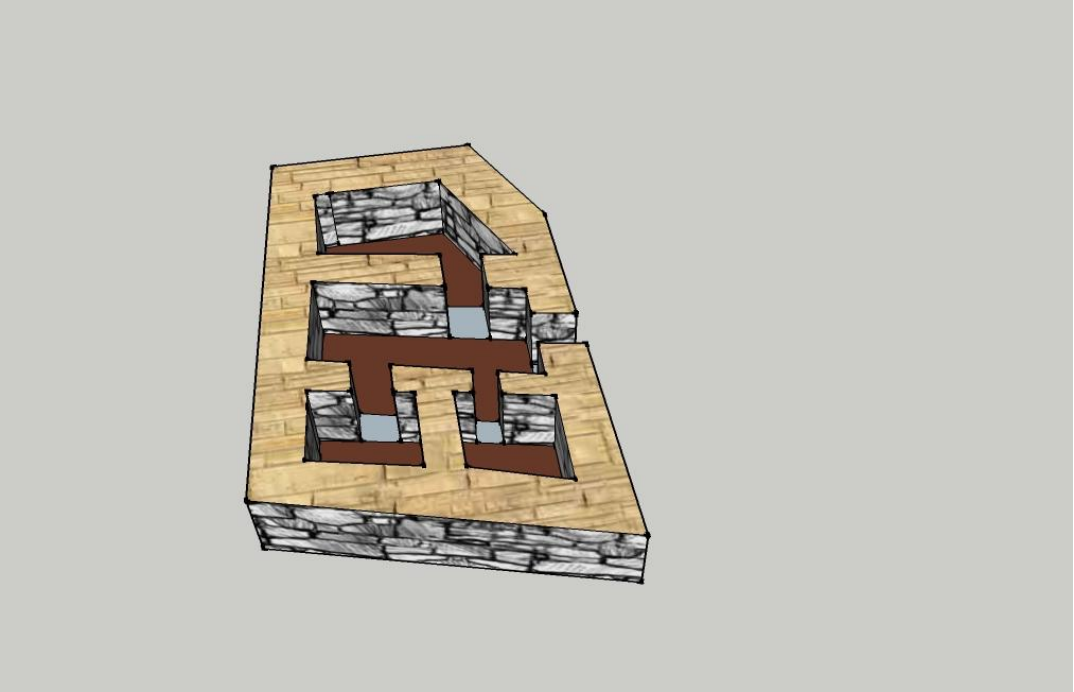
Çiz. 57: Hattuşa konut Tip 5

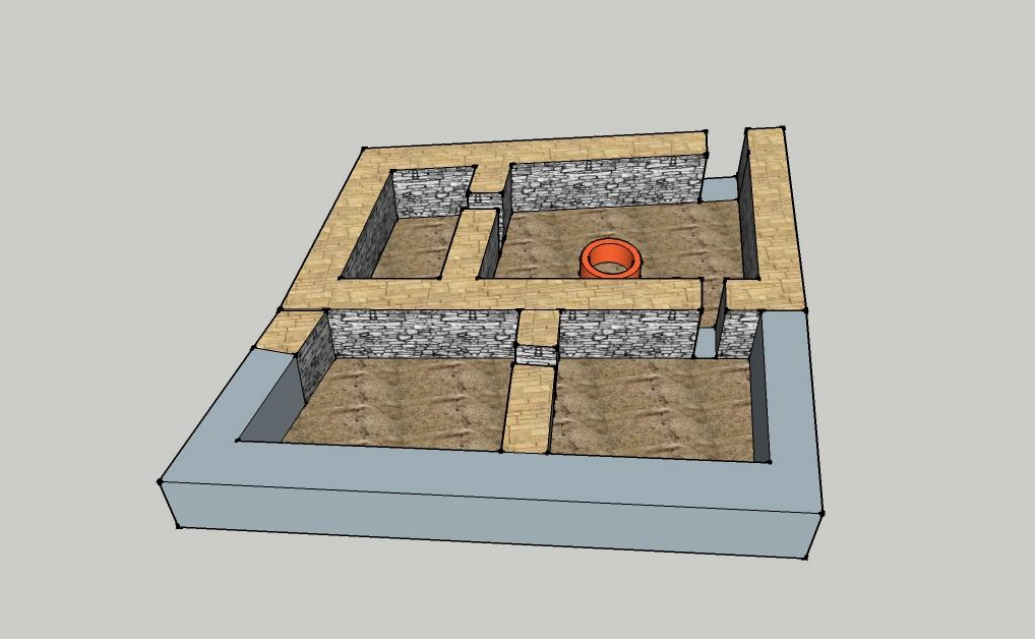
Çiz. 58: Kültepe konut Tip 5

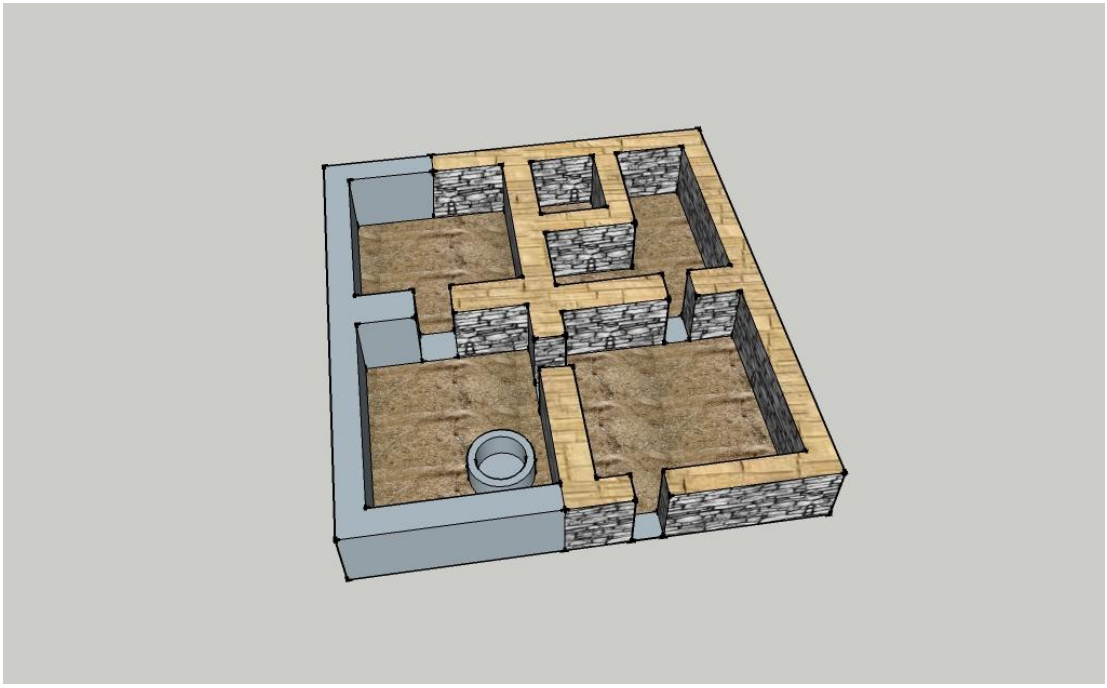
Çiz. 59: Hattuşa konut Tip

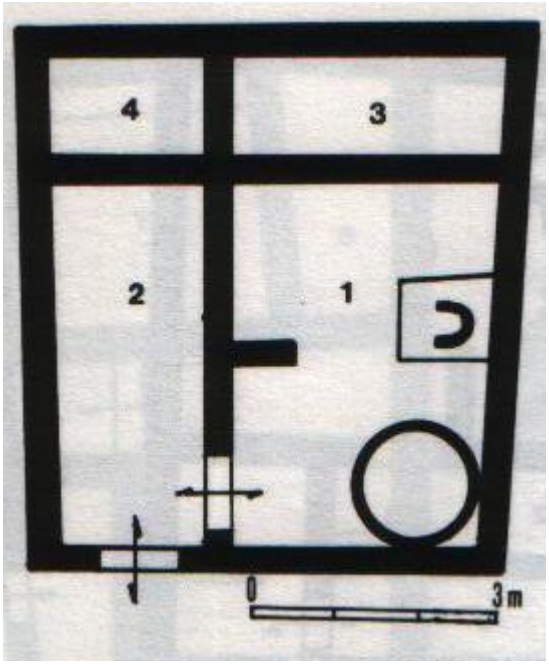
Çiz. 60: Alacahöyük konut Tip 5

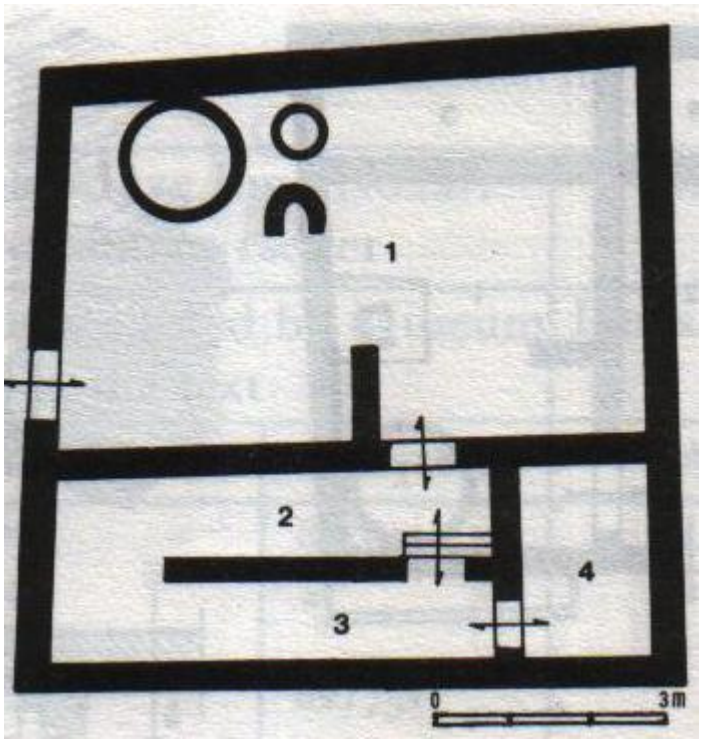
Çiz. 61: Acemhöyük konut Tip 5

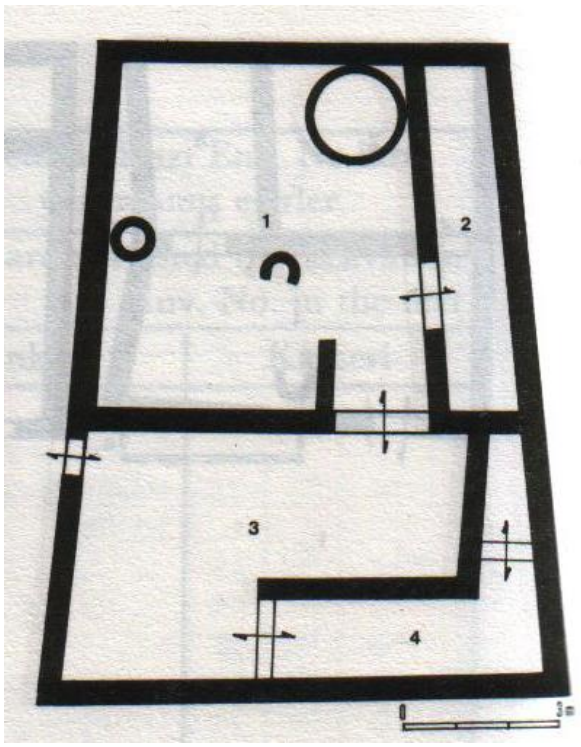
Çiz. 62: Acemhöyük konut Tip 5

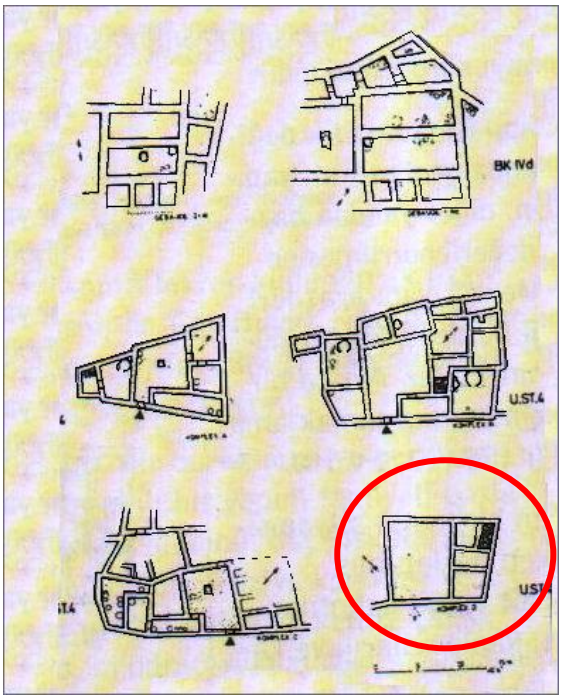
Çiz. 63: Kültepe konut Tip 5

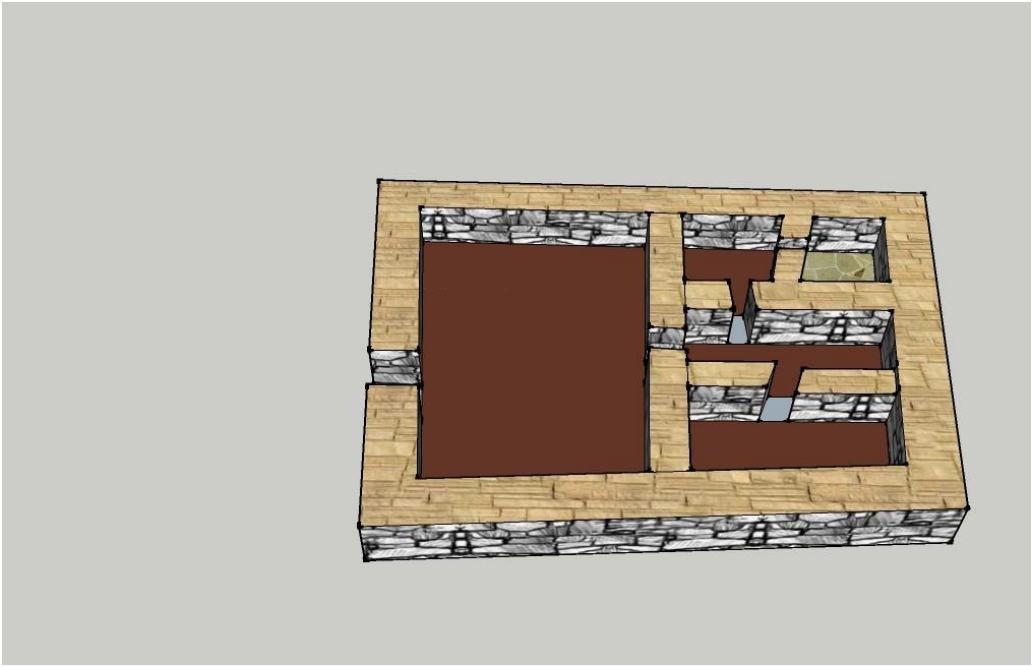
Çiz. 64: Kültepe konut Tip 5

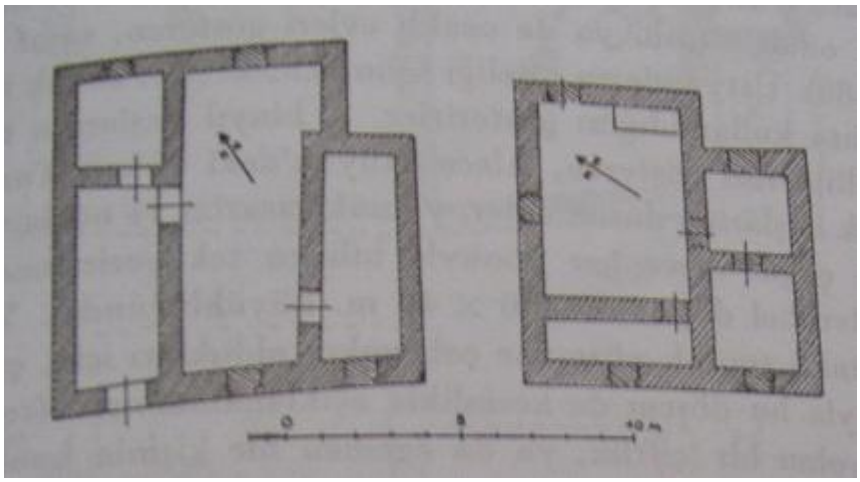
Çiz. 65: Kültepe konut Tip 5

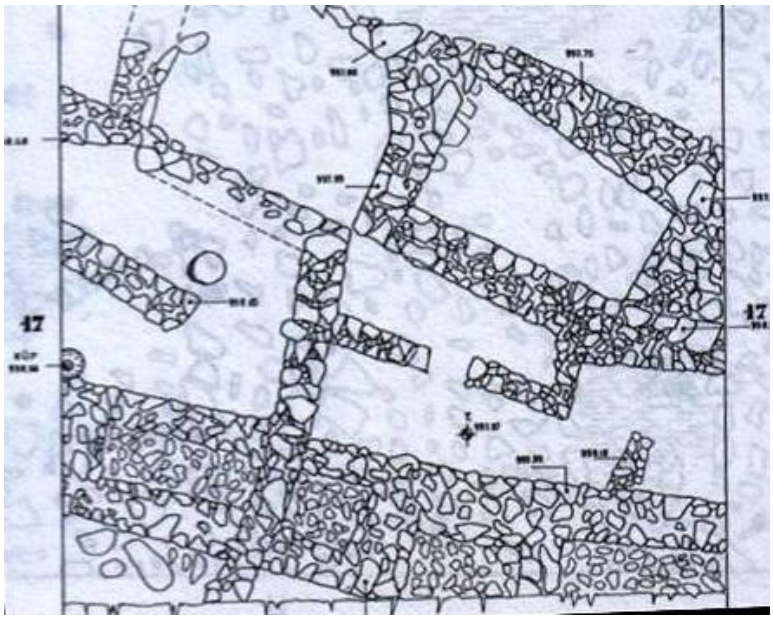
Çiz. 66: Hattuşa Aşağı Şehir konut Tip 5

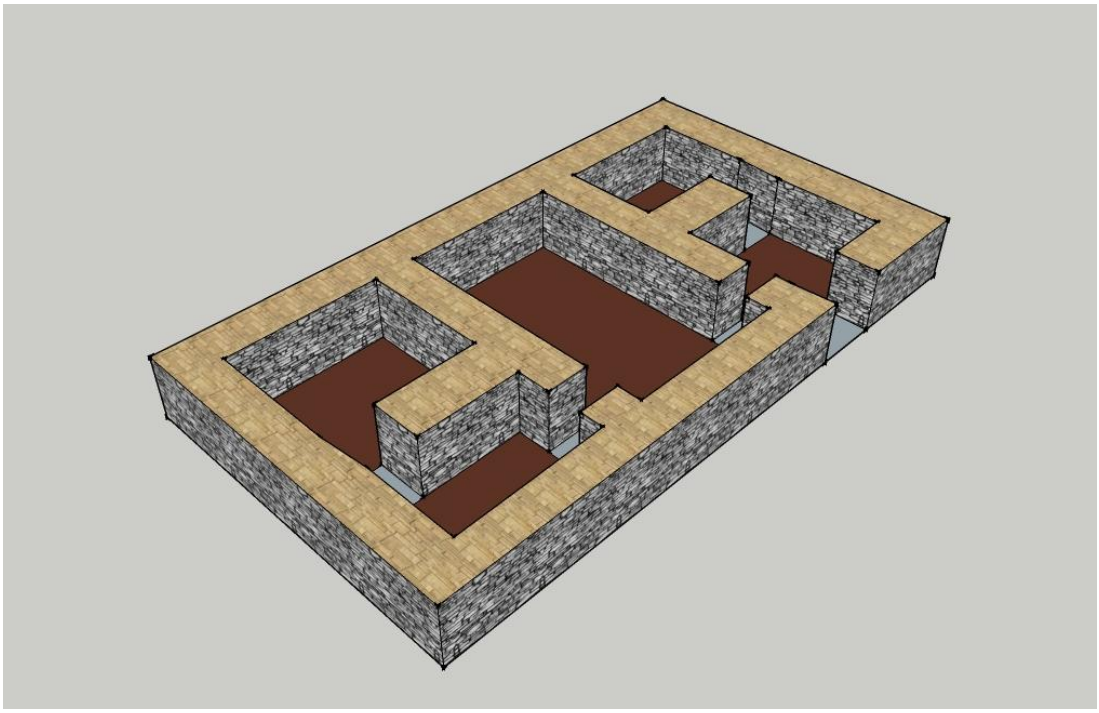
Çiz. 67: Hattuşa Aşağı Şehir konut Tip 5

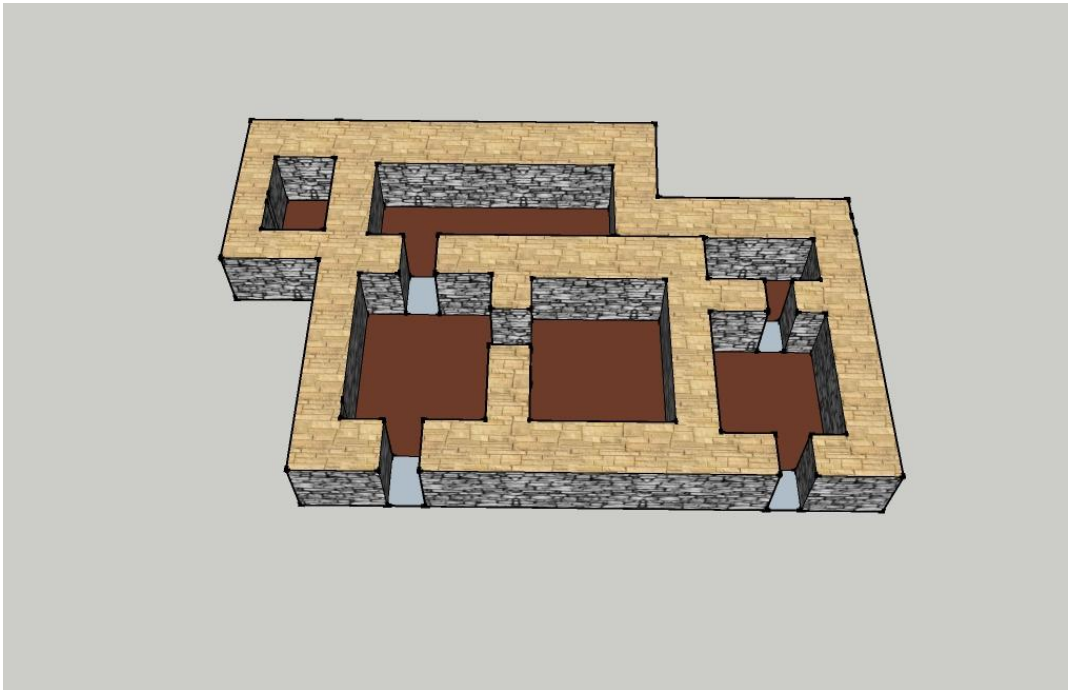
Çiz. 68: Hattuşa Eski Hitit Dönemi konut Tip 5

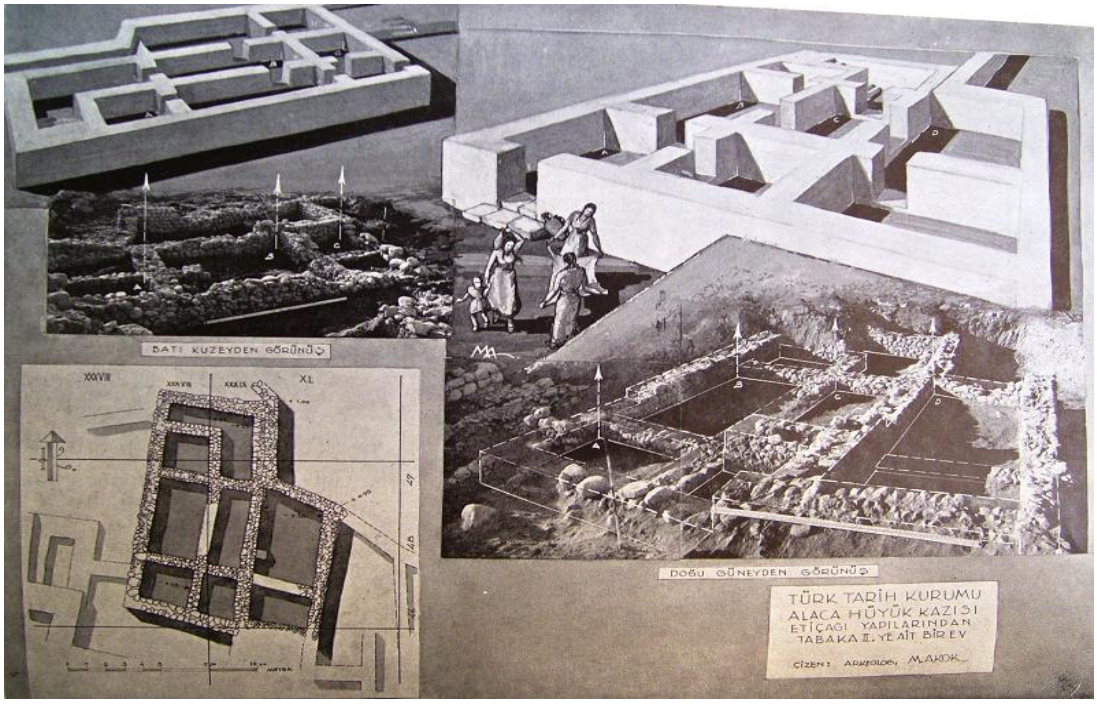
Çiz. 69:Kül Höyük konut Tip 6

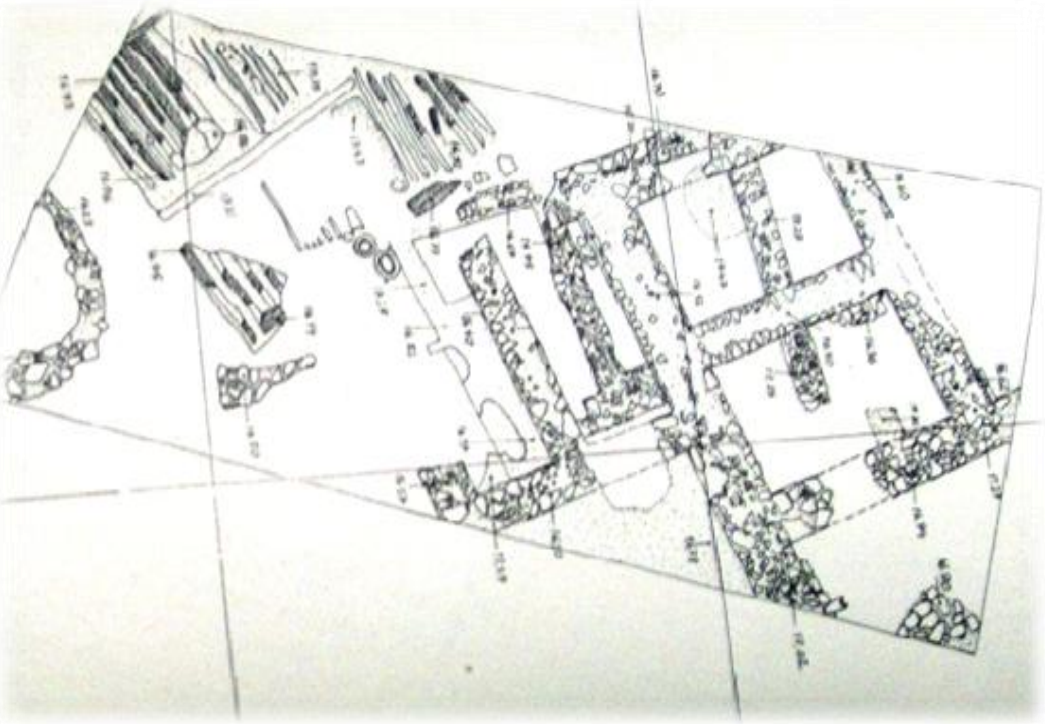
Çiz. 70: Alaca Höyük konut Tip 6

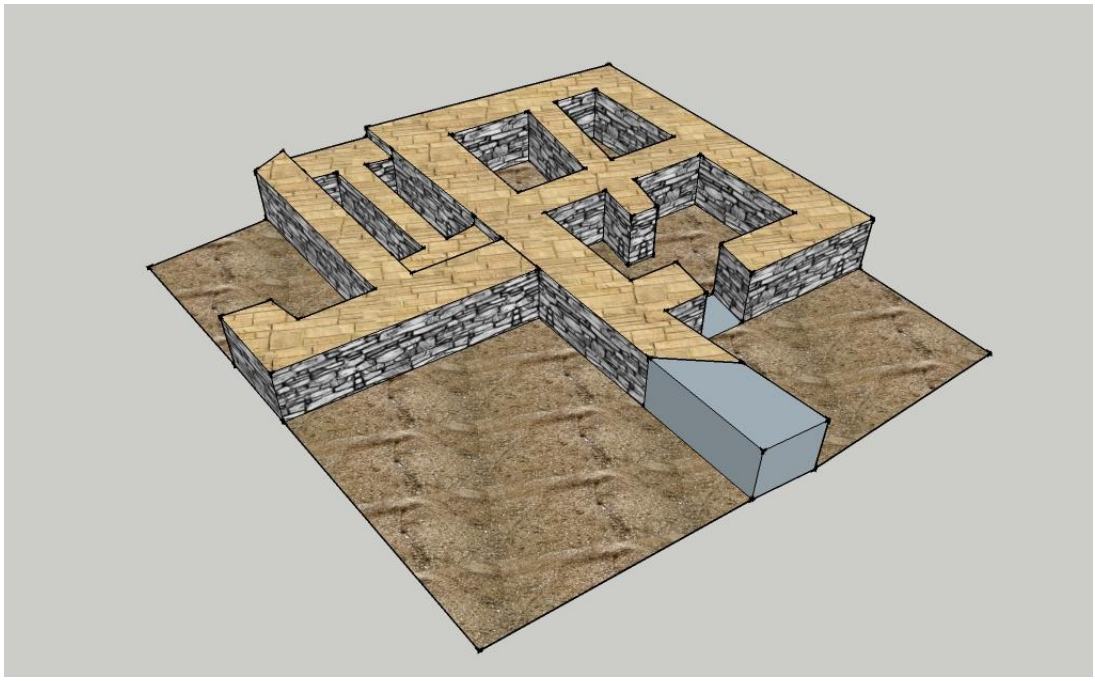
Çiz. 71: Alaca Höyük konut Tip 6

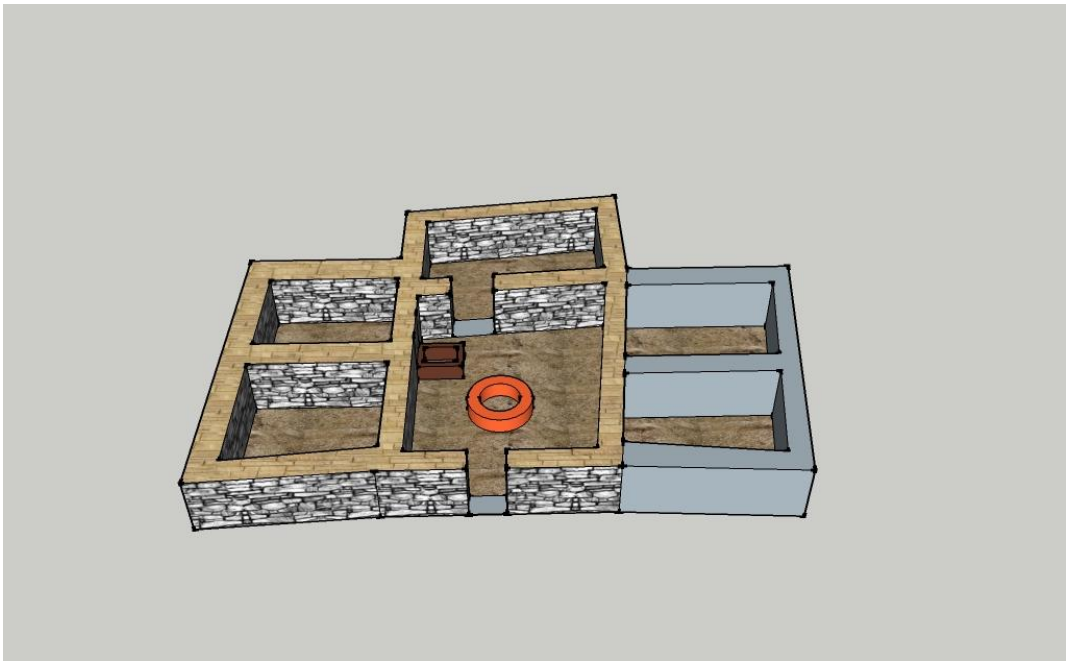
Çiz. 72: Alaca Höyük konut Tip 6

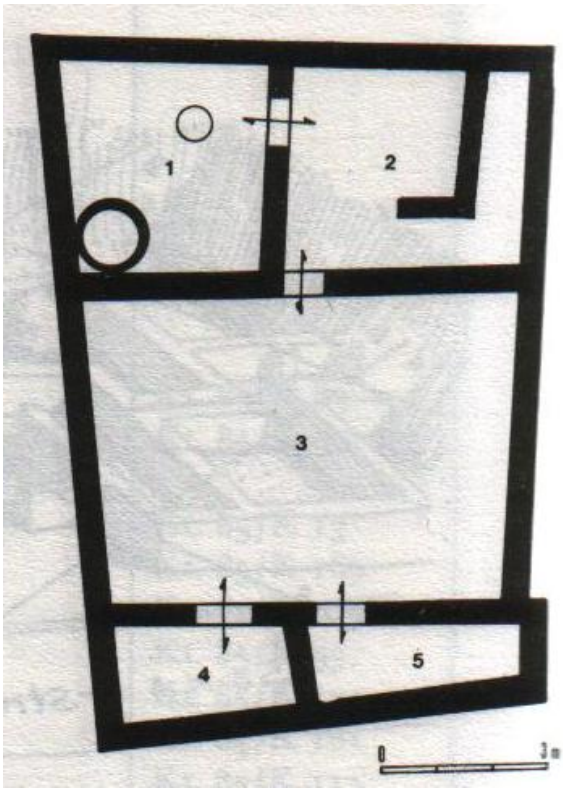
Çiz. 73: Maşat Höyük konut Tip 6

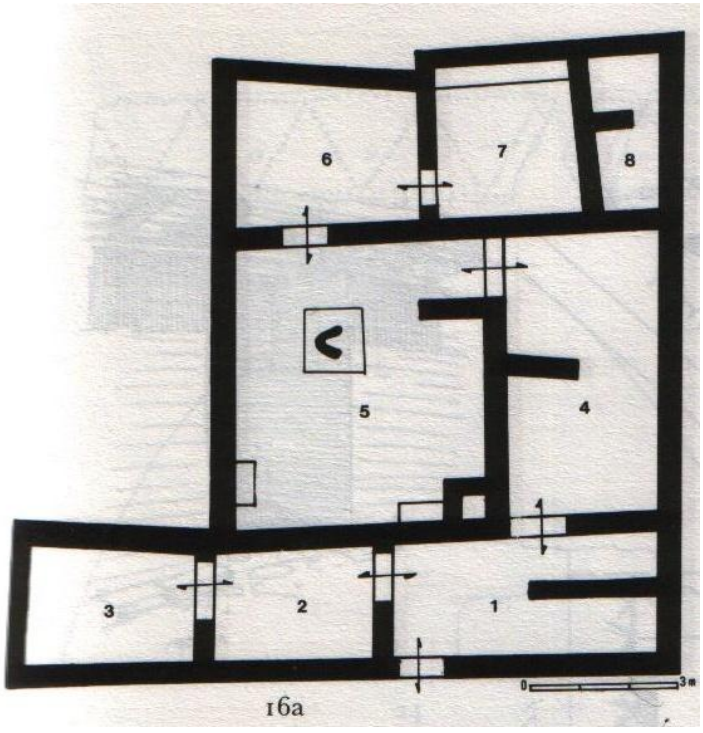
Çiz. 74: Maşat Höyük konut Tip 6

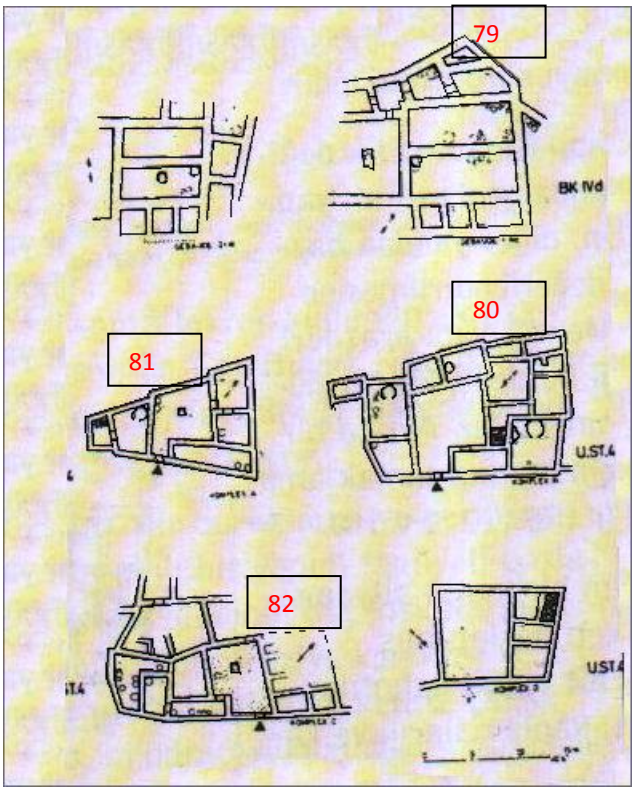
Çiz. 75: Acem Höyük konut Tip 7

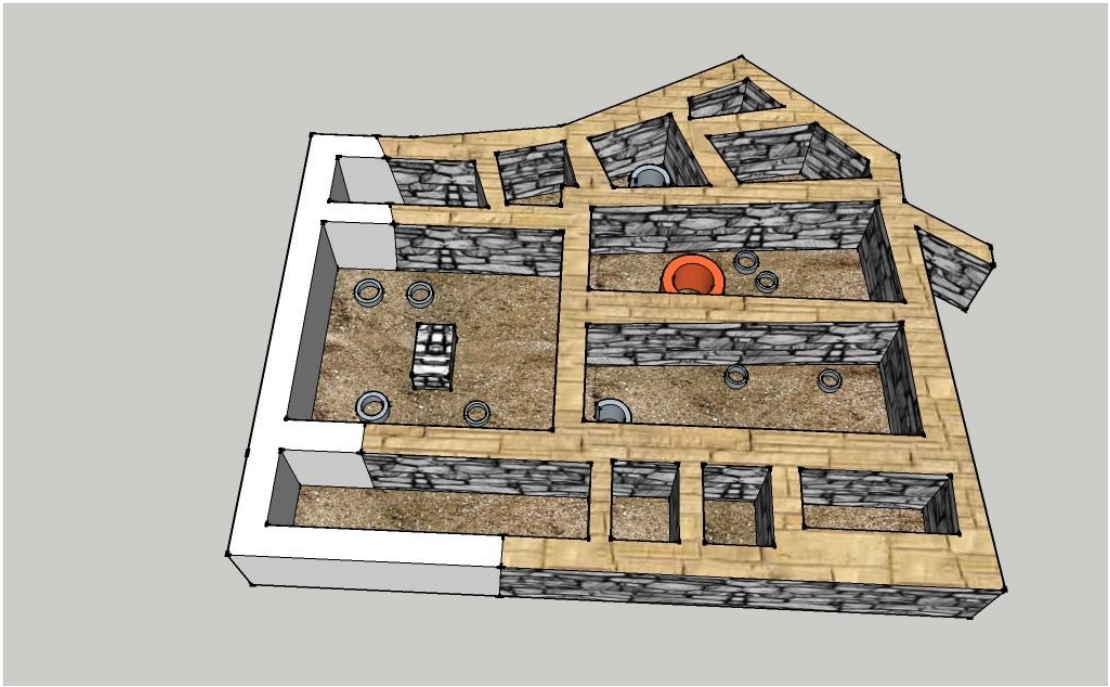
Çiz. 76: Kültepe konut Tip 7

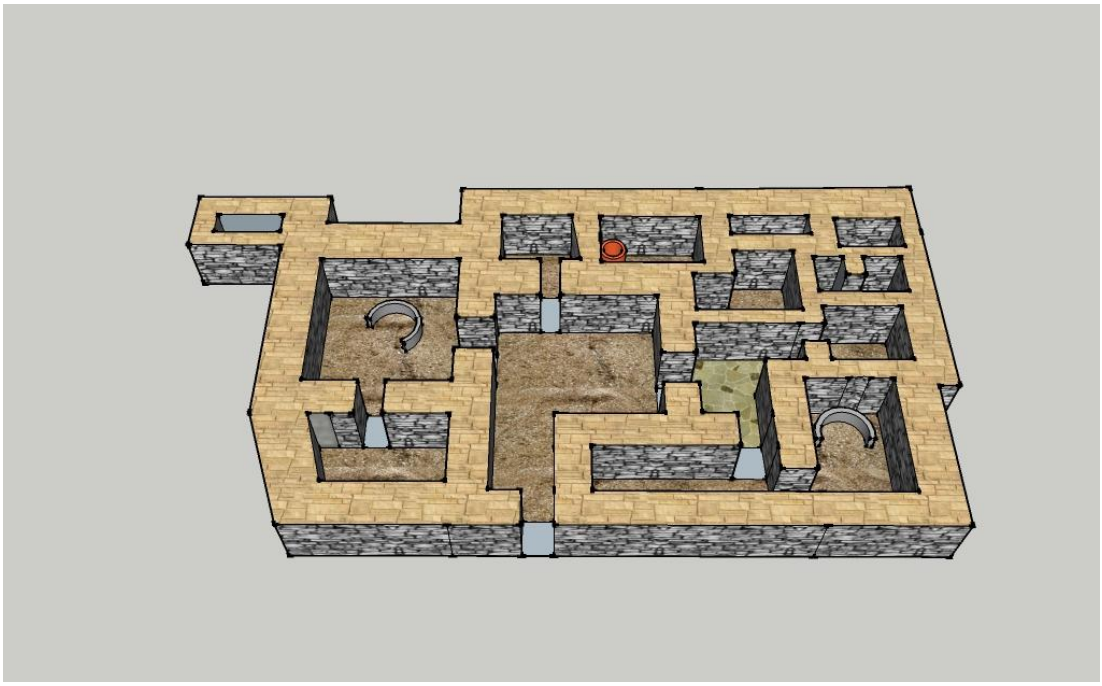
Çiz. 77: Kültepe konut Tip 7

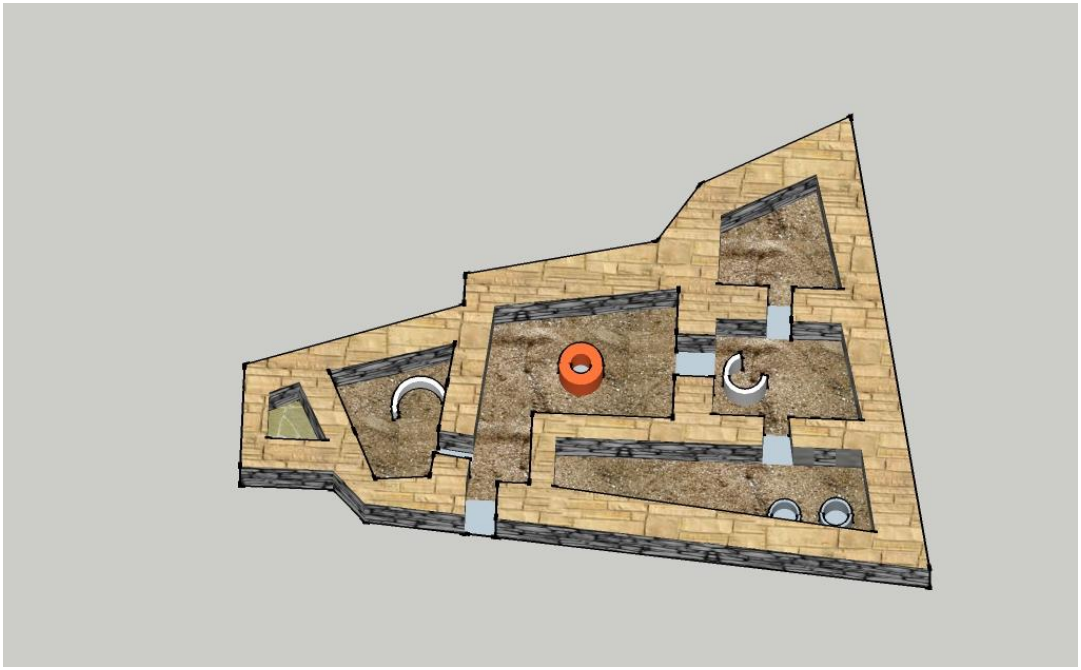
Çiz. 78: Hattuşa ATKÇ Tip 7 konutları

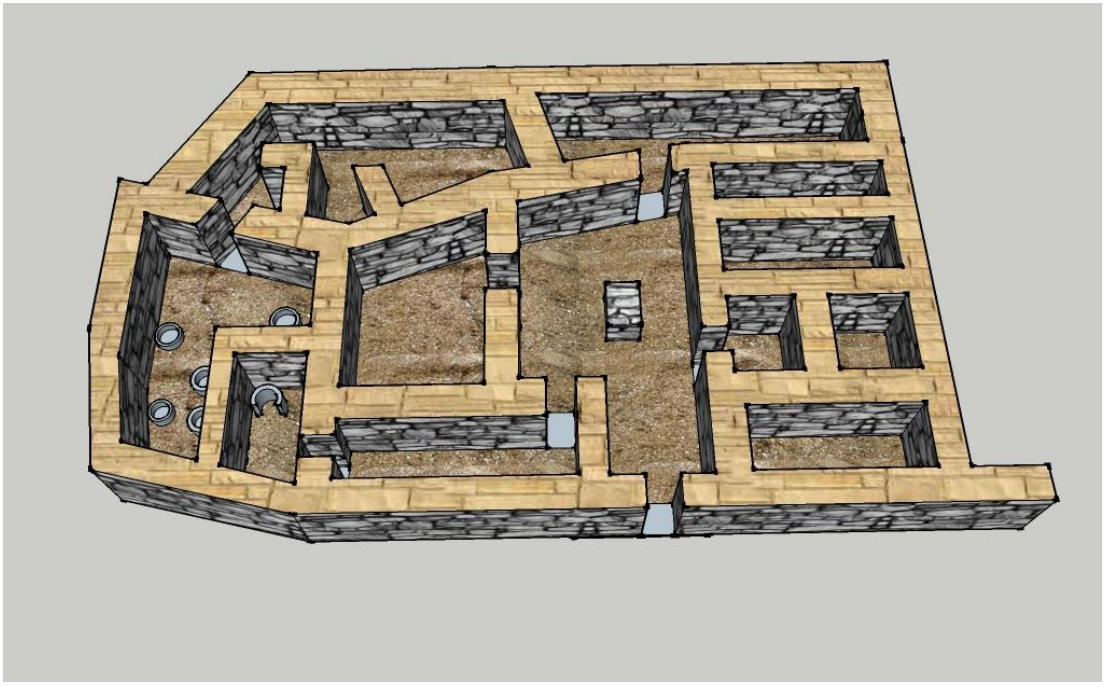
Çiz. 79:Hattuşa konut Tip 7

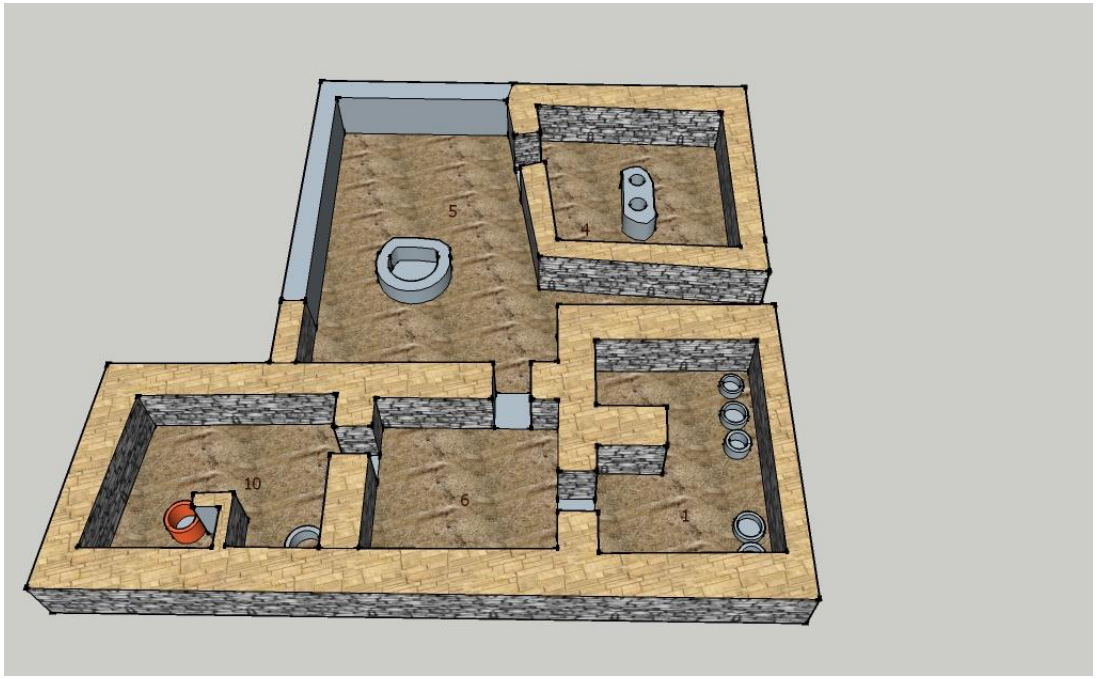
Çiz. 80: Hattuşa konut Tip 7

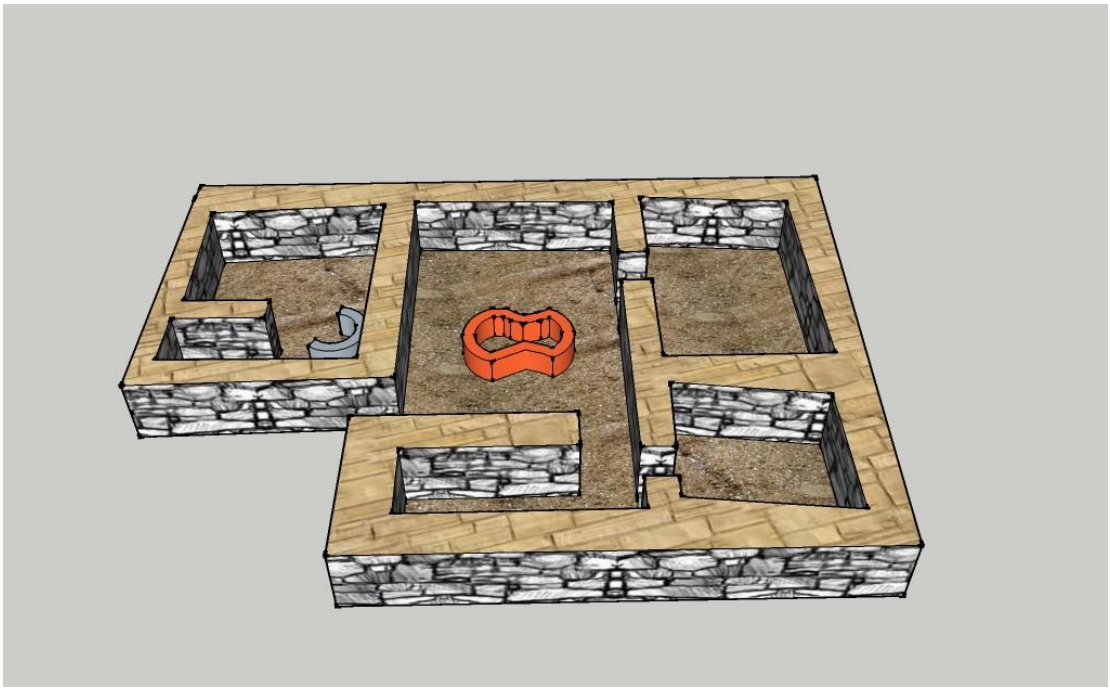
Çiz. 81: Hattuşa konut Tip 7

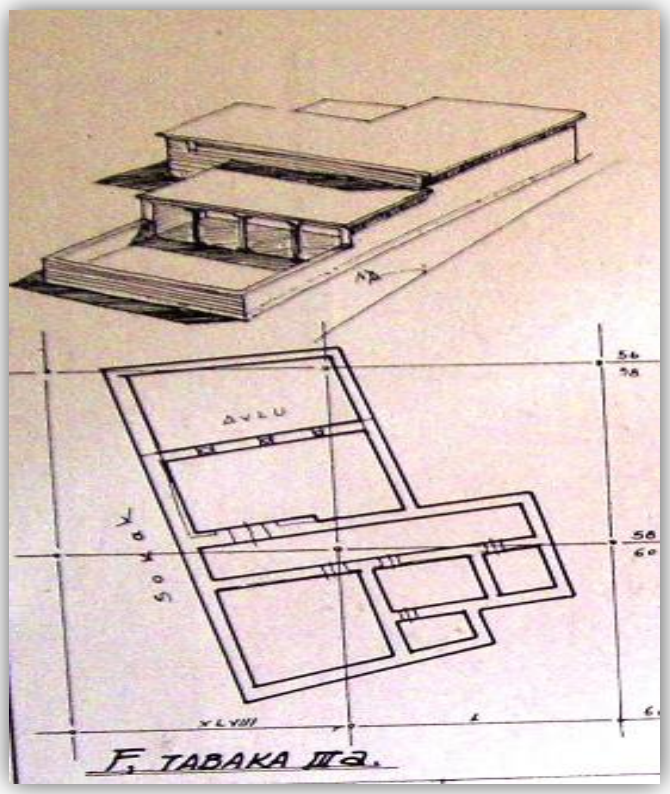
Çiz. 82: Hattuşa konut Tip 7

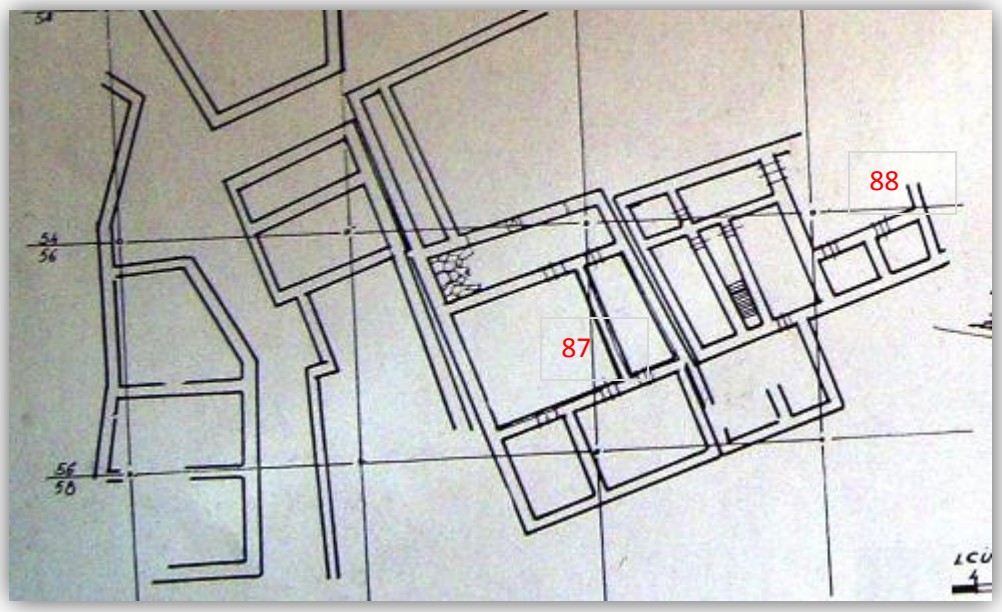
Çiz. 83: Alişar konut Tip 7

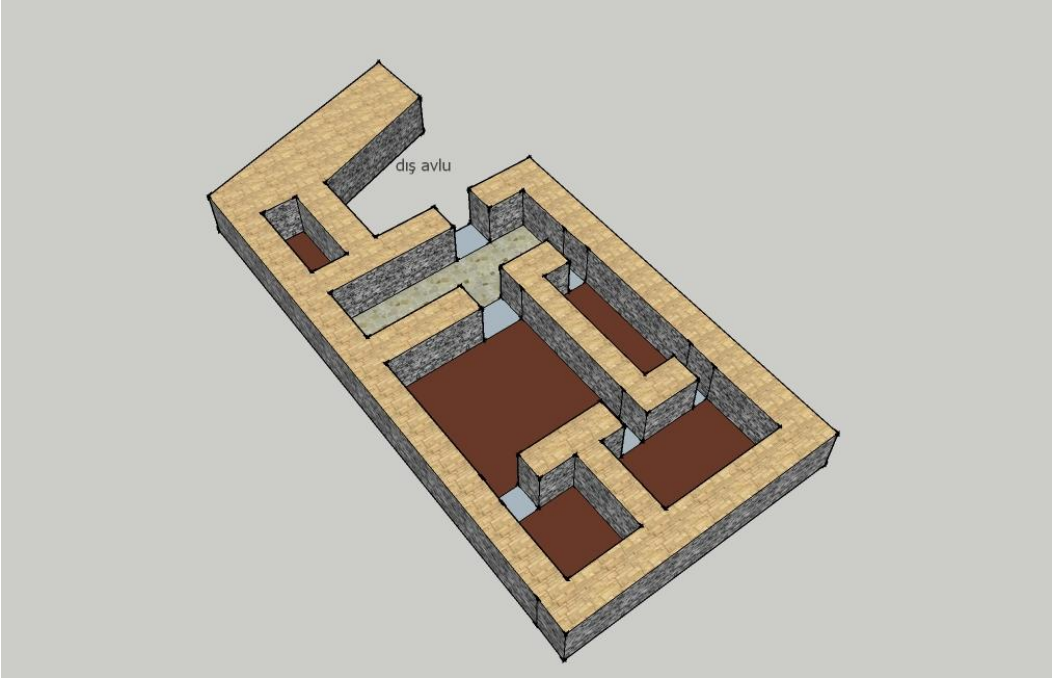
Çiz. 84: Alişar konut Tip 7

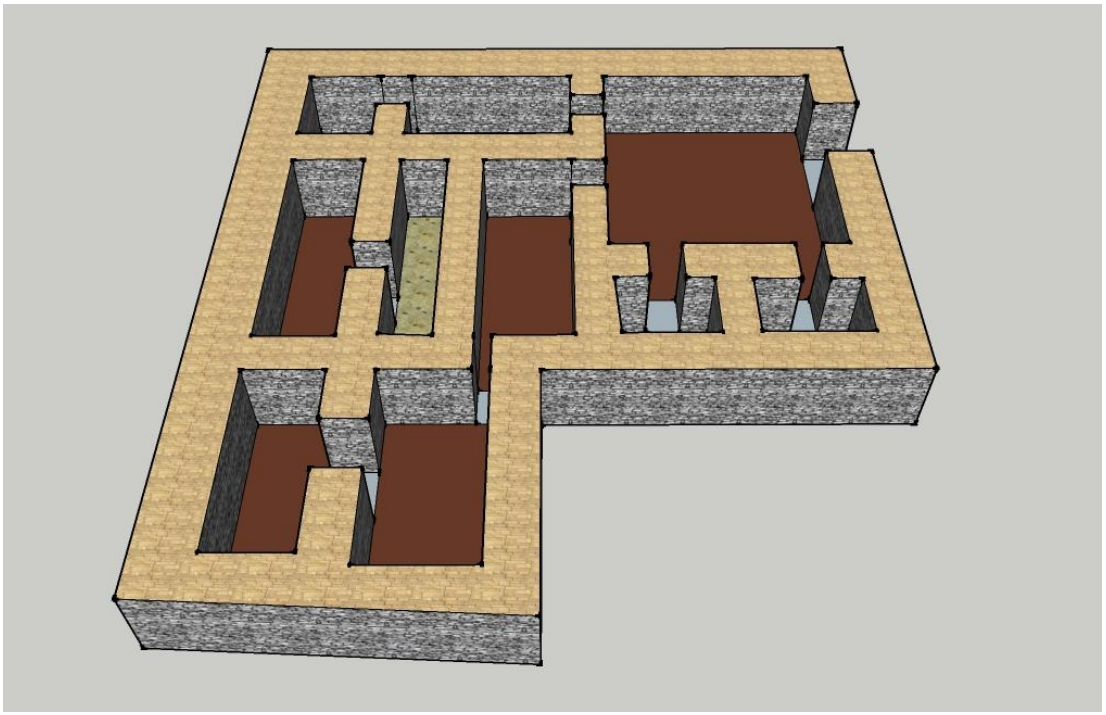
Çiz. 85: Alaca Höyük konut Tip 7

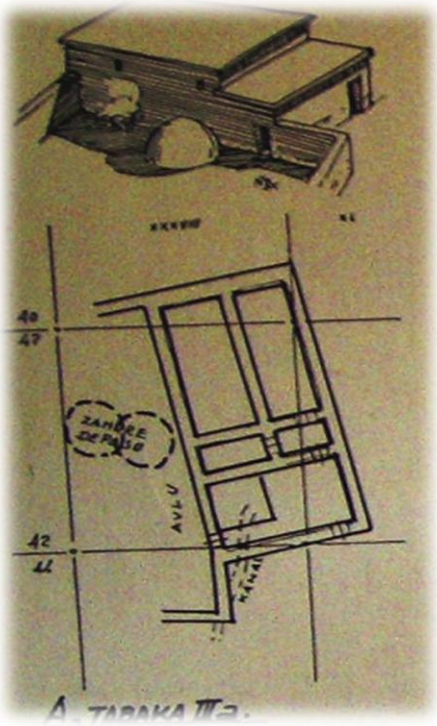
Çiz. 86: Alaca Höyük konut Tip 7

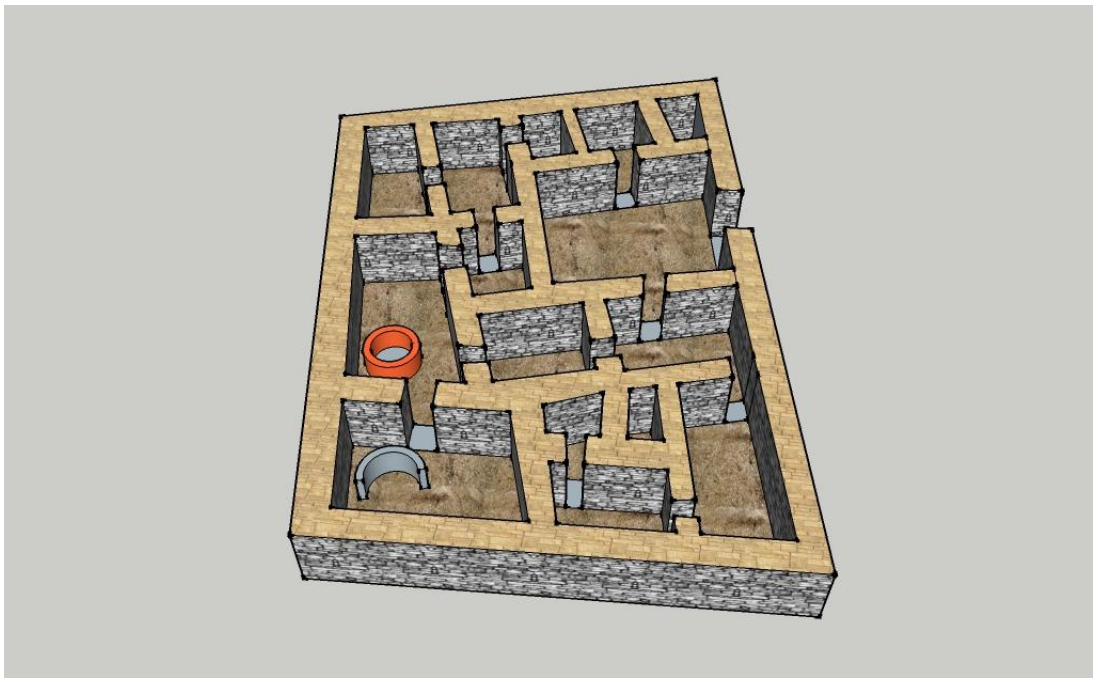
Çiz. 87: Alaca Höyük konut Tip 7

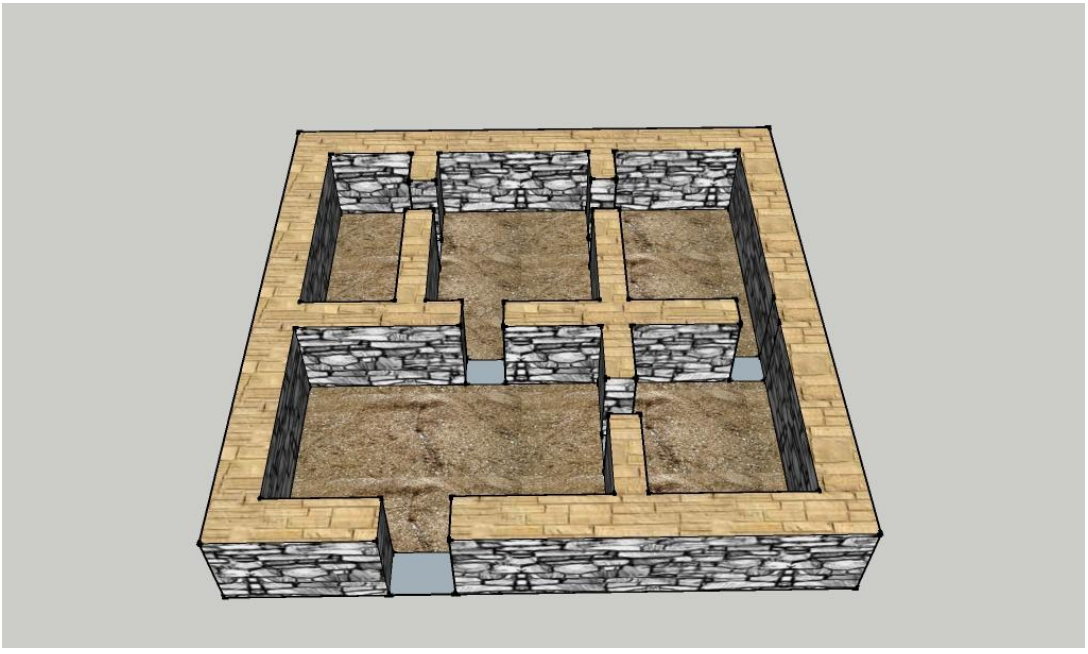
Çiz. 88: Alaca Höyük konut Tip 7

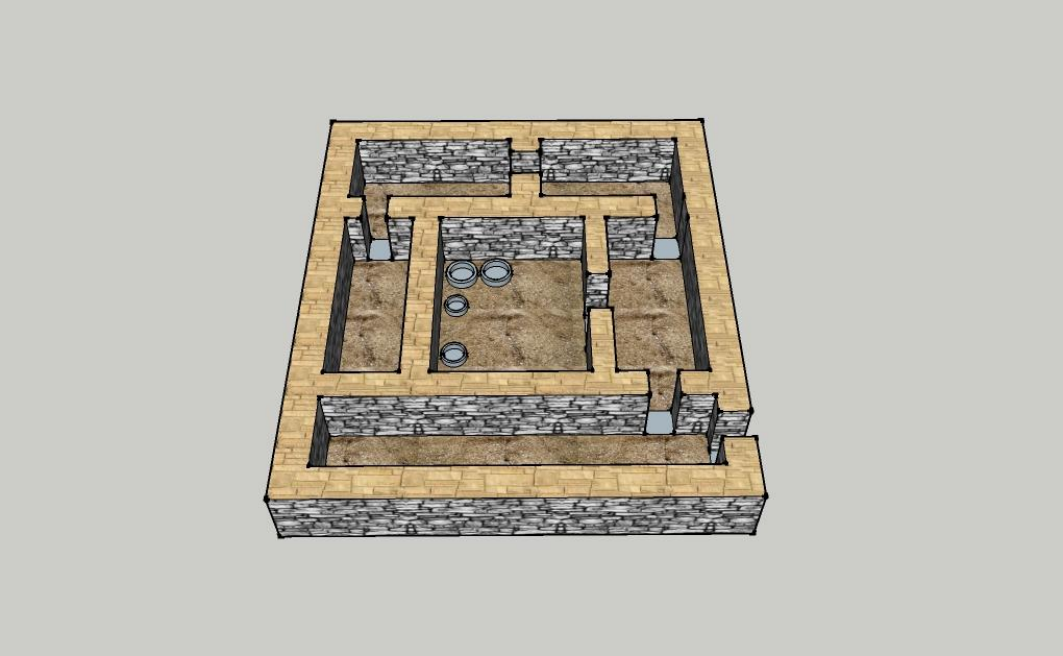
Çiz. 89: Alaca Höyük konut Tip 7

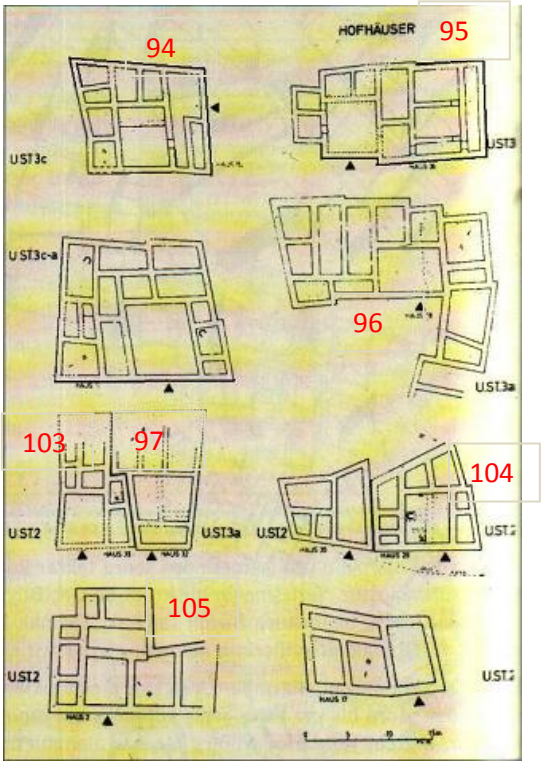
Çiz. 90: Hattuşa konut Tip 7

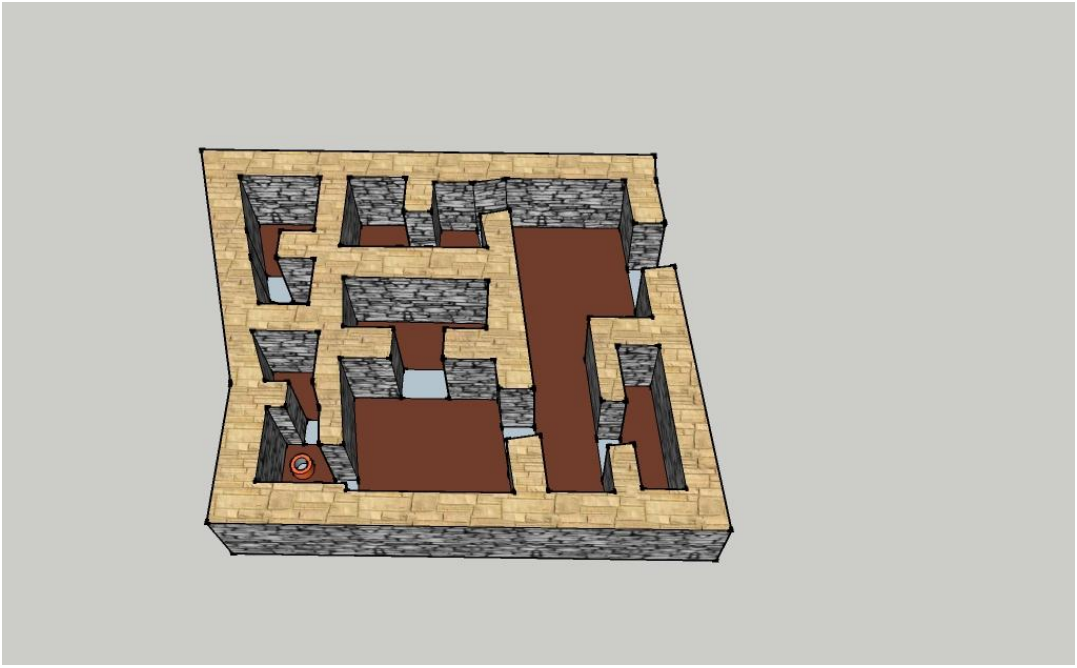
Çiz. 91: Hattuşa konut Tip 7

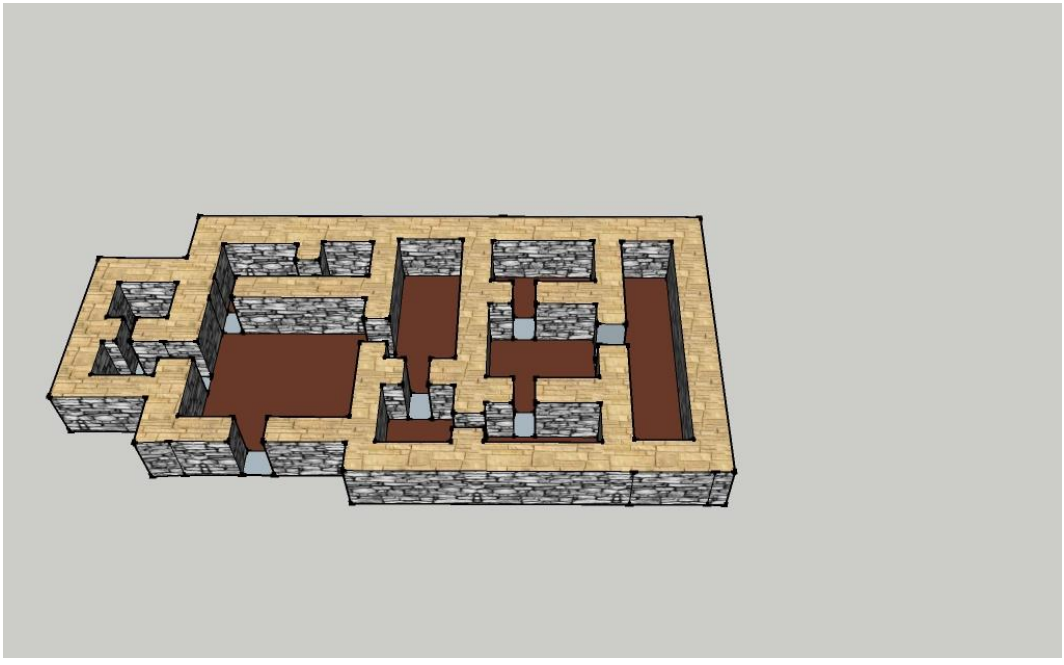
Çiz. 92: Hattuşa konut Tip 7

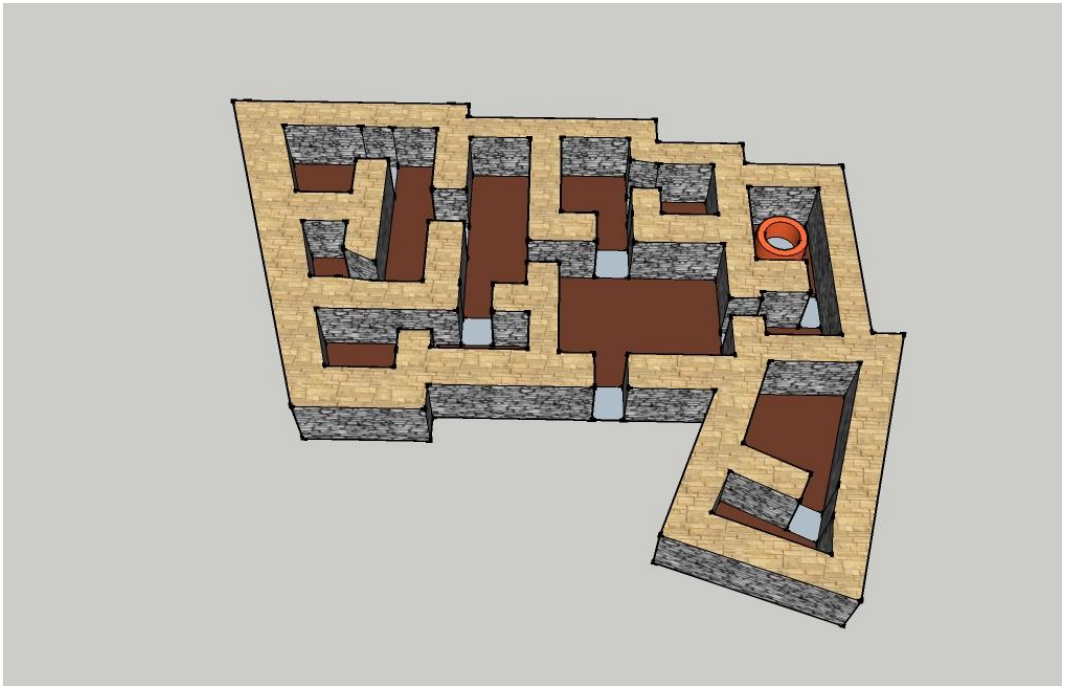
Çiz. 93: Hattuşa konut Tip 7

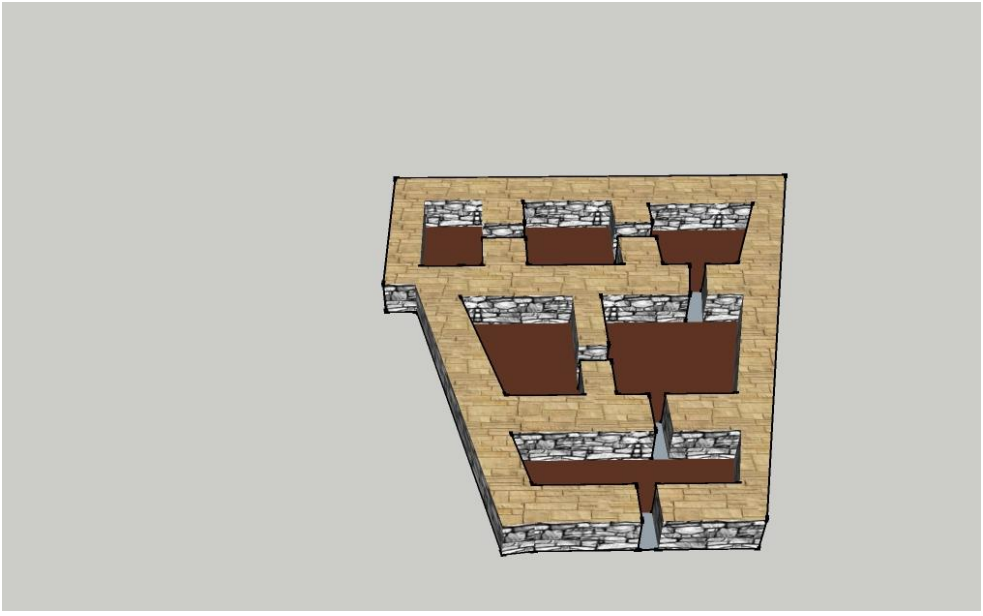
Çiz. 94: Hattuşa konut Tip 7

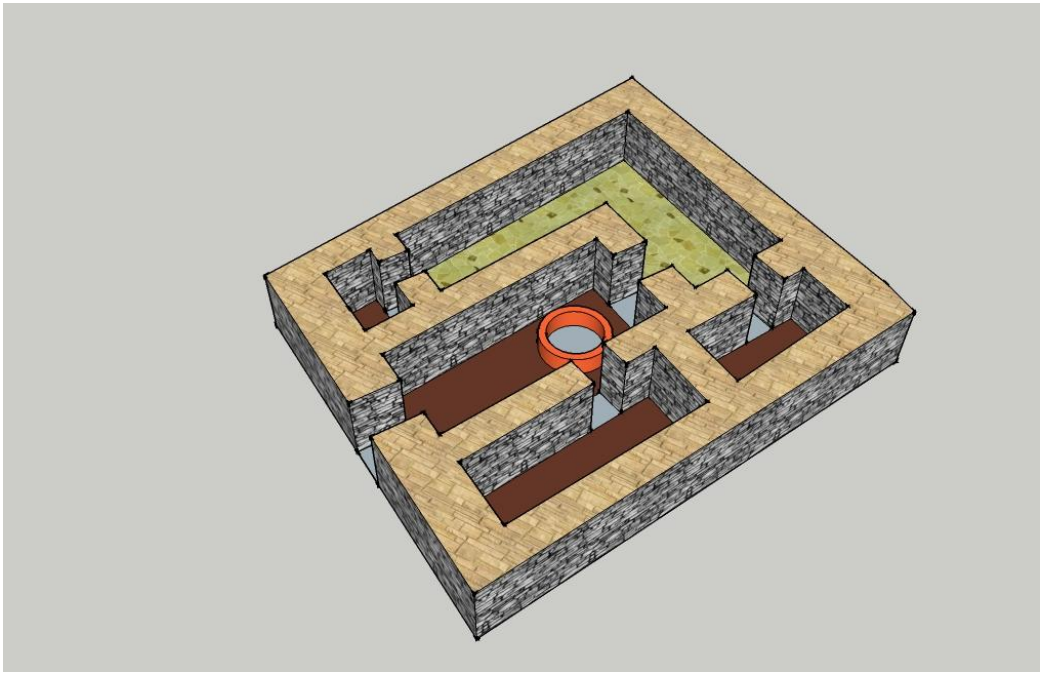
Çiz. 95: Hattuşa konut Tip 7

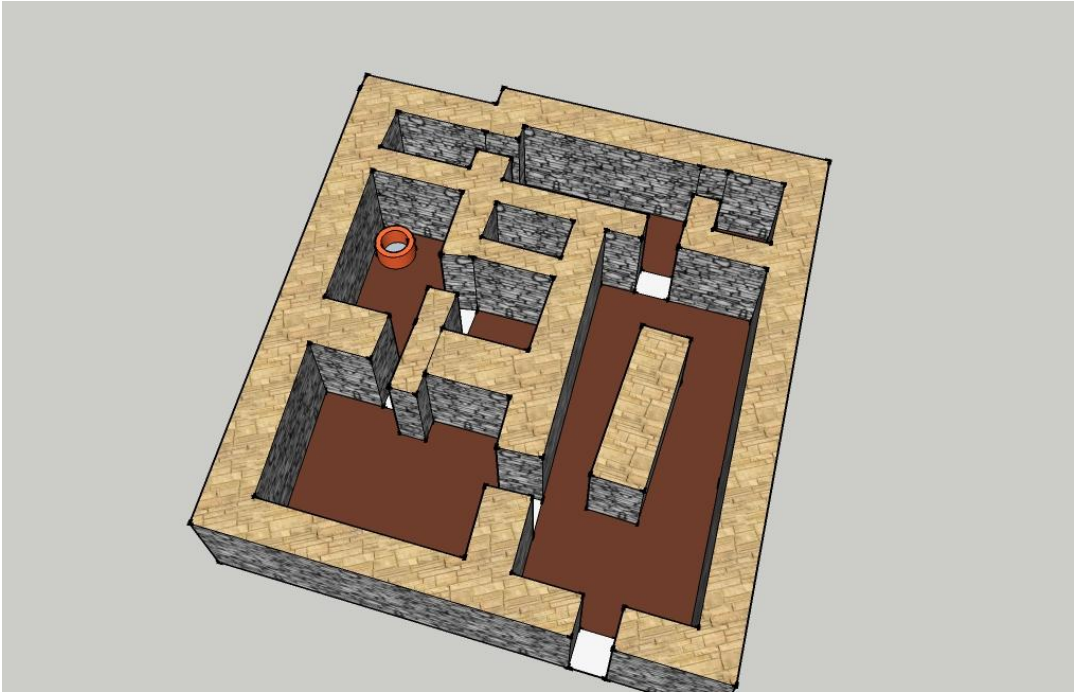
Çiz. 96: Hattuşa konut Tip 7

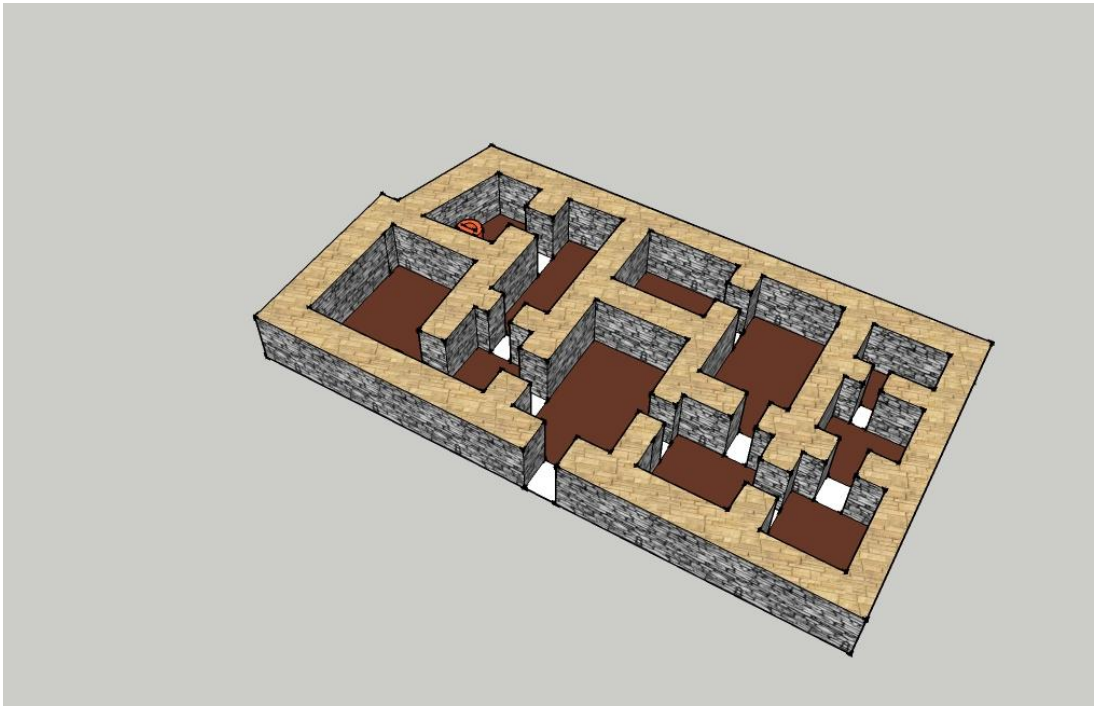
Çiz. 97: Hattuşa konut Tip 7

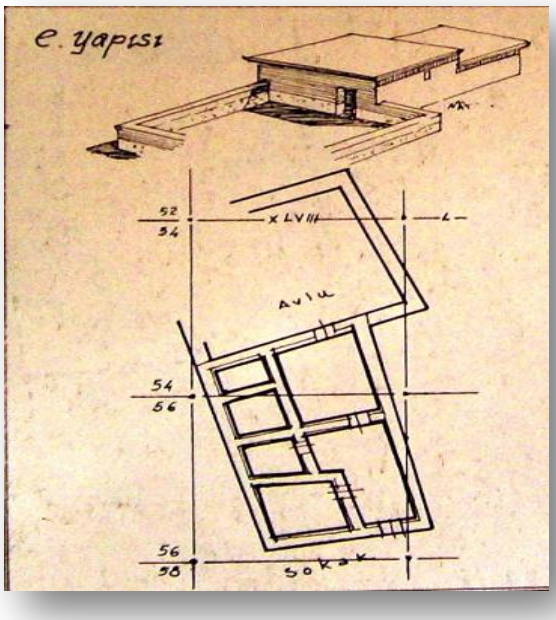
Çiz. 98: Hüseyindede konut Tip 7

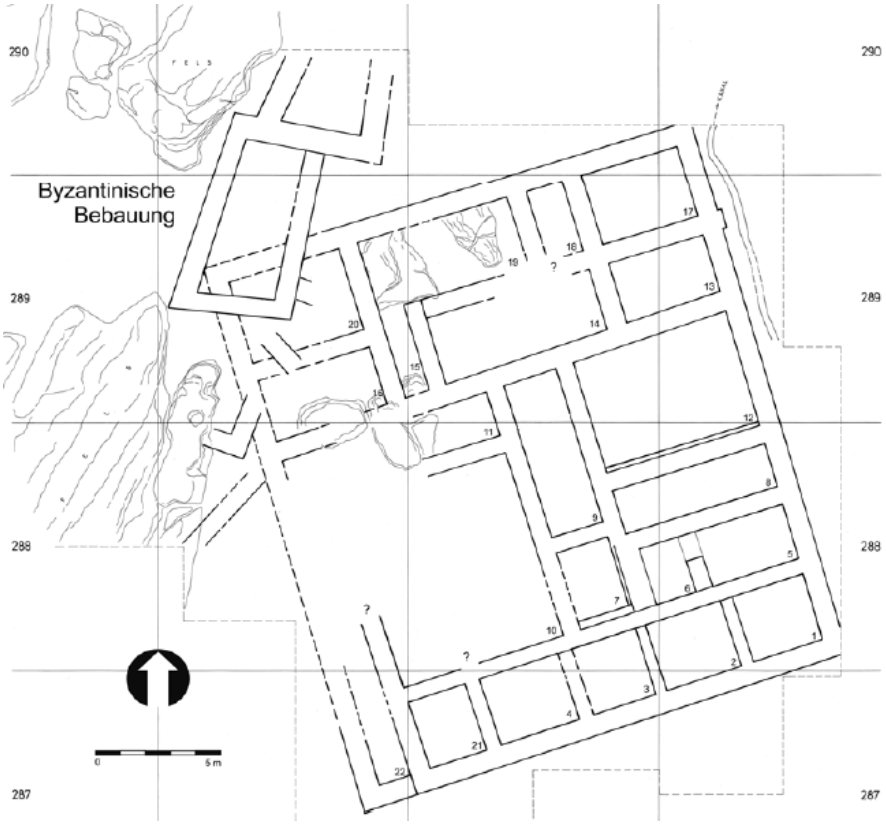
Çiz. 99: Hüseyindede konut Tip 7

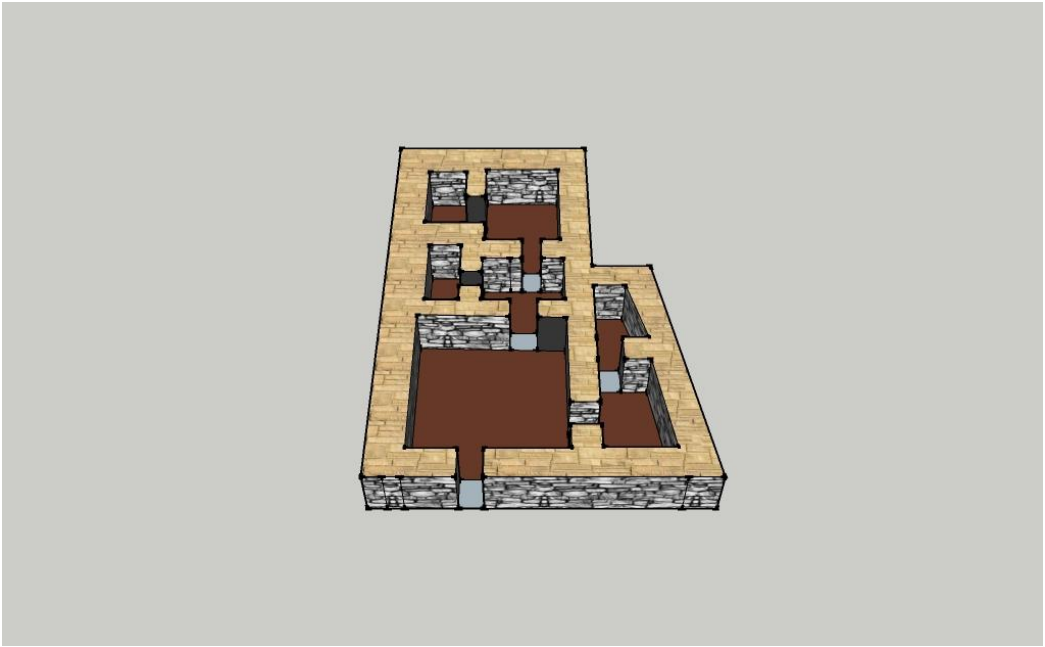
Çiz. 100: Hüseyindede konut Tip 7

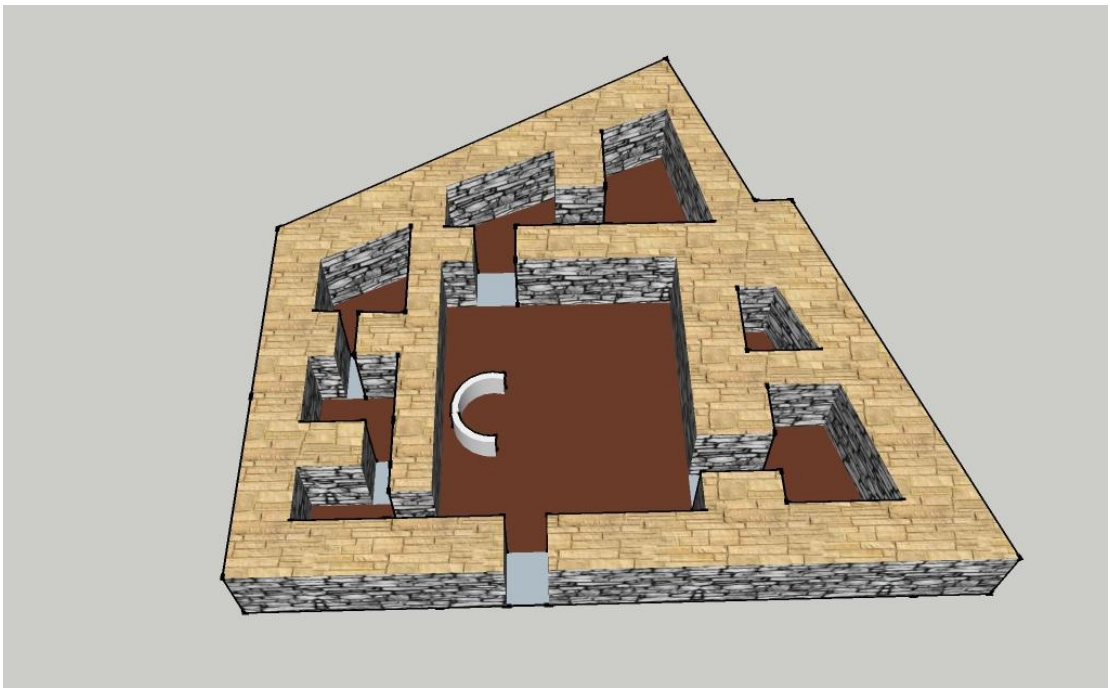
Çiz. 101: Alaca Höyük konut Tip 7

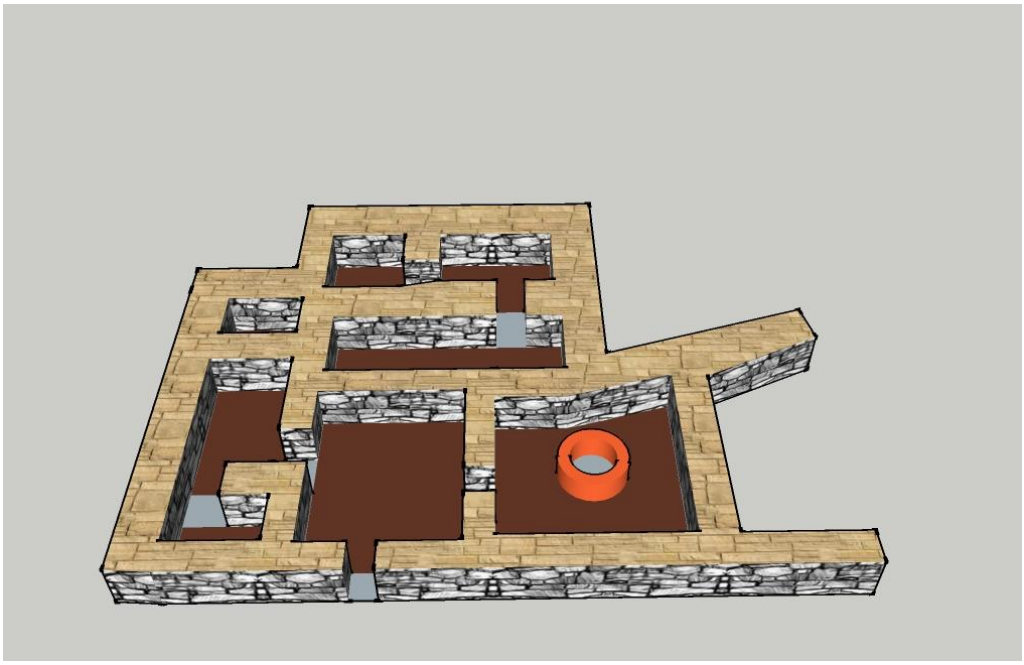
Çiz. 102: Hattuşa konut Tip 7

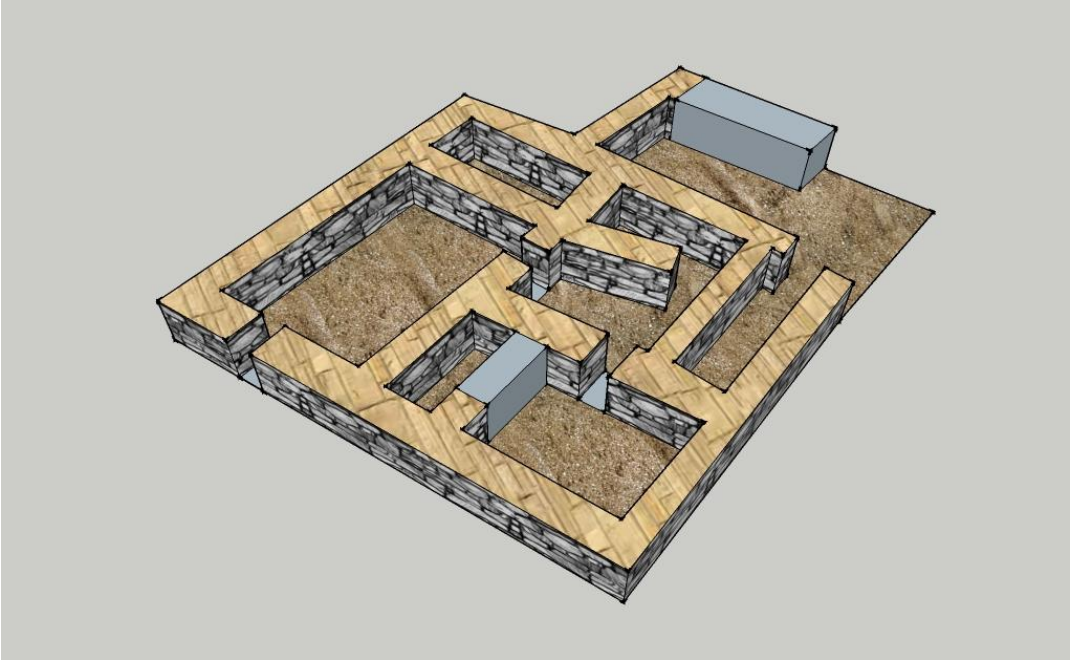
Çiz. 103: Hattuşa konut Tip 7

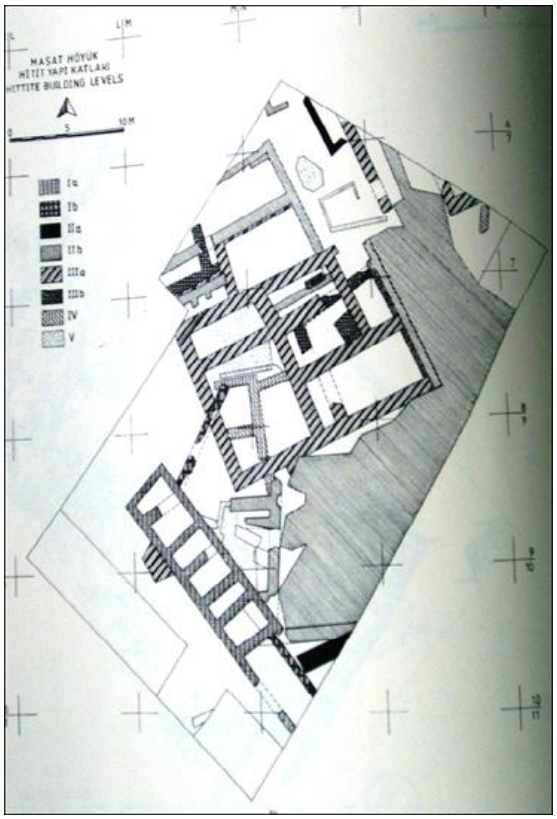
Çiz. 104: Hattuşa konut Tip 7

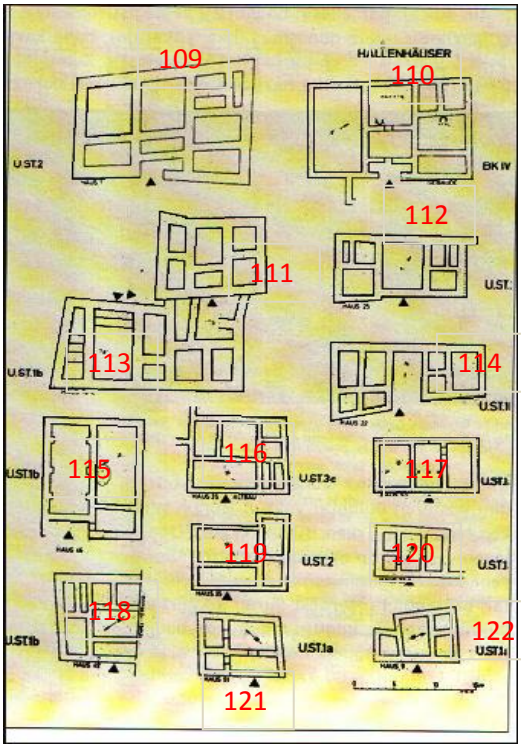
Çiz. 105: Hattuşa konut Tip 7

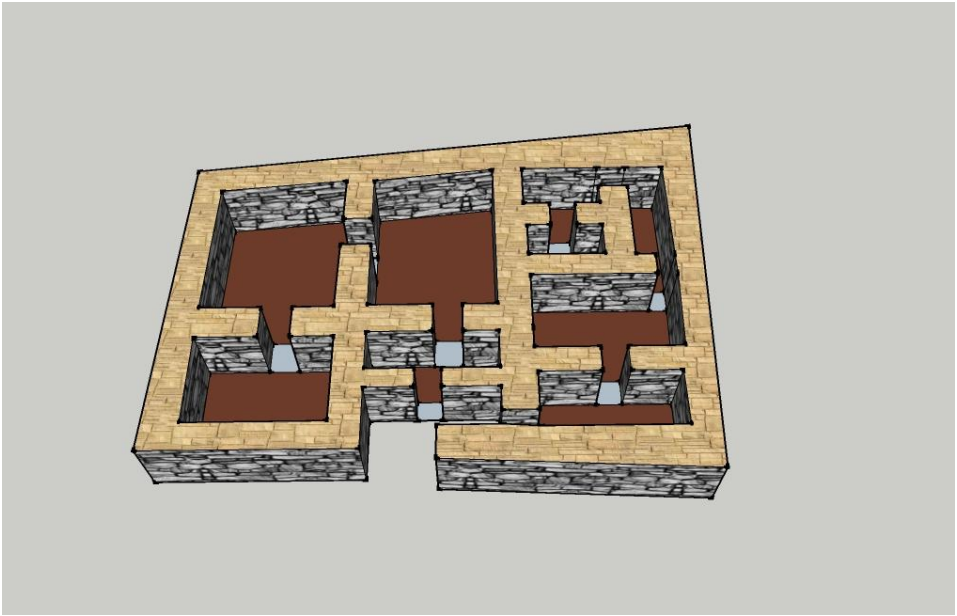
Çiz. 106: Maşat Höyük konut Tip 7

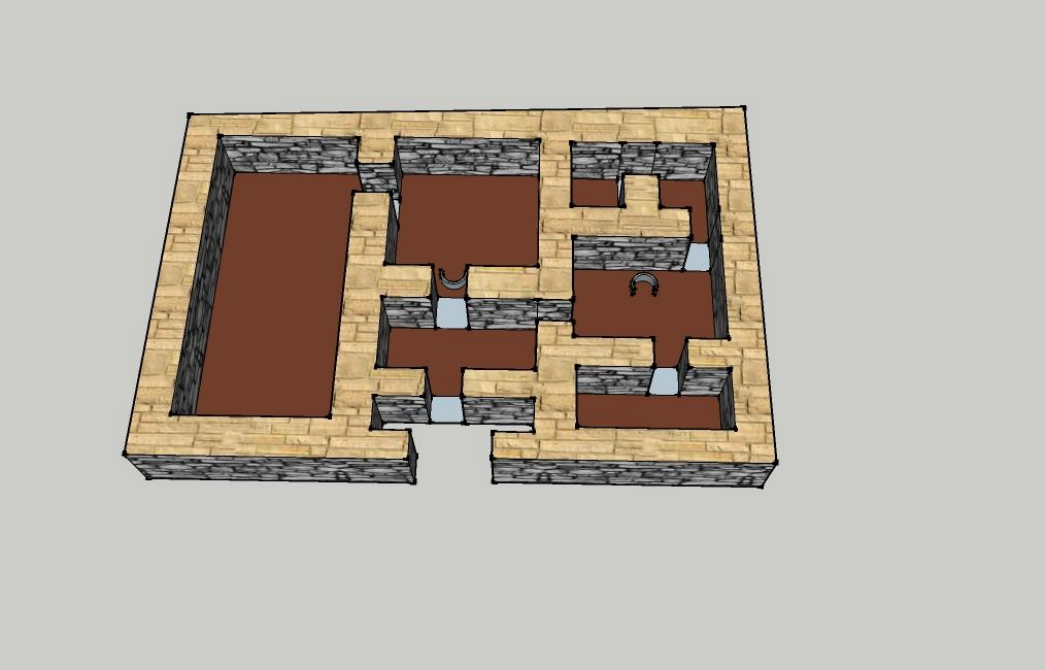
Çiz. 107: Maşat Höyük konut Tip 7

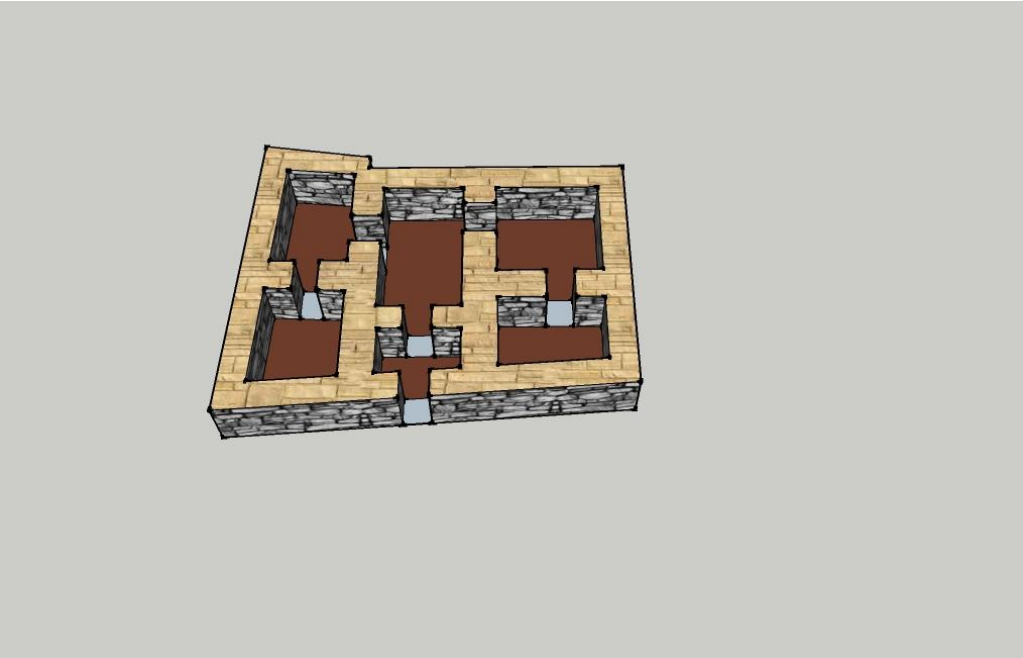
Çiz. 108: Hattuşa Tip 8 konutları

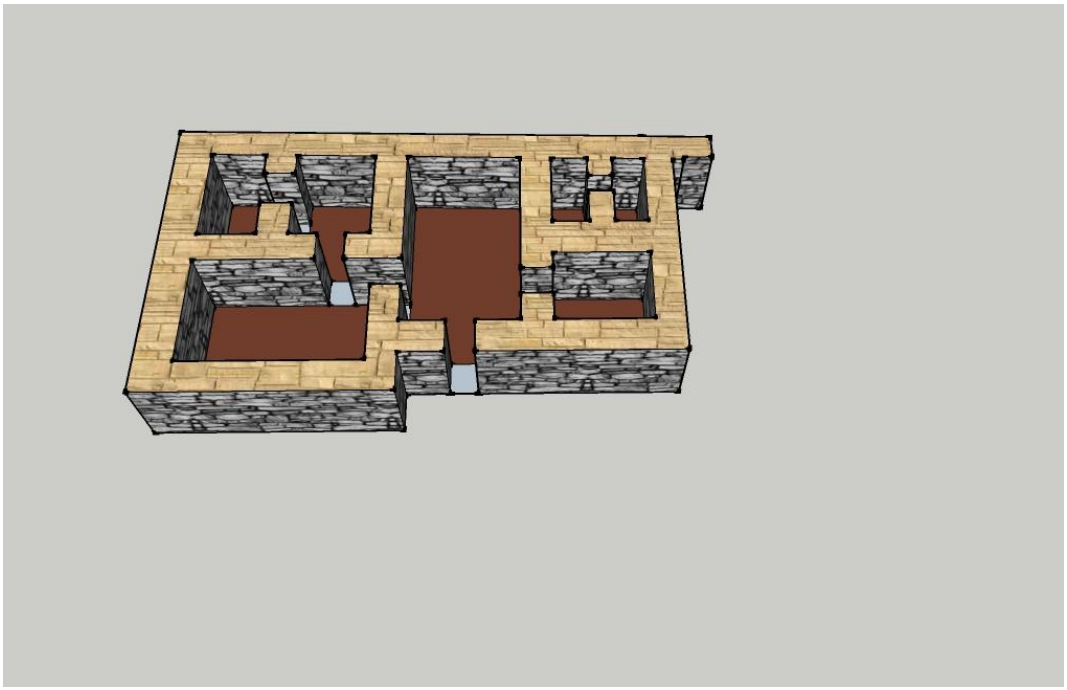
Çiz. 109: Hattuşa konut Tip 8

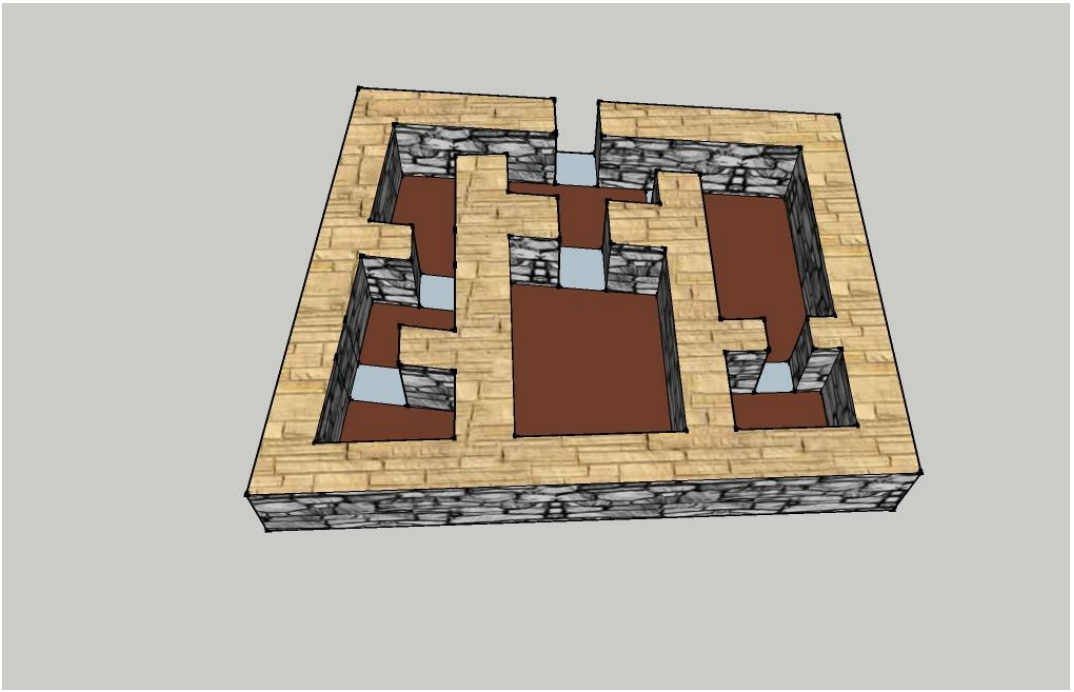
Çiz. 110: Hattuşa konut Tip 8

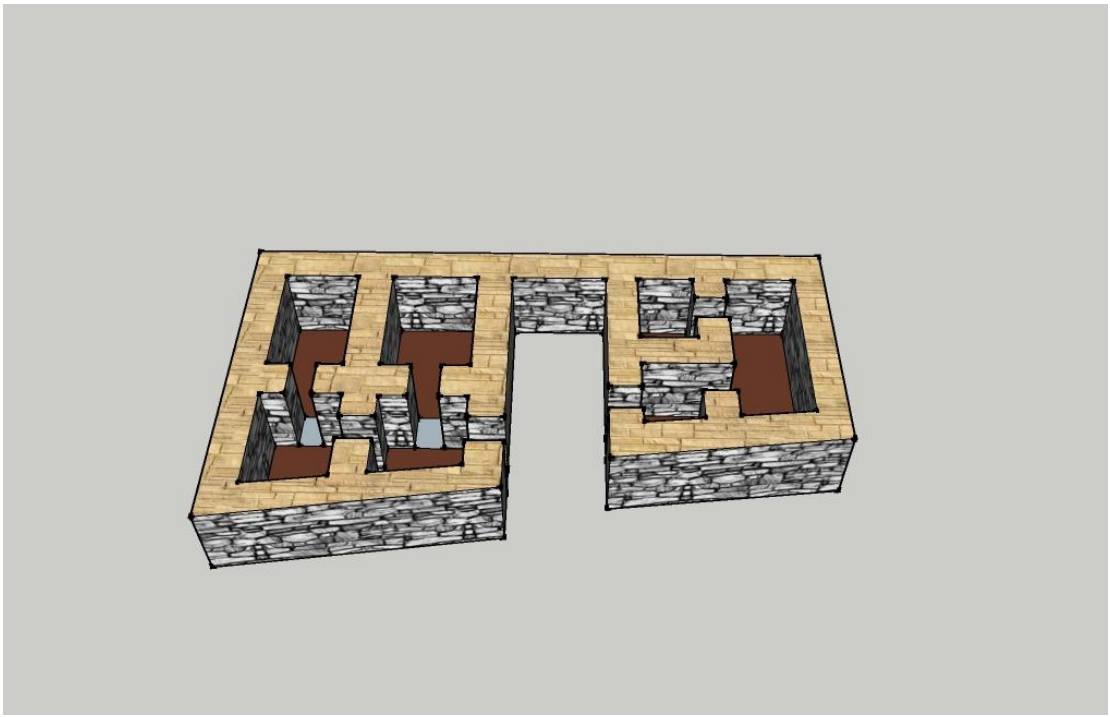
Çiz. 111: Hattuşa konut Tip 8

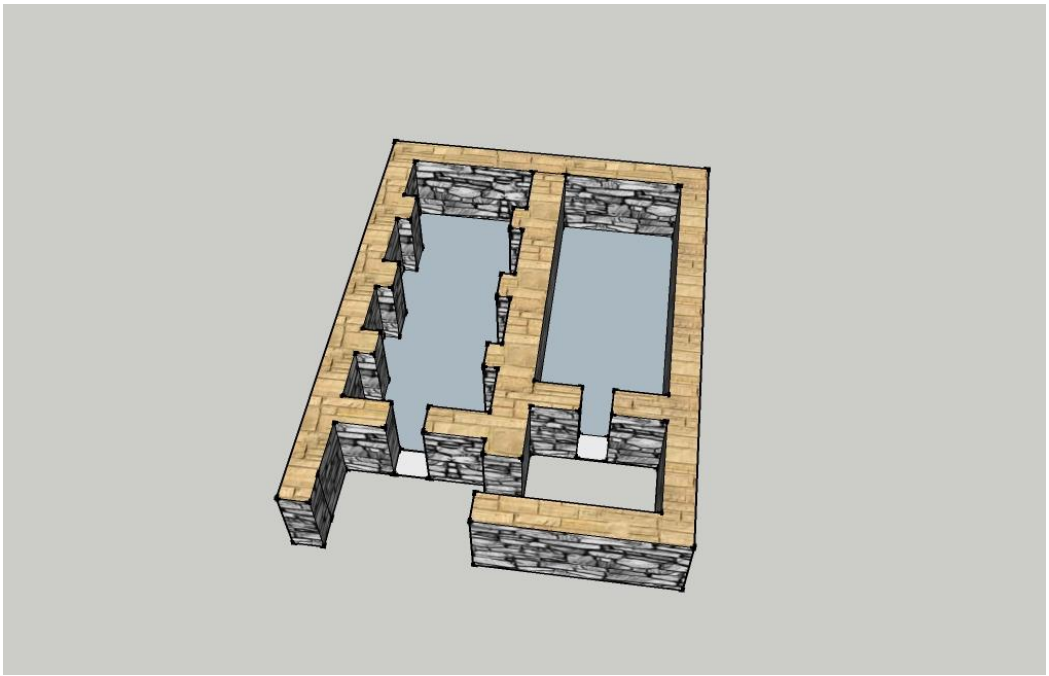
Çiz. 112: Hattuşa konut Tip 8

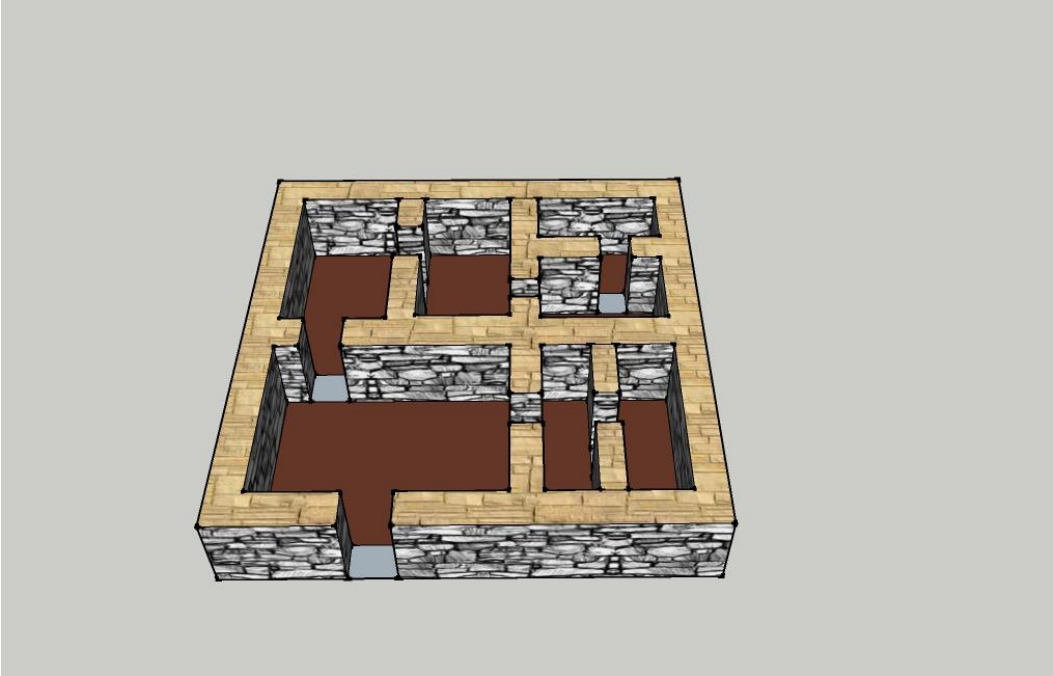
Çiz.113: Hattuşa konut Tip 8

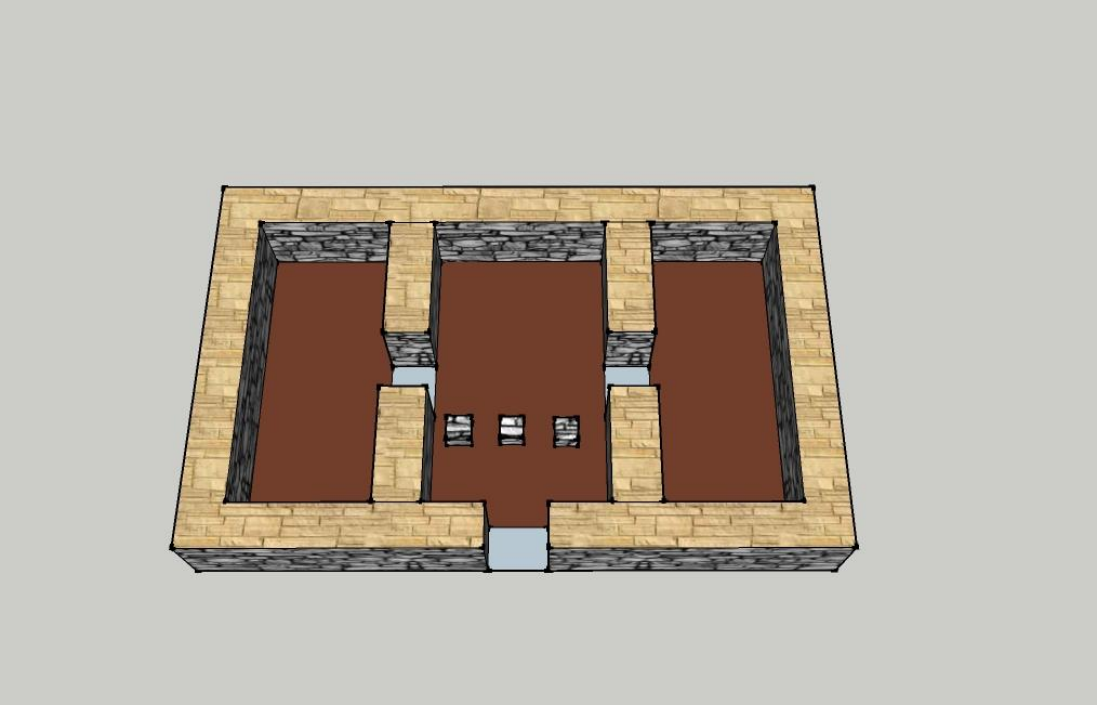
Çiz. 114: Hattuşa konut Tip 8

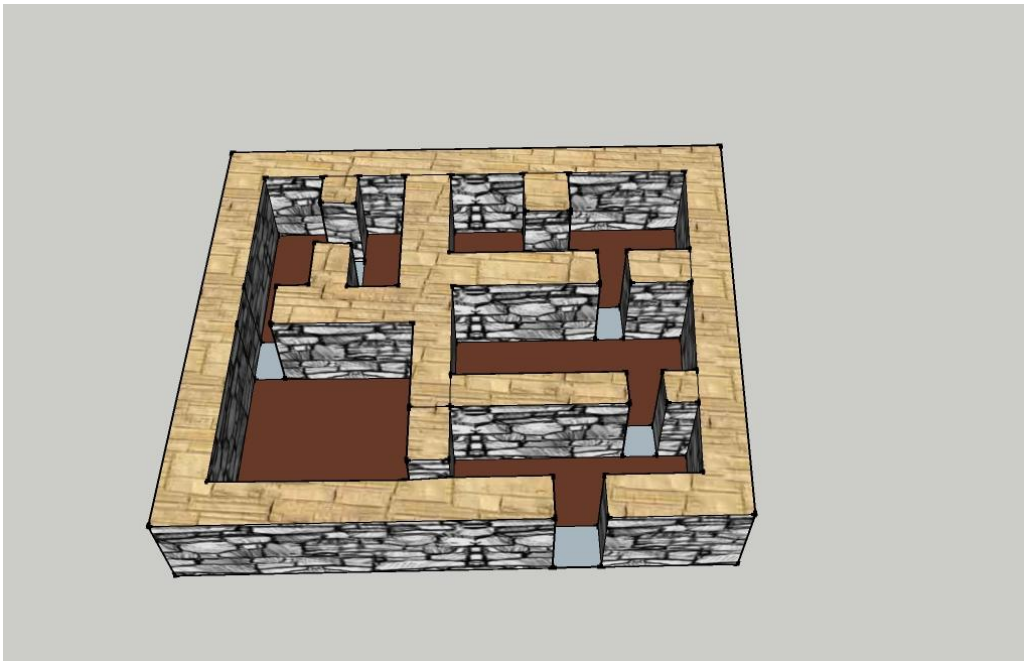
Çiz. 115: Hattuşa konut Tip 8

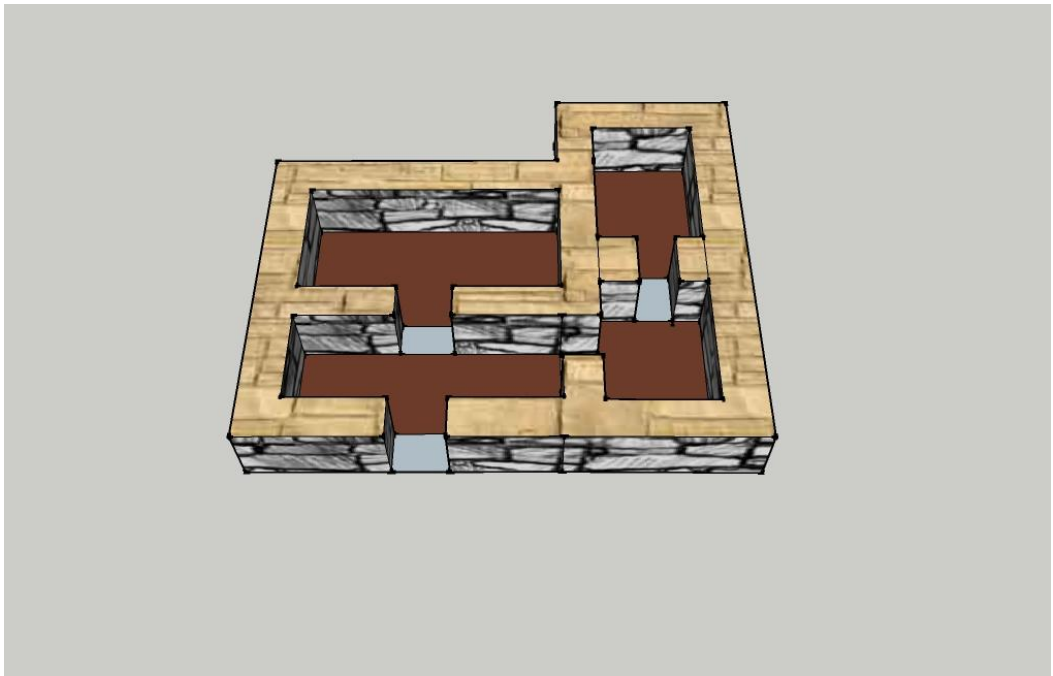
Çiz. 116: Hattuşa konut Tip 8

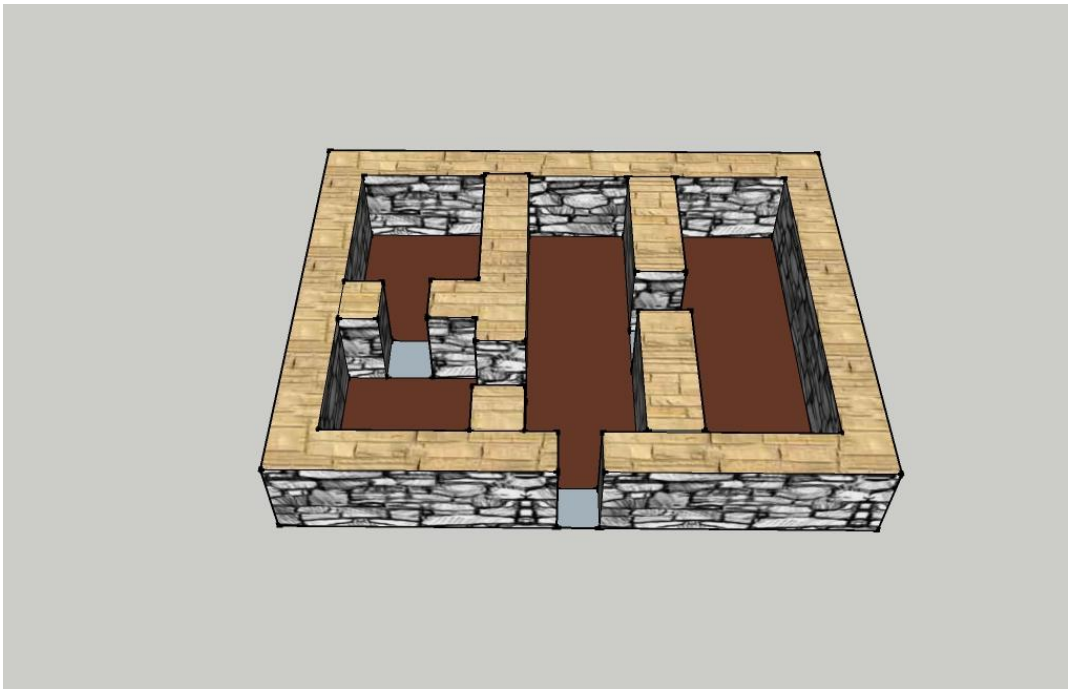
Çiz. 117: Hattuşa konut Tip 8

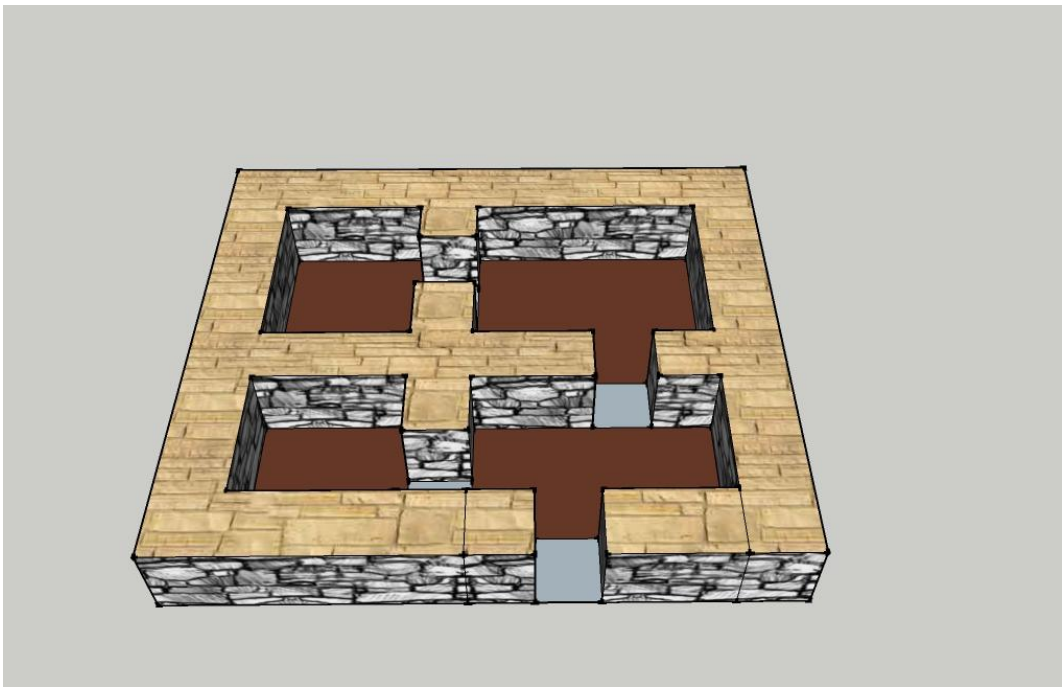
Çiz. 118: Hattuşa konut Tip 8

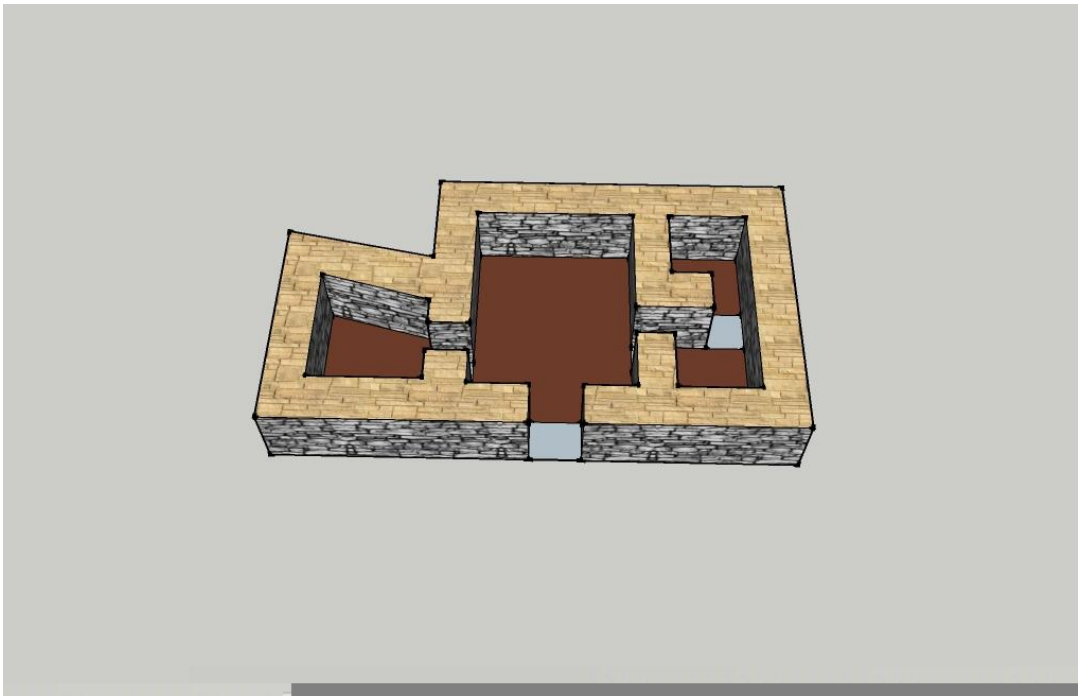
Çiz. 119: Hattuşa konut Tip 8

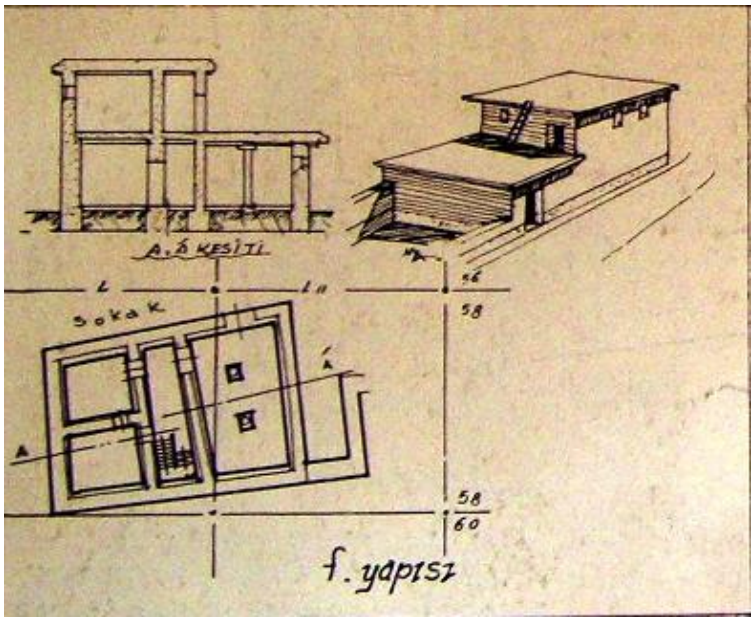
Çiz. 120: Hattuşa konut Tip 8

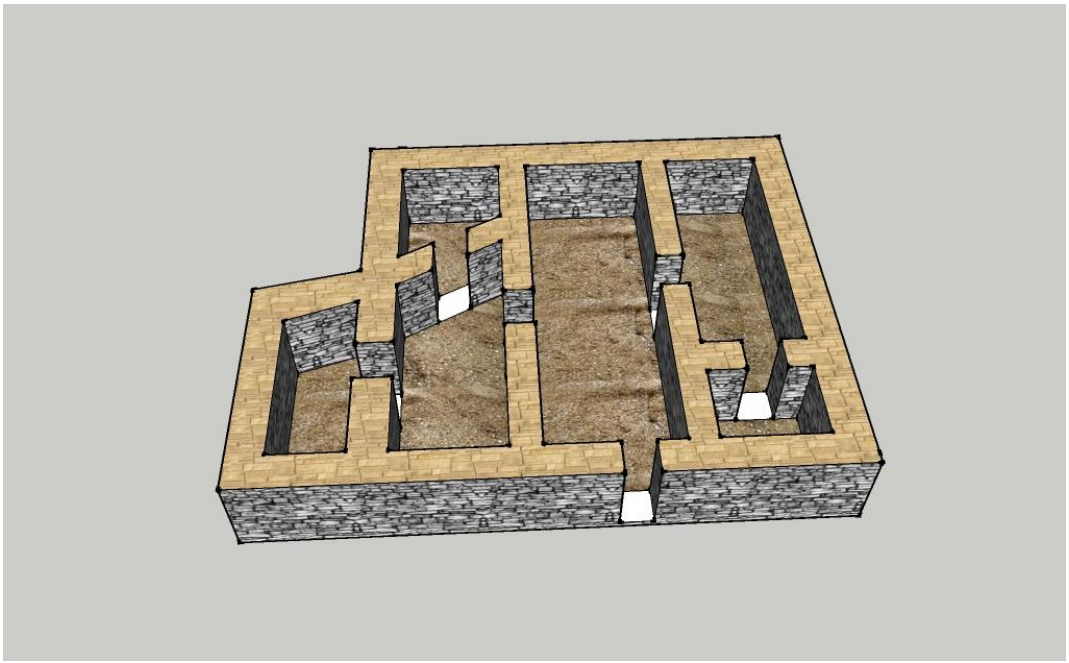
Çiz. 121: Hattuşa konut Tip 8

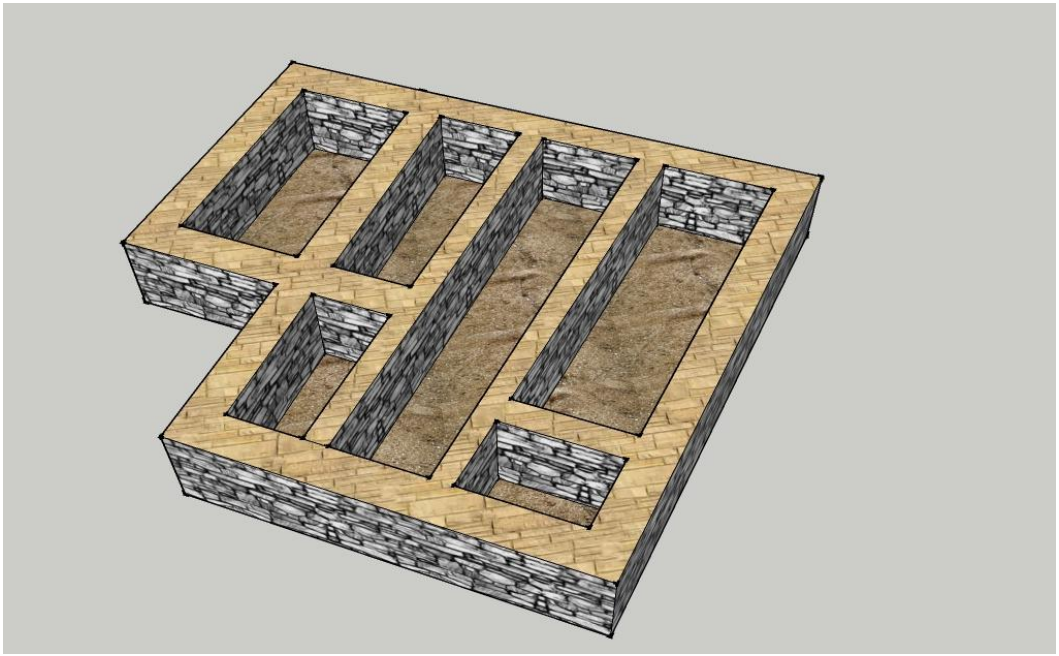
Çiz. 122: Hattuşa konut Tip 8

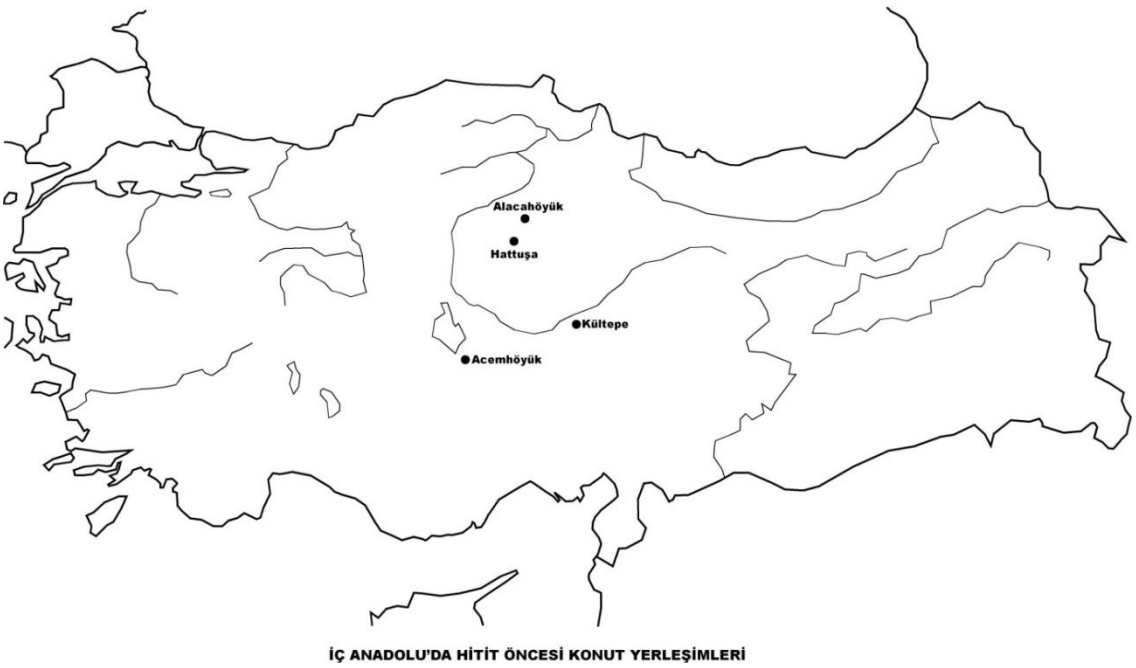
Çiz. 123: Alaca Höyük konut Tip 8

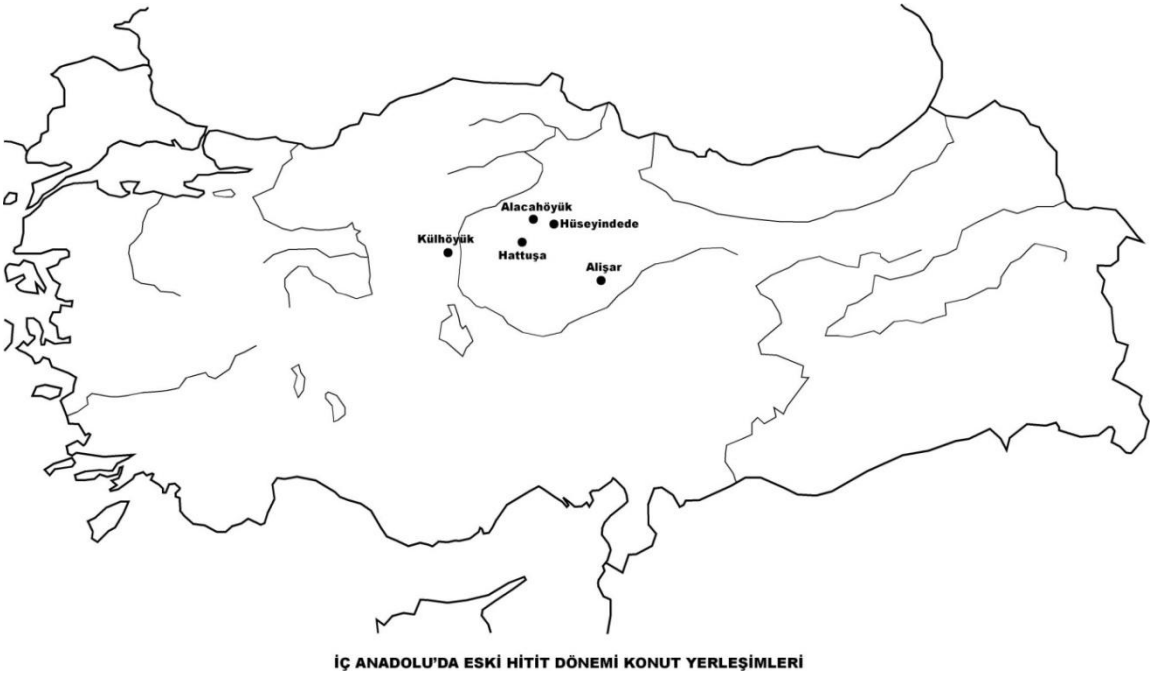
Çiz. 124: Kuşaklı konut Tip 8

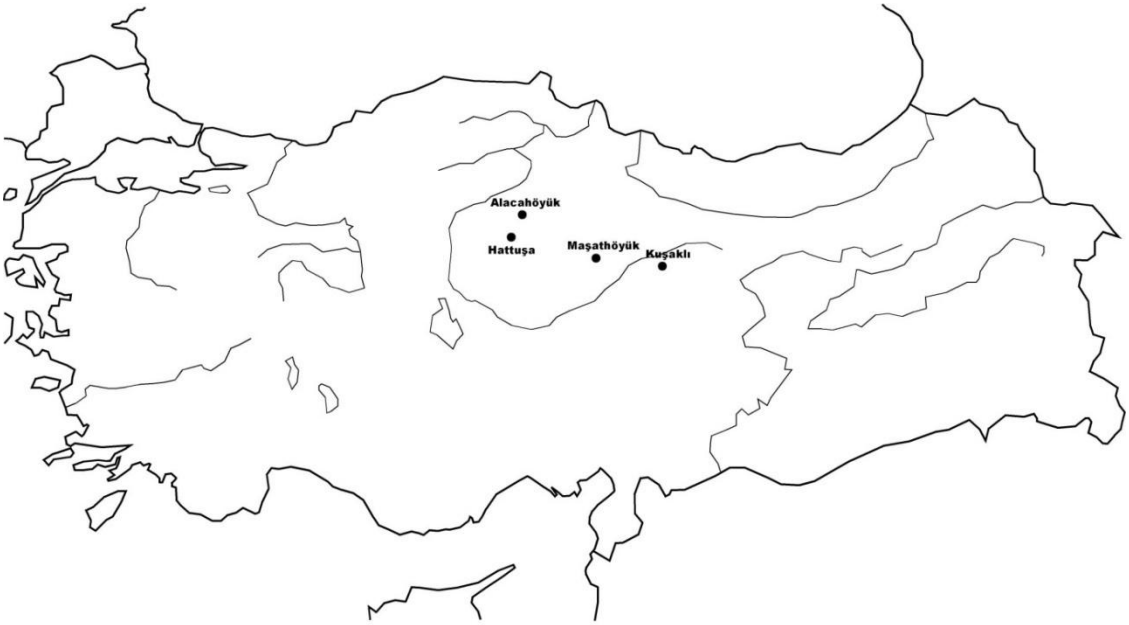
Çiz. 125: Kuşaklı konut Tip 8

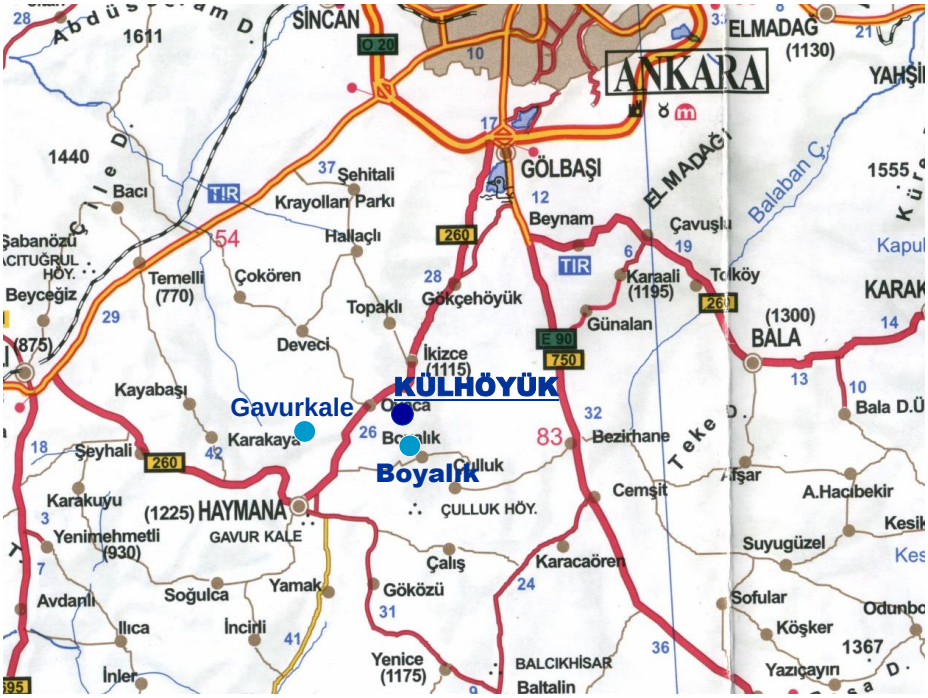
Har. 1: İç Anadolu Bölgesi Hitit öncesi konut yerleşim yerleri.

Har. 2: İç Anadolu Bölgesi Eski Hitit Dönemi konut yerleşim yerleri

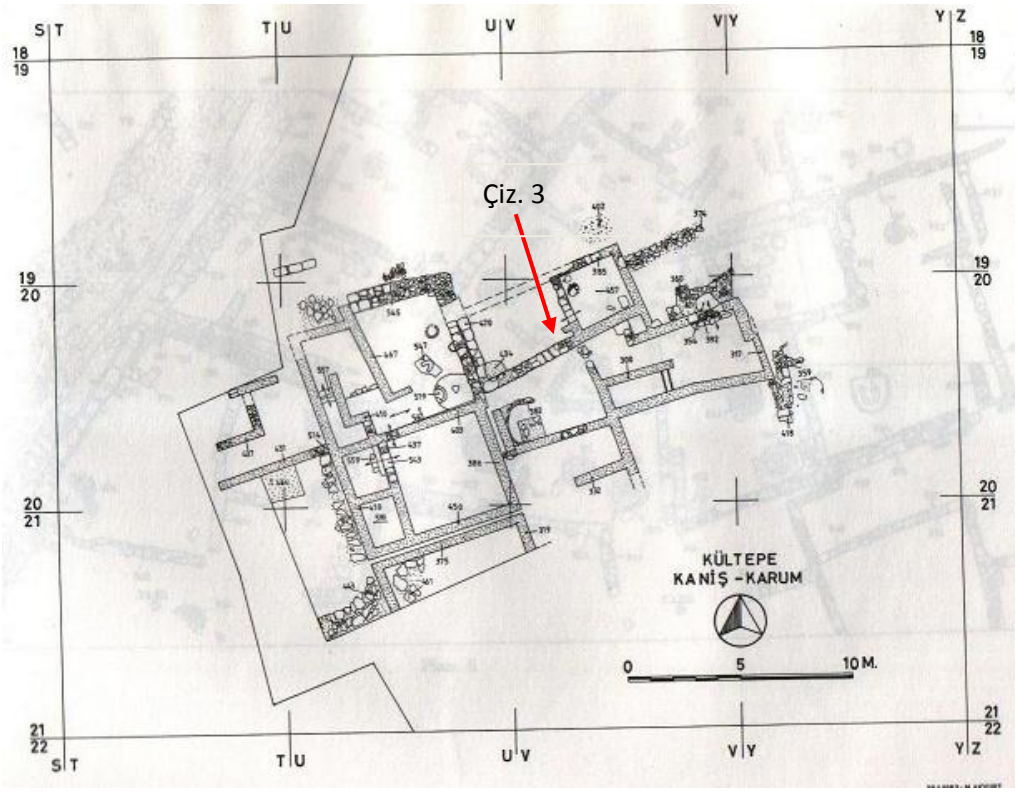
Har. 3: İç Anadolu Bölgesi Hitit İmparatorluk Dönemi konut yerleşim yerleri

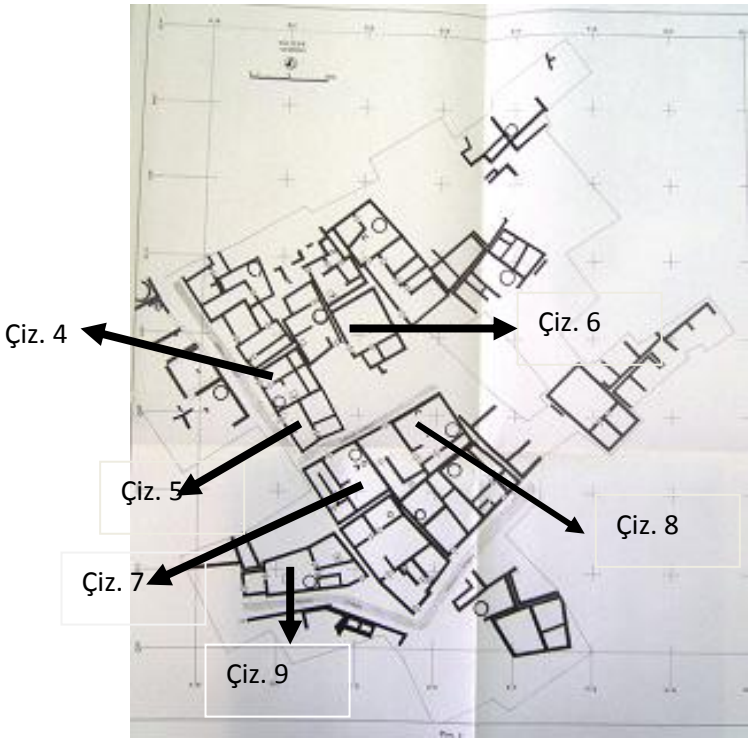
Har.4: Külhöyük'ün yeri

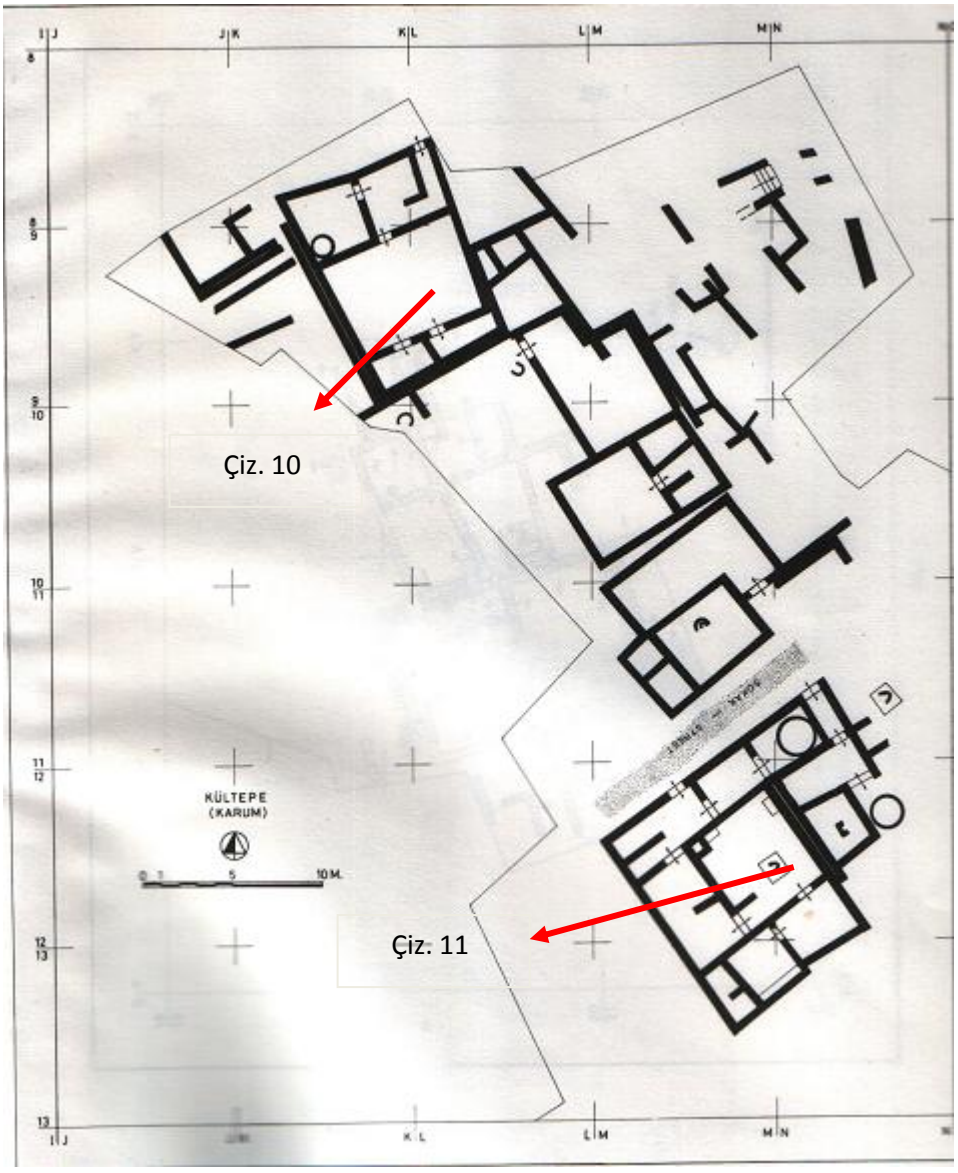
Har. 5: Hititler ve Hitit Dönemi Anadolu'su genel görünümü.

Plan 1: Kültepe'deki 5. mahalle.

Plan 2: Kültepe Asurlu tüccar mahallelerinin çizimi

Plan. 3: Kültepe'deki 3. ve 4. mahalle

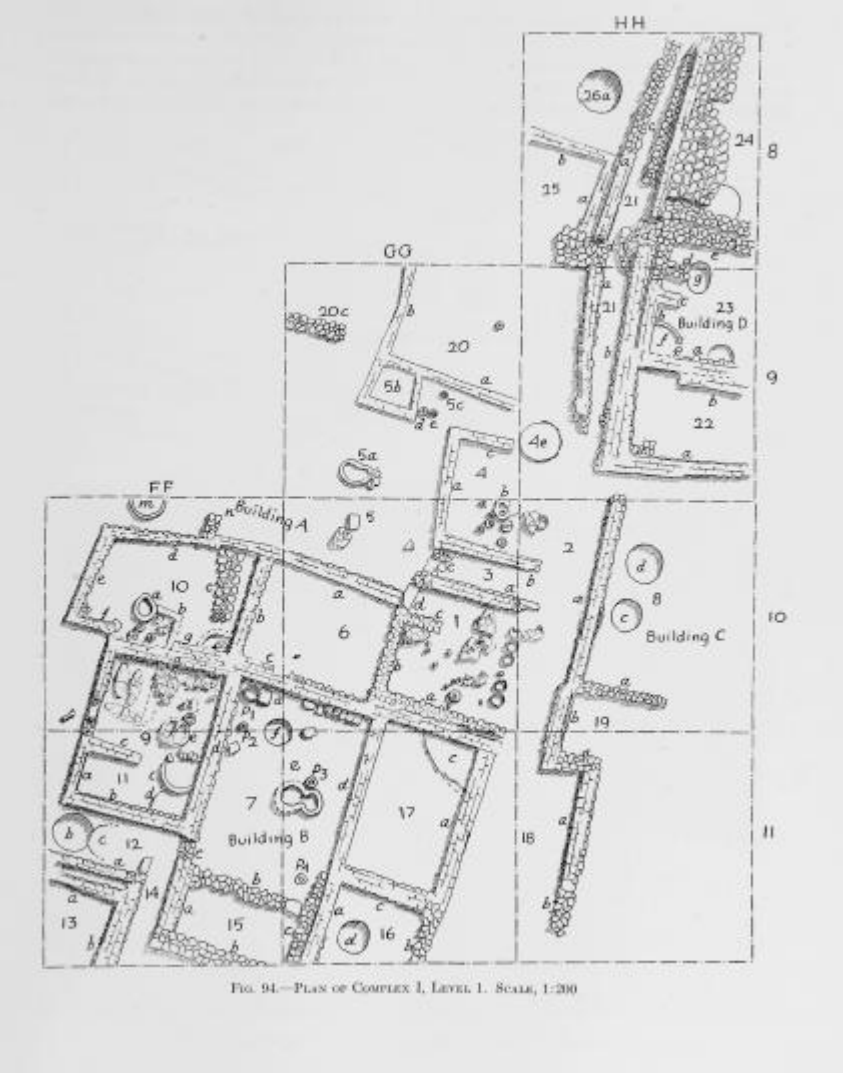
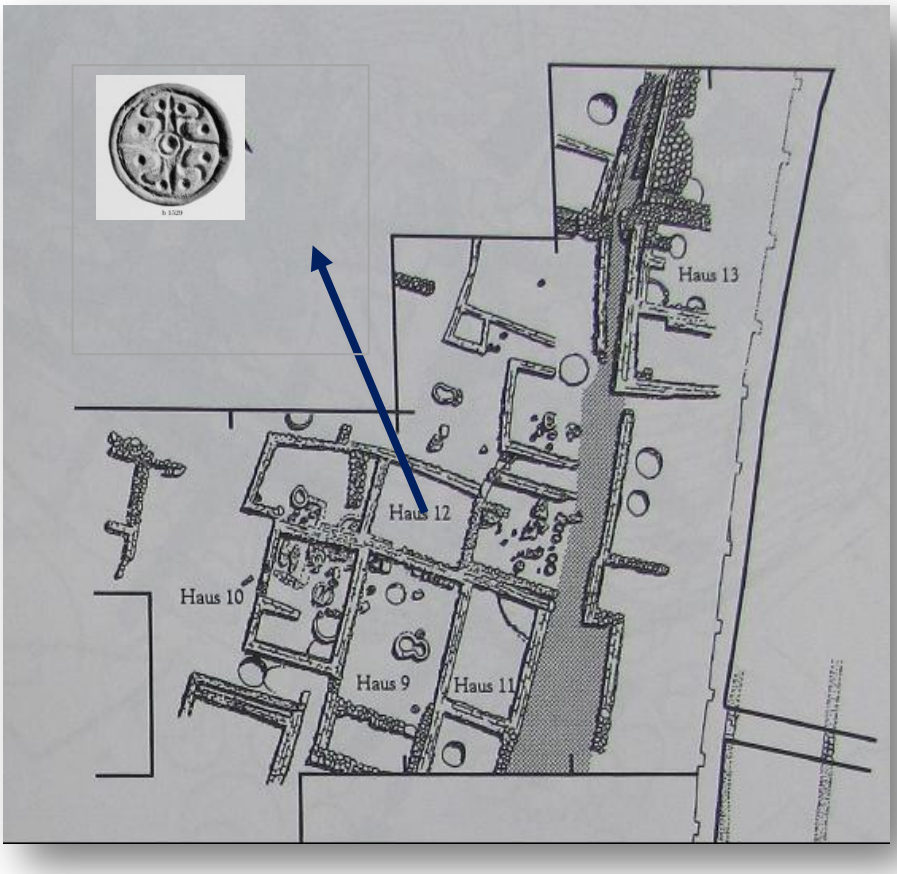
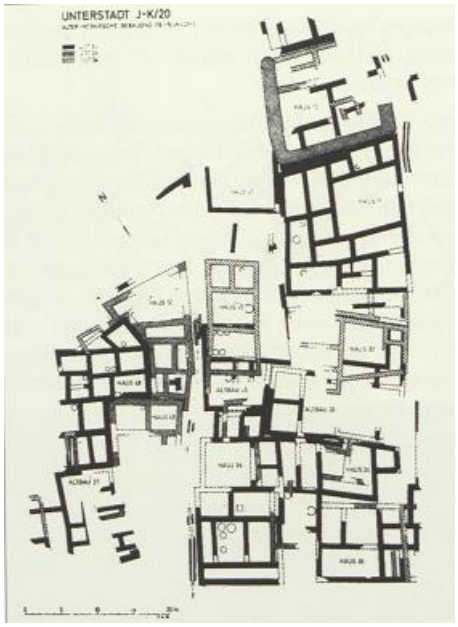

Fig. 94.—Plan of Complex I, Level 1. Scale, 1:200

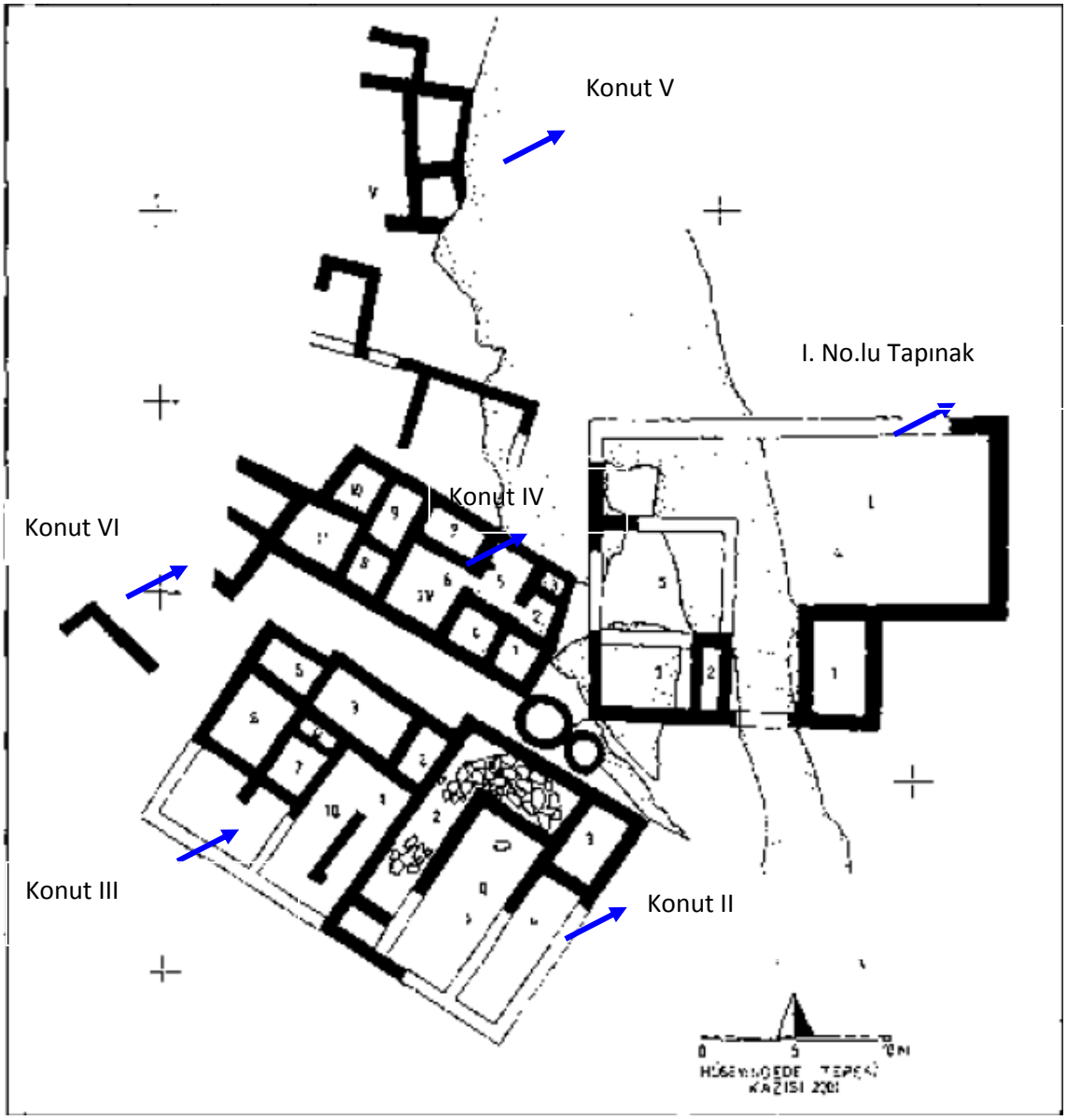
Plan 4: Alişar Eski Hitit Dönemi konut dokusu

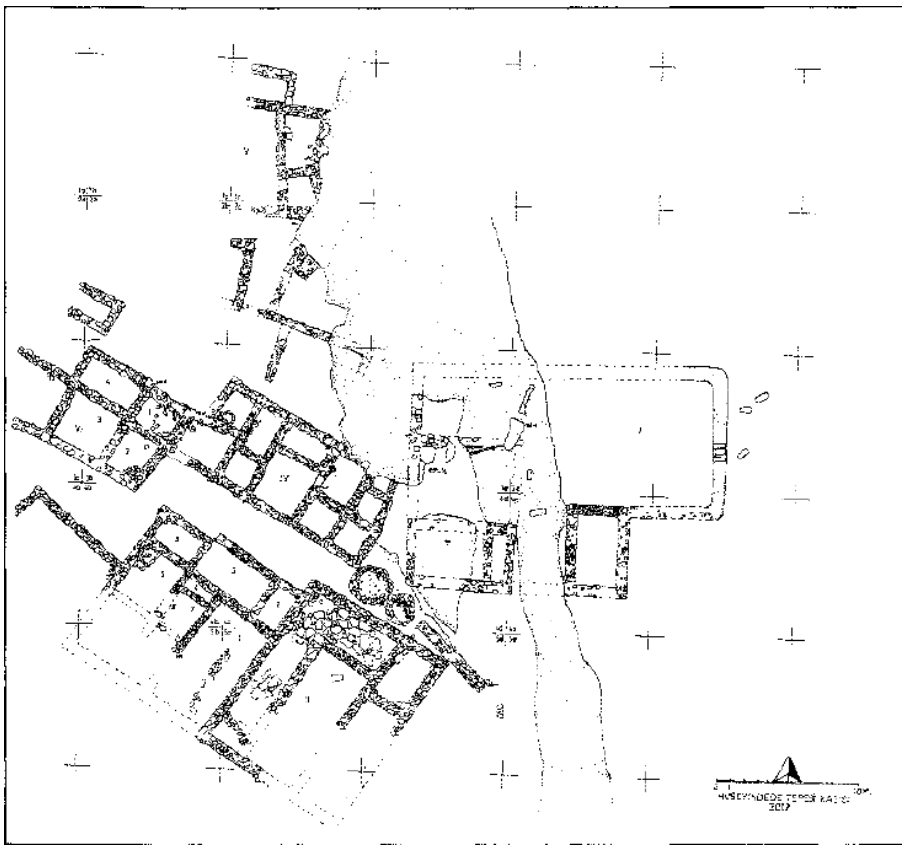
Plan 5: Alişar konut B Yapısı'nda bulunan "Kapodokya Sembolü" disk

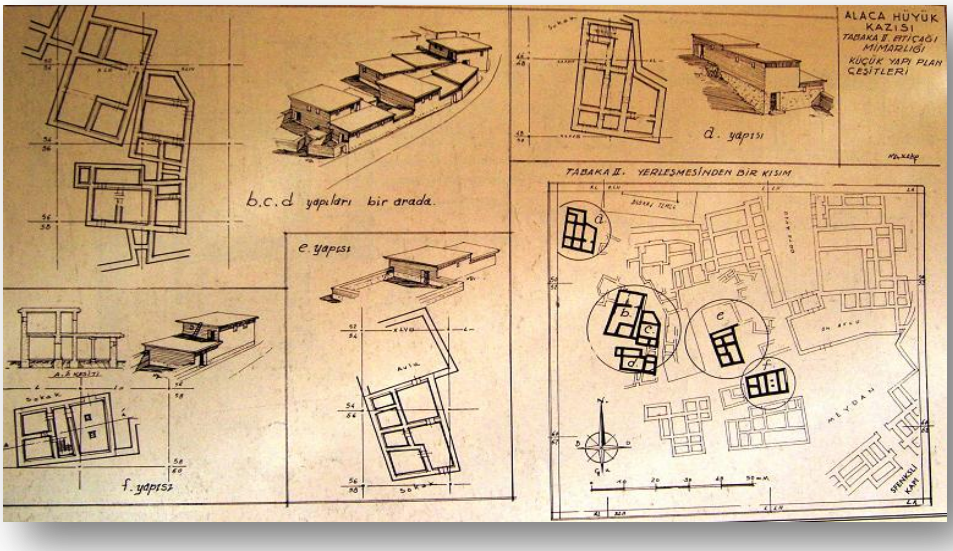
Plan 6: Hattuşa'da Aşağı Kent'te yer alan Eski Hitit Dönemi konutları.

Plan 7: Hüseyindede yerleşiminde ortaya çıkartılan Eski Hitit konutları.

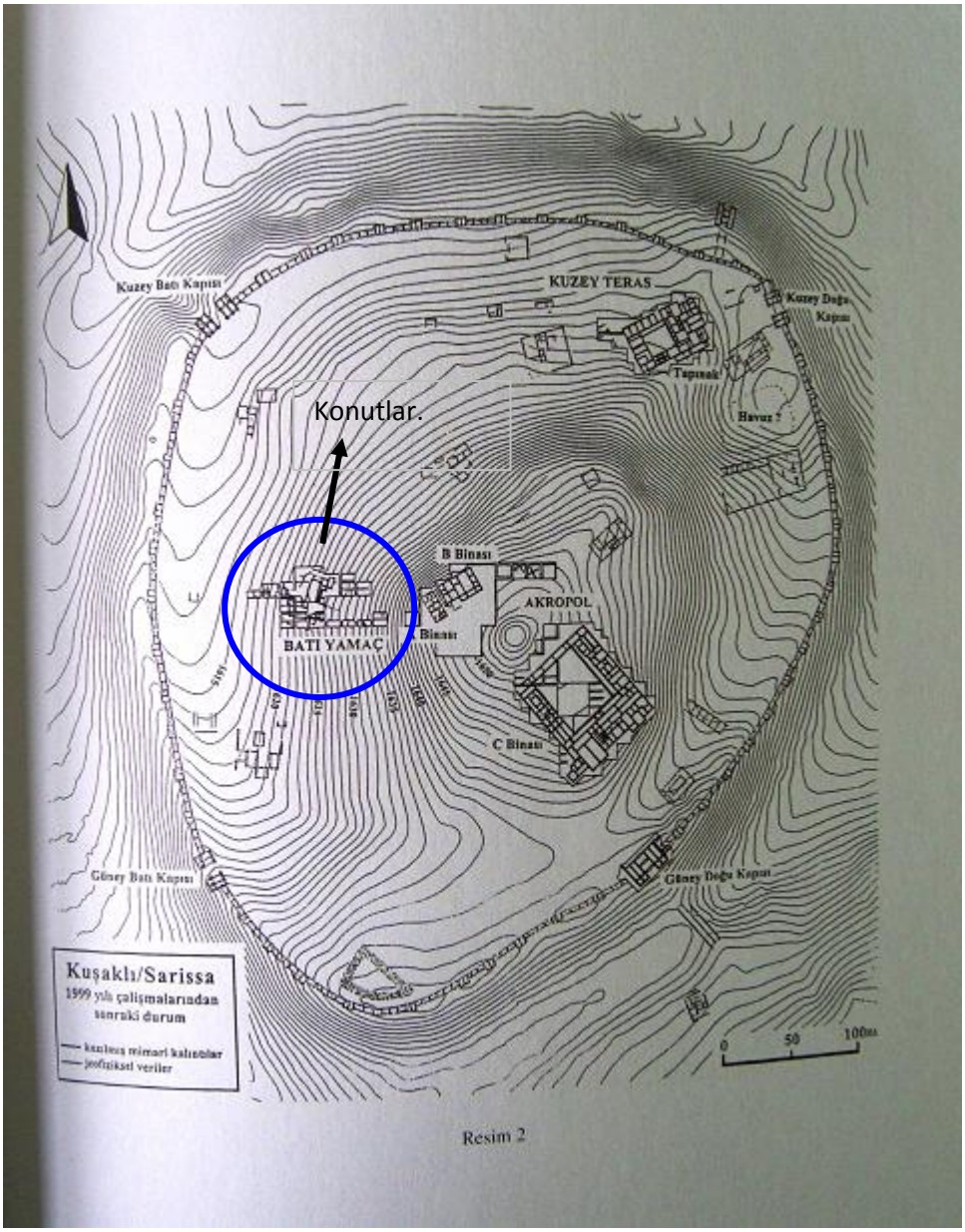
Plan 8: Hüseyindede yerleşiminde ortaya çıkartılan Eski Hitit konutları.

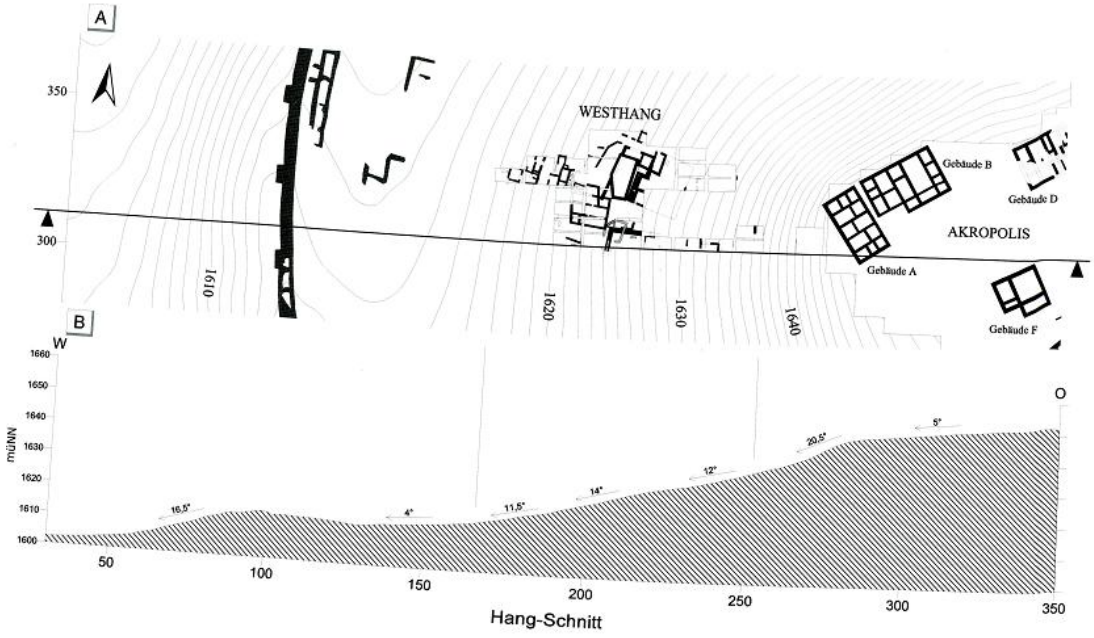
Plan 9: Alaca Höyük İmparatorluk Dönemi konutlarının genel planı.

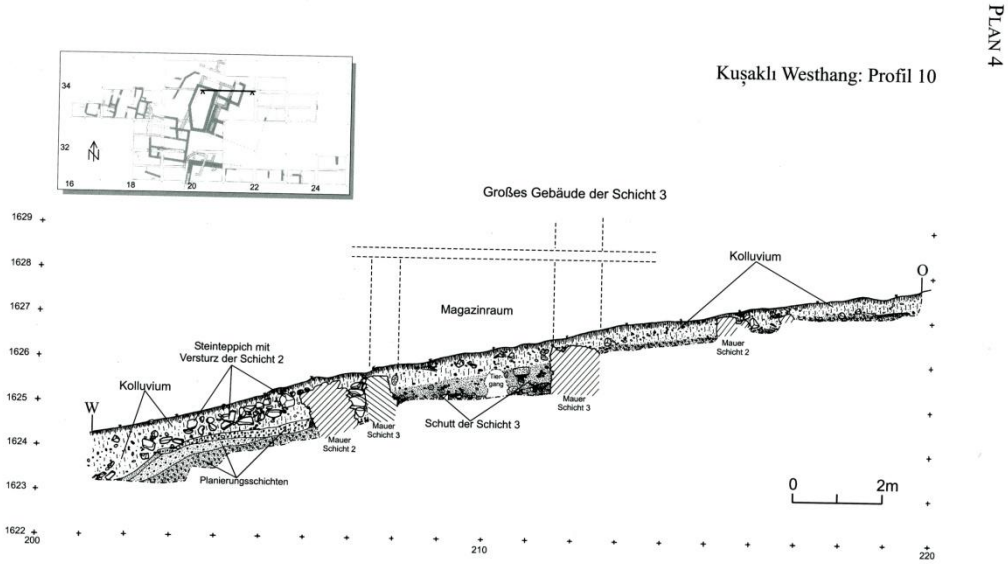
Plan 10: Hattuşa'da İmparatorluk Dönemi Aşağı Şehir konut dokusu.

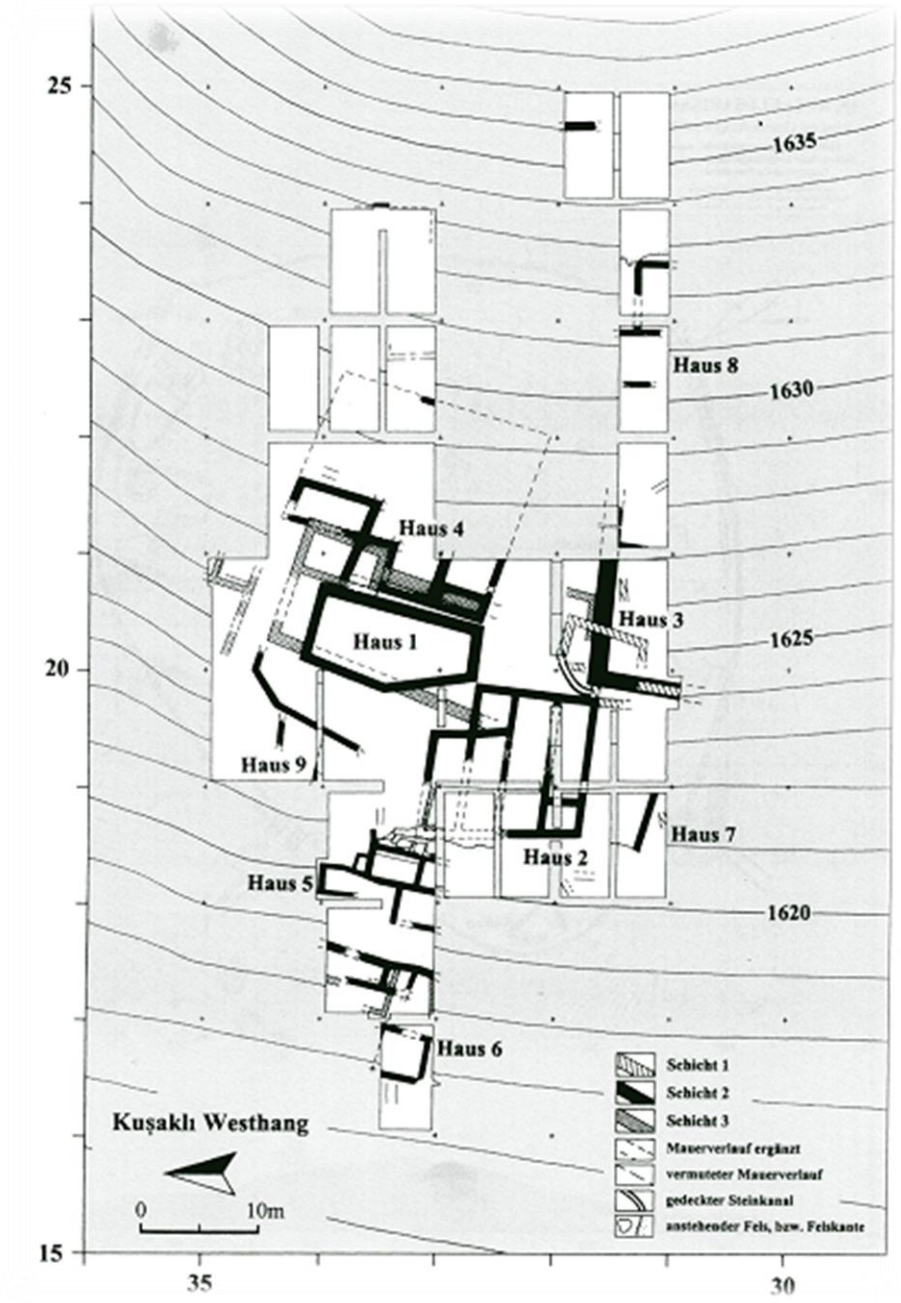
Plan. 11: Kuşaklı-Sarissa genel kent planı.

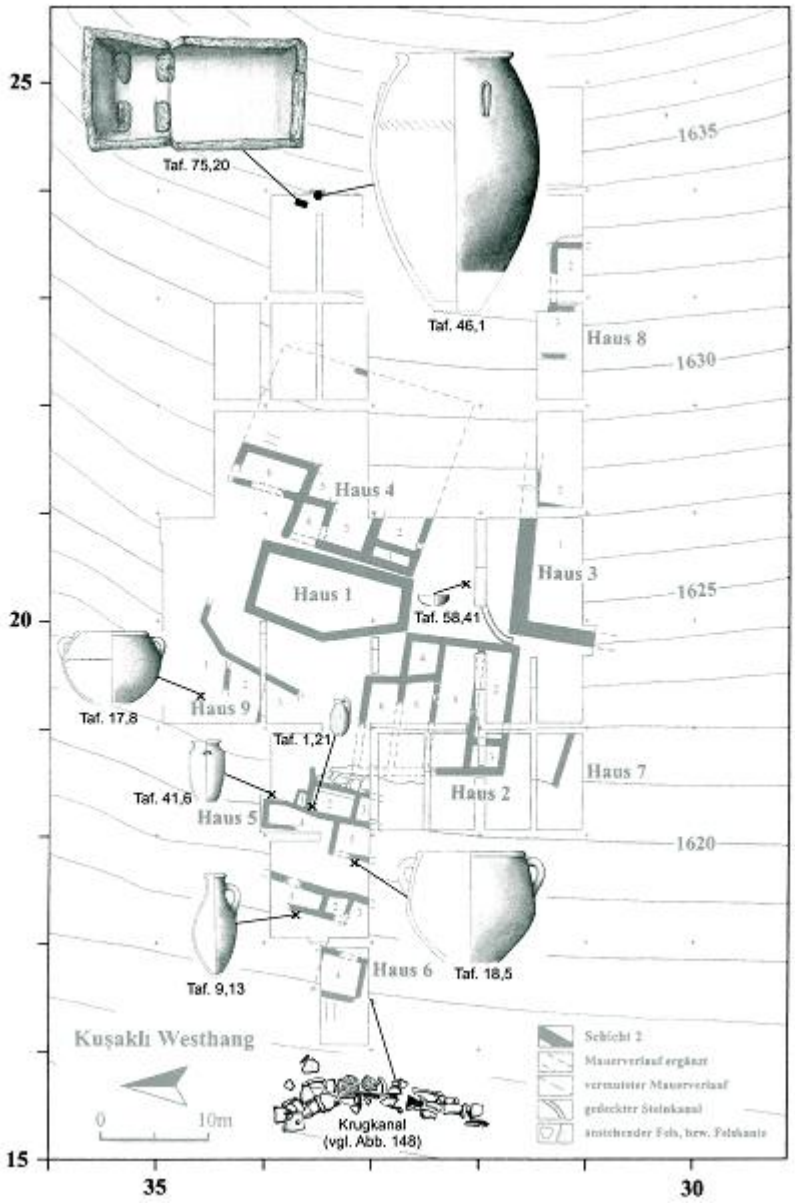
Plan 12: Kuşaklı'daki terasın planı.

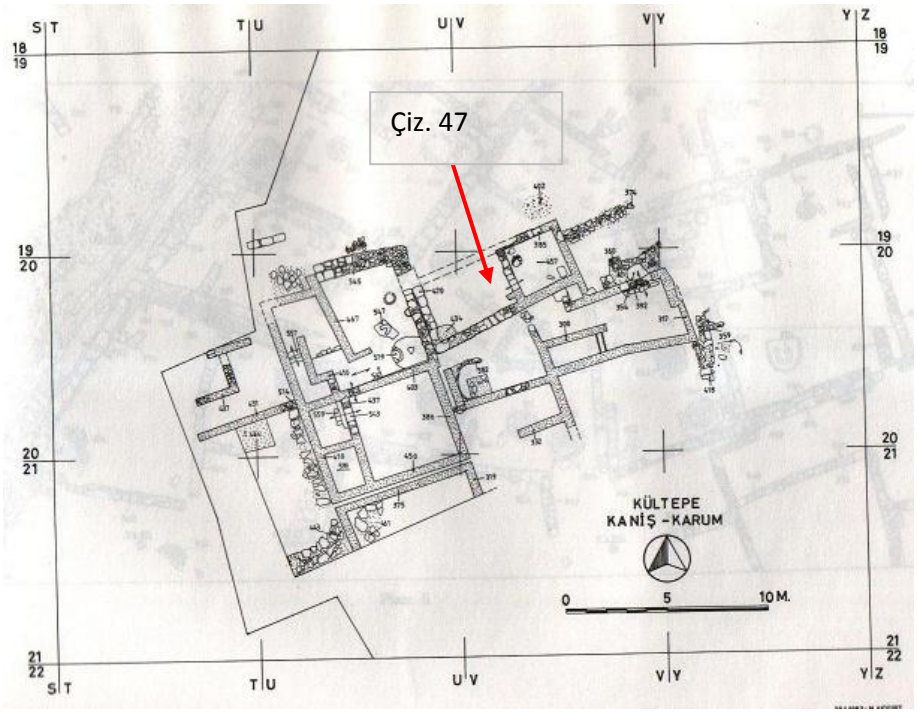
Plan 13: Kuşaklı 3. Tabakada yer alan büyük yapının kesit görünümü.

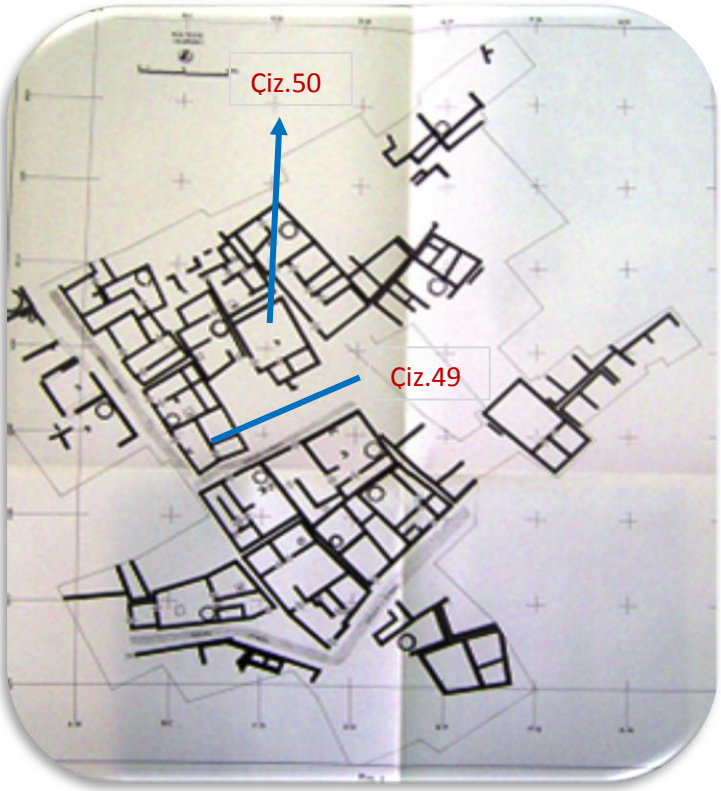
Plan 14: Kuşaklı'da yer alan konutların genel planı.

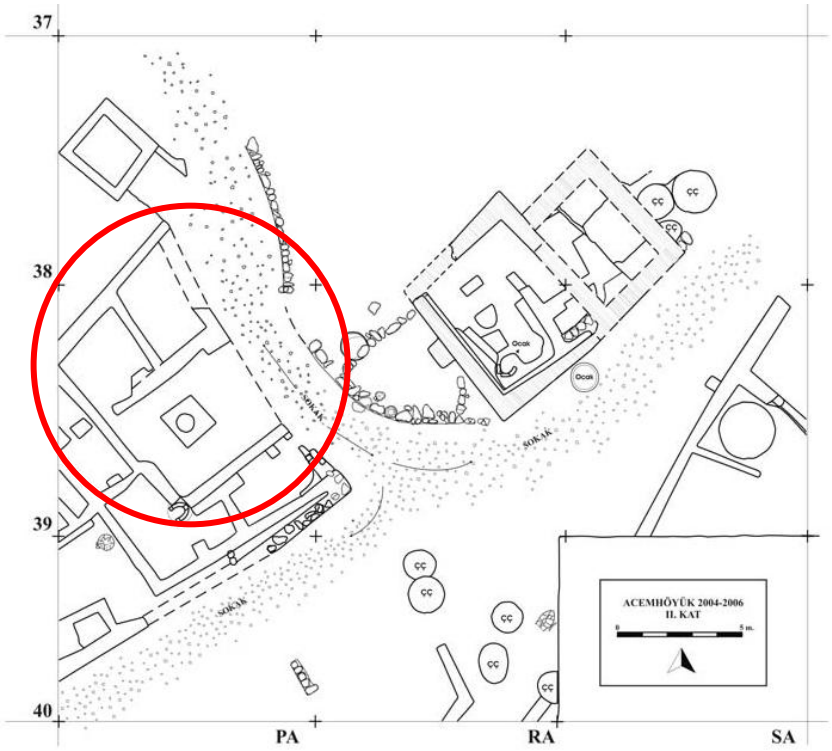
Plan. 15: Kuşaklı 2. Tabakada keramik dağılımı.

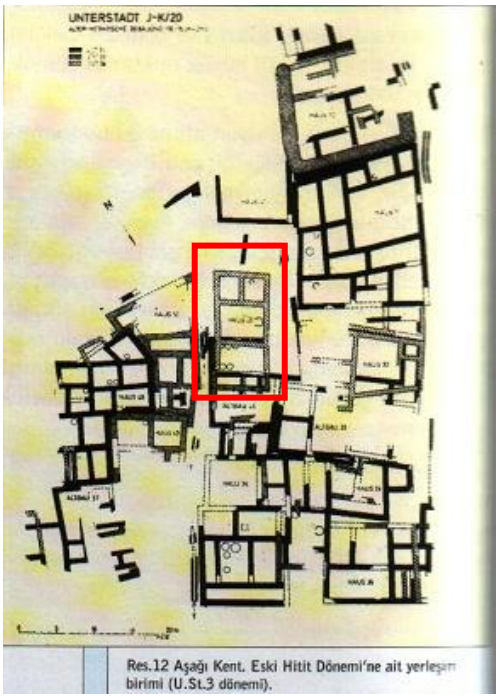
Plan 16: Kültepe 5. Mahalle konut Tip 2

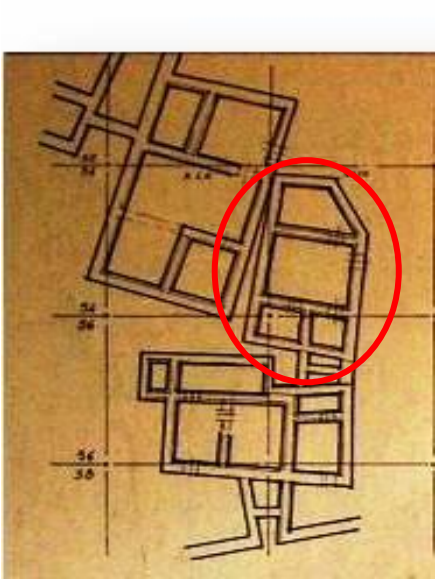
Plan 17: Kültepe 1. Mahalle konut Tip 3

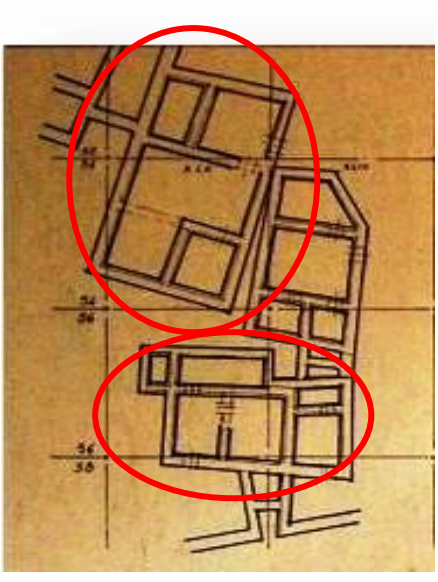
Plan 18: Acemhöyük konut Tip 3

Plan 19: Hattuşa konut Tip 5

Plan 20: Alacahöyük konut Tip 5

Plan 21: Alaca Höyük konut Tip 6

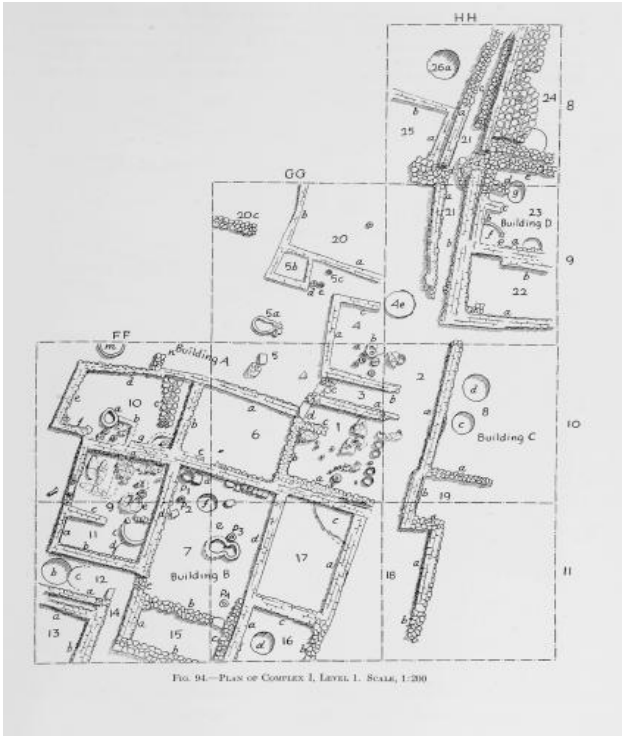
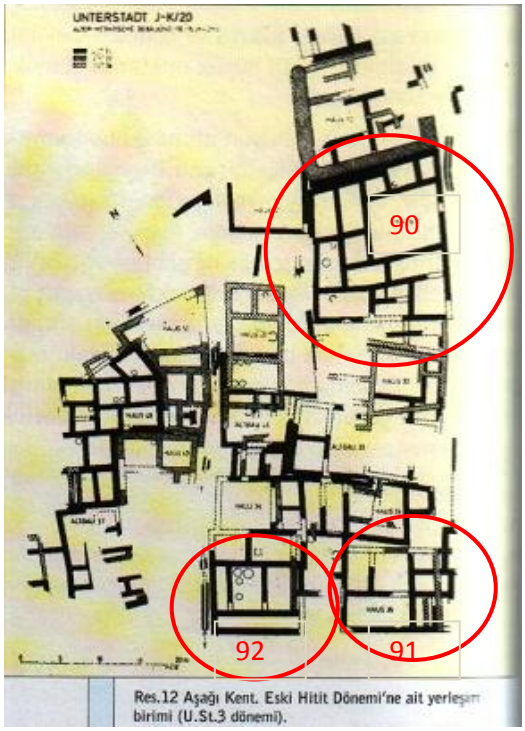
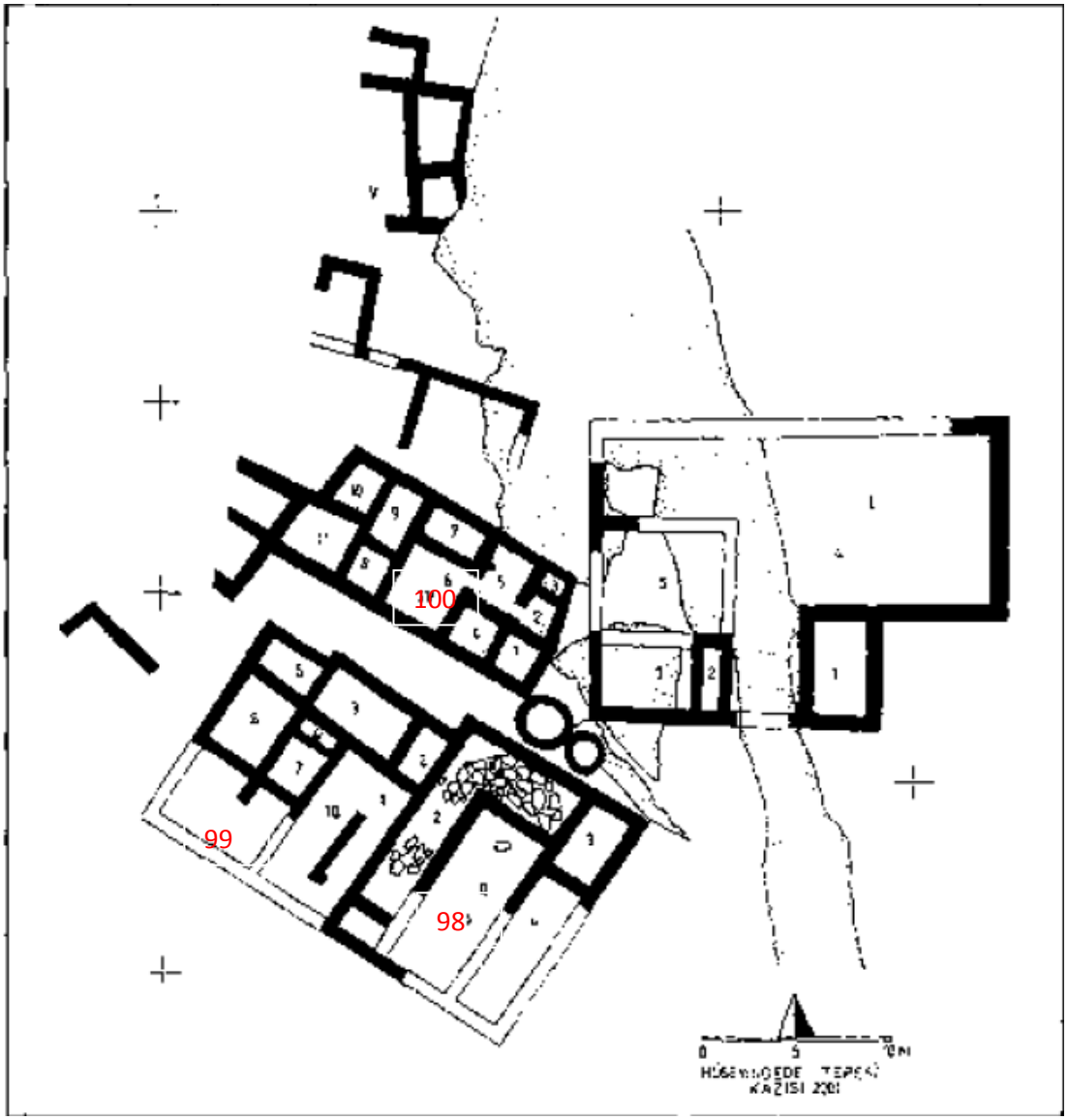

Fig. 94.—Plan of Complex I, Level 1. Scale, 1:200

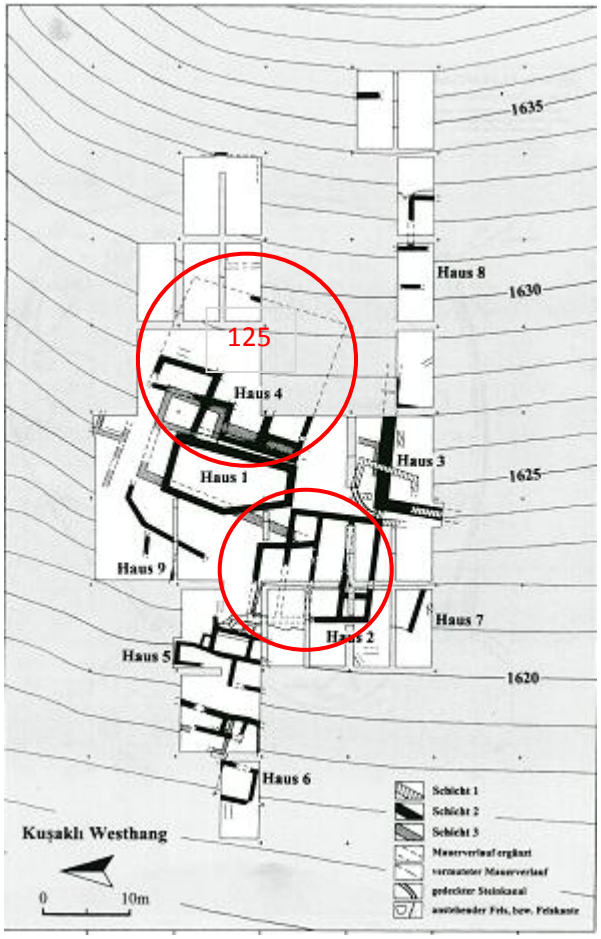
Plan 22: Alişar konut Tip 7

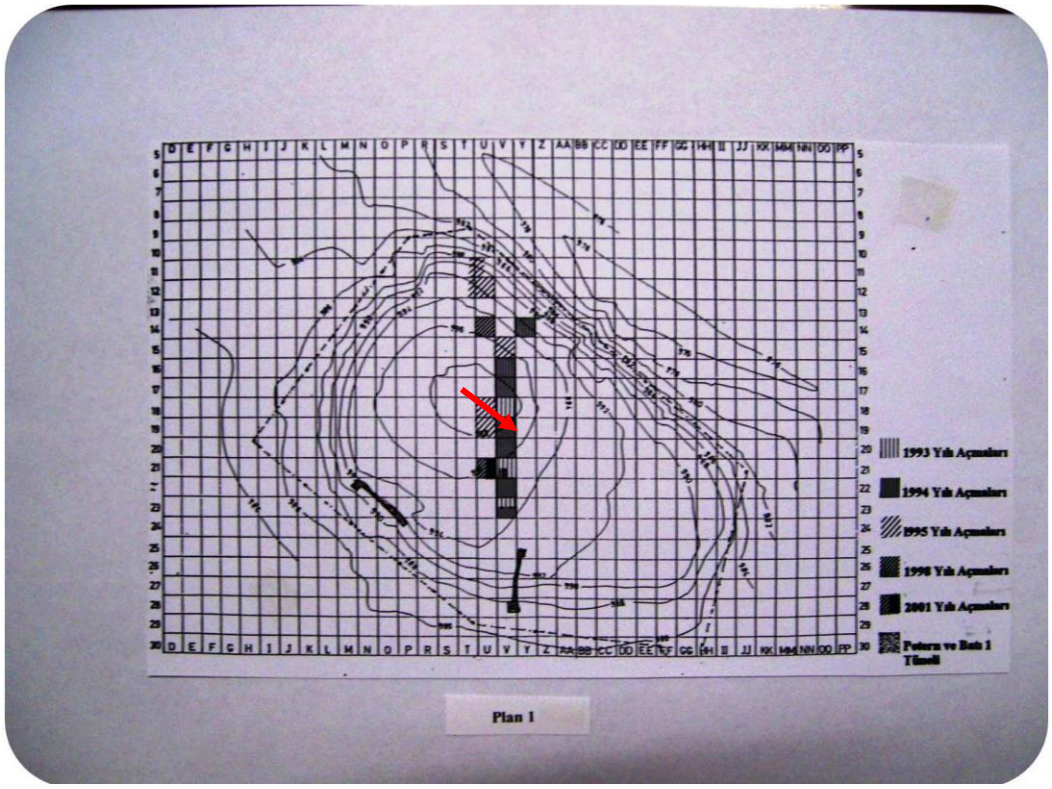
Plan 23: Hattuşa konut Tip 7

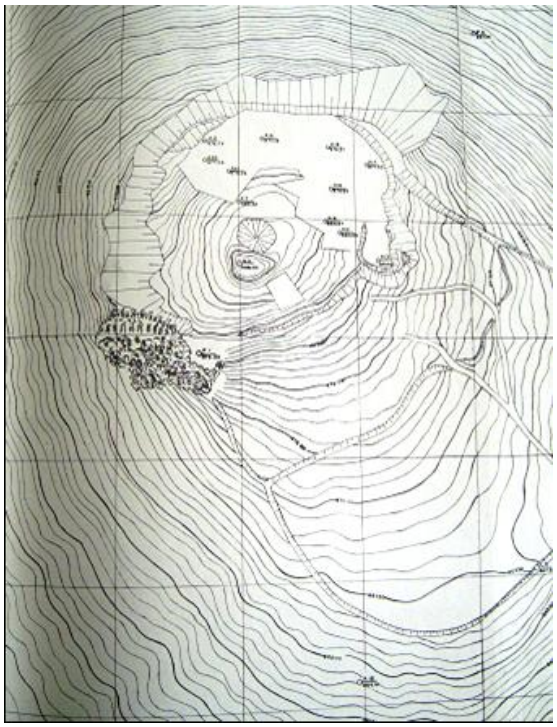
Plan. 24: Hüseyindede konut Tip 7

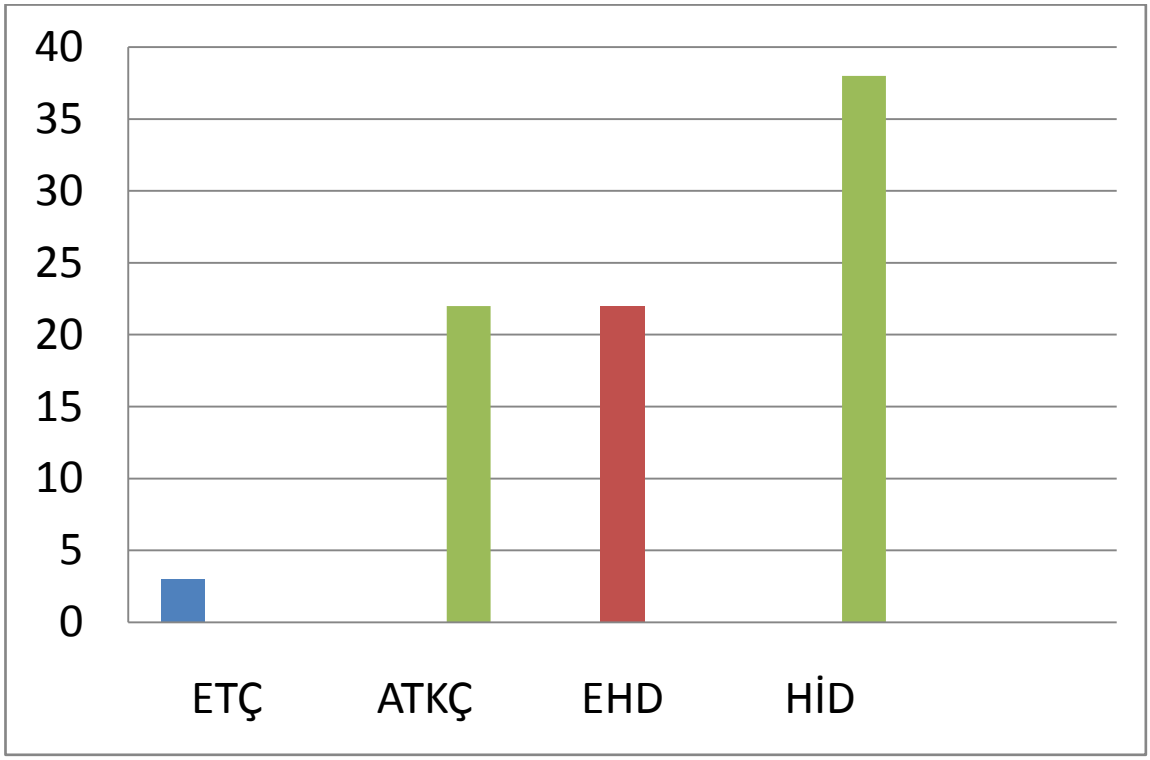
Plan 25: Kuşaklı Tip 8 konutları.

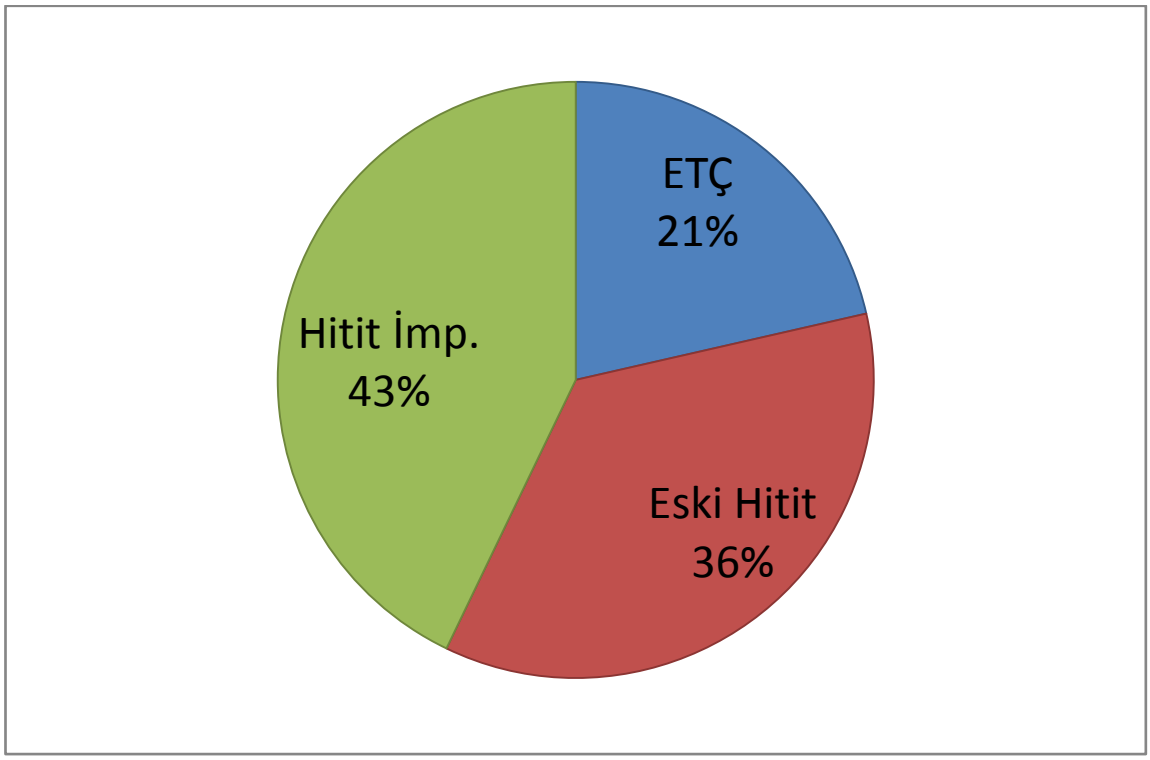
Şek. 1: Kül Höyük'te ortaya çıkan konutların yerleşim alanındaki konumu

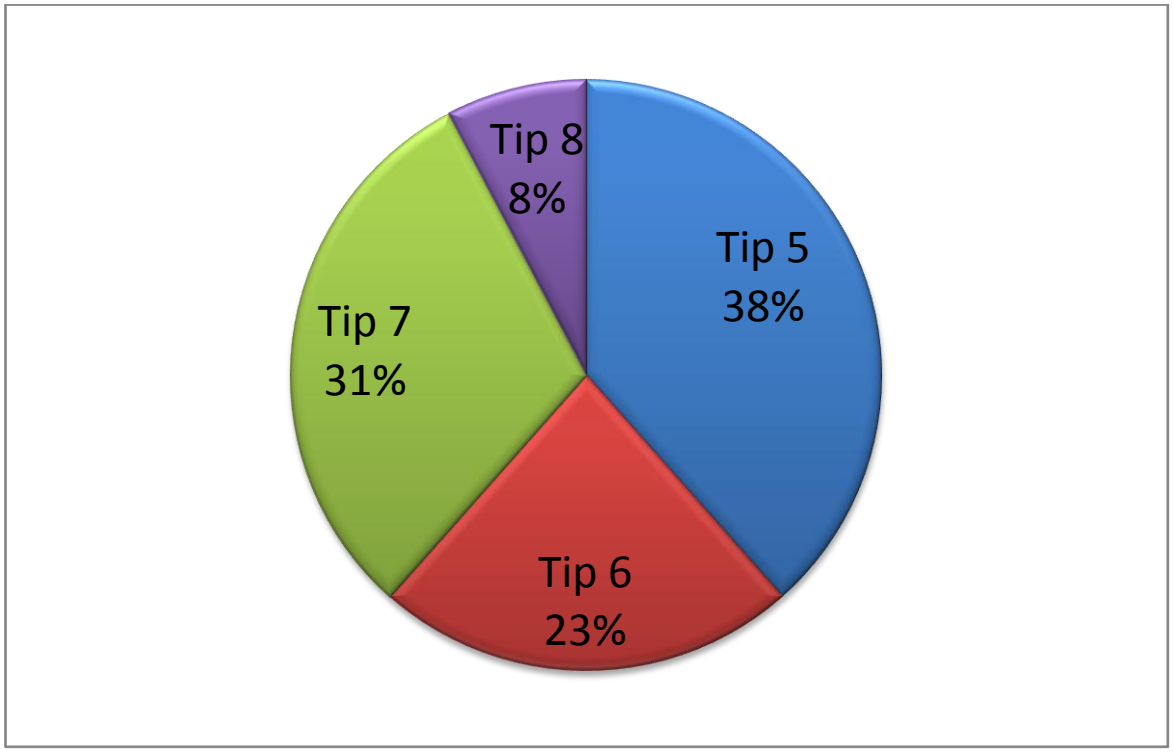
Şek. 2: Maşat Höyük yerleşiminin izohips planı.

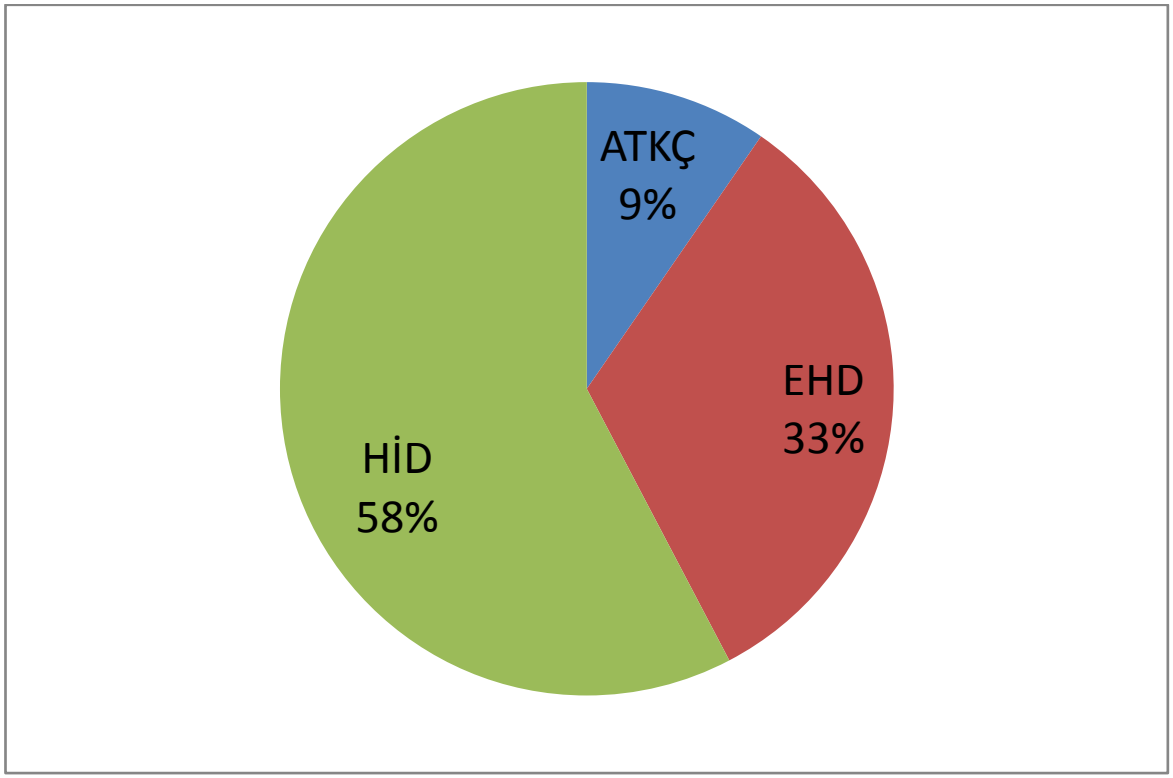
Grf. 1: İç Anadolu'da konutların dönemlere göre genel dağılımı

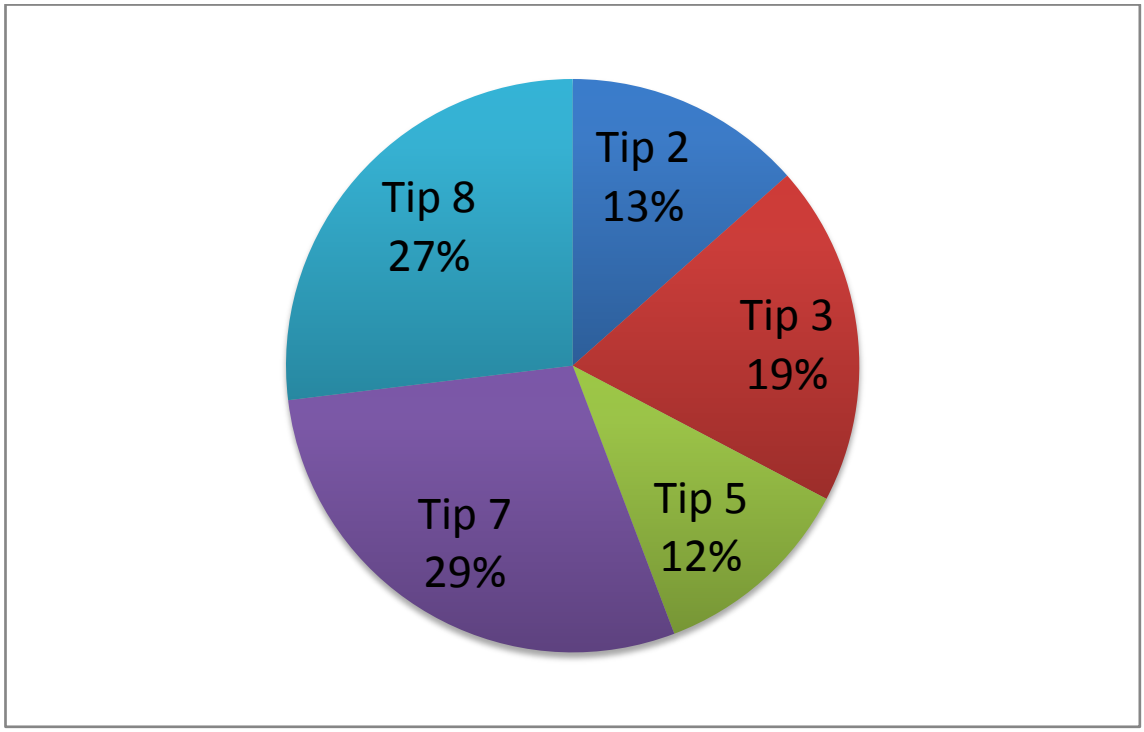
Grf. 2: Alaca Höyük Dönemlere Göre Konut Dağılımı

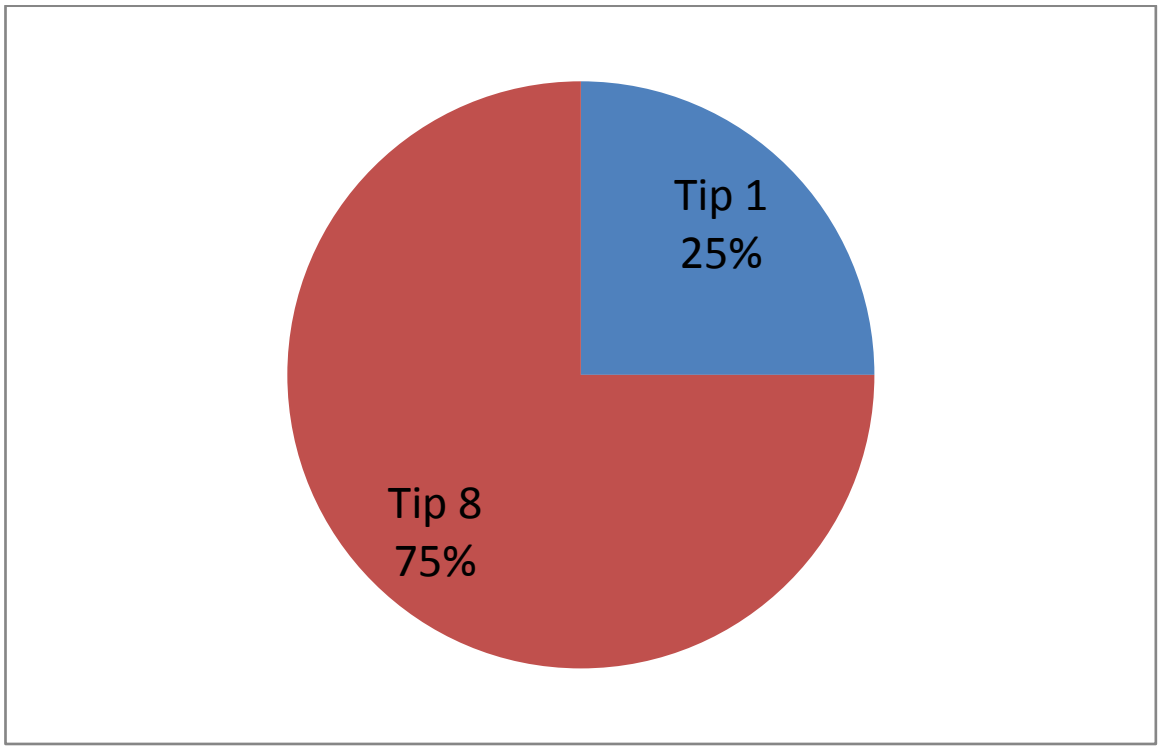
Grf. 3: Alaca Höyük Konut Tipleri Dağılımları

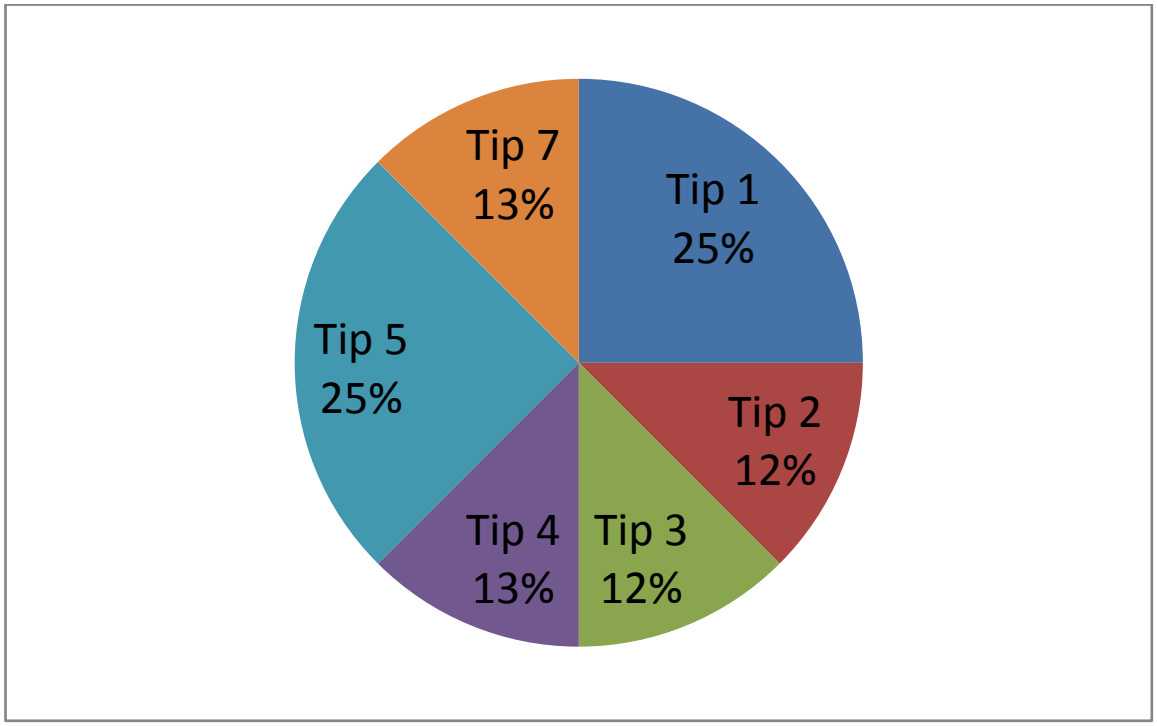
Grf. 4: Hattuşa dönemlere göre konut dağılımı

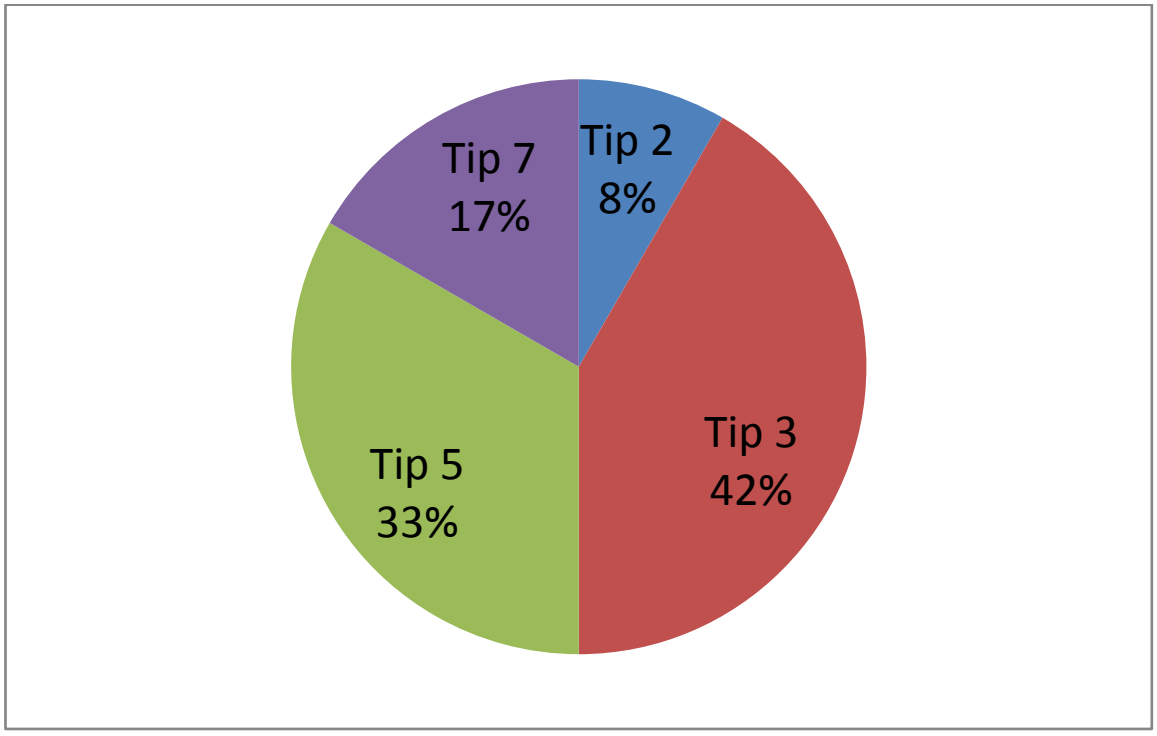
Grf. 5: Hattuşa konut tipleri dağılımı

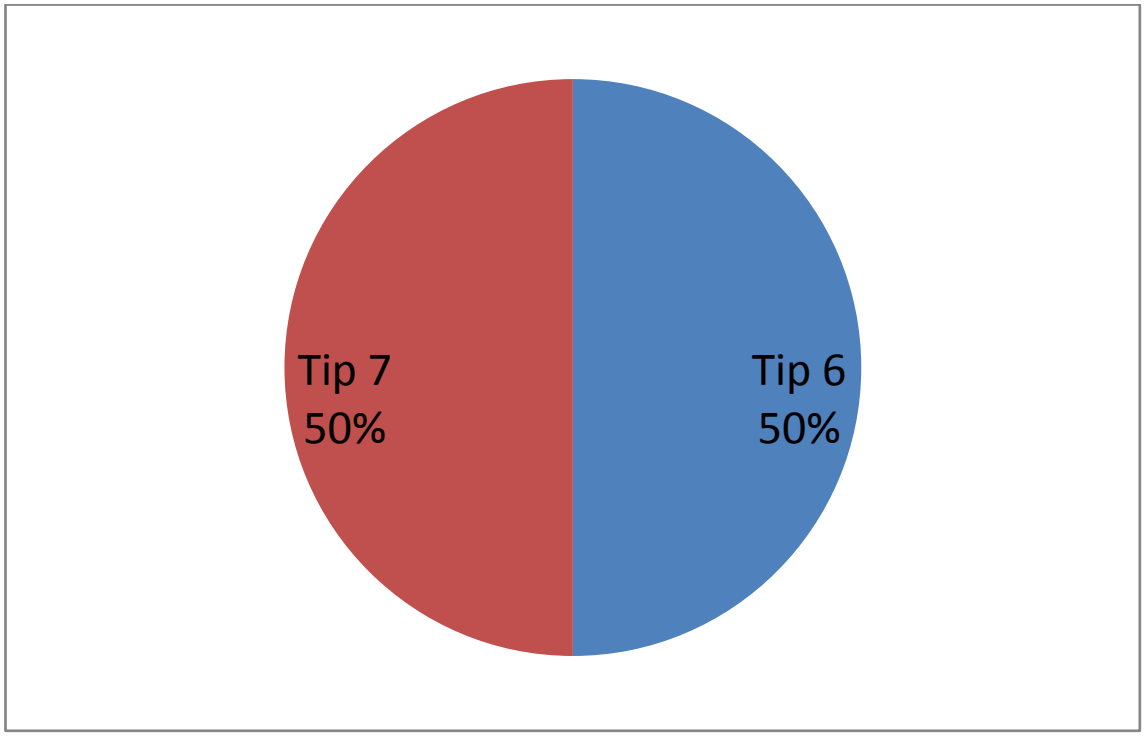
Grf. 6: Kuşaklı konut tipleri dağılımı

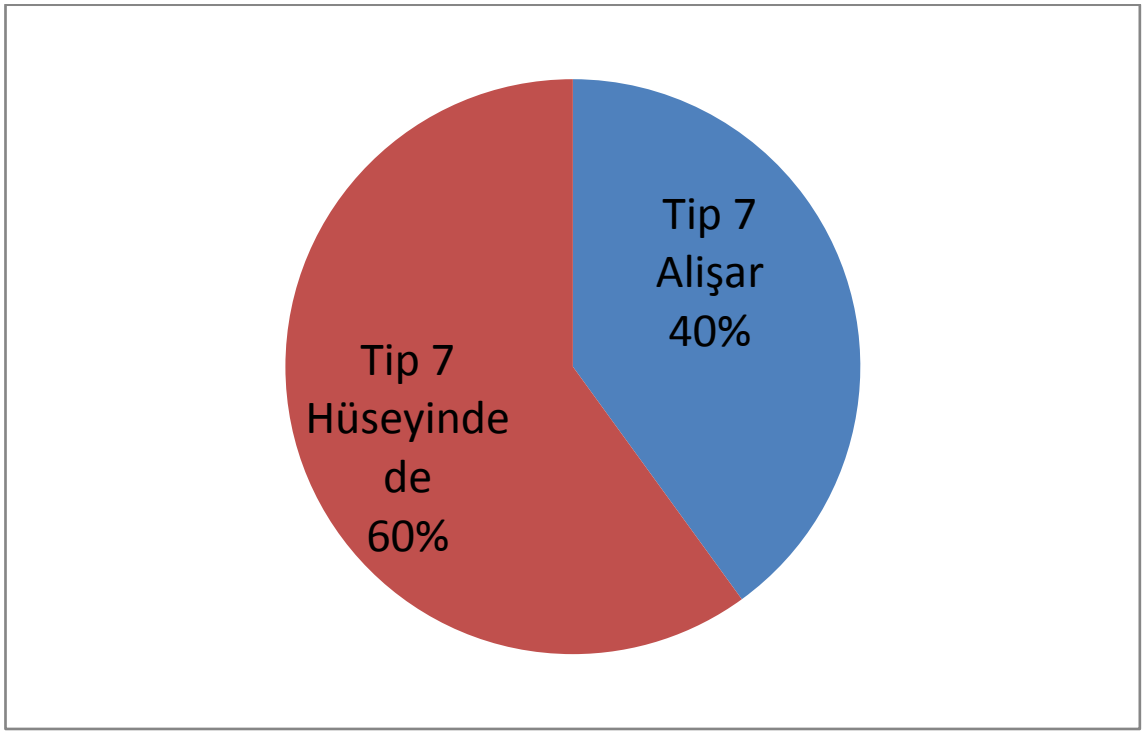
Grf. 7: Acem Höyük konut tipleri dağılımı

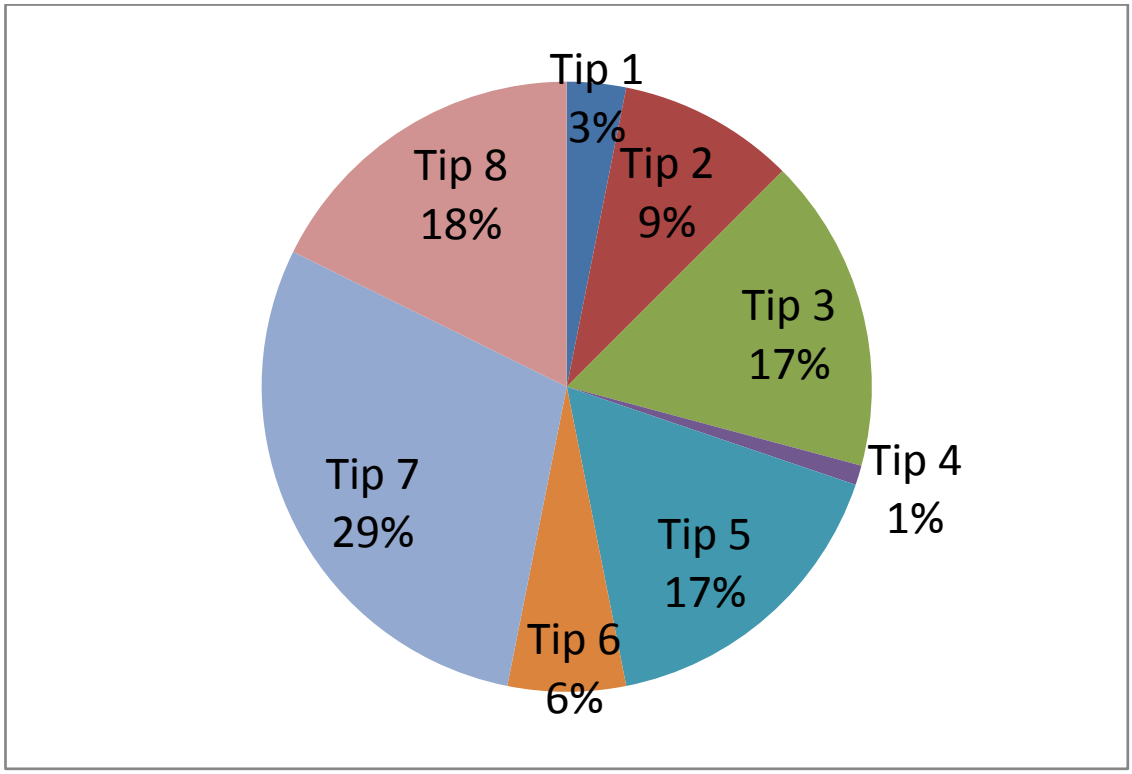
Grf. 8: Kültepe konut tipleri dağılımı

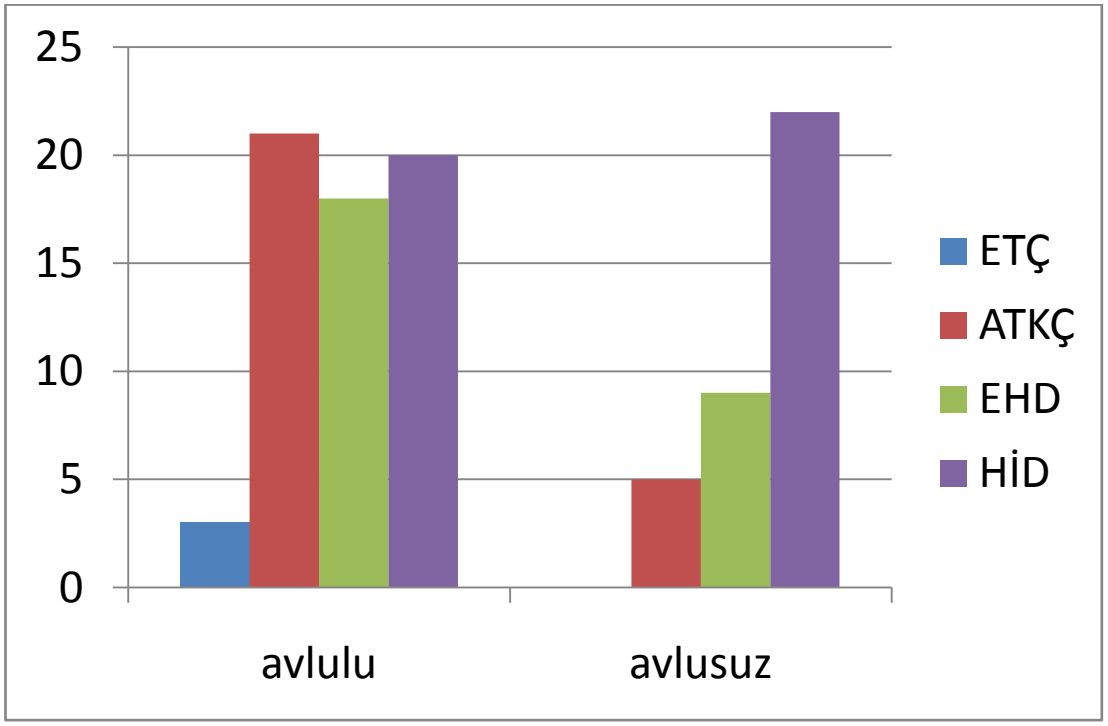
Grf. 9: Maşat Höyük konut tipleri dağılımı

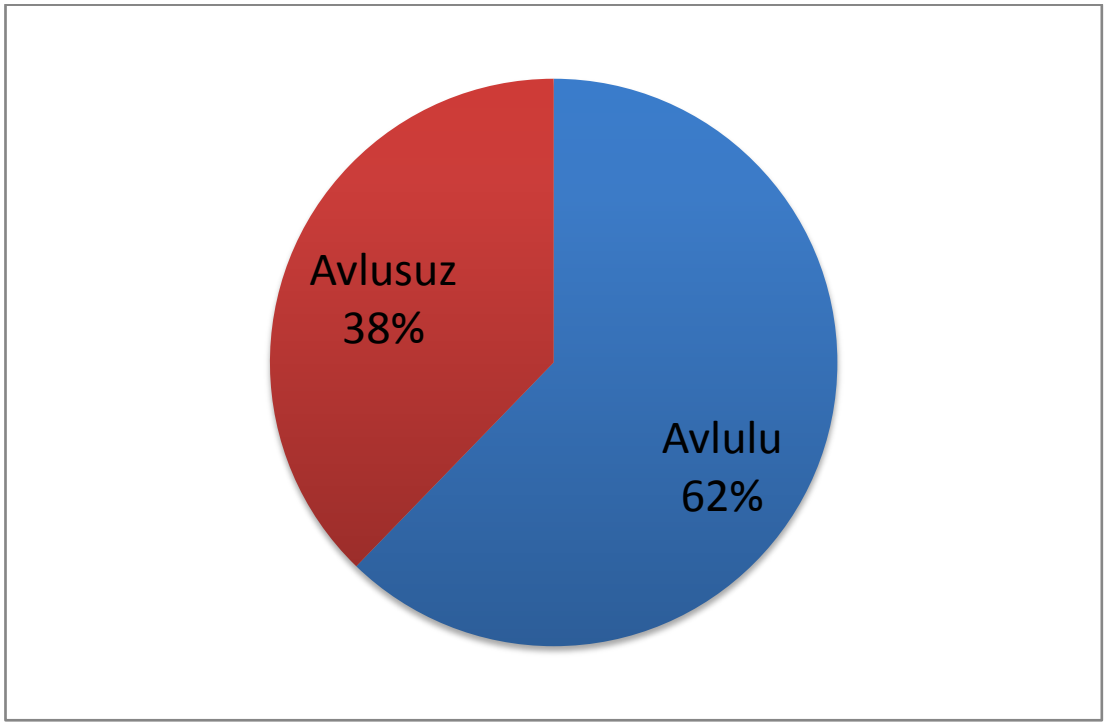
Grf. 10: Hüseyindede ve Alişar Höyük konut Tip 7 dağılımı

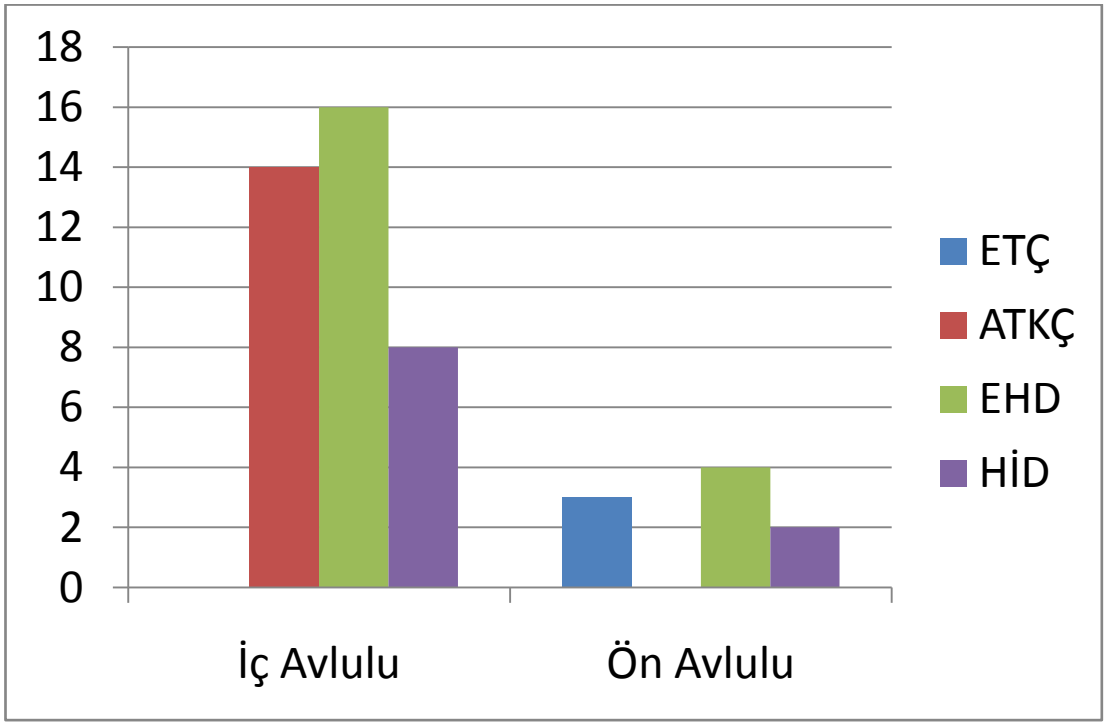
Grf. 11: Konut tiplerinin genel yüzdelik dağılımı

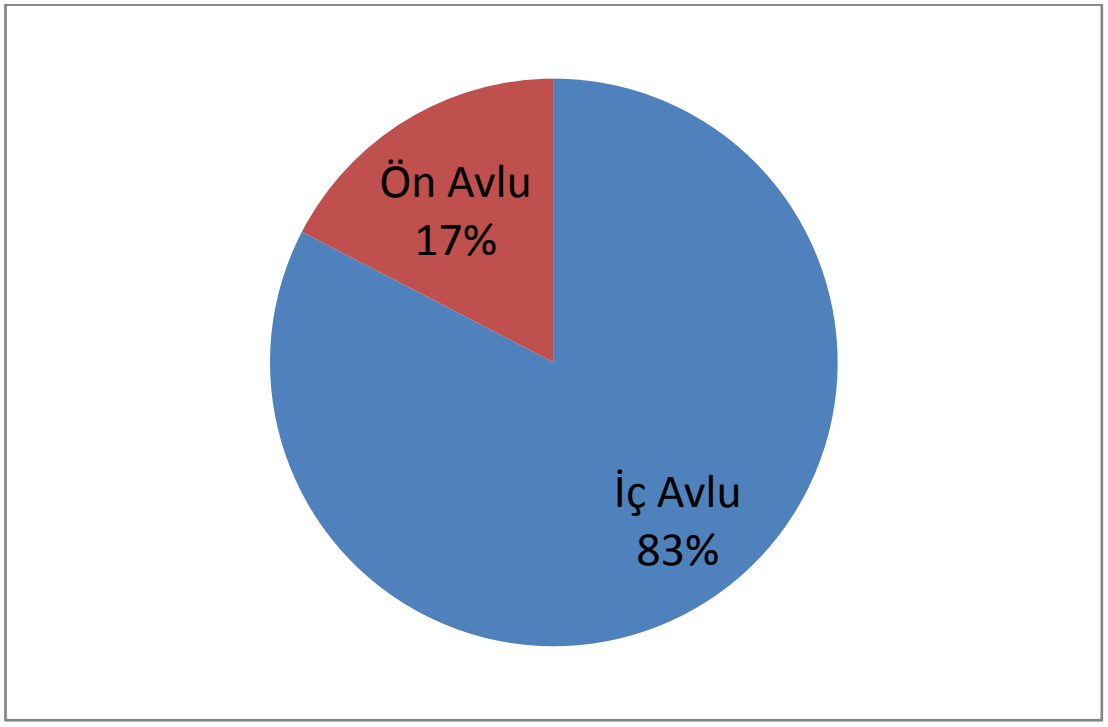
Grf.12: Dönemlere Göre Avlulu ve Avlusuz Ev Dağılımları

Grf.13: Genel Avlu ve Avlusuz Ev Yüzdelik Dağılımı

Grf.14: Dönemlere Göre İç ve Ön Avlu dağılımı

Grf.15: Genel İç ve Ön Avlu Yüzdelik Dağılımı

DİNÇOL		KLENGEL		BRYCE	
Hattušili I	1650-1620	Hattušili I	nach 1650	Hattušili I	1650-1620
Muršili I	1620-1590	Muršili I		Muršili I	1620-1590
Hantili I	1590-	Hantili I		Hantili I	1590-1560
Zidanta I		Zidanta I		Zidanta I	1560-
Ammuna		Ammuna		Ammuna	
Huzzija I	-1525	Huzzija I		Huzzija I	-1525
Telipinu	1525-1500	Telipinu		Telipinu	1525-1500
Tahurwaili	1500-	Tahurwaili ?		Alluwamna	1500-
Alluwamna		Alluwamna		Tahurwaili	
Hantili II		Hantili II		Hantili II	
Zidanta II		Zidanta II		Zidanta II	
Huzzija II		Huzzija II		Huzzija II	
Muwattalli I	-1450	Muwattalli I		Muwatalli I	-1400
Tuthalija I/II	1450-1420	Tuthalija I		Tuthalija I/II	1400-
Arnuwanda I	1420-1400	Arnuwanda I		Arnuwanda I Hattušili II ?	-1360
Tuthalija II/III	1400-1380	Tuthalija II Tuthalija (III ?) (der jungere)		Tuthalija III	1360-1344
Šuppiluliuma I	1380-1345	Šuppiluliuma I	1355-1320	Šuppiluliuma I	1344-1322
Arnuwanda II	1345-1343	Arnuwanda II	1320-1318	Arnuwanda II	1322-1321
Muršili II	1343-1310	Muršili II	1318-1290	Muršili II	1321-1295
Muwattalli II	1310-1282	Muwattalli II		Muwattalli II	1295-1272
Muršili III	1282-1275	Muršili III		Urhi-Tešub	1272-1267
Hattušili III	1275-1250	Hattušili III	1265-1240	Hattušili III	1267-1237
Tuthalija IV	1250-1220	Tuthalija IV	1240-1215	Tuthalija IV	1237-1228
Kurunta	1220-1215			Kurunta Tuthalija IV	1228-1227 1227-1209
Arnuwanda III	1215-1210	Arnuwanda III		Arnuwanda III	1209-1207
Šuppiluliuma II	1210-1200	Šuppiluliuma II	1200den evvel	Šuppiluliuma II	1207-

Tab.1: Hitit Kronolojisi

Kesin Tarihler	Filolojik Terminoloji	Arkeolojik Terminoloji	Genel Tanımlama	
M.Ö. 2000-1720/00	Karum	Karum	OTÇ I	
1650-1530	Eski Hitit	Eski Hitit	Eski İmparatorluk	OTÇ II
1530-1350	Orta Hitit	Eski İmparatorluk		GTÇ I
1350-1180	İmparatorluk	Geç İmparatorluk	Yeni İmparatorluk	GTÇ II

Tab. 2: Genel Kronoloji

TİP	YER	DÖNEM	KÜÇÜK BULUNTU	OCAK	FIRIN	ÖLÇÜLERİ	NÜFUS
Tip 1	Acemhöyük	ATKÇ	Ağr,Bil,çç	1	1		
Tip 1	Acemhöyük	ATKÇ	çç			6X6(36m²)	
Tip 1	Kuşaklı	HİD				10x10,3(103 m²)	
Tip 2	Acemhöyük	ATKÇ	Öğt taş.	1			
Tip 2	Kültepe	ATKÇ	çç,taş kalıp, kurşun külçe	1	1	8x3,8(30,4 m²)	
Tip 2	Hattuşa	EHD		1			
Tip 2	Hattuşa	EHD		1			
Tip 2	Hattuşa	EHD					
Tip 2	Hattuşa	EHD					
Tip 2	Hattuşa	EHD					
Tip 2	Hattuşa	EHD					
Tip 2	Hattuşa	EHD					
Tip 3	Kültepe	ATKÇ	Tablet (2 adet),çç	1	1	7,5x5,5(41,2 m²)	

Tip 3	Kültepe	ATKÇ	çç	1		9x6,3(56,7 m²)	
Tip 3	Kültepe	ATKÇ					
Tip 3	Kültepe	ATKÇ					
Tip 3	Kültepe	ATKÇ					
Tip 3	Acemhöyük	ATKÇ		1	1		
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 3	Hattuşa	HİD		1			
Tip 4	Acemhöyük	ATKÇ	Mezar (2 adet)				
Tip 5	Acemhöyük	ATKÇ	Öğt taş(2),vazo, ağr	1			
Tip 5	Acemhöyük	ATKÇ	Ağr(4),çay,çç		1		
Tip 5	Hattuşa	ATKÇ					
Tip 5	Hattuşa	HİD		1			
Tip 5	Hattuşa	HİD					
Tip 5	Hattuşa	EHD					
Tip 5	Hattuşa	EHD					
Tip 5	Hattuşa	EHD	Küpler	2			
Tip 5	Alacahöyük	ETÇ	Küpler		1		
Tip 5	Alacahöyük	ETÇ	Küpler				

Tip 5	Alacahöyük	EHD					
Tip 5	Alacahöyük	EHD					
Tip 5	Alacahöyük	HİD					
Tip 5	Kültepe	ATKÇ	Küpler, tab arş.	1	1	8,5x8(68 m²)	
Tip 5	Kültepe	ATKÇ	Tab arş.	1	1	12,5x9,5(118,7 m²)	
Tip 5	Kültepe	ATKÇ	Tab arş. Küp,çç,öğt taş.	2	1	15,5x6,80(105,4 m²)	
Tip 5	Kültepe	ATKÇ	Çç,öğt taş,rithon kap(3 adet)	1	1	6,70x6,30(42,2 m²)	
Tip 6	Külhöyük	EHD	Testi,çay	1			
Tip 6	Külhöyük	EHD					
Tip 6	Maşathöyük	HİD					
Tip 6	Alacahöyük	HİD					
Tip 6	Alacahöyük	HİD					
Tip 6	Alacahöyük	HİD					
Tip 7	Acemhöyük	ATKÇ	Çç,ağr,fincan	1	1		
Tip 7	Kültepe	ATKÇ	Tab arş,çç	1	1	12x8,8(105,6 m²)	
Tip 7	Kültepe	ATKÇ	Küpler,çç,tab arş.	1	1	13x10(130 m²)	
Tip 7	Hattuşa	ATKÇ	Küpler	1			
Tip 7	Hattuşa	ATKÇ	Küpler	2	1		
Tip 7	Hattuşa	ATKÇ	Küpler	2	1		
Tip 7	Hattuşa	ATKÇ		2	1		

Tip 7	Alişarhöyük	EHD	Küpler,kase	2	1		
Tip 7	Alişarhöyük	EHD	Disk,küpler	2	1		
Tip 7	Alacahöyük	EHD			1		
Tip 7	Alacahöyük	EHD					
Tip 7	Alacahöyük	EHD					
Tip 7	Alacahöyük	HİD					
Tip 7	Hattuşa	EHD		1	1		
Tip 7	Hattuşa	EHD					
Tip 7	Hattuşa	EHD	Küpler				
Tip 7	Hattuşa	EHD			1		
Tip 7	Hattuşa	EHD					
Tip 7	Hattuşa	EHD			1		
Tip 7	Hattuşa	EHD					
Tip 7	Hüseyindede	EHD	çç		1		
Tip 7	Hüseyindede	EHD	Testi		1		
Tip 7	Hüseyindede	EHD			1	16x7,5(120 m²)	
Tip 7	Hattuşa	HİD	Tablet,çç			23x23(529 m²)	
Tip 7	Hattuşa	HİD		1			
Tip 7	Hattuşa	HİD			1		
Tip 7	Hattuşa	HİD					
Tip 7	Maşathöyük	HİD					

Tip 8	Alacahöyük	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD		2			
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Hattuşa	HİD					
Tip 8	Kuşaklı	HİD				11x13(143 m^2)	
Tip 8	Kuşaklı	HİD					

Tab. 3: Genel konut inceleme tablosu.

		Konut Duvar Ölçüleri			
ATKÇ	ATKÇ	EHD	HİD	HİD	EHD
Kültepe	Acemhöyük	Alişar	Alaca	Maşat	Hüseyindede
50cm (gen)	50cm (gen)	30cm (yük)	60cm (gen)	60cm (gen)	50cm (gen)
55 (gen)	55 (gen)	35 (yük)	70 (gen)	90 cm (gen)	90 (yük)
60 (gen)	60 (gen)	50 (yük)			
		75 (yük)			
		50 (gen)			

Tab. 4: Konut duvar kalınlıkları ve yükseklikleri.

	Alaca	Alişar	Acem Höyük	Hattuşa	Hüseyin	Kültepe	Kül Höyük	Kuşaklı	Maşat
Tip 1			★					★	
Tip 2			★	★		★			
Tip 3			★	★		★			
Tip 4			★						
Tip 5	★		★	★		★			
Tip 6	★						★		★
Tip 7	★	★	★	★	★	★			★
Tip 8	★			★				★	

Tab. 5: Genel Konut Tipolojisi Yerleşim Dağılımı.